

ავსტრალია

11

1976

განათობა

საქართველოს ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 52-ე

№ 11

ნოემბერი 1976 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

ლადო სულაბერიძე — დედის კახალი. პოემა	3
პრიგოლ ნიკოვანი — ვიწა. რომანი	16
რეზა მარგიანი — ლექსები	61
ლია ზავთაძე — ლექსები	64
იუზა შავერუშვილი — თოვლი. მოთხრობა	68
შალვა ამილახვრელი — ახალი ლექსები	91
ნუზარ წერეთელი — ლექსები	95
თენგიზ კაკუშაძე — ლექსები	100
სერგი ზილანია — ერთი გვეყანაზედა... პოემა	103
ირაკლი ზაზაძე — ლექსები	120
მირიან მირნილი — ლექსები	122
პავლე რაზიკაშვილი — ლექსები	125

ცხოვრებისეულ პრობლემებზე

მირიან სერგიანი — გლეხებიც უნდა ვიყოთ და შეცნობილიც	129
---	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ვილიამ მახარაძე — ისტორიული რეალიზმი	144
ზურაბ მუხაშვილი — მაღალი „დაფაინისა“	150
ს. კინწურაშვილი — უმცბოთი: ტრაგიკომი და თანამედროვეობა	155
უილიამ სულბერიძე — ნიკი საბარტოლო	164
ვ. აკოპაშვილი — ჩვენი დღესები	173
პ. კოლაბაძე — ზოგი რამ ხელისუფლების თეორიიდან	180

საქართველოს კა მანტრალური კოორდინაციის განყოფილება

კ. მარჯის სახ. საჯ. ს.
სახელმწიფო რესპუბლიკა

კონკრეტული — უკანასკნელ გზაზე	185
გეომეტრიკონი — მწერალი და მოქალაქე	186
პრობლემატიკური — ჩვენი ბასარიონი	188

შინაგარე მიმართება

ალ. სიგუა — წიგნი დიდ ისტორიკოსზე	192
---	-----

მთავარი რედაქტორი გეომეტრიკონი

საკრედიტო კომისია:

ი. აბაშიძე, რ. ამბუშაძე (პ/მგ მდივანი), ზ. ბერუაშვილი, მ. გიგინეიშვილი, მ. ლაბა-
ნიძე, ლ. მარაშვილი, **გ. ჟღერაძე**, ბ. სულაბაძე, ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი,
დ. შენგელაია, ნ. წულუკიძე, ვ. წულუკიძე, მ. ზილასი, ზ. ხარაშვილი, რ. ჯაფარი-
ძე, გ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ნაპოვანი

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის ქრონიკა № 12.

ტელეფონები: რედაქციის — 98-55-11.
პ/მგ. მდივანის — 98-55-18, განყოფილებ-
ის — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 27/IX-76 წ., ხელმოწერი-
ლი დასაბეჭდად 17/XI-76 წ. ანაწყობის ზომა
 $71\frac{1}{4} \times 12$, ქაღალდის ფორმატი $70 \times 108\frac{1}{16}$
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12 პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 13, საიდ-საგამომცემლო
თაბაში 16,58

№ 00178 ტირაჟი 11.650. შედეგ. 3244
საქ. კმ ც-ის გამოცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ლადო სულაბერიძე

ნდობის კაზხალი

ဒီဇာယာ

1.

ცისარტყელების თასმით შეკრული,
გარიღებული ქვეყნის ზარზემის,
იყო პატარა სოფელი მგვრული,
თავის იდილიით დამტკბარი ჯვარზენი.

კლდეზე მიღწეულ ენგურის ზვირთების
შეფუთვა აკონდა ქარს ჯვარზენამდე.
მთებით მაღლა ანაზიდები,
მთებიდან ღამით ჭინკები ზეერავდნენ.

ენგურის ქუხილს ნთქავდა ხარბივით,
სვანეთის ნისლეზს გულზე იფენდა.
გამაგრებული წინაპრის ძვალრბილით,
მიყუქულიყო თავის იფნებთან.

აქ ძლივს წვდებოდა ხმა შემაზრუნენი
მსოფლიო მეზთა და ქარტეხილთა.
ფუძობდა ამ მთებზე

პატარა ჯვარზენი
თავისი მზითა და თავისი მეზითა.
იყო ღარდშიაჲ,

ამ მთიდან ღმერთმაო ნურცოდეს
ამყაროს.

பெருந்தொண்டி

როცა ხარობდა თღიში,
როცა ხარობდა სამეურზაყანო.

მამულის სახოტბოდ რაც რამ ეგულის
თავისით შექმნა,
თავის მარჯუნით.
იყო პატარა სოფელი მგერული,
მყუდრო იდილიით დამტკბარი ჯვარჯენი.

2.

შრიალეზენ,
შრიალეზენ,
შრიალეზენ კაკლები,
ჟვარზენზე აპრილინი მამული კაკლებად,
საგაზაფხულო გზების გამგნები
მით წვერზე ელვა გაიკლანება.

შემომეფეთა ლანდი ნისლური
ბულბულკაცისა,
ღვთიურ სანათით.
ის ამ ხეებთან ერთხელ მისული
ამ საბულბულოში დარჩა მარადის.

შრიდლებენ კაკლები...
გაწედილთ ქართლამდე
მათ ფეხებს ვაქებ,
მგონისი შელოცვილთ.
სტრიქონზე უნდა ამიფართქალდეს
მათი ჩრდილები საქართველოში.

შრიალეებენ,
შრიალეებენ

აკაკის კაკლები,
სულმნათი მგოსნის შარავანდედით.
(დავევინდებოდით, თუკი აკვნების
სანთლებად მის ლექსს არ ავანთებდით)
აქ შეხედნენ მგოსნის ქართულ
სულისთქმით,

„ოდოიათი“,

„ჩელათი“,

„რანუნთი“.

მას, საქართველოს სიყვარულისთვის,
ლექსზე მივაჭყულს ამირანივით.

მას, მამულის კაცს,
ბოძს ერთობისა,

აქ შეაგებეს ჰიმნი კოლხური.
გააკრფინეს ვაჟი რთვლობისას,
დაალოცვინეს მიწა მოხნული.
კაკლებს კი შერჩათ მგოსნის სახელი:
— აკაკის კაკლები!..

— აკაკის კაკლები!..

იმათ ფესვებზე დავესახლენით,
ვართ ამ ფესვებით განამაგრები.
ქარი მიასრესს ღრუბლებს ღრანტოებს,
ბასრი ელვებით განფლეთ-განსერილთ.
მგოსნის კაკლები ვერ მივატოვე
და ლექსში ქარი ატყდა ჯვარზენის.

3.

სულმნათო, დამლოცე,

კაკლების ჩრდილში

მე ვებოდა ახალ პოემის წერას.
ამიღვარდა მამულის ნიში
და ვეჭიდები ენგურის ჩქერალს.

ჩემი დრო მიწას სტრიქონზე მაზელს,
წებოდ მედება მიწა აყალო.
ვემშვიდობები ფაცხიან ჯვარზენს,
ვაგებ სხვა ოდიშ-სამურზაყანოს.

გადამიჯვებს ბულდოზერებმა
პატარა სოფლის მეუდრო იდილია.
უნდა გაფუძლო ენგურის ძვერებას,
მის ნაპირებთან ბევრჯერ მიტირია.

უნდა მივემატო მამულს, — საბატეს, —
ჩემი ძარღვიდან სისხლი ნაჩქეფი.

შენ მიჯანყებდი ქარებს ახლანდელს,
ერის კაკლებთან ნადარაჯებზე.

სულმნათო, დამლოცე,

ძალა მომმადლე,

ჩემი სიმწვანე კაკალს მიერთვის.
ვერძი რომ წავართვა ბერძნულ სომალდებს,
ენგურთან ამაღ გაგკადნიერდი.

აქ, ამ კაკლებზე უნდა გაგვიდო
ჩემი მამულის ოქროს საწმისი,
შენი ოცნება რომ დაეამკვიდრო
ახალი შუქის ამ დასაწყისით.

ხელში მადნება ჯვარზენი, —
სოფელი, —

მაგრამ იშრიალეებს მარად კაკლები.
რტოებს ჰკიდიო მზისკენ მხმოხელი
შენი ლექსების ზანზალაკები.

სად დამგვარგა

ვიწრო ბილიკი?!

ველარა ვხედავ ფაცხებს შერელტის.
მოწყვება გმირი ჩემი ლირიკის
და კაკლის ჩრდილში ერთად შევიწერდით.

დამლოცე, სულმნათო,

მისი გუმანი

წამოვიკიდე ვეება ტვირთად.
მასმინე ენგურის ნაგუგუნარი,
იქნებ ამიღვაროს ბზარული რთიმა.

იქნებ გავეკვლიო ამ ყრმას შარა-გზა,
სიყვარულისკენ ლექსს ვუანდერძებ,
იქნებ ავუბნა სოფლის ქარაგმა,
ამდენხანს მიბმულს რუსთველის ტადრებზე.

4.

შენი „განთიადი“ იცის ზეპირად,
შენი „გამზრდელის“ ესმის ტანჯვანი.
ვკლის რტოები გაასხებინა
შენმა ლექსებმა სტრიქონის ხანჯალით.

მე ის პროსპექტზე ვნახე მრავალჯერ,
აღმა და დაღმა ავლილ-ჩავლილი.
ერთხელ შევდექი და ვუდარაჯე,
ხელში ვკავა ჩამტკნარი ყვავილი.

ლადიძის წყლებთან იდგა მდუმარი
თანატოლებთან...

ქქონდათ კამათი.

ვიგრძენი მისი მძიმე გუშანი,
მოვდე პოემის სტრიქონის ქამანდი.
უსმენდა ბიჭებს,

მაგრამ თვლებზე

გადაჰფარვოდა ჭმუნვის ნისლეები.
ჭადრების ფოთლებზე მოფართქალე მზე
პროსპექტს სერავდა ცხელი ისრებით.

არა,

არ მინდა განსჯა ბიჭების,
ლადიძის წყლებთან მოკამათოთა.
მათ საუბარში არ შევიჭრები,
ლექსად ქცეული კაცი თმითეთრა.

რა მესაჭმება

მე მათ ჯინსებთან,

რა მესაჭმება

მე მათ თმა-წვერთან.

ყველა თაობა დროის ქარს მისდევდა
და განზე ჰყრიდა

რაც რამ დაძველდა.

ყველა თაობა სამოსს იცვლიდა,
ხან ამოკლებდა,

ხან აგრძელებდა, —

სული ქართული არ გაიცივითა,
ეს აერთებდა ახლებს ძველებთან.

ყველა თაობის მამებს რად-ცა
არ მოგვწონს ხოლმე ჩვენი შეილები.
ხომ იძახიან:

— ცოტაც დაგვაცა! —

ხომ იძახიან კვლავ დათინებია?!
პოდა, აცადე!...

ენდე,

გაუშვი,

იქვით ნუ შებორკავ ნდობის მინდორში,
თუ გინდა შექმნას ჭეაღის მამულში
ახალი ლეგენდა,

ახალი მითისი

მათ საუბარში არ შევიჭრები,
მე ჩემი გმირის მალეღვებს გუშანი.
ლადიძის წყლებთან იდგნენ ბიჭები,

მათთან იმედაც იდგა მდუმარი.

„— ჩაო!... „—

ბოლოს თქვა გმირმა პოემის,
გაშორდა ტოლთა მღელვარ გარემოს.
წრდილებს აფენდა ჭადრის რტოები,
მღერდა:

„შენს მიწას მიმბარეო“.

ლიდინ-ლიდინით ნელა იარა,
მივდიე,

მზეზეც ოდნავ შეთოშოლს.
და ხელში ჩამჭკნარ ყვავილიანად
მან შეუხვია კაფე „მეტროში“.

რაკი სტრიქონის მოვდე ქამანდი
და პოემაში ჩამოვისასლე,
ვიცი, სად მიდის,

რა მისამართით,

რად შებურვია ღრუბლით პირსახე.

ვერ მივატოვე,

შეგყევ კაფეში,

ის მარტო იჯდა

ჭიქა არაყთან.

გავდა პირქუში ნაცემ-დაბეჭილს,
შეგხვდა და ძლივს აღაპარავდა.

5.

ხელთ შერჩენოდა ყვავილი მჭკნარი
და სრესდა ყვავილს ხმელი თითებით.
კაფეში რეკდა ქეიფის ზარი,
სუფრებზე ჩქეფდა ლხინის ზვირთები.

თანაქოს ბოლის თხელი ნისლეები
შემოხვეოდათ ქალ-ვაჟებს თრთოლვით.
ადლეგრძელებდნენ ურბანისტები
პროვინციიდან ჩამოსულ ლტოლვილთ.

აქლარუნებდა ჯაზი დაფდაფებს,
ხელი ჭიქები ჭადებს ავშროთ.
ტაშის ქუსლით მერე დადაფნეს
არგენტინული ჰანგის მაესტრო.

მერე მიეჯექე ჩემ გმირს, — იმედას, —
მან დამრთო ნება თავაწიანად.

არ შეგონა, თუ

გამიღიმებდა,

ჭროდა თვლები ააშხიანა.

— მე რა გმირი ვარ,
პოეტო, ჩემო,
რად მოჰყევ ჩემზე პოემის წერას?...
დამდეგ ჭადრების ზემოთ და ქვემოთ
და გაბასრული თვალებით მზევრად.

მე რომელ ცოტნე დადიანს ვგავარ,
რომ მოაშვირეთ
ჩემს სულს ჭოგრიტი.
თქვენი პოემის გმირად, ბატონო,
მე ჭირგამოვლილ ვაჟაკს მოგგვრიდით.

თუმც მოვასწარი ჭირის გამოვლაც,
ზურგზე შეიღია და ეს მამძიმებს.
არ ვაფეთქებდი კლდეში ამონალს
და არ ვთელავდი ტყეში ლანძილებს.

გავლადებულვარ მოდურ ჯაჭითაც
და მიცეკვია ბარში ტეისტიცა.
ვბაც კი ვიცო
ვინ რა აზიდა
მამულის მთაზე, ვინ რა იტვირთა.

მაგრამ გაბზარა გული ფლიდობამ,
ვხედავ,
კაცი კაცს ძნელად ენდობა.
ფიქრით ხანდახან გავჭედ კიდობანს
და მარტოობის ზღვაში შევტოპავ.

დავვადებულვარ მეც ამ სენითვე,
არ ვენდე გოგოს,
სულზე საყვარელს.
ცოლად მინდოდა
და არ შევირთე,
ხმელი ფოთლები გადავაყარე.

აქ გავიცაწი,
შევხვდი კაფეში,
მერე შევადნი თვალებს ღვთაებრივს.
ვით იხლართება ქარი აფრებში,
მის მშვენიებაში ისე გავები.

ამ მაგიდასთან ვწევდით სიგარეტს,
ტრფობის აღმურმა
სამმაგ იდიდა.
ქვეყნიერების სიგრძე-სიგანეს
წუთმავდით ერთად ამ მაგიდიდან.

ოცნების კოშკიც აქვე დავშალე,
მეც უნდობლობის სენმა დამძლიდა...
ჩემი ოცნების ფერად მამხალეხს
ჩაუქრათ შუქი...
და ეს კვანძია.

კვანძია ჩემი დიდი შეცდომის,
ამ მაგიდასთან უცებ გასკვნილი.
მე რა ღირსი ვარ ლექსით შეწვდომის,
დასწერეთ ჩემზე
მკაცრი პასკვილი.

სული ფოლადად უნდა გაკვერო,
მე თურმე ეჭვის მკამდა ურჩხული.
და ერთ საღამოს იმ ჩემს ანგელოზს
„— ქალიშვილი ხარ?“ —
ვკითხე ჩურჩულით.

6.

ვაჰმე, გალევია ნდობის მარილი,
ვაჰმე, გამოცლია ნდობის სახმური.
ალარ უწუხჩუხებს წყაროს ღარივით
მისანდობელი სიტყვა კაცური.

ვაჰმე,
შერყევია ნდობის ბურჯები,
ეჭვის ფრინველები სულს უკორტნიან.
მიფერმკრთალებია იები ლურჯი,
გამოთრიდებია მინდორს კორდიანს.

რწმენის ბუკს ველარ აქუხებს გაბზარულს
და სულის გარსი დაწყლულებია.
გადაგვალვია მიწა საზვარე,
ხელში ცარიელ სარწყულებიანს.

ვინ დაუღეწა
ნდობის ტაძარი?!.
ვინ მიაკურდა
დაგვა ლავანიო?!
ვერა ნახა რა მისაბაძავი,
ურჯვერი ციხე და გალავანი?!

თაობაჲ ჩემო,
შენი შვილია,
და ვინ გადასდო ავი სახადი.
მე ვხატავ ამ ბიჭს
და მეშინია
გულგატეხილი ბიჭის დახატვის.

თაობაჲ ჩემო,
რადაც შევეცოდეთ,
რადაც დაგვარგეთ
წმინდა,
ქართული.

ხომ არ მივაკელით სითბო მეზობელს,
ხომ არ დავეშალოთ ბნელში სანთური?

ხომ არ გავეტყუებთ
ძმაკაცს პირობა?

ხომ არ დაგვებურდა
ძაფი მოყვრობის?

ხომ არ შევასხით უნაბრობას
აჭრელუბული ფრთები ზოხობის?

ხომ არ დავგლახდით?...
ხომ არ გაეფუჭდით?...

ხომ არ გაეთელეთ
საფლავი წინაპრის?

ხომ არ მივაკელით ვარდებს გაფურჩქვნილთ
მაცოცხლებელი შუქი სინათლის?...

თაობაჲ ჩემო,
შენი შეილია,
და ვინ გადასდო ავი სახადი?!
მე ვხატავ ამ ბიჭს
და შეშინია
გულგატყნული ბიჭის დახატვის.

რად გაბზარვია გული მისანდო?
რად მისევია იჭვის ქიანი?
ყუფლის თოკივით არ გამისანთლოს
სტრიქონი პოემის ცისარტყლიანი.

„— ქალიშვილი ხარ?!“ —
ჰკითხა ჩურჩულით,
უხმოდ გაშორდა გოგოც მაშინვე.
განწყდარი ძაფი მაქვს ჩაბღუჯული,
ვაერთებ, ვნასკვავ და ვაკავშირებ.

გამოვიყვანე გმირი კაფედან,
ავიყოლიე სამოგზაუროდ.
ენგურისაკენ ხმა მიმაფრენდა,
ხმა,
ჩემი დროის ზარით რომ ხმაურაბს.

და ქა, შევჩერდით
ჯვარზენის კაკლებთან,

შენი შარავანდის შუქში, სულმნათო,
შენი სტრიქონის ლაგამს გაკენეტდა
ისეთი რაში ნოვაგდე, სულმნათო!

სად დამეკარგა ვიწრო ბილიკი?
ვედარა ვხედავ ფაცხებს შეჩელტილს,
ჩამომყვა გმირი
ჩემი ლირიკის
და კაკლის ჩრდილში ერთად შევჩერდით.

დამლოცე, სულმნათო,
მისი გუმანი
წამოვიყიდე ვეება ტვირთად.
მასმინე ენგურის ნაგუგუნარი,
იქნებ ამივლეროს ბზარული რითმა.

იქნებ გავუკვლიო
ამ ყრმას შარა-გზა,
სიყვარულისკენ ლექსს ვუანდერძებ.
იქნებ ავეხსნა სოფლის ქარაგმა,
მიბმულს ქალაქის პრისპექტის ჭადრებზე.

7.

გესმის, ჭაბუკო,
ზეიმის ზარი,
მოდი, ჩავექანოთ დაბლა ჭალამდე.
ჭირნახულ სოფლის შვედლოთ კარი
და მისი მთების ქარი გვკვალავდეს.

საცა მზის სხივებზე ცრემლი ასხმული
ყელზე ჰკიდიათ დედებს შაოსანთ.
საცა ენგურის ტალღების ნახსური
ფერქვევა ნაპირებს სანანაოსა.

საცა ბურჯებზე,
სოფლის მაგარის,
კვლავ დულაბდება ნლობის კაშხალი.
საცა ჭაბუკის,
ნამაგარის,
წყარო არ არის ჯერაც დამშრალი.

შინ ჩამობრუნდა პატარა ბიუსტად,
მარადი ცეცხლით გაავარაგებული.
გრძელი მკლავები ცამდე მიუწვდა
და ხელი შეითბო ვარსკვლავთ კრებულით.

სოფელი უყვარდა,
სოფლის სიმშვიდე,

დედა უყვარდა

და პანგი მგზრული.

როცა იატქმებს და როცა იშვინდებს,
ე, მისი ფერები იმათზე მგზულების.

სილბო არ გაუქრა სმაში ბალღური,
ცაში ბოინობდა,

ღრუბლებში განრილი.

ნისკარტით ბულბულისა და მოლადურის
წყალი ამოსრუტა ტობა-ვარჩხილის.

ენგური გადაფონა გრძელი ლაჯებით,
ფიცხმა კალმახებმა წვივები გაკენწლეს.
და რუხის ციხესთან მინადარაჯები
ხაესიან ქვებში ეძებდა ნაპერწკლებს.

უსმენდა წისქვილში სარეკელას და
უშიშრად ათენებდა

კუდიან ჭინკებთან.

მერცხალს დაიჭურდა მამის კერასთან
და ხელისგულზე ააჭიკჭიკებდა.

სტრიქონს,

გაბოხილს ლეგენდით კოლხურით,
თბილისის ვარსკვლავი შეება ეფნად.
მაინც ერჩია მიწა მოხნული, —
სოფლის იშბალო ესრისა, ეფნა.

აქ აგროვებდა მამულის ფერებს
და იმით ლექსის პწკარებს ფერავდა.
სამურზაყანოს მთებსა და სერებს
მოწყდა მუხებთან ასაფრენადა.

რუხის ციხესთან

სევდა კოლხური

დაჭრილ სტრიქონებს შემოაფუთნა.
და ნადევარი კლდე გამოხრული
ენატრებოდა სადგომ-საბუდრად.

და ამ დროს ასუვლდა

ომის გრიგალი,

ხმა მოსკდა სისხლით გასვრილ ზარების.
ქარი შეაცივდა გულგასალიგვავი,
და გარეთ გაიჭრა ნასიზმარევი.

— პეი, ბიჭებო,

საით, ბიჭებო,

აქ ნუ დამტოვებთ, ძმებო, უთქვენოდ.
ღვდის რძით სული ვინ შემწიწხობს,
უთქვენოდ დამე ვის გავუთენო?

პეი, დედილო,

მოგწერ წერილებს,

მაშინ დამწყვევით, დამემდურეთო,
თუ მტერს ვაგლახად დავანხვერინე
სამამულეთო,
სადედულეთო.

დაწყებულ სტრიქონს გიტოვებთ...

ვაი, რო

წელს პანტა ვაშლიც ვეღარ დავწილო,
მშვიდობით,

ჩემო ბულბულის შაირო,

მშვიდობით,

ჩემო ტობა-ვარჩხილო!

...და დარჩა ლექსი დაუმთავრები,

სიცოცხლე დარჩა დაუმთავრები.

მაღალი იყო

და შვლის თვალები

გაუფართოვდა სისხლიან ქარებით.

მქენარო ფოთლებო ხის, მოცვივდით,
ეფინებოდით მის დაჭრილ იაღონს...

ჭაბუკი იყო,

წლის ოციოდის, —

მამულმა ქვეყნის დაცვა მიანდო.

ნდობის ბურჯებზე შემოაყენა,

არ შეარყია ნდობის ბურჯები.

ჭაბუკურ მეყრდით ჰკვეთდა ქარყინვას,
ცეცხლითაც ბევრჯერ შენარუჯები.

ძნელბედობის ეამს ენდო მამული,

მამულის დაცვა არაა იოლი.

სიჭაბუკეში გადაშალული

არ ჰქონდა გზნება ერთი ფიორიც.

თუ არ მიენდე, —

ვერ ითარეშებს, —

მართლაც ვერ გაგლეჯ მტრის მეყრდს
ჯავშნიანს.

ახალგაზრდობა ნდობის გარეშე

უფრო ნაფს ჰგავს ზურგის ქარშიაც.

წყალო, სწყუროდი,
სისხლო, სდიოდი,
მისი ვარსკვლავი მაინც კიაფობს.
ჭაბუკი იყო,
წლის ოციოდის,
მამულმა ქვეყნის დაცვა მიანდო.

აი, სოფელი ახლა რად არის
ფეწე ზე დამდგარი
ზარიან ზეიმზე.
ვერ მოგვრევა მერე ზამთარი,
ამ ცხელი ტალღით მკერდს თუ შეიზეუ.
წამოდი, ჭაბუკო,
დავდგეთ სოფელთან,
მაღალი ბიჭის პატარა ბიუსტთან.
იმისი წვემით რომ ამოფეთქდა,
მე იმ დაუმტკნარ ყვავილს მივეუტან.

სანგარს,
დედამიწას, ბომბით გახლეჩილს,
გადაწურა ყველა მტკვანი.
გზას, ვარსკვლავებით ცისკენ წახრეშოლს,
გაქყვა საფლავში დაუტევარი.
დაყიწყების ქარს გაუჯიუტდა,
კვლავ წვიგს უკაწრავს
კალმახი ენგურის.
შინ ჩამობრუნდა ბრინჯაოს ბიუსტად,
მარადი ცეცხლით გაგვარებულად.

8.

პედავ, გაიქცა ლანდი ლანარის,
ამ ზარ-ზეიმში შემოპარული,
ჩამოძინძილი,
ჩამონაჩვარი,
ბედდაწყველილი,
ხელმოცარული.

აჰა, შეასწრო,
შეძვრა მღვიმეში,
და შეაცოცხლა მღვიმის ნოტიოს.
შენ რო ქვაბულთან მარტო მიმეშვი,
დაუბღავლებდი:
— რად გამოდიო.

ის კი გამოდის მაინც ხანდახან,
მარტოობაში სული ეხუთვის.
მისი ბალახი ომში გადახმა,
ბალახი, მართლა ჯოჯოხეთური.

აქ თავი შეაფარა,
ტოლებს დაშორდა, *გარეშეული*
არ მიიკარა მერე არავინ. *ხიზლირთქა*
წყარო თვითონვე ამოაშრო და
ეგ მღვიმე შეჩა დასამალავი.

მამულის ძახილს არკი მინებდა,
ნდობის მარილი აღარ იგემა.
ძილიც არ მისცა დასაძინებლად
დედაბუნებამ,
არსთგამრიგებმა.

ომში კვდებოდნენ
ბიჭები,
ტოლები.
ხმა ჩაესმოდა დედების კვნესის.
ხედავდა სოფლის გზის გაყოლებით
როგორ ხმებოდა ბალახის ფეხები.

მღვიმიდან,
როგორც სახუნდარადან
გასცქერდა მამულის კოცონს ბრიალას.
არ მიიკარა არვინ მარანთან,
სოფლის ორღობეში ვერ გაიარა.
დარჩა მღვიმეში გამოკეტილი,
ველარ გაუძლო ზამთარს ყინვიანს.
შეჩვენებულის და მოკვეთილის
ბედზე მამალსაც არ უყვოლია.

ციებ-ცხელების ალი წაენთო,
დასწვა ხურეების ალის ანთებამ.
მშობელ სამშეოს და სამწვანეთოს
შერჩა ლაჩრობის მოსალანდებლად.

ციებ-ცხელების აგონიაში
ჩაიწვა

უმოყვროდ,
უნათესაოდ,
ხალხს უთქვამს:
ბორბალი მშობელ ნიავეში
ლაჩრისა უკულმა ბრუნადეცაო.
სული ამოხდა სენის ხურეებით,
მამულისაგან

გამდგარს,
გაქცეულს.
მღვიმეში ჩაუტკნა გაზაფხულები,
გადაუფარავს ხავსს და ქაცვეულს.

არავის გლოვა არ მოანდომა,
არვინ ქვეთინებდა,
არავინ ტიროდა.

ვერ აპატეის
განზე გადგომა,
ლაჩარკაცობა,
უგერგილობა,
ლანდი გამოდის გარეთ ხანდახან,
ბედი შურს

ოშში მკვდარი ბიჭების.
მისი ბალახი სულმთლად გადახშა,
და მის ბილიკზე დარჩა კინჭრები.

მღვიმიდან,
როგორც ლაჩრობის სანგრადან,
უთვალთვალებდა სანგრებს სისხლიანს.
ხურვების ალი აღარ გაგრილდა
და მისი ხვედრი
სოფლის ზიზღია.

9.

იმედა:

— საით გეძებო, ზანდარა,
ხად დამეკარგე, შე ღვთისწიერო?!
ჩვენი მაგიდიდან არა ჩანდა რა,
ვხედავდით მცირე თვალსაწიეროს.

სად დამეკარგე?...

დავრჩი უაფროდ,
დარდმა გაზაფხული გამიზამთარა.
თოვლმა შენი გზა მიაფლ-მოაფლო,
სადლა გეძებო,
ზანდა,
ზანდარა?!

შენს ლანდს მოვბღაეი,
მონანებების

ჟინი მკლავს,
უწყლო შემრჩა მათარა.

მო, გეაჯები,
მო, ნალიები
გადამიხურე ისლით,
ზანდარა.

ვარ დაგასვედრე ნდობის ქავ-ციხე.
ნდობის ქონგური,
ნდობის ქანდარა.

შენი ნუშნარი უღვთოდ გავეჩვებ
და დაგირბიე ნუშნარი,
ზანდარა.

შენი ცისარტყელას ყულფში კისერი
დაძარღვული მაქვს...

სისხლი დამზრალა.
სულის ფიქალი გადამისერა
ფხიანმა უღვევმა ქარში,
ზანდარა.

აღარ ვვარგევარ

აღარც ფანდურად,
არც სალამურად,
არც საზანდარად.
ვღალადებ ოდენ ბედის სამდურავს
და შენ დაგეძებ,
ზანდა,
ზანდარა.

რამე მიბრძანე,

აგზარჩხალდები,
გავჩახჩახდები მზის შესადარად.
სულს, ფითრმოდებულს, მიკეკავს
ჩხართვები,
დასისხლული მაქვს სული,
ზანდარა.

რომელ ღრუბლებში გაიფარფატე,
შენი სანთელი არკი ჩამდნარა.
ნდობის ტადარი დავდგათ კარფართე,
წამომეშველე,
ზანდა,
ზანდარა.

გავცვითე ტაბის ტყავის სანდალი,
უნდობლობის გზით ვერ ისანდალა.
შენი დასანახი კოშკი სად არი,
რომელ კლდეზეა,
ზანდა,
ზანდარა?

ამ დიდ კაშხალთან

სოფლები მეგრული
ფახულანია და მაზანდარა.
კლდეებს ასკდება და მე ენგურის
ქუხილშიც მესნის,
ზანდა,
ზანდარა.

ჩემი პოეტი ღელავს მანდომებს,
ამ ზარ-ზეიმში გადაშარდა რა...
მე მივაღწეი დიდ მისადგომებს
და შენი ქარი მაკლია,
ზანდარა.

10.

მე ჩემი გმირის გულისტქმა მომესმა,
მოამცხრა მისი სუნთქვის ტალღები.
და ენგურ-ენგურ გზას მიყვებ, რომელსაც
ნაბიჯით ვეცდებ
იმედას თანხლებით.

გაღმა —

შეთხრილი კლდეში მღვიმენი,
გამოღმა —

გორა რიყის ქვევისა.
ვარ სიფვარულის სიმთ გამჭიმველი,
ნდობის ქაე-ციხის გამაგრებისას.

აქ ლეგენდების წყაროებია,
დაგვცლავს ეშმა და აღარ მორჩები.
კუდებით მითებს გამოეხმია
შავი ჭინკები ორიგონების.

ენგურის ხეობა
მითების წყვარამში
ქაჯებს ინახავდა,
ღვთისაგან არ ნაშობთ.
კლდეებში, დევეების განაწკარავში,
ჩაგუდულიყო კივილი ზარნაშოს.

და ეშმაკების ოსხაპუესთან
გადარეულნი როკავდნენ ჭინკები.
ენგური ლოდებზე მოჩქაფუნებდა,
მოქონდა ხეები, მორები, ჯირკები.

აი, ამ კაშხალთან,
აი, ამ კაშხალთან
დევთა საუფლო იყო — ქვაჯიში.
საუკუნეები ჩაჭენა, ჩაშავდა
გამოქვაბულებში,
დევთა გაჭრილში.

დათარეშობდა ხროვა ეშმათა,
ღამით დამშეულ მგლებზე მჯდომარი.
მთებს აესულთ ლანდები გადაეშვარათ,
წარმართულ ზღაპრების დანატოვარი.

დევებს გაუთელავთ ხეობა ოლორის
და ოგურგინის ჩანჩქერი უსვამთარა
თვალამორეტილი

ჭინკების სორონი
ამოხავსებულა

უშვოდ,
უსანთლოდ.

ტიბენის ხეობიდან
ავი ღელენი
ავ სულს აწურავდნენ
ანკარა ერისწყალს.

და ხმლები,
მტერს რომ მოუღერენით,
კოლხნო, ეშმაყ ველარ შერისხა.

აქ უნდობლობის ხრამები ღრინავდნენ,
ვერ ენდო,

ზაფრა კლავდა კაციშვილს.
ჭიაკოკონების ანთებდნენ ჩირალდნებს
ჭინკების ღრუბლებში,
ქარში გაცრილში.

ავი სულების ღამეულ ღამქარს
ებრძოდნენ,

ბნელს კვეთდნენ შიშიან ღამეთა.
კოლხების წყარო მაინც არ დაშრა
შქერეღალესთან,
ქალაღალესთან.

11.

ჩემი იმედა,

ახალ მითების,
აი, აქ არის ახლა სათავე.
კლდეებში გამოთხრილ ლაბირინთებით
სხვა დევი გვიცქერს და გვითვალთვალს.

ჩემი პოემის

ბილიკებს ძეგლიანს
მოარღვევ დოღში გახვითქულ ცხენივით.
ხავსი კი არა,
ირმის ბეწვია
მაღ გრძელ ლოდებზე გადაფენილი.

ჩამოგჯდეთ აქ და
ჩამონაშალი

იმ კლდიდან ჩრდილები წამოვიბუროთ.
ათეორებულა ხეში კაშხალი

და ფიცხი ენგური
მოზღავის,
დიდგულობს

მაღლე ენგური აიძვარება,
ქაფიან ტალღებს კაშხალს მიაფშენის.
ვერ გადრეკს კედელს
მაგარ ძარღვებს
და ადუღდება ამ აგონიაში.

ხავსიან ლოდზე გაწევა იმედა,
გაოგნებული გუგუნ-ზრიალით.
ეაშა რბილი ხავსის სინედლე
და ლოდთან მდგარი იფნის შრიალი.

მიღულა თვალი,
შუბლზე ფართხალით
აუთამაშდა ფოთლოვან ჩრდილები.
იწვა ხმელი და სახეგამზადარი,
ოდნავლა აწინდა ნაყვავილევი.

ჩანდა,
ვით ლოდზე ამოკვეთილი,
დაღლილი მგზავრის ბარელიეფი.
ლოდთან კი,
როგორც მრავალწერტილი,
ელავდა მწკრივი ლურჯი იების.

ხავსიან ლოდზე წამოშლართული
მყის ჩაიძირა ძილის ბურუსში.
ალარ ესმოდა ენგურის ხათქუნი,
ჭოთქოთი მღელვარ დღის მიწურულში.

12.

და დაესიზმრა:
ამოპირთავდა
ვეება ხეობა უცებ ენგურით.
შვირთი გადიდდა ზღაპრულ შვირთადა,
ბიბლიურ ეინით აჩქეფებული.

ავმა სულებმა დასცეს ყიეინა,
დაიგრუხუნეს შავმა დევებმა,
შეცა ღრუბლებით მოზვინ-მიზვინა
გრიგალმა თქემის აღსაზევებლად.

აფოფრილი ზღვა
კაშხალს მიაცხრა,

აზშველდნენ კაშხალთან თოკოვნები.
ხეობა ჭინკების ჯგრომ აიანცა,
ელგები ასხლიტეს ცეცხლოვან ზონებში.

ზღვას სული აღევწო
მღვრიე ავსულთა,
მოსკდა კლდეებიდან ზვავები ღრიალა.
მთათ, რკინის თასმებით
მკერდგათასმულთა,
ზღვა მიეღწეა ტალღებიანად.

გასკდა კაშხალი,
სტიქიამ გაგლიჯა,
შვირთები დაასკდა ენგურის კალაპოტს
ვეება ჭინკამ კბილები დაკრიჭა
და ქუსლით გასრისა ცეცხლი სალამპრო

გასკდა კაშხალი,
თაგვე დაქანდა
მაგუბებული მთებში ენგური,
მიაწყდა ჯარგვალთან,
ჭიშკართან,
აკუნთან,
ნაპირებს გადასცდა აჯანყებული.

აფავიო!...
შაფრა, გოდება
ჩანთქეს ღრუბლების ღრმა ნაპრალებმა.
მთისტოლა ტალღა წაგორდება, —
თელავს ყველაფერს შეუბრალებლად.

წივიან ბავშვები,
კივიან ქალები,
გმინავენ კაცები,
შმუიან ხარები.
ბორცვები,
ყანები,
გზები,
ჭალები
წყალს მიაჭებს...
აქუსდა წარღვნის ხარები.

ვეება ტალღები ხტუნვით ზღაპრულით
მთებს ეხეთქება..

ტორტმანობს,
ქანაობს...
— ვავა!... — კივილი ისმის გაბმული, —
— ნანა!...

— ვაჟაო!...
— ვაჟა!...
— ნანაო!...

...და უცებ თვალი ჰკიდა ზანდარას, —
ბობოქარი წყლის ზურგზე მოგორავს.
ტალღაზე ჯუჯა ჭინკა დამდგარა
და წაფრენია თმაზე გოგონას.
ზე ასწევს,

ხანაც ზვირთში ჩამალავს,
ზანდა ტალღაზე ფართხალობს შველივით.
ცისკენ არწივმა აჰკრა კამარა
და მიჰყვა ენგურს ფრთაგაშეწერილი.

ჭინკა ხარხარებს ჟინმორეული,
თვალდაბერილი ნამთვრალევივით.
ტალღებზე ქათქათებს
ზანდას სხეული,
დედმშობილა და ღვთაებრივი.

ხან შლევ ზვირთებზე აელვარდება,
ხან ჩაიხუტებს ზვირთი გულდია.
— ზანდა!

იმედას რა ემართება, —
ბლავის და ხმა ვერ ამოუღია.

მერე ზავითან წყალში შეცურდა,
თავანწირულად გაჰკრა მხარული.
— ავაგაო!... —

მთათა შეძრულთა
გამოსცეს ეჭოს ხმა გაბზარული.

— ზანდარა!...

ბლავის,
მაგრამ ბლავილი
ჩაფხოჭნილ სორხში აქვს განხერილი.
ტალღაზე იელეებს ზანდას ყვავილი,
ტალღაზე ზანდა ფართხალობს შველივით.

წყლით იტბორება
სოფლები,
ქალები,

წყალში იღრჩვება კოლხური ფერები.
— ავაგაო!...

კივიან ქალები,
და წარღვნა ბობოქრობს შეუწერებლივ.

იმედა მხარღვევს ზვირთებს დაგვიმლთ.
რად ვერ მიიწვეს?!...

რამ გააზანტა?!

უცებ ჩაყვინთა ჭინკამ ტალღებში
და ჩაითრია უფსკრულში ზანდაც.

— ავაგაო!...

ლოდზე გამოტილს
აღმოსდა იმედას სასოწარკვეთით.
(მძინარეს ოდნავ განზე გავეშორდი,
პოემის ბოლო ფერებს ვარკვევდი).

— ავაგაო!

ზეზე წამოხტა
და მოიჭლიმა თვალთა უპენი.
გაოგნებულს და სიზმრით დამუხტულს
მხრებს აწვა მზარავი ზმანების ღრუბელი.

13.

გაჰხედა კამხალს...

ელავს კამხალი,
კლდესავით ხეში გადახიდული,
მაღალ მთებს შორის მზარგანაშალი,
დიდებულმა ნართილა მითური.

ჰერში გაკიდულ ფოლადის ბაგირებს
ჩამავალი მზე ელაციცება.
აქ დაღერილ ოფლს თუ გვაშნაგირე.
გაგიტაცებენ გზნების კვიციები.

მოხეთქილია ლავა შენების

რკინით,
ფოლადით,
ღორღით,
ცემენტით,
ჟინით,
შეტევით,
სწრაფვით,
ჭენებით,

გაჟიუტებით, ამონეშებით.

ეს არა მარტო კამხალი ენგურის, —
არის სახალხო ნდობის ტაძარიც.
ილწვის საერო ფიცით შეკრული
ხალხი მამულში ნამამაცარი.

არა მარტოდენ
რკინა,

ფოლადი, —

გმირული სული კაშხალს ამაგრებს.

— აქ ადრე მტრის წინ გზებსა ვყორავდი,
მიტომაც მტრებმა ვერაა დამაკლეს.

ბუბუნებს ბერკაცი ლაყორიასთან,
ქუჯის ციხესთან

წარსული ბუბუნებს.

-- ჭინკებიან და ყვავყორნიან მთას
ვაჭყვეთ საირმედ და საბულბულედ.

დროსთან ჭიდილში არ დამამშვრალი,
ეს ენგურია ფიცხი, აშარი...

მაგრდება კაშხალი,
მაღლდება კაშხალი,
მამულის კაშხალი,
ნდობის კაშხალი.

ყოველი ჭეა და ყოველი კენჭი
გამომწვარია ნდობის ქურაში.
და უნდობლობის დამფრთხალი ეჭვი
მწყერივით კვითქვითებს ხმელ ნაპურალში.

ნასიზმარვე იმედა გასცქერის,
კაშხალს გაჰყურებს
ხავსიან ლოდიდან.

ენგური ბორგავს, კლდეზე ნაძგერი,
ენგური თავევე მიჰქუბს ბორგეითა.

გადაზრილი მზის შუქი კაშხალს
კაშხალს აეკრა ფერთა რიალით.
გოგო-ბიჭები ირევა კაშხალთან
და მანქანების ისმის გრიალი.

აჰყევ პოემის სტრიქონებს მაღლა,
ვით საფეხურებს სანდო კიბეთა.
მე მიგატოვებ, ჭაბუკო, ახლა,
წინამძღოლობას არ გაგიბედავ.

გადაიხედე, —

კაშხალის კედელს
მიჰყუდებია ზურგით ზანდარა.
შენ მას არ ენდე,

შენ მას არ ენდე, —

მამული ენდო ჭალს კაფანდარას.

პა. ჩემი ლექსის ნაღდი სანათი,
ზანდას გულისკენ შენ რო გიბოძე.

ის წანს ბრეჯეტის მარგალ-ხალათით,
ვით მიხატული კაშხალის ლიბოშე.

კაშხალის ბედი მამულმა მიანდო, —
ვერ გაჰგლეჯს, ვერა, შმაგი ენგური.
ნდობის მარილო,
ნდობის ხშიადო,
თქვენეულ მაღლით ვართ აღზნებული.

მომავლის შტოებს კელავაც განეშტვე,
ქარები ნდობის ტაძრებს ვერ დაშლიან.
ახალგაზრდობა ნდობის გარეშე
უაფრო ნავს გაგს ზურგის ქარშიაც.

— ზანდარა!...

— ზანდარა!...

იმედამ გასძახა

და ჩაეჭანა თავევე შლიგინით.
კაშხალის კედელი მზემ გაუჩახჩახა,
უპყრია ცისარტყელის შვიდფერა
გვირგვინი.

შვიდფერა გვირგვინი
აღმოდებული,
ენგურის შხეფებში
ამოვლებული.

— ზანდარა!...

თავევე მირბის ქოშინით,
ხან უცურდება კენჭებზე კედლები.
ბილიკზე ჩრდილები მიშლილ-მოშლილი
ხრამში ცვივიან დანაფეთები.

ქროლვით ჩაუვლის ზორზოხა ბელაზებს,
ნთქავს ძახილს იმისას ცხელი ძრავები.
ცად გაბმულ ბაგირზე,
ვით საბრჩოებლაზე,
ჰკიდია ჭინკები მოღრეცილ თავებით.

ზანდარა კაშხალზე ზურგით აკრული
ახალ ოსტატის ფრესკას მიაგავს.
მირბის იმედა თავგადაკლული
და მიაშტვერებს დათხრილ ნიადაგს.

კაშხალთან შედგა...

— ზანდარა!...

ჩურჩულით
ამოიქმინა ზანდას წინაშე.

შეჩერდა პერანგამოჩურთული
და აღარ შედავს სიზმრის მირაჟებს.

წამოიჩოქა,
ბრეშენტის ხალათი
ხელით მიიღო მსურველ ბაგეზე.
შორით მივაშუქე პოემის სანათი,
ნდობის ტაძრისკენ კვლავ წავაქეზე).

მუხლმოდრეკილი მლოცველის ნაირად
გათბა სიყვარულის ღვთაებრივ ალთან.
და როგორც დროშას —
ნდობის ბაიარალს —
ემთხვია ზანდარას ხალათის კალთას.

მ ი წ ა

რომანი

— გაიღიმე, უჩა-
უჩამ ვერ გაიღიმა.
— მიწაზე არ დგახარო, გითხრა ბა-
ბამ.

დაფერდებულ ეზოში ოდიდან ქიმ-
კრისაყენ ეშვებოდნენ. ქვევით, ქიშკარ-
სა და გზის გადაღმა, ხევში მდინარე
შხუოდა. გვიანი შემოდგომის ცხელი
ნალამო იყო. შეყვითლებული მანდა-
რინის სურნელი იდგა. მიწაზე მწვანე
კონინდარი ლივლივებდა.

— ქაობზე ესახლა ბაბა, ცია. ქაობ-
ზე ესახლა ბაბუც.

— ქაობმა მოგიყლა ბაბა, უჩა, ქა-
ობმა მოგიყლა ბაბუც, — უთხრა ციამ.

— წაართვი ქაობს მიწა. მე დაგიცდი-
მიწაზე დასახლდი. მე დაგიცდი, უჩა.

— სანამდე დამიცდი?! — თავი ას-
წია უჩამ, შეხედა ქალიშვილის გრძელ-
წამწამებიან თვალებს, ალერსითა და
სიყვარულით რომ შემოსცქეროდნენ.

— ვიდრე მიწაზე არ დასახლდები,
დაგიცდი, უჩა, — უთხრა ციამ სევდი-
ანი ხმით.

— როდის იქნება ეს?! — ჩუმად, ძა-
ლიან ჩუმად, ციას რომ არ გაეგონა,
ამოიოხრა უჩამ.

— დიდი ხანია თურმე აშრობენ ქა-

ობს ყორათში, ქვალონში, ქალადიდ-
ში.

— კი აშრობენ, მაგრამ ბევრი დრო
უნდა ამდენი ქაობის დაშრობას.

— მართალია, ბევრი დრო უნდა, —
უბახუბა ისევ სევდიანად ციამ, — მაგ-
რამ ეს დრო მალე გაივლის.

— რანაირად გაივლის მალე?!

— მე სულ შენთან ვიქნები, უჩა.

— რანაირად იქნები ჩემთან?! —
ისევ შეხედა თვალებში უჩამ.

— სულითა და გულით ვიქნები შენ-
თან, — უთხრა ციამ და მეტი ალერსით
გათბა მისი თვალები.

ეზოს მარჯვნივ და მარცხნივ, ღობე-
ების გასწვრივ, მანდარინის დიდი ხე-
ები იდგა. ხეებს ისე უხეად ესხა, ტო-
ტებს ძლივს იკავებდა. მზე სწრაფად
ეშვებოდა ზღვისაკენ და კონინდარი ახ-
ლა სხვდასხვა ფერად ლივლივებდა —
იცვლიდა ფერს. მისი ლივლივი ქალ-
ვაესაც უცვლიდა სახის ფერს.

ქიშკართან შედგნენ.

— შემომხედე, უჩა, — უთხრა ციამ.

— ამდენ ხანს უშენოდ რა გამაძლე-
ბინებს, ცია?!

— სიყვარული გაგაძლებინებს, —
გაუცინა ციამ.

— ამდენ ხანს უშენოდ ვერ გავძლებ, ცია.

— გაძლებ, — ციამ მთელი სახით, მთელი გულით გაუცინა. — სიუყვარული გავაძლებინებს, უჩა.

ვაჟი ლამაზი და ტანადი იყო. სვანური ქუდი ეხურა, წელზე ღვედის წვრილი ქამარი ეტყა, ზედ რქისტარიანი, გრძელი დანა ეკიდა, ღეზზე მაღალყლიანი ტყავის პაჭიკები და წულები ეცვა.

ქაღალდის დაუფარავი ალტაცებით მეჭყურებდა.

— გაბუტული უფრო კარგი ხარ, უჩა.

— გაბუტული არა ვარ, — უთხრა უჩამ. უნდოდა გაეღიმა და ვერ გაიღიმა.

— შეშინა დედამ და ბაბამ არ დაგვინახონ, თორემ ამ გზისპირას გაკოცებდი.

— არა, არ მაკოცო.

— რატომ, უჩა?! — გაუცვირა ციას. უჩამ არ უპასუხა.

— რომ იცოდე, რა კარგი ხარ უჩა.

— უსათუოდ წავართმევ ქაობს მიწას.

— მე დაგიცდი, უჩა. ვიდრე ქაობს არ დააშრობ, მე დაგიცდი, უჩა.

— დამიცადე, ცია.

— ბაბას არ დაემდურო, უჩა.

— არ დავემდურები.

— არც დედას დაემდურო, უჩა.

— არ დავემდურები.

— არც მე დამემდურო, უჩა.

— არც შენ დავემდურები, — უთხრა უჩამ.

— აბა, რა გაღონებს?! —

— ძალიან დიდი ხანი უნდა ამდენი ქაობის დაშრობას.

— ხანი მალე გაირბენს, უჩა.

— ჩემთვის მალე არ გაირბენს.

— თავს ვიტყუებ, თორემ, არც ჩემთვის გაირბენს მალე.

— ვთქვით, დავაშრეთ ქაობი და დავსახლდი მიწაზე, ცია.

— მერე?

— წაიყვანე შენი ციო, მითხრა ბაბამ.

— ჩვენც ეს გვინდა, უჩა.

— ჩვენ კი გვინდა, მაგრამ, — ქუდი გადაიწია უჩამ და შეზღუდულ თვლით მოიწმინდა.

— რა მაგრამ? — ჰკითხა ციამ.

— კოლმეურნეობის იმ გადარეულმა თავმჯდომარემ რომ არ დამახებოს შენი თავი?

— რატომ არ დაგანებებს თავმჯდომარე ჩემს თავს?!

— შენისთანა მეციტრუსეს, თავს მოიკლავს და არ დამახებებს ესტატე ფარცვანია.

ციამ გაიცინა.

— რა გაციენებს?! — ჰკითხა უჩამ.

— ფხხ!.. ჩემისთანა მეციტრუსეს! ციტრუსს უჩემოდაც მოიწვევენ ჩვენი ქალები. ესტატე ფარცვანია კი არა, ცხრა უღელი ხარ-კამეჩი ვერ დამაკავებს, უჩა.

— ვითომ.

— არ იცი?!

— რა ვიცი, — უთხრა უჩამ. — ცხრა უღელმა ხარ-კამეჩმა კი არა, ბაბამ დაგაკავა.

— ბაბა ამ საღამოსვე გაგატანს ჩემს თავს, მიწაზე რომ სახლობდე. დაადე ჩემს გულს ხელი! — უჩას ხელი აიღო, უნდოდა გულზე მიედო.

— ბაბა დაგვინახავს, — არ დაანება ხელი უჩამ.

— დაგვინახოს, — თქვა თამამად ციამ, — აღარ დავეძებ. თუნდაც ქვეყანამ დაგვინახოს. დამადე ხელი, როგორ მიცემს, როგორ მინდა ახლავ წამოგყვებ.

— არა, არ წამომყვებ, — უთხრა უჩამ. — მიწაზე დავსახლდები და წაგიყვან.

— ჰო, უჩა. შენი ქირიმე, უჩა, — უნდოდა მოხვეოდა უჩას, მკერდზე მიკეროდა.

— აქედან პირდაპირ „კოლხიდშენის“ სამმართველოში წავალ.

— წადი, უჩა.

— შინაც არ შევივლი.

— რატომ არ შევივლი შინ?! — ჰკითხა ციამ.

— ვის შევეუარო? დედა არა მყავს და ბაბა, დაი არა მყავს და ძმა, ორინ-

ქ. მარქსის სახ. სკოლა
სახელმწიფო რეპერტორი
მიწოდება

ჯი! არა მყავს და ფრინველი, ყანა არა მაქვს და ბოსტანი.

ციას თვალეში ცრემლი ჩაუდგა, წამწამებზე დაეკიდა და გაბრწყინდა.

— ასეთი ამოწყვეტილი ვარ, ცია.

— არ თქვა ასე, უჩა, — ცია ტუჩებს ეუმეღდა, რომ არ ატირებულებო.

— ბაყაყი და კოლო, ტურა და მგელი. აი რა მყავს, ცია.

— როგორ მინდა ახლავე წამოგყვე, უჩა, იმ ბაყაყებთან და კოლოებთან, იმ ტურებთან და მგლებთან, ოღონდ შენთან ვიყო.

— რომ წამომყვე, მართლა სად წაგიყვანო?

— შენთან ბაყაყებთანაც გავძლებ და კოლოებთანაც, მგლებთანაც გავძლებ და ტურებთანაც.

— არა, ცია. დავაშრობ ჭაობს, დავსახლდები იმ მიწაზე, საიდანაც ჩაზონმა ოქროს ვერძი მოიტაცა.

— იაზონმა?! ოქროს ვერძი?! — ვერ მიხვდა ცია, რას ეუბნებოდა უჩა.

უჩამ თავი დაუქნია.

— ჰო, იაზონმა. ოქროს ვერძი.

→ ვინაა იაზონი? — ჰკითხა ციამ.

— არ გაგიგონია არგონავტების ამბავი?!

— არ გამიგონია. — უთხრა ციამ.

— იაზონი არგონავტების სარდალი ყოფილა.

— არგონავტები ვინდა იყვნენ?

— არც ეს გაგიგონია?

— არ გამიგონია.

— არგონავტები ბერძენი მეზღვაურები ყოფილან.

— როგორ მოიტაცა იმ იაზონმა ოქროს ვერძი?

— თურმე ჩვენი ხელმწიფის ქალიშვილი მეღდა დახმარებია.

— ვისი ხელმწიფის?! — ყურს არ დაუჯერა ციამ.

— ჩვენი ქვეყნის. კოლხიდის ხელმწიფის.

— შეილმა მამას უღალატა?! — არ დაიჯერა ციამ.

— სამშობლოსათვისაც უღალატნია მეღდას.

— ეს რა მითხარი, უჩა! — შეიცხადა ციამ. — შეილმა მამას უღალატა?!

— უღალატნია.

— სამშობლოსათვისაც უღალატნია?!

უჩამ თავი დაუქნია.

— რანაირად?! — თვალეში გაუფართოვდა ციას.

— სიყვარულმა აღალატებიაო.

— მამა გაცვალა მტრის სიყვარულში?!

— გაცვალაო.

— სამშობლოც გაცვალა მტრის სიყვარულში?!

— გაცვალაო.

— ქალი კი არა, ქაჯი ყოფილა ის შენი მეღდა.

— ძმაც მოუკლავს იაზონის სიყვარულით, — უთხრა უჩამ.

— უი, არ მითხრა, უჩა, — თავხარი დაეცა ციას.

— აუკუწავს და ნაწილ-ნაწილ ზღვაში გადაუყრია.

— ქაჯზე უარესი ყოფილა ის წყეული.

— სიყვარული ყველაფერს ჩაადენინებსო ადამიანს.

— მეზუმრები, უჩა? — მწყურადად შეხვდა ციამ.

— ასე ამბობენ, ცია.

— ჭკუათმყოფე ასე არ იტყვის, უჩა.

— სიყვარული რას არ ჩაადენინებსო ადამიანს.

— სიყვარულმა ჭკუა არ უნდა დააკარგინოს ადამიანს, — უთხრა ციამ.

— ნუთუ მართლა იყო ასეთი ქალი?!

— ასე ამბობს ლეგენდა.

— ლეგენდა მოგონილი იქნება, უჩა, — დამშვიდდა ცია.

— ლეგენდას არ იგონებენ, ცია, — უთხრა უჩამ.

— უი, რა საშინელი ლეგენდაა.

— მართლა საშინელი ლეგენდაა.

— საშინელი ლეგენდაა, — გაიმეორა ციამ.

გაჩუმდნენ. დაფიქრებული იდგნენ. მერე ციამ თვალეში შეხვდა უჩას,

ისე შეშინებული იყო „საშინელი“ ლეგენდით, ადამიანის ფერი აღარ ედო.

ქვევით, ხევში მდინარე შესუოდა. ახლოს შაშვმა გაიჭახჭახა.

ცია გამორეკვა.

— სად წაიკითხე ეგ ლეგენდა, უჩა?

— ტურები გაუხედა.

— არ წამოიკითხავს. „კოლხიდშენის“ მთავარმა ინჟინერმა, ანდრო განგიაძემ მიაშო.

— არა, ასეთი ლეგენდა არ შეიძლება მართალი იყოს.

— სამწუხაროდ მართალი ლეგენდაა, ცია, — უთხრა უჩამ, — მთელმა ქვეყანამ იცის თურმე ეს ლეგენდა.

— არა, არა, უჩა. არ იქნება მართალი. დამ ძმა როგორ აეუწა?

— აუუწია, ცია.

— ნუ ვილაპარაკებთ ამაზე, უჩა, — თხოვა ციამ. — შენ უკვე იყავი იმ მთავარ ინჟინერთან?

— თვითონ ის იყო დიხანწყვილში, — უთხრა უჩამ. — ნაბიჯ-ნაბიჯ ჰქონია შემოვლილი კოლხიდის ქაობები და უღრანი. კარდაკარ დადის და ყველა მოსახლეს მშენებლობაზე ეპატიება.

— მერე?

— რა მერე?

— არ მიჰყვებიან მშენებლობაზე?

— ზოგი მიყვება, ზოგი არა.

— ის ზოგი რატომ არ მიჰყვება?! — გაიკვირვა ციამ და ლოყებზე თმა ისევ ჩამოუცვდდა.

— იმ ზოგს არ ჯერა ქვეყნის ოდენა ქაობს თუ მოერევა ადამიანი.

— იქნება მართლა ვერ მოერევა? — შეშინდა ცია.

— ანდრო განგიაძისთან ადამიანები მოერევიან, — დაამშვიდა უჩამ.

— შენ არ შეგებატიყა ანდრო განგია?

— შემებატიყა.

— რა უთხარი?

— ქალის შერთვას ვაპირებ-მეთქი.

— ანდრო განგიაძე რა გითხრა?

— გაიცინა, — თქვა დარცხვენით უჩამ.

— რამ გაიცინა?! — ეწყინა ციას.

წარბები შეჰყარა. — რა ნაბა ამაში სასაცილო?

— ამ ქაობში, ამ ჯუნგლებში და ჯარგვალში მოგყავსო ქალი?

— პირდაპირ ასე გითხრა?

— პირდაპირ.

— ჯუნგლები რაღაო?

— ტროპიკული ტყეები, გაუვალი ქაობები, ცხელი ქვეყანა, — უთხრა უჩამ.

— არც ტროპიკული ვიცი რა არის.

— ძალიან ცხელპავიანი ქვეყანაა.

— მართლა ასე გითხრა, ანდრო განგიაძემ, ამ ქაობში, ამ ჯუნგლებში და ჯარგვალში მოგყავსო ქალი? — ჰკითხა ისევ ციამ.

— ასე მითხრა.

მზე სწრაფად ეშვებოდა ზღვისაყენ. ეზოში კოინდარი აღარ ლივლივებდა, გამუქდა, გაიცვდა.

— იცი, უჩა, კარგად უთქვამს იმ შენს ინჟინერს.

— ვიცი.

ცია ისევ ლეგენდაზე ფიქრობდა. სახეზე ისევ ის ფერი ედო.

— მაინც როგორ გადარია სიყვარულმა ასე ის შედეა?

— შედეა გადარია. შენ კი არ გადაგარია, — გაუღიმა უჩამ.

— უი, ღმერთმა დასწყევლოს ასეთი სიყვარული, — შორს დაიჭირა ციამ.

— დაუწყევლია ღმერთს. სასტიკად შეურისხავს.

— უნდა დაეწყევლა, უნდა შეერისხა, — გაეხარა ციას, სახეზე ფერი დაეღო. — ჩვენ ღმერთმა დაგვიფაროს ასეთი სიყვარული.

— ღმერთმა დაგვიფაროს, — კვერი დაუქრა უჩამ და ისევ გაუღიმა ციას.

— ახლა რას ეტყვი ანდრო განგიაძე? — ჰკითხა ციამ და მოლოდინით შეაჩერდა.

— ქალი არ გამოყვამ-მეთქი.

— არა, ასე არ უთხრა, — ხელი მოკიდა ხელზე ციამ.

— აბა როგორ ვუთხრა?

— როგორც ბაბამ გითხრა, — მიუგო სწრაფად ციამ. — მე კი წელან რომ

ვთქვი, ჭაობშიაც გამოგყვები, ტურებთან და მგლებთან გაეძლებ, კოლოებთანაც.

უჩამ კმაყოფილებით გაუღიმა.

— რა კარგი კაცი ყოფილა ანდრო განგია, — უთხრა ციამ.

— კარგზე უკეთესი კაციაო, — უთხრა უჩამ. — ის დაუბრუნებსო ოქროს ვერძს კოლხიდის მიწას.

— რანაირადო?! — გაიოცა ციამ. თავი გაიქნია და ლოყიდან თმა გადაიყარა.

— ჭაობს რომ დააშრობენ, იმ მიწაზე აი, ასეთი მანდარინებისა და ლიმონის ხეები გაშენდება. შეხედე, ოქროსფერი დაჰკრავს მანდარინს, — მანდარინის ხეებისავე მიახედა ციამ: — ისევე ოქროდ გადაიქცევა კოლხიდის მიწა.

— ესეც ანდრო განგიამ გითხრა?

— ესეც.

— ისევე რომ წაგვართვან იაზონებმა?

— შენისთანა ჭალების ხელში ვერ წაგვართმევენ.

— დამცინი, უჩა? — ეწყინა ციას.

— შენ ხომ დასწყევლე ის სიკვარული.

— ღმერთმა გვაშოროს ასეთი სიკვარული. — ხელი აიქნია ციამ.

— პოლა, ამიტომ ვერ წაგვართმევენ იაზონები მიწას.

— ისეთ ფორთოხალს, ლიმონსა და მანდარინს გავაშენებ იმ მიწაზე, უჩა, მართლა ოქროდ იქცეს.

— ოქროს მიწა, — თქვა ოცნებით უჩამ.

— უი, დაღამებულა, — წამოიძახა ციამ. ჩამავალი ამზის სხივი სახეზე დაეცა.

შორს, ქვევით, ზღვაში, უზარმაზარი მზის ნახევარი დისკო რიალებდა. ციმციმებდა, ბრჭყვიალებდა ზღვის ზღაპირი. აქედან, ამ სიშორიდან, ლაკადის ამ მთიან სოფლიდან ხელისგულივით მოსჩანდა კოლხიდის ჭაობიანი დაბლობები და ზღვა. შემოდგომაზე აქ ჰაერი ცვირივით წმინდა, ანკარაა, გამჟვრვალია.

— რა ლამაზია ზღვა, უჩა, — წამოიძახა ციამ.

— ლამაზია, — უთხრა უჩამ.

— მზეც ლამაზია, მაგრამ ზღვა უფრო წარმტაცია. ვინ იფიქრებს, რომ ჭაობებითაა მოშხამული მისი ნაპირი.

— შორიდან არავინ იფიქრებს. შორიდან ბევრი რამეა ლამაზი.

მზე ნელა ეშვებოდა ზღვაში. ციამ და უჩამ თვალს არ აშორებდნენ, მაგრამ მზეზე არ ფიქრობდნენ, არც ზღვაზე, მხრით ეხებოდნენ ერთმანეთს, პირველად ეხებოდნენ მათი მხრები ერთმანეთს, შემკრთალები, მოულოდნელად განაბულები ერთმანეთზე ფიქრობდნენ და შიში, პირველი შეხების შიში რომ დაეფარათ, ზღვაზე და მზეზე ლაპარაკობდნენ.

— ისე ბზინავს, თითქოს მზის ზღვააო. არა, უჩა? მთელი ზღვა მოოქროვდა.

— მზის ზღვა, — გაიმეორა უჩამ და ციას შეხედა.

მზის ათინათი დანათოდა ქალიშვილის სახეს, შავ თმას, წარამარა რომ ეცემოდა ლოყაზე, მხრებზე, შიშველ მკლავებზე, ტანზე კოხტად მორგებულ ჩოთის ჭრელ კაბაზე.

— ნეტა მამანავა მზის ზღვაში, — თქვა ოცნებით ციამ. — როგორც ზღაპარში. არა, ეს რა სისულელე წამოიქცა. რატომ როგორც ზღაპარში?! უჩა, ხშირად ვდგავარ აქ, ჭიშკართან, მკლავებით დავეყრდნობი და დავეუბრებ ზღვას. ხედავ, რა ახლოა იგი. შენ ცხოვრობ იმ ზღვის ნაპირზე.

— მზეც მხედავ ამ ჭიშკრიდან?

— კი არ გხედავ. ერთად ვდგავართ იქ. დიდი ხანი ვდგავართ, ვიდრე ზღვა მოოქროვდება. მერე ტანთ ვიხდით და ზღვაში შევდივართ.

— რას ამბობ, ციამ?! — გაიცინა უჩამ.

— მზის ჩასვლის შემდეგაც არ ამოვდივართ ზღვიდან, — განაგრძო ციამ, თვალს არ აშორებდა ზღვას, სახეზე ღიმილის შუქი ეფინა. — უყურე, მზე

ჩაეილა და მისი ზარნიში მაინც ღარჩა ზღვაზე.

— ზარნიში, — გაიმეორა უჩამ. თვალს არ აშორებდა ციას სახეს, ახლა რომ კიდევ უფრო ღამაში ჩანდა, შიგნიდან განათებული ოცნებითა და სიყვარულით. — ასეთა ზოგი ადამიანიც, ცია.

— ადამიანიც?! — სახე უჩასაყენ მი-
აბრუნა ციამ.

— ადამიანიც ტოვებს ქვეყნად ზარ-
ნიშს.

— რანაირად, უჩა?! — ჰკითხა ციამ.

— ზოგი ადამიანის საქმე სიკვდილის
შემდეგაც ზარნიშივით რჩება ქვეყნად.

ცია ვერ მიხვდა, რისი თქმა უნდოდა
უჩას. ვაჟმა მის თვალებში ამოიკითხა,
რომ ცია ვერ მიხვდა, რისი თქმა უნ-
დოდა.

— იმ ანდრო განგეასთანა ადამიანის
საქმე რჩება ზარნიშად ქვეყნად.

— რა რგის ანდრო განგეას, ქაობებ-
ში რომ ღადის კარდაკარ? — ახლა ისე
ჰკითხა ციამ, თითქოს ვერ მიხვდა, რა
რგოდა. მან წიგნებიდან, ზღაპრებიდან,
მისი სოფლის ადამიანების მაგალითით
იცოდა, რომ არიან ადამიანები, სხეი-
სათვის რომ იღწვიან, ირგებიან, თავის
ინტერესებზე, პირად ცხოვრებაზე მაღ-
ლა ზალხის საქმეს, ზალხის ინტერესებს
აყენებენ, მაგრამ ეს იცოდა ზოგადად,
საერთოდ; ახლა კონკრეტულად დადგა
მის თვალწინ ანდრო განგეას სახე, გა-
იგო, რომ არის ინეინერი, რომელიც
უჩასათვის და ბევრ უჩასთანა ადამი-
ანისათვის ირგება.

— ყველას რაღაც რგის, ცია, — უთ-
ხრა უჩამ. — ერთს პირადი საქმე, მე-
ორეს სხვისი საქმე, სხვისი გაპირვება,
სხვისი ბედი და მომავალი. მე მარტო
ჩემი საქმე მრგის თურმე, ამიტომ მო-
ვედი შენთან.

— ზერე ცუდია ჩემთან რომ მოხვე-
დი?!

— ცუდი ის არის, რომ ადამიანი მხო-
ლოდ თავისათვის ირგება.

— შენ ჩვენი საერთო ბედისათვის,
ჩვენი მომავლისათვის გაისარგე.

— არ ვარგა, ცია, მარტო ჩვენი ბე-
დისათვის, ჩვენი მომავლისათვის ვარ-
გა. ეს მე მხოლოდ ახლა გავიგე. შენ
ბაბას პასუხს, ანდრო განგეას საქმეს
რომ ჩავუფიქრდი, — უთხრა უჩამ. —
წავალ ანდრო განგეასთან, წავალ იმას-
თან, ვინც შენთვის, ჩემთვის და სხვე-
ლისათვის ირგება.

ცია გაოცებული ღიმილით აფახუ-
რებდა გრძელწამწამებიან თვალებს.

— რა ჰქვია ღამაპარაკობ, უჩა.

— ამას მარტო ჩემი ჰქვია არ მაღა-
პარაკებს.

— აბა ვისი?!

— ალბათ, ანდრო განგეას და შენი
ბაბას ღამაპარაკი.

ჰეზობლად უღლით ღობეში გარჩე-
ნილ ღორი აჰყვირდა. სამკედლოდან
გრდემლზე უროს რაკა-რუცი ესმოდა.
ფერდობზე ტერასებად ასულ ჩაის
პლანტაციიში მეჩაიე ქალები მღეროდ-
ნენ.

თუთას უჩუვ სქან სისქვამე.

ქოთი უჩუვში ანათენს,

სქანი ცალი მაქუალს,

ნანა მურე აბაღენს.

სქანი თოღეფი მაქუალი,

მეჭო ალფრგინენი,

ეი, შური საყვარელი,

ჰეხანს ქოშოჩინენი.¹

ქიშკარზე მკლავებით დაყრდნობილი
უღლებდნენ ყურს სიმღერას. ნაზი, სა-
ტრფილო მელოდია ტალღა-ტალღა
მოჰქონდა ფერდობიდან ნიავს.

— მთვარეს სკობიხარ სილამაზით,
ცია, — უთხრა უჩამ სიმღერის სიტუ-
რით განაბულ ციას.

— შეხედე, უჩა, როგორ ანთია ზღვა,
— თითქოს ვერ გაიგონაო ციამ, მთვა-
რეს რომ შეადარა უჩამ.

— მთვარეზე უკეთაც ანათებ, ცია,
— უთხრა ისევ უჩამ.

— ზღვას შეხედე, უჩა. მე ნუ მიყუ-

¹ მთვარეს სკობს შენა სილამაზე, კიდევაც
მთვარეზე უკეთ ანათებ, შენს მსგავს ღამწ-
ველს ნეტავ რა აჩენს! შენი მწველი თვალები,
უბეგბში რომ გორავენ, ნეტავ სულს საყვარე-
ლო, ცოტახანს მაყურებინა.

რებ, — გაწითლდა ცია, სახე მოაჩიდა უჩას.

— შენს მსგავსს დამწველს, ნეტა რა აჩენს, — ეუბნებოდა სიმღერის სიტყვებს ციას.

— გაჩუმდი, უჩა, — ვერ ფარავდა სიხარულს ცია.

— შენსავით დამწველს...

— რამ გადაგარია, უჩა?!

— ნეტავ სულო, საყვარელო, ცოტახანს მაყურებინა.

ვერ გაუძლო სიხარულს ციამ.

— მიყურე რამდენიც გინდა, უჩა.

უჩა თვალმთელშორებლად უყურებდა.

სიმღერის ხმას უცებ საძოვრიდან დაბრუნებული ნახირის ხმა შეერწყა. იგი ხევიდან ამოდიოდა. ყრუდ წყრილებდა ზანზალაკი. ხან ძროხა დაიბლავლებდა, ხან კამეჩი დაიყოყინებდა და თხა დაიკიკინებდა.

აყფდნენ სოფლის ძაღლები.

ვიღრე ნახირი ხევს ამოათავებდა, მისი ჩლიქებისაგან ასული მსუბუქი, მოწითალო მტვერი ამოყელყელავდებოდა და გზაზე ასევე მსუბუქად გაწვებოდა, მტვერს მხოლოდ სამი თხა ამოასწრებდა, ნახირი კი მოგვიანებით ამოათავებდა აღმართს და ერთბაშად მოედებოდა მტვრიან გზას.

ციას შემჩნეული ჰყავდა ის სამი თხა. ჭიჭკართან მდგარი ნახირის დაბრუნების ხმას რომ გაიგონებდა, უნებლიეთ ჩაიფიქრებდა, სამი თხა თუ დღესაც პირველი ამოვიდა, უჩას ძალიან ვყვარებივარო. ახლაც გაუელვა ასეთმა აზრმა. თუ თხები დღესაც პირველი ამოვლენ, მაშინ ძალიან კი არა, ძალიანზე უფრო მეტად ვყვარებივარო. გაიფიქრა თუ არა ეს, შეეშინდა, ვაითუ პირველი არ ამოვიდნენ ის სამგლეებიო. დაჰიმული მოლოდინით მიაჩერდა ხევისპირს. ვაითუ პირველი არ ამოვიდნენ, ვაი თუ პირველი არ ამოვიდნენ, მღელვარებით იმეორებდა გულში.

— რას უყურებ ასე დაცეცებით, ცია? — ჰკითხა უჩამ.

— თხებს.

— თხებს?!

— ჰო, სამ თხას ვუყურებ, — შესძახა მოუთმენლად და სულშეგუბნით ციამ.

ამ დროს სწორედ იმ სამმა თხამ ამოჰყო თავი ხევიდან, მერე, როგორც ყოველთვის, ერთად ამოხტნენ, ერთად გააქნიეს თავი, ერთად მიმოიხედეს, შუაში მდგარმა, ცალრქამოტეხილმა ვაცმა თავი ამაყად აიქნია, ზანზალაკი გააწკარუნა, სოფელს ამცნო, მოვედითო და ნახირს დაელოდა.

— შეხედე, უჩა. ოღონდ არ გაგეცინოს. აი, ის სამი თხა. თურმე შენ ძალიანზე უფრო გიყვარვარ.

— ვითომ!

— დედას გეფიცები, მართალს გეუბნები, — უთხრა ციამ. — ბაბასაც გეფიცები.

— ვინ გითხრა ძალიანზე უფრო რომ მიყვარხარ?

— იმ სამმა თხამ.

— სამმა თხამ? — გაოცებისაგან შუბლი აეჭიმა უჩას.

— სამმა თხამ, — უთხრა ციამ. — ერთს თუ არ დაეჭვრება, სამ თხას ხომ დაეჭვრება. აი, იმ რქამოტეხილმა ვაცმა, ნაცარამ და ჭრელამ.

— ნუთუ სამივემ გითხრა?! — სიცოცხლეს ძლივს იკავებდა უჩა.

— სამივემ, სამივემ, — კისკისებდა ცია, აღგილზე ხტოდა. — რა სულელი ვარ, არა, უჩა? მითხარი, ხომ ვარ სულელი, ცეტი, ცანცარა, ჩიტირეკია, კიდეც რა ვარ უჩა?

— მთვარეზე ლამაზი ხარ ცია, — უჩას ახლა ჭკეყნად ციაზე ლამაზი, ციაზე კეთილი ქალი ვერ წარმოედგინა. მზერას არ აშორებდა ქალიშვილის ფართოდ გახელილ, ანთებულ თვალებს.

— იცი, რა თვალები გაქვს, ცია?

— ვიცი. ჩვეულებრივი, თაფლისფერი.

— კიდეც?

— შენი საყვარულით საესე.

— ასე გითხრა სამმა თხამ?

— ასე მითხრა. კიდეც რა ვარ? — არ ეშვებოდა ცია.

— სიხარული ხარ.

— ვისი, უჩა?

— ჩემი.

— მართლა სულელი ვარ, ცეტი, ცანცარა, ჩიტირეკია. თხებს რომ არ ეთქვათ, განა მე ისედაც არ ვიცოდი... ვერ დაგვინახავენ დედა და ბაბა. დიდი ხანი ვიდგეთ ასე. არა, მართლა არ ვიცოდი ძალიანზე უფრო მეტად რომ გიყვარვარ.

— ახლა იცი?

— ვიცი. რა კარგი თხებია, ცალკა-მოტეხილი, ნაცარა და ჭრელა. ყველა თხას სჯობიან სოფელში. იმიტომ სჯობიან, რომ იციან, ძალიანზე უფრო მეტად, რომ გიყვარვარ, — იცინოდა ცია, ცქმუტავდა ცია. — დიდხანს ვიდგეთ ასე უჩა. ხომ ვიდგებით დიდხანს?

— არ დაიღლები?

— ვიშო, რა დამღლის.

— დედასა და ბაბას მეტი არავის დაგვინახავს? — ჰკითხა უჩამ.

— თუნდა მთელმა ქვეყანამ დაგვინახოს, უჩა.

ვაგმა უცებ იგრძნო, ვილაც უყურებდა. არ მიბრუნებულა, მხოლოდ თვალი მიაპყრო. ხელმარჯვნივ ეზოს მაღალ-მესრიანი ღობე ჰყოფდა. ღობის გასწვრივ მანდარინის ისეთივე ხეები იდგა, შეყვითლებული, ნაყოფით დახუნძლული. ტანკისტის ფორმაში გამოწყობილი მოხდენილი ჰაბუკი მანდარინით დამძიმებულ ტოტებს ბიჯვს უდგამდა, მაგრამ ტოტებსა და ბიჯვს არ უყურებდა, თვალს ციასა და უჩასაყენ აპარებდა.

ციამ იგრძნო, რომ მეზობლის ვაჟი უყურებდა და უჩას მხარს მხარი მოაშორა. — „რატომ მომაშორა მხარი?“ — გაჰყრა უჩას ეჭვმა. თვითონ შეეხო მხრით. უნდოდა ეკითხა, ვინაა ის ტანკისტი, მაგრამ თავი შეიკავა.

— რას უყურებ, უჩა?

— მე არ ვუყურებ, ის გვიყურებს.

— გვიყუროს, მერე რა!

— ვინაა?

— მეზობლის ვაჟია. შეგებულებით ჩამოვიდა ჯარიდან. გვიყუროს, რა გვე-

ნაღვლება, — ისევ თქვა ციამ, მაგრამ ხმაზე ეტყობოდა, რომ უნდოდა მეზობლის ვაჟს ეყურებოდა.

— მე სულაც არ მენაღვლება, — უთხრა უჩამ, მაგრამ მისი ხმაც აშკარად ამჟღავნებდა, რომ ენაღვლებოდა.

— რა ჰქვია?

— ბონდო.

— რა გვარია?

— ნოდია.

„თუ არ ენაღვლება, რატომ მომაშორა მხარი?“ — უჩამ კვლავ შეხედა ტანკისტს და შიშველ მკლავზე, ჭიმ-კარზე რომ ედო ციას, ხელი დაადო.

ტანკისტი მანდარინის ხეებს გაშორდა, შეტრიალდა, პლანტაციის შიგნით.

ოდნო შეჰქი ჩართეს. განათდა ფანქრები.

ციამ ისევ მოაშორა მხარი უჩას.

— დაგვინახავენ უჩა. ახლა დედასა და ბაბას ასი თვალი აქვთ.

უჩას უნდოდა კვლავ შეხებოდა მხრით, კვლავ დაედო ციას მკლავზე ხელი. ზურგით ოდისაყენ იდგნენ, ისევ დაადო მკლავზე ხელი და მოუჭირა. ამას დედა და ბაბა ვერ დაინახავდნენ. უნდოდა იმ ტანკისტს დაენახა. ძალიან უნდოდა დაენახა ტანკისტს და უფრო მაგრა მოუჭირა ციას მკერდს მკლავს ხელი.

— შენი ჭირიმე, უჩა, — ტანში საამო ერუანტელმა დაუარა ციას...

...ციამ ბევრი ეხვეწა უჩას, დარჩი ამაღამ, ასე გვიან ძალს არ გააგდებენ შინიდანო.

— არა, ცია, — უთხრა უჩამ. — ზღუბლს რომ გადააბიჯებ, მერე შემობრუნება არ ვარგა.

— მორწმუნე ხარ, უჩა? — გაიცინა ციამ.

— იმ საქმეს, რაზეც შენ დამაყენე, ვერაფერი წამიხდენს, მაგრამ ნათქვამია, გზაზე დამდგარი კაცი, არ უნდა შემობრუნდესო.

— საცაა მთვარე ჩავა.

— აქ კი არა, ჭაობში და უღრანში მივლია უმთვარო ღამეში.

ჭიმკრის გარეთ იდგნენ. ციამ უჩასაყენ წაიწია. ტუჩები ოდნავ გაეხსნა.

— ნახვამდის, ცია, — უთხრა უჩამ.
იმის შიშით არ დაწაფებოდა ციას ტუჩებს, არ დაენახათ ღედასა და ბაბას, უჩა გზაზე გავიდა და ჩქარი ნაბიჯით დაუყვა მდინარის ნაპირს.

— უჩა! — დაუძახა ციამ.

— ნახვამდის, ცია.

მთვარე აქამდე დღესავით რომ ანათებდა, მთებს მიეფარა. ზიდი შორს იყო, ამიტომ გზა რომ მოექცა, ფონით უნდა გასულიყო მდინარეზე. მთვარის ჩასვლამდე უნდა მოექმენა ფონი. არ იცოდა ამისთვის ჩქარობდა, თუ ფიქრს უნდოდა გაქცეოდა. — „რატომ გვიუბრუნებდა ის ტანკისტი?... რატომ მომამოშრა ციამ მხარი. რა კოხტა ბიჭია... რა ოდა უდგას, რა ეზო აქვს... იქნებ იმიტომ მიიხრეს ციას ღედამ და ბაბამ მიწაზე დასახლდით, რომ ცია იმ ტანკისტს მიათხოვონ. მდიდარი ოჯახის შვილს, მეზობელს. რა გასაკვირია, რომ ის ბიჭი პაქობინონ... არც ისაა გასაკვირი, ციასაც ის მოსწონდეს... რა ტანი აქვს, რა თვალები, მისი შემყურე რატომ წაჰოყვებდა, ცია ქაობში და უღრანში?.. ნ რატომ დამიცდის ამდენ ხანს? თუ არ ენაღვლება, რატომ მომამოშრა მხარი?! — ეკვმა გონება აუფორიაქა, შეჩერდა, უკან გაბრუნება დააპირა, მაგრამ შერცხვა თავის თავის, ფუი ეშმაკს, ეს რა სისულელეებს ვფიქრობ ციანო“.

ღამის სიწყნარეში მდინარე უფრო შესუღო. კლდეებს ელენებოდა, იხეოდა.

ეჩვენებოდა მდინარე იმიტომ შესუღოდა უფრო ძლიერ, კლდეებს იმიტომ ელენებოდა და იხეოდა, რომ თავის ექვს უდასტურებდა. ის იყო, უკან უნდა გაბრუნებულიყო, რომ მდინარის ხმაურში სხვა ხმა შეესმა. იმ მხარეს მიიყურა, საიდანაც ხმაური ესმოდა. სარეკლას რაკრავი იყო. წისქვილი დაინახა. გაეხარდა, თითქმის მძიმე ტვირთი მოხსნესო. წისქვილში შევალ, ხალხი იქნება იქ, მათ საუბარში ფიქრს გადავიყრიო. წისქვილისაგენ გაეშურა.

კარიდან მკრთალი სინათლე გამოვრთოდა. წისქვილში პრაქი ენათო. კარის წინ ჯმუხი, დაბალი, ტუტებგამოღო ბებერი მუხა იდგა. მუხის ქვეშ კამეჩებგამოხსნილი და კოკირაზე შეყენებული რამდენიმე ურემი მოჩანდა. კამეჩები იქვე იწვნენ და დინჯად იცოხნიდნენ. ღია კარიდან უჩამ შორიდან დაინახა შუაცეცხლთან მსხდარი გლეხები. მათ სახეს ალი ანათებდა, როგორც წესი, ხელების ქნევით ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ წისქვილში.

უჩამ კამეჩებს და ურემებს ჩაუარა, წისქვილში შევიდა. სამი დოლაბის ერთდროული ღმუილი და სარეკლები რაკარუკი აყრუებდა იქაურობას.

— გამარჯობათ! — მიესალმა კერის პირას მჯდარ გლეხებს უჩა.

გლეხები ისე იყვნენ საუბრით გაართული, ვერც უჩას შემოსვლა გაიგეს, ვერც მისალმება გაიგონეს წისქვილის ღმუილში და ზანზარში. ქვა და წყალი ისე არყევდა კედლებსა და სახურავს, რაღაც განგებას ეკავა წისქვილი, რომ არ ჩაქცეულიყო.

შუაცეცხლთან აღდგლი არ იყო. უჩამ მიმოიხედა და მერე ერთიმეორეზე მილაგებულ სიმიდითა და ფქვილით საესე ტომრებს შორის ერთ-ერთ ტომარაზე ჩამოჯდა, ქუდი მოიხადა, მუხლზე დაიდო, გლეხებს დააკვირდა.

ხანდაზმულები იყვნენ, ქარმაგები, ლაყადის მცხოვრებივით კარგად შენახილები. აქეთ-იქით უსხდნენ შუაცეცხლს კედლებზე და ჯირკვებზე. შეწუხებულები იყვნენ, უხალისოდ ლაპარაკობდნენ, ისე, როგორც მძიმე სატკივარგადახდილი ადამიანები.

მეწისქვილე, ჩია ტანის მოხუცი, წვერი თხას რომ მიუგავდა, უჩას პირდაპირ სამფხა დაბალ სკამზე იჯდა, წირპლიანი, კრუტი თვალები დაცეცხული ჰქონდა. ფქვილის მტვერი ეყარა თავზე, წვერ-ულვაშზე, წარბ-წამწამებზე, ჩასვლოდა ყურში, ცხვირში, ნესტოები ამოთეთრებოდა, ტანისამოსი გადაპენტოდა. ზამთარი რომ მდგარი-

ყო, აღამიანს თოვლის ბაბუა ეგონებოდა.

ფქვილის მტვერი ყველაფერს ეღო: კედლებს, გობებს, კასრებს, ხალამბრებს, დოლაბებს, მის რკალს და კედლების კუთხეებში აბლაბუდებდაც.

აღის შუქი ქვევდიდან ანათებდა აბლაბუდებს და ისე სქლად დადებული, ისე გამსხვილებულა მოჩანდა მათი ქსელი, როგორც ადრე გაზაფხულზე ხის ტოტებზე შერჩენილი ქუჩუყიანი თოვლი.

— გინდაც დაიფიცო, მაინც ვერ დაიჯერებ, რომ ვარდენ ბუკია ხალხის მტერია, — ჭავრიანად ამბობდა გრძელუღვაშიანი, დაბალი ჩოფურა გლეხი და წარამარა იმ გრძელ უღვაშს ქვევდიდან ზევით იწევდა ორივე ხელით.

— ვარდენ ბუკიამ არ ჩამოიტანა რუსეთიდან ლენინის მიწის დეკრეტი, ძიკი ბატონო. გახსოვს, რა ამბავი დაათია მიტინგზე, იმ რუსი გვარდიელის დასაფლავებისას, დამფუძნებელი კრების წევრს, ეგგენი ჟვანიას! მიწის დეკრეტმა აგვიხილა მაშინ თვალი, — უთხრა გრძელუღვაშიან, დაბალ, ჩოფურა გლეხს ძიკი ძიგვას ყავარივით ბრტყელმა მოხუცმა ბექა ბეჭვიაიმ, პირიდან ყალიონი გამოიღო, გადააპურქყა ცეცხლში და განაგრძო: — ვარდენ ბუკიასთანა კაცს აღვილად ვერ წაახდენ, ბაბაია. რაღაც გაუგებრობა იქნება, გაარკვევენ და გაათავისუფლებენ.

— მეტი არ არის შენი მტერი, ბექა, — უთხრა ძიკი ძიგვამ.

— ნამდვილად გაუგებრობა იქნება, — თავისაზე იდგა ბექა ბეჭვიაი. — ქვეყანა ჩალით არ არის დახურული. ადრე იქნება თუ გვიან, სიმართლე თავის გზას არ დაკარგავს.

— მართალს ამბობს, ბექა, — ჩაერია საუბარში აქამდე გაჩუმებული და შიშით დაცეცებული მეწისქვილე. მხოლოდ მან შეამჩნია უჩას შემოსვლა, თვალი დაახამხამა, რათა ფქვილის მტვერი ჩამოეყარა წარბებიდან და ისე უცქეროდა ქვეშევშად.

— ღმერთმა ქნას მართალი იყოს,

— თქვა ძიკი ძიგვამ. — ვარდენ ბუკიას რომ დამსახურება აქვს პარტიისა და ხალხის წინაშე, ბარე ორ კაცს არ აქვს. ჩვენს რაიონში.

— დამსახურებას ვინ უყურებს ახლა, — წამოცდა მეწისქვილეს და შიშისაგან თხის წვერი აეპრიბა.

— რაფა არ უყურებენ, შე კაცო! — უთხრა ბექა ბეჭვიაიმ. — ვინც ხალხისათვის თავს არ ზოგავდა, რაფერ გახდა ხალხის მტერი? ვერა, ვერ დავიჯერებ, ბაბაია. ჩვენი მტერი თურქი და სპარსი იყო.

— კაცო, პარტიამ უკეთ არ იცის, ვინ არის მტერი და მოყვარე? — მეწისქვილე ანგარიშს ვერ უწევდა თავის აზრს და ყოველთვის წალმა-უყულმა ლაპარაკობდა. ახლა ამით გამოასწორა წელან წამოცდენილი სიტყვა და უჩასაყენ გააპარა თვალი.

— პარტიას არ დაუჭერია ვარდენ ბუკია, — გულმოსულად თქვა ბექა ბეჭვიაიმ.

უჩა სხვა ტომარაზე გადმოჯდა, რომ უფრო კარგად გაეგო გლეხების საუბარი. ვარდენ ბუკია მათი რაიკომის მდივანი იყო. ეს იცოდა უჩამ. ვერ დაიჯერა მისი დაპერის ამბავი. მოხუცების საუბარში ჩარევას მოერიდა და ყურადღებით უსმენდა მათ.

— მე ტარიელ ქარდას იატაკქვეშა ორგანიზაციაში ვმუშაობდი და კარგად ვიცი ჩვენი პარტიის ამბავი. პარტია არ ცდება. აღამიანები ცდებიან, — განაგრძო ბექა ბეჭვიაიმ.

— სევერიან ნაჭყებია აურჩევიათ რაიკომის პირველ მდივნად ვარდენ ბუკიას ადგილზე, — ახლა შუახანს გადაცილებული მამაკაცი ჩაერია საუბარში. შავი კოსტუმი ეცვა, კოლმეურნეობის ბუღალტერი იყო.

— ვარდენ ბუკიამ, ტარიელ ქარდამ და სევერიან ნაჭყებიაიმ არ აუკრეს მენშევიცებს ჩვენი მახრიდან გულანახადი? ახლა რაფერ გაიყარა მათი გზები? — ისევ წამოცდა მეწისქვილეს და ისევ გააპარა უჩასაყენ თვალი.

— ხატზე დაეფიცავ, ვარდენ ბუკია

არ უღალატებდა ლენინის პარტიას, — თქვა ძიკი ძიგვამ და კვლავ აიწია უღვაში.

— სუ კაცო, — შეერთა მეწისქვილე. — რაფერ დაიფიცავ? კაცს რა უღევს გულში, ეშმაკმა იცის.

— ვარდენ ბუკიას გული არ უღალატებდა პარტიას, — გაიმეორა ძიკი ძიგვამ. — გულის გამომჩენი საქმეა. ვარდენის გაკეთებული საქმე ერთ ქვეყანას ეყოფა.

— მაღლობა ღმერთს, ქემანც, კარგი კაცი აღრჩევიათ ვარდენის ადგილზე, — შეშინებული მეწისქვილე ისევ თავისი როყოფილ წამომცდარი სიტყვით იყო დაზაფრული.

— აბა რა! სევერიან ნაჰყებიათ ჩაატარა ჩვენს რაიონში კოლექტივიზაცია. არ გახსოვთ, როგორც თბა მგელს, ისე გაურბოდა მაშინ ზოგი კოლმეურნეობას. ჩემს ცოლეულში შორეული ნათესავი მყავს, ივანე ესებუა. მაშინ სტუმრად ვიყავი მასთან. კოლმეურნეობაში შესვლა რომ შესთავაზეს, ივანე ესებუამ ქვა ააგდო და თავი შეუშვია, — თქვა ძიკი ძიგვამ.

— არ უნდოდა შესვლა? — ჰკითხა ბექა ბექვაიამ.

— შესვლით კი შევალო, მაგრამ მიწის მოცემაზე უეცრადად პასუხს ვაბო.

გლეხებს გაეცინათ.

— სევერიან ნაჰყებიასაც გაეცინა მაშინ, — თქვა ძიკი ძიგვამ.

— რა უთხრა, თუ გიყვარდე, სევერიან ნაჰყებიათ იმ ესებუას? — ჰკითხა ბექა ბექვაიამ.

— ვის მიწას მოხნავო კოლმეურნეობაში, თუ შენსას არ შეეოიტიანო. ჰკითხა სევერიანე ნაჰყებიათ. კოლმეურნეობისასო. მიუგო ივანე ესებუამ. შენსას რაღას უპირებო? ჩემსას მე თვითონ მოეუვლიო.

გლეხებს ისევ გაეცინათ.

— სევერიან ნაჰყებიასაც ისევ გაეცინა მაშინ, — თქვა ძიკი ძიგვამ. — ასე არ გამოვაო, უთხრა ივანე ესებუას. მიწიანად და ხარებიანად უნდა შე-

მოხედო, ივანეს გაგონებაც არ უნდოდა. მე, ბიძი, მთელი ჩემი სიცოცხლე თავს მიწისათვის ვეკლავდი, ვერ მომეცით იგი და ახლა უკან მართმევით? პაიტ, მოგიტყუებდით და ესააო.

— იმ წლებში ბევრს ეგონა, მოგვატყუესო და ბევრი შეცდა, — თქვა ძიკი ძიგვამ.

— დღეს ივანე ესებუასთანა გაზულუქებული მეორე კაცი არ დადის მის კოლმეურნეობაში. მაშინ კი კინაღამ თოფი ესროლა სევერიან ნაჰყებიას. ახლა მზე და მთვარე ამოსდის სევერიანზე.

— მეც ბევრი კარგი მახსოვს სევერიანისაგან, — ჩამოართვა სიტყვა ძიკი ძიგვას მეწისქვილე კიწი ციმურიათ. — ვინ მოსთვლის რამდენჯერ უფასოდ მოუტყა წამალი პროვინზორად რომ მუშაობდა. იმ მამაცხონებულმა ჩამიდგასული, თვარა ახლა ჩემი ბუნდლა არ იქნებოდა ქვეყანაზე.

— კაი შენი წონა ფული დაჯდომიხარ იმ პროვინზორს, კიწი, — უთხრა ბექა ბექვაიამ. — რაც თავი მახსოვს, შენ რაღაც ჭირი გეჭდა ტანში.

— რაიღმასკომის თავმჯდომარედ რომ მუშაობდა, მაშინაც მალამოსავით ედებოდა ადამიანის სატყივარს და გასაჭირს სევერიანე, მაგრამ ვარდენ ბუკია მაინც სხვა კაცი იყო, — თქვა მოზუცმა კუქა კუქამ.

უჩა გაკვირვებითა და ყურადღებით უსმენდა ბერიკაცებს. ასეთი დაწყობილი, ჰკვირავს მსჯელობა დიდი ხანია არ გაუგონია. ისე გაიტაცა მათმა საუბარმა, მართლა გადავიწყდა თავისი ჯავარი.

— დადგება ღრო და ყველაფერი გაირკვევა, — თქვა ბექა ბექვაიამ.

— გაურკვეველი ქვეყანაზე არაფერი დარჩება, ჩემო. ბექა, — დაეთანხმა ძიკი ძიგვამ და მეწისქვილეს მიუბრუნდა: — მომაწვევინე ეგ შენი თუთუნი, კიწი, — თვითონ ჩამოხსნა ქამრიდან სათუთუნე ჭისა.

— სუ კაცო! მაგისთანა ლაპარაკისათვის შენც ვარდენ ბუკიას გზას გაგიყე-

ნებენ, — უთხრა კიწი ციმურიაშ და წაწვეტებული წვერის ბოლო აეპრიხა, კვლავ გააპარა თვალი უჩასაყენ.

— ნეტა სტალინმა თუ იცის რა ხდება? — იკითხა ძიკი ძიგვამ.

— ეცოდინება, — უთხრა ბექა ბექვაიამ.

— რამდენ კაცს დაიჭერენ ქვეყანაზე, სტალინის რაფერ ეცოდინება, ბექა ბატონო.

— ეცოდინება, ძიკი. ჩემისთანა და შენისთანა ყაძახის დაჭერის ამბავი არ ეცოდინება, მაგრამ ვარდენ ზუჯიასთანა კაცის დაჭერის ამბავი კი უნდა იცოდეს, — თქვა მოზუცმა კუჭა კუჭამ.

— ეჰ, ახლა ვარდენ ზუჯიას მამა, ბეგლარი ცოცხალი რომ იყოს, სტალინთან მივიდოდა.

— ახლა ის დრო არ არის, ძიკი, სტალინთან კაცი აღვილად ვერ მივა, — უთხრა ბექა ბექვაიამ.

— სტალინთან მისვლა აღვილი რომ იყოს, ბევრი მივიდოდა, — გაუბედვალ ჩაურთო სიტყვა მეწისქვილე კიწი ციმურიაშ. ისევ შეეშინდა, მაშინვე გამოასწორა ნათქვამი: — კაცს ნახევარი დედამიწის საქმე კიღია ზურგზე. ჩვენთვის სადა სცალია. სტალინთან თავის დროზე ბევრი მისულა. მისულა ტარიელ ჭარდაც, სამაზრო კომიტეტის თავმჯდომარე რომ იყო.

— რა დაგემართა, კიწი, შენი სიტყვის შენვე რომ გეშინია?! — გაიციხა ბექა ბექვაიამ. — მე ახლა ამ ხნის კაცს არაფრის მეშინია, ტარიელ ჭარდა სტალინთან რომ მივიდა, მაშინ სულ სხვა დრო იყო.

— სუ, კაცო. ახლაც ისეთი დროა... — სიტყვა ვერ დაამთავრა კიწი ციმურიაშ, წვერი რომ არ აპრეხოდა, ხელი იტაცა, თან უჩას ისე გადახედა, თითქმის ეკითხებოდა, ხომ კარგად ვთქვიო.

— მე აწი არაფრის კი არა სიკვდილისაც არ მეშინია, — განაგრძო ბექა ბექვაიამ.

— შენ თუ არ გეშინია, ჩვენ რაღას გვერჩი, შე მამაცხონებულო! — ციმურია წვერის ხელს არ უშვებდა.

— ლენინის დროს თუ მოხდებოდა ასეთი ამბავი? — იკითხა ძიკი ძიგვამ.

— ლენინი სხვა ადამიანი იყო, — თქვა ყავარივით ბრტყელმა კუჭა კუჭამ. — იმას შენისთანა და ჩემისთანა ყაძახის ამბავი ზელისგულზე ეწერა. თურმე.

— შენ რა იცი, კუჭა, ლენინს რა ეწერა ზელისგულზე?! — გაკვირვებით ჰკითხა ზულალტერმა.

— ბეგლარ ზუჯიასაგან მაქვს გაგონილი. ბეგლარისათვის კი ვარდენს უთქვამს.

— გახსოვთ, მენშევიკების გვარდიას ჩიჩუების მიწაზე ბეგლარი ერთი რომ დაუხედა? — იკითხა ძიკი ძიგვამ.

— მე მაშინ ყმაწვილი ვიყავი, მაგრამ სიტყვა-სიტყვით ვიცი, რა უთქვამს ცხონებულ ბეგლარს გვარდიის ოფიცრისათვის, — თქვა ზულალტერმა.

— ბეგლარი კი ეტყოდა, რაც ეკადრებოდა იმ ოფიცერს, — მოწონებით თქვა ბექა ბექვაიამ, პირიდან ყალიონი გამოიღო და ისევ გადააპურჭყა.

— ეტყოდა და მეტი არა! რაც მამა იყო, შეილიც ისაა. არა, ვარდენის ხალხის მტრობას, ღმერთი რომ ჩამოვიდეს ციდან, ისიც ვერ დამაჯერებს, — ჯიუტად გაიმეორა ბექა ბექვაიამ. იმანაც დაინახა უჩა შამუგია და მოერიდა.

— სუ კაცო! — მთლად წახდა მეწისქვილე. წვერი მაგრად ეჭირა ხელში.

— თუ კაცი ხარ, ნუ მაჩერებ, კიწი! — გაუბრაზდა ბექა ბექვაიამ. — ჯავრი და ბოლშე მალაპარაკებს და შენსავით პირში წყალს ვერ დავიგულებ.

— კაცო, ბოლშე და ჯავრი სხეებსაც ღრღნის, მაგრამ ქვეყანა გაჩუმებული რომაა ვერ ხედავ! — გაბრაზდა უცებ კიწი ციმურიაშ. — შენი ჯავრი და ბოლშე შენს გულში დაიმარხე. წისქვილიდან გატანილი ამბავი მეწისქვილეს რომ დაბრალებდა, არ იცი? გარდა ამისა ორმა რომ იცის, ლორმაც იცისო, არ გაგიგონია.

— ვითომ რას ვამბობთ ისეთს, კიწი? ქვეყანამ იცის, რაცხა კარგი ამბავი რომ არ ხდება, — თქვა ზულალტერმა

და კოსტუმის ღილა შეიბნია. კოლმე-ურნეობაში მხოლოდ მას ეცვა კოსტუ-მი და ამით თავი მოსწონდა. პიჯაკის ღილს ხან შეიკრავდა და ხან შეიხსნი-და. გლეხის ტანსაცმელით წავიდა სა-ბუღალტრო კურსებზე და ქალაქის ტა-ნსაცმელში გამოწყვბილი დაბრუნდა. — უცხო კაცის დანახვაზე კიწი ციმუ-რისავეით ისიც შეცბა და გაჩქარებით იკრავდა და იხსნიდა პიჯაკს.

— შენ რაღა დაგემართა, იპოლიტე?!
— უთხრა ბექა ბექვიაძე.

— ზეც მყავს ცოლ-შვლი, ბექა, — უპასუხა დარცხვენით ბუღალტერმა და პიჯაკს ხელი შეუშვა.

— არც აგრეა საქმე, — მხარი აუბა ბექა ბექვიაძის ძიკი ძიგვამ.

— შენს პირს შეჭარი, — გაეხარდა იპოლიტეს. — მაგრამ...

— რა მაგრამ? — ჰკითხა ძიკი ძიგვამ.

— ამ ბაღანას მინც ნუ გავაგებო-ნებთ ასეთ ლაპარაკს, — ჩაერია კიწი ციმურია და წვერს ხელი შეუშვა.

— შენ ჩემო, კიწი, შენი ჯღუ და მოსწრება სულ სუ კაცოს იმაზე, — უთხრა მთლად გათვთრებული, ილ-ლიით ხელჯოხზე დაყრდნობილმა გლეხ-მა მადან სართანამ. აქამდე იგი გაჩუ-მებული იჯდა, ვერ ბედავდა საუბარ-ში ჩაერეას, ახლა ძიკი ძიგვას ნათქვა-მით წაქეზებულმა გაბედა და თან ისე-თი კილოთი თქვა, ისეთი რიხით, რომ არავე მოელოდა მისგან ასეთ გამბე-დაობას.

— ახლა, მადან ჩემო, სუ სუ ჯობია ზედმეტ ლაპარაკს, — ისევ მოიცილა წვერზე ხელი მეწისქვილემ.

— შენ ყოველთვის მედროვე იყავი, კიწი ბატონო, — მადანმა ხელჯოხი მე-ორე ილლიაში გადაიტანა.

— ახლა ასე ჯობია-მეთქი, — გაიმე-ორა კიწი ციმურია და წამწამები კვლავ დაახამხამა.

გლეხები ლაპარაკით გართული იყ-ვნენ, მაგრამ დოღაბების ღმუღილში და სარეკელების რაკარუქში მინც ესმო-დათ, როდის იწყებდა ჩამოთაყვებას სა-ფუკვადი, დროულად წამოდგებოდა პატ-

რონი და სწორედ მაშინ მფრუსწრებდა, ჯამჯამიდან უკანასკნელად — ბეშვინ — ფუკვი-ლი რომ ჩამოიცილებოდა. ერთდროუ-ლად დგებოდა სიმინდის პატრონი და სიმინდს ხვამირში მაშინ ჩაუშვებდა, ხალამბარებში ერთი მარცვალიც რომ აღარ იყო დარჩენილი.

— რაც ამ წისქვილში ავი და კარგი თქმულა, შენთვის ამაზე არავის მოუთ-ხოვია პასუხი, კიწი, — უთხრა ბექა ბექვიაძე.

— არ მოუთხოვია, მაგრამ ახლა ისე-თი დროა, მომთხოვენ.

ძიკი ძიგვამ გადაწყვიტა საუბარი შეეზრუნებია, უღვაშები აიწია და უჩას მიუბრუნდა.

— შენ ვისი ბაღანა ხარ, წიე? — ჰკითხა და დაკვირდა. — რაცხა აქა-ურს არ ჰგავხარ.

— არა ვარ აქაური, — მიუგო უჩამ.

— აბა, სხვა სოფლიდან მოიტანე საფ-ქვავი?!

— საფუკვავი არ მომიტანია, — მიუ-გო უჩამ. — შემომადამდა და დამის გა-სათევად შემოვედო.

— კარგი გიქნია, ბიძი, — უთხრა მა-დან სართანამ.

— ჩვენი ლაპარაკი გესმოდა? — ჰკითხა მეწისქვილემ.

— კი მესმოდა.

— მერე? — წვერზე ხელი იტაცა მეწისქვილემ.

— რა მერე?

— რას ვამბობდით ისეთს?

— ვარდენ ბუკია დოუქერიათო. კარ-გი კაცი იყო ვარდენი.

— სუ, კაცი! — ქვევით დასწია წვე-რი კიწი ციმურია. — კარგ კაცს ვინ დაიჭერს! ალბათ, რაღაც დააშავა.

— არ დიჭერო, შეილო, — უთხრა ძიკი ძიგვამ უჩას. — კარგი კაცი კი არა, ოჭრო კაცია ის დალოცვილი. ვარ-დენ ბუკია რაიკომის მდივნად რომ აირჩიეს, — უჩას გასაგონად უფრო ხმამაღლა განავრძო ძიკიმ, მაშინ ვნა-ზე პირველად. ბეგლარს ვთხოვე, მიმ-ყვეი შენს შვილთან ერთ პატარა საქ-მეზე-მეთქი.

— მიგყვებოდა. ბეგლარი უარს არ გეტყოდა, — უთხრა მადან სართანაიამ.

— გაგიგონია. გული მოუვიდა ბეგლარს. ჩემი მიყოლა რად გინდა? იმ ადგილზე იმიტომ დასეეს, ხალხის საქმე აკეთოსო.

— აკეთებდა კიდევ, — დაუმოწმა ბექა ბექვაიამ. — პატროსნად და ერთგულად აკეთებდა.

— სუ, კაცო! პარტიამ უკეთ არ იცის, პატროსნად აკეთებდა თუ არა?

— მე ისევ ჩემსას გავიმეორებ, — თქვა ძიკი ძიგვამ. — პარტიას არ დაუჭერია, ვარდენ ბუკია. დადგება დრო და ყველაფერი გაირკვევა. პარტია დამნაშავეებს პასუხს მოთხოვს. — სადაური ხარ, ბიძი? — მიუბრუნდა უჩას.

— დიხანწყვირელი.

— დიხანწყვირელი კაცი აქ რამ ამოგიყვანა?!

— საქმემ! — უთხრა უჩამ. ეწყინა, რომ ასე შეიცხადა მოხუცმა დიხანწყვირელი კაცის ლაკადამი ამოსვლა. — „ამ მოხუცს შეეშინდა დიხანწყვირის და, რა გასაკვირია, ციას დედასა და ბაბას შეეშინდეს“.

— ვისთან გქონდა საქმე, ბიძი?

— სუ, კაცო. რა შენი გასარჩევია, ვისთან ჰქონდა საქმე.

— სიტყვამ მოიტანა თვარა, მართლა რა ჩემი გასარჩევია.

— ვითამ დააშრობენ იმ ჰაობებს, ბიძი? — ჰკითხა მადან სართანაიამ.

— დააშრობენ. ისეთი კაცი უდგას მაგ საქმეს, უსათუოდ დააშრობენ.

— ვინაა, ბაბაია, ასეთი ლეთისნიერი კაცი? დანტერესდა ბექა ბექვაიამ.

— ქვეყნის ხალხი რომ მიუსიოთ იმ დასაწვავ ჰაობებს, მოერევა ვითომ?

— განგიაა. ანდრო ჰქვია.

— განგია, — გაიმეორა ბექა ბექვაიამ. — ანდრო... დაიცა, ეს ის კაცი ხომ არ არის, ძიკი, შარშან სოფლის საბჭოში რომ იყო?

— ის იქნება, — უთხრა ძიკი ძიგვამ. — „კოლხიდშენის“ მთავარი ინჟინერი ვარო.

— ის ყოფილა, — თავი დაუქნია უჩამ.

— ხალხს აგროვებდა მშენებლობაზე წასაყვანად.

— ბევრი გაჰყვა? — ჰკითხა ენამ ძიკი ძიგვას.

— გაგიგონია. ვინ წავა აქედან იმ დასაქმეში. მუნჩიიდან, ცაიშიდან, ციიდან და ჰითაწყარიდან კი წასულა თითო-ოროლა. ლაკადიდან რომელი ჰქუა-დამჭდარი წავა...

განთიადი მოახლოებული იყო, დაღლოლ-დაქანცულ უჩას რულმა თვალი რომ წაართვა და ტომარაზე მიაწვინა.

დიდხანს ესმოდა წისქვილიდან გამოყოლილი, ღორებიდან ბორბლებზე დაცემული წყლის ხევისა და ჩქაფუნის ხმა. ესმოდა სარეელას მკვეთრი რაკრაკი, ესმოდა ძიკი ძიგვას ხმა: — „ვინ წავა აქედან იმ დასაქმეში“. — მისი ნათქვამი ძილში ჩაჰყვა და აღარ შორდებოდა. ნაბიჯს აუჩქარა, რათა მალე გამოერეებოდა წისქვილს, წყლის ხევისა და სარეელას რაკრაკს, ძიკი ძიგვას ხმას.

ცისკიდურზე მიმოფანტული თეთრი ღრუბლების ფთილებს ალიონის ალი ენთებოდა ქვევიდან და მოწითალო-იისფრად ავარაყებდა. ფთილებში გამოტყორცნილი სხივები ასეთივე ფერის ჰაველებად ეცემოდა ნაყოფით აჭრელებულ ლიმონის, ფორთოხლის და მანდარინის, ოჯალეშისა და კაჭიქის მტევნებს.

შეე თეთრ ფთილებს მოექცა, და ახლა ზევიდან შეავარაყა ისინი. შშის ჰაველებმა ოქროსფერი შეიკიდა და ლიმონზე, ფორთოხალზე, მანდარინზე, ყურძენზე, ვაშლსა და ატამზე სხვადასხვა საღებავით ათრთოლდა.

ეს სხვადასხვა ფერი ციმციმა ცვრით დაწინწკლული, ერთმანეთში ირეოდა, მოძრაობდა, კიდევ უფრო იცვლიდა ფერს შშის ამოსვლის მიხედვით. იცვლიდა ფერს ჩაის ბუჩქების კრიალა ფთილებზე, ხეებზე, ბალახზე, ოდების ფანჯრებზე.

მერე ის ჰავეები გაიშალა, გაფარ-

თოვდა, ერთ ფერად მოედო ყველა-ფერს და უცებ მათ მიღმა აკრიახდა გნოლი და კვათარი თავისი მოვარიე-ბული წიწილებით. ამ ხმებს მამლების ყივილი, ქათმების კრიახი, იხვების ვიტ-ვიტი, თიკნების კიკინი, ხბოების ბლა-ვილი და ღორების ღრუტუნი მოჰყვა. სოფელმა გაიღვიძა.

ასეთი ფერებით, ასეთი ხმებით არ იღვიძებდა დიხანწყვილი, ასე ზეიპუ-რად არ ამოდირდა იქ მზე, ჩაქამებულ, უღრანით დაფარულ სოფელში.

ტყე. ზღვის დონეზე დაბალი, უსიე-რი, ქაობის შხამით მოწამლული, ნეს-ტიანი, ხანჯლით გასაჭრელი სქელი პა-ერი. ერთმანეთზე მიჯრილი, ხავსმოდე-ბული, გველის კანივით აჭრელებული ქაობები, გობის ოდენა ტბები, დამ-ბალი, მომწვანო-მოყვითალო წყლით აყროლებული, თვალბგადმოკარკლე-ლი ბაყაყებითა და დღის სინათლეზე გამოსული გომბეშოებით სავსე. ჩახ-ლართული, სურათი და კატაბარდებით შექმნილი ხეებითა და ძეძვნარით ჩაღ-მებული, ალაგ ისლით, ალაგ ლაქაშით, გვიმრით, ჩრდილში ნაზარდი უნდელი, ლორწოიანი ყვავილებით, შიგ მოფუ-თფუთე ქვეწარმავლებით გატენილი.

ზოგან მკვდარი მღუშარება, ზოგან მხეტია და ნადირთა შლიგინი, დიდი და პატარა ფრინველთა ფრთების ბათ-ქუნი და ტკაუნი, სტვენა, ღუღუნი, ჭვითქვითი, ყიპყიპი, ჭახჭახი და სივი-ლი. არსაით გალობა. აქ საგალობელი გული არ აქვთ ფრინველთ.

შველის, ტახისა და დათვის, მგლისა და ტურის გაყვალული, თასმასავით წვრილი ბილიკები ქაობებს შუა; თვით ნადირიც რომ ფრთხილი ნაბიჯით მიჰყ-ვება და მაინც ხშირად იტაცებს ქაო-ბის მყარალი, სულის შემსუთავი, უძირო სტომაქი, საშველად აბლავლებული და აყივლებული რომ უხმობენ მტერს თუ მოყვარეს, მტერი და მოყვარე ში-შით დაზაფრულები უგდებენ ყურს და ყოველ ნაბიჯზე თვითონ ელით ასე-თი ხედრად.

უჩასათვის აქ ყველაფერი ჩვეული

იყო, ნაცნობი იყო, თვალდახუშული გაივლიდა ამ ტყესა და მძლიერებს სიგ-რე-სიგანეზე, უყვარდა და არც უყვარ-და იგი. არ უყვარდა იმიტომ, რომ უბე-დურების მეტი არაფერი მოჰქონდა მისთვის, მისი ოჯახისათვის, მისი ახ-ლო თუ შორეული წინაპრებისათვის. მიწა სინეული იყო და სინეულს სნება მოჰქონდა.

უჩამ მაინც შეიარა შინ. ზურჯინის ერთ თვალში თეთრეული და საცვლე-ბი ჩაალაგა, მეორეში რამდენიმე მისი საყვარელი წიგნი, ციას სურათი, საგ-ზალი, ქამარზე წყლით სავსე მათარა დაიკიდა. სხვა არაფერი წაიღო. კარი გაიხურა და სევდიანად შეავლო თვალი თხმელის მორებისაგან შეკრულ ჯარ-გვალს. ამ ჯარგვალში დაიბადა, ამ ჯარ-გვალში აიღდა ფეხი, ამ ჯარგვალში და-ვაჯკაცდა. ამ ეზოში ემარბა მისი დედ-მამა, ბები და ბაბუ, დი და მამა. ქვეყ-ნად მათ მეტი არავინ ჰყავდა. მეზობ-ლები დიდი ხანია აიბარგნენ, მიატო-ვეს სოფელი.

კარი აღურსმა, კიით შექმნილი, ფუ-ტურო, ღვედზე დაკიდული კარი, მამის ხელით გარანდული. რამდენჯერ გაუ-ლია და დაუხურავს მამას, რამდენჯერ შეხებია დედის, დის, მამის ხელი. შიგ-ნიდან გამჟვარტლული, გარედან გახუ-ნებული. აწი აღარ გაიღება და დაი-ხურება.

შიგნით ჯარგვალში არაფერს შეხე-და, თვალი მოარიდა. იცოდა, გაუქირ-დებოდა იმის მიტოვება, რასაც დაბა-დებიდან შეეჩვია, გაუქირდებოდა იმი-სი მიტოვება, რაც მისი სიცოცხლის, მისი მშობლების სიცოცხლის, მისი და-ძმის სიცოცხლის ნაწილი იყო.

უნდოდა თავი დაეჭვებინა, მიწას რომ დააშრობენ, ისევ დაუბრუნდებო-და ჯარგვალს, ისევ გააღებდა ჯარგვ-ლის კარს, ასეთ ახლობელს, ათასჯერ ხელშენახებს, მაგრამ ვერ დაიჭრა და წაღდი, რითაც კარი აქვდა და ხელ-ში ეჭირა, ტყვისასავით დაუმიძიდა. კე-დელს დაჰკრა, ღრმად ჩაარჭო ჯარგვალ-

ში. იქნებ ვინმე გზა აბნეულს დასჭირდეს ჭარგვალი თავშესაფარად.

შეტრიალდა და საფლავებისაკენ წავიდა. საფლავები ეზოს წინ იყო. საფლავებსაც ტოვებდა. დედა უვლიდა საფლავებს, მერე თვითონ უვლიდა, აწი აღარავინ მოუვლის. ქარი გადახვეტავს, წვიმა გადარეცხავს. არ უნდოდა საფლავებთან მისვლა, მაგრამ გულმა მიიყვანა.

დიდხანს იდგა მდუმარედ. — „იმიტომ გტოვებთ, დედა, იმიტომ გტოვებთ, ბაბა, რომ ამ მიწაზე აღარავინ წაიყვანოს სიკვდილმა, აღარავინ მოკლას ციებამ, გაჭირვებამ, ჭავრმა და წუხილმა, რომ აღარ აიყარონ აქედან, მიწის საძებნად, პაერის საძებნად, სიცოცხლის საძებნად“.

ჭერ მამა დაედუბა. ფოთის ნავსადგურში მარგანეს ტვირთავდა ამერიკის ზომალდზე. ამით არჩენდა, ამ კაპიტანობით უნარჩუნებდა სულს ცოლ-შვილს. დღე და ღამეს ასწორებდა ჯაფაში, მაგრამ დიდხანს არ დასცალდა ფოთში მუშაობა. ზომალდზე ზანგ ცეცხლფარეშს გამოეჭმამაგა. მეზღვაურები დაესივნენ და იმდენი ურტყეს, გულმუცელი ჩაულეწეს, სამი დღე ებრძოდა სიკვდილს, სამი დღე შეჰყურებდა ცრემლიანი თვალებით ცოლ-შვილს, უბატრონოდ რომ ტოვებდა და ცრემლით სავსე თვალებით დალია სულო.

ულუქმამაჟუროდ დარჩენილ, დასუსტებულ ბავშვებს ციებამ დარია ბელი. ჭერ ძმები მიეზარნენ მიწას, მერე ჭარგვალს ყვავილბატონები ესტუმრა — ცაცუ გააკრა ლოგინს, პატარა, სუსტი, უთქმელი, თავის ლუქმას ჩუმად უჩასას რომ უმატებდა და დღითი-დღე სანთელივით რომ ილეოდა.

მიდიოდა უჩა ქაოხებს შუა და ახლაც თვალწინ ედგა ცაცუს სიციხით გავარჯარებული ერთიციცქნა სახე, მუდარით, თხოვნით სავსე უზომოდ დიდი თვალები, ესმოდა დედის ნუკვა-ღალადი და ჩონგურის წელი ხმა, ყვავილბატონებს რომ უხმობდა, ავედრებდა

შვილს. — „ო, და ია-ვარდო, ვარდო, ნებო, ია და ვარდი, გფენდა, ვარდო, სტუმრებს შეხვდი, შემოგველე, ია, ბატონებო, მიუძღვრეთ, შემოგველე, ია, ბატონებო, შენს ავადმყოფს მოუშუშე, ია, ბატონებო...“

ეს გალობა ყვავილბატონებისათვის მათ მსახურ ქალს უნდა შეესრულებია, დაეტკო, სიამე მიეგვარა მათთვის, მაგრამ ყვავილბატონების მსახური ქალიც წაიყვანა ციებამ, ამიტომ დედა უგალობდა საამებელს ბატონებს.

დედას მეზობელი ქალებიც ეხმარებოდნენ, რიგრიგობით უკრავდნენ ჩონგურს, ცეკვავდნენ, ვიწრო და ღაბაღი ჭარგვლის გამჭვარტლულ პრიალა კედლებზე ირეოდა მათი ლანდები, ჭარგვალს ჭრაქი და შუაცეცხლის შექვი ანათებდა, ჭრაქისა და ალის შექვი დიდდებოდა, პატარავდებოდა ლანდები, უცნაურ გამოსახულებას იღებდა, შიშს ჰგვრიდა ბავშვის უსიცოცხლო თვალებს. ჭარგვლის სიციხე და ქაობის ნესტი სულს უხუთავდა ისედაც სულშეხუთულს. სიმწრის ოფლში ცუკრავდა. მის თვალებში ყველანაირი რიანდებდა, ირწეოდა და ყირავდებოდა: მოცეკვავე ქალები, ლანდები, ჭერი, კედლები, ჩონგური, ყვავილბატონების შეუწყნარებელი, უღმრთებელი სახეები, ყინულივით ცივი თვალები. შეწირულება, გალობა, ნუკვა-ღალადი არ აოხებდა ყვავილბატონების გულს. მათ უკლებლივ მიჰყავდათ ყველა სწეული, დიდი და პატარა, ქალი და კაცი იმ ზღვის გაღმა ქვეყანაში თავის ყმებად და მონებად, ქვეყანაში, სადაც ხალხის რწმენით თათლისა და რძის მდინარეები დის, სადაც გაშლილია ბაღ-ვენახები, აღმართულია ლამაზი დოხოორეები, იმ მიწიერ სამოთხეში, სადაც ყვავილბატონებისათვის ყველანაირი და ყმებისა და მონებისათვის, როგორც აქ, ამ მიწაზე — არაფერი, შიმშილის, შრომის, ტანჯვისა და გაჭირვების მეტი არაფერი.

ასე უყვებოდნენ უჩასა და ცაცუს ბებები და ბაბუ. ის ყვავილბატონები გა-

ურისხდნენ ბებისა და ბაბუს და ამიტომ მიჰყავთ ცაცუ.

არა, არ უშველა გალობამ და ღალადისმა, არავითარი ვედრება, არავითარი შეწირული, არც დედის სიბრალული, წაიყვანენ ცაცუს ყვავილბატონები. ცაცუს უნდოდა შეეჩერებია მოცეკვავმ ქალები, კედლებზე მორიალე ლანდები, შეეჩერებია ჩონგური და სიმღერა, თავბრუს რომ ახვევდა, გულს რომ უწვრილებდა, მაგრამ პირიდან ხმა არ ამოსდიოდა, კრიჭა შეკრული ჰქონდა, ხელის აწევით ცდილობდა შეჩერებას, მაგრამ არც ხელი ემორჩილებოდა, ტყვიანასხმულივით დამძიმებული ჰქონდა უღონო, გამხდარი ხელები.

ცაცუ შერიგებული იყო თავის ბედს, მხოლოდ ერთი დარდი, ერთი ვარამი გლეჯდა მის პატარა, ჩვილ გულს — მის ნუკრს არ წაიყვანდნენ მასთან ერთად ბატონები. მოშინაურებულ ნუკრს, მონადირემ დედა რომ მოუკლა. ცაცუმ ბარდებში იპოვა შიმშილით მიღუეული, უმწეო, უღედო. ახლაც უპატრონოდ დარჩება ნუკრი. ვინ აჰმევს, ვინ ასმევს, ვინ მოუვლის?

რამდენი რძე ექნება იქ. სულ რძის მდინარის ნაპირზე ეყოლება. თვითონაც უყვარს რძე ცაცუს. თხის რძით გაიზარდა. დედის ძუძუ არ უწოვია. შიმშილისაგან დედას ძუძუ დაუშრა. თხის რძით გაიზარდა ცაცუ. რა გემრიელი იყო რძე. დაიგვმა მისი რძე, მაგრამ ახლა შხამივით მწარე ეჩვენა გამოკალულ პირში, კინაღამ გული აერია.

არ წაიყვანენ ყვავილბატონები ნუკრს. ამ ფიქრით აფორიაქებული შფოთავდა, აქეთ-იქით აწყდებოდა ლოგინს. დაწყლულებული ტანი და ხელები საბანსა და ლეიბს ეწებებოდა, ეწოდა, ცეცხლი ეკიდებოდა, მაგრამ ნუკრის დარდით შეწუხებული ტკივილს დიდი გაჭირვებით მაინც იტანდა.

ყვავილბატონები აღგნენ თავზე, წასაყვანად ამზადებდნენ. თვალით თხოვდა ბატონებს, ნუკრიც წამოიყვანეთო, მისი მესაიდუმლე, შიმშილის, მწუხარების

დამაამებელი, მწუხარებებს უამსენით რომ ულოკავდა. მათვე მარლიან ცრემლს, თავს რომ მხარზე ადებდა, კალთაში რომ უწვევბოდა და მაშინ შიმშილიც და მწუხარებაც რომ ავიწყდებოდა. ვერ დატოვებდა ნუკრს. თვალთ შეევედრა ბატონებს, მაგრამ სიკვდილის მოციქულები ზედ არ უყურებდნენ.

ჩონგურისა და გალობის ხმა თანდათან უკან იწევდა. ჯარჯვალში ჰაერი მძიმდებოდა, იხუთებოდა, ჰერი დაბლა ეშვებოდა. სუნთქვა გვეროდა ცაცუს, თავი უდიდდებოდა. უსკდებოდა ტკივილისაგან, თვალი ეხისლებოდა, ელულებოდა.

ნუკრს მაინც ხედავდა, ღელასაც ხედავდა, უჩასაც ხედავდა, კუთხეში მიმჯდარს. ცაცუსთან ახლოს არ უშვებდნენ. არ გადაედოსო ყვავილი. ყველაზე და ყველაფერზე ნათლად უჩას ხედავდა, ცრემლით საცხე მის თვალებს ხედავდა.

ამის შემყურეს თვითონაც ჩაუდგა ცრემლი თვალებში. ემშვიდობებოდა ძმას. მარტო რჩებოდა უჩაც, დედის ამარა. ნუკრს დავუტოვებო უჩას. ამ ფიქრმა დაამშვიდა, უნდოდა ხელი გაეშვირა უჩასაკენ, მოეხმო. ვერც ახლა ასწია ხელი.

უჩა მიხვდა, რა უნდოდა ცაცუს. წამოდგა და მივიდა დასთან, სასთუმალთან ჩაიძუხლა, ხელზე ხელი მოჰკიდა. ხედავდა ცაცუ თავდებოდა. თავი ვერ შეიკავა. ტირილი წასკდა. ვიშო, ვენგარა, სეუა. ვაშინერს, ნანა, უჩურჩულა დედამ. დედამაც დაინახა ცაცუ რომ თავდებოდა. ჩონგური გაუვარდა ხელიდან. — „მისი ვარდი და კოკორი, ია, ბატონებო, შენს ავადმყოფს მოუშუშე, ია, ბატონებო...“ — მხოლოდ ტუჩები მოძრაობდა დედის, ცივი, გალურჯებული, გახვეებული ტუჩები, უხმოდ, მწარედ. დაბალუპით ჩამოსდიოდა ცრემლი გამხდარ, გაყვითლებულ ლოყებზე.

1 არ იტრო, შვილო, არ შეიძლება.

ცაუ უკვე ვეღარც უჩას თვალებს ხედავდა, ვეღარც დედისას, ვეღარც ნუკრისას, ვეღარც მოცეკვავე ქალებს, ვეღარც კედლებზე მორიალე ლანდეებს.

შეწყვიტეს ქალებმა ცეკვა. აღარ ირეოდა კედლებზე ლანდები. ცხელოდა. ცაუს კი ციოდა, იყინებოდა. იგრძნო, როგორ აიყვანეს ყვავილებმა და მაშინვე ჩაქრა ჯარგვალში ჭრაქი და ცეცხლი, უკუნი ჩამოეფარა ცაუს თვალებს.

უჩა ღონიერი ბავშვი იყო. მის ჯანს ვერც ყვავილბატონები მოერია და ვერც ციება, ვერც შიმშილი და ვერც ჯაფა. მის ხელს გაჩერებულს ვერ ნახავდი. მოთხმეტი წლის ხობში, ღიმილნათის ქარხანაში ბოთლებს რეცხავდა, ყუთებს ეზიდებოდა. ყოველ შაბათ სალამოს დედას მიაკითხავდა. სიმინდს მიუტანდა, შეშას დაუპობდა, ღამით ხობისწყალში ღლავის ანკესებს ჩაბამდა. არ ყოფილა შემთხვევა არშინის სიგრძის ღლავი არ დაეჭიროს. დაქერილი თევზი ხობის ბაზარზე მიჰქონდა გასაყიდად და იმ ფულით დედისათვის ყველს, ქათამს და სიმინდს ყიდულობდა.

ხობის შვიდწლეულში სწავლობდა. იმ სკოლაში იძინებდა, გვიდა და ასუფთავებდა კლასებს, ეზოს. ასე არჩენდა დედას და ირჩენდა თავს.

შვიდწლედი რომ დაამთავრა, სატრაქტორო-სამანქანო სადგურში დაიწყო მუშაობა. თვალწინ დაუდგა ახლა დედის თვალები — პირველი ხელფასით ნაყიდი საკაბე რომ მიუტანა.

დედას ქმრის დაღუპვის დღიდან შავები არ გაუხდია. დაუძველდა, გაუხუნდა. დაეხა კაბა და თავსაფარი, დაკრებულ-დაბეჭდილი კონკრეტულ ეკიდა ტანზე და ეფარა თავზე.

არასოდეს არ დაავიწყდება უჩას ის თვალები. იმედით, სევდით, სიხარულით განათებული თვალები. არ დასცალდა დედას კაბის შეკერვა, მწუხარებით, გლოვითა და კმუნვით დამდნარ დედის თვალებსაც მალე ჩამოეფარა

უკუნი და უჩა სულ მარტო დარჩა ამქვეყნად.

დედა არასოდეს არ ამეღაგენებდა, რაც ცეცხლი უტრიალებდა გულში, რა ცეცხლი უწვავდა სულს. უჩას თავის დარი და მწუხარება ეყოფო, ფიქრობდა, ყოველთვის მომდომარი ეჩვენებოდა, მაგრამ იმ დიმილის ქვეშ იმდენი სევდა-ვარამი იფარებოდა, შვილის ყოველისშემძნობი თვალები კი არა, ბრმა დიანახავდა. ამოდ ცდილობდა გაემაგრებინა ერთმანეთის მიყოლებით დაღუპული ქმარ-შვილის დაკარგვით შეძრწუნებული სული, გატეხილი ჯანი. ცოებისაგან აძაგდავებულიც კი არ წვებოდა, ფეხზე იდგა, შვილის ჩუმად ტიროდა, მკერდს იხოკავდა, ლოყებს არა, რომ უჩას არ დაენახა. საჭმელი არ ჰქონდა, იმ მცირესაც, რაც მოეძეებოდა, არ ეკარებოდა. იცოდა, უჩას მის მეტი არავინ რჩებოდა ქირისუფლად, იცოდა, უჩასათვის უნდა ეცხოვრა, უჩასათვის უნდა შეენარჩუნებია სული, გაეზარდა, გზაზე დაეყენებია, მაგრამ ვერაფრით გაიკერა გული, გაიმხნევა სული. თავს იტყუებდა, ვერ მოერია დარდს და ზამთრის ერთ შაბათ სალამოს ხობიდან დაბრუნებულმა უჩამ მის მოლოდინში ჭიშკართან თოვლში ჩამჯდარი, ნახევრად გაყინული, დათოვლილი დედა რომ დიანახა, თავზარი დაეცა.

— გვადები, უჩა, გტოვებ მე უბედური, რა გეშველება, შემოგვევლოს დედა! — ძლივს ამოძრავებდა ტურებს, პირი უშრებოდა, ხრიალით სუნთქავდა. — ჩემი დამარხვის შემდეგ ერთი დღე არ გაჩერდე ამ ჯოჯოხეთში, ნანა!.. შენ მაინც დარჩი საცოდავი მამაშენის გვარიდან... ცეცხლი წაუქიდე ამ ჯარგვალს, ამ მიწას და წადი აქედან... მე მიმაქვს შენი ქირი... წადი ამ დასაწყავი სოფლიდან...

ვერ წავიდა „დასაწყავი სოფლიდან“, ვერ აუსრულა დედას უკანასკნელი თხოვნა, ვერ მიატოვა დედამისა და დაძმების საფლავები, ვერ წაუქიდა ცეცხლი ჯარგვალსა და მიწას.

მხოლოდ ახლა, საცოლედ რომ არ გა-

მოატანეს, დაადგა გზას, მიდიოდა შუა სოფელში. შუკის ორივე მხარეს ისეთივე ქარგვლები იდგა, როგორიც მას ედგა. ისლით დახურული, ჩაქცეული, ჩამპალი, ვიწრო სარკმლით, ვიწრო და დაბალი კარით, უნაშენო ეზოთი, უღობო. არც საქათმე, არც საღორე, არც ბოსელი, არც სასიმინდე. სად მოეწია გლეხს სასიმინდეში შესანახი ლაიტკი,¹ სად გაეშვა საქონელი და ფრინველი? ტურა და მგელი დღისით, მზისით ისე შედიოდა სოფელში, არც ადამიანის შიში ჰქონდა, არც ძაღლის.

კაციშვილი არ ქაჟანებდა ქარგვლებში და ეზოებში. ჩამკედარი იყო სოფელი, მიტოვებული იყო ნახევარზე მეტი ქარგვლები, აკედილი იყო კარფანჯრები, აკედილი იყო კიშკრები. კაცმა არ იცოდა, ვინ სად გადაიხვეწა და ვინ სად გადაბარგდა. წაიღნენ იქ, სადაც მიწა იყო, ჰაერი იყო.

ბევრი ველარ წავიდა სოფლიდან, ხაშმმა და ციებამ, ჭაობმა და გაქირვებამ, შრომა-ჭაფამ აქ მოუსწრაფა სიცოცხლე, აქ დამარხა ეზოებში. მათი სამარის ბორცვები წყალმა ზოგი მთლად გადარეცხა, ზოგან ოდნავ შესამჩნევი კვალი დატოვა. დააღპო, წააქცია ხის ჯვრები, დაიჟანგა, დადნა რკინის ჯვრები და ისინიც წაიქცა. ვისაც სული შერჩა და არ შეეძლო აყრილიყო დედაბუდიანად, სოფელში დარჩა და თავის შავ დღეს ელოდა.

სოფელი დიდი ხნის მიტოვებულ სასაფლაოს დაემსგავსა. როგორც ძველ სასაფლაოზე, შუკებში აქა-იქ კანტიკუნტად თუ გამოჩნდებოდა ბერიკაცი, ან შავებში ჩაცმული დედაკაცი, სწეული, მიღუღლი. კანტიკუნტად თუ გაიჭრიალებდა ქარგვლის კარი, დაიყუდებდა ძაღლი. ყველა დარჩენილი, ჭაობითა და კოლოთ დაშხამული, ციებით დამდნარი იყო, სახე თავლის სანთელივით ჩაყვითლებული ჰქონდათ, თვალში სხივი არ ედგათ, ტყერბი გასიებული.

ვინც შხამსა და ციებას გაუძლო, მოერია, ისეთი ჯანიანები და ჩასხმულები იყვნენ, როგორც ლავადის ოღეშელები, მაგრამ თვალში მაინც ედგათ შინაგანი სევდა-ნაღველი. მოძრაობაში დინჯები და აუჩქარებლები, მძიმე სიცხითა და მძიმე ჰაერით დაზანტებულები. ისინიც აღარ ჩერდებოდნენ სოფელში, მათაც ის ხვედრი ელოდათ, რაც სხვებს. კვირა ისე არ გავიდოდა, ვინმე არ წასულიყო კოლხიდის მშენებლობაზე. ასე ნელ-ნელა ილეოდა სოფელი.

შავი ფიქრები რომ მოეშორებია, უჩამ სიმღერა წამოიწყო. ეს სიმღერა ხშირად ისმოდა მშენებლობაზე მიმავალ გზაზე.

ვოუ, ნანა, ყოჩათს მივალ
მაძებარი გზისა მარად,
უმიწო და უსახლკარო,
მთვარისა და მზის ამარა.
ქრება ძველი ჭაობები,
ახალ ხმელეთს ენახავ თანაც,
იმაღება ჩემი ეზო,
იფურჩქნება ჩემი უანა.

ჭაობები, თითქოს ნიშნს უგებდნენ, მარჯვნივ და მარცხნივ ყრუდ ბუზბუყებდა, კამეჩის თვალუბის ოდენა ბუშტები ჯდებოდა მის ჭრელ ზედაბირზე, შავი, კრიალა ბუშტები, შიგნით შხამით გაბერილი, ერთი წამით ჯდებოდა, თვალს ჩაუკრავდა უჩას, მერე სკდებოდა და სხვა ადგილას ამოიბუშტებოდა ისეთივე შავი, კრიალა. ასე მეორდებოდა მთელი გზა.

ამ თვალუბის დასავსებად მიდიოდა უჩა, ამ ჭაობის გასაქრობად მიდიოდა უჩა. ჭაობების ფონზე მქრალ ნისლში ხედავდა ციას, ესმოდა მისი ხმა: — „წაართვი ჭაობს მიწა... მე დაგიცდი, უჩა. ვიდრე ჭაობს არ დააშრობ, მე დაგიცდი, უჩა. — სიმღერის პანგში იმედი-სა და სიმხნევის მელოდია შეჰქონდა ციას ხმას. ცია თვალში შეჰყურებდა, უღიმოდა. — ამდენხანს უშენოდ რა გამაძლებინებს, ცია? სიყვარული გაგაძლებინებს, უჩა. დიდი დრო უნდა ამდენი ჭაობის დაშრობას, ცია. მართალია, დიდი დრო უნდა, მაგრამ ეს დრო მალე გაივლის. მე სულ შენთან ვიქნე-

¹ სიმინდი.

ბი, უჩაჲ. — იმდენად ბედნიერი იყო, აღარ ახსოვდა ის ტანკისტი. ამ მოჩვენებით გართულმა ისე იარა ნახევარი დღე, არ შეუსვენია, არ გაუგია, როგორ გავიდა ყორათის ახლად გაჭრილ გზაზე.

გაუყვირდა, რა მალე გამომივლია ამ სიგრძე გზაო. შედგა, ქუდი მოიხადა, ოფლიანი შუბლი მოიწმინდა, ხურჩინი მეორე მხარეზე გადაიღო. ისე ესწრაფებოდა, საგზალი არ გახსენებია. ის იყო თხრილის აქეთა ნაპირიდან გზაზე უნდა გადამხტარიყო, რომ ჭყანტობში გარჩენილი ძველი დაფახფახებული „ეშქა“ დაინახა.

გზა მხოლოდ იმიტომ ერქვა, რომ ხეები და ბუჩქები ამოეძირკვათ, ორივე მხარეს საწრეტი თხრილები გაეყვანათ, მაგრამ არც ხრეში მოეყარათ, არც დაეგრუნტათ და ეს ოღოროღორო, ტრაქტორებისა და ექსკავატორების მუხლუხობებით აოშვილი, აზელილი შარა ჭყანტობებითა და მღვრიე გუბეებით დაფარულიყო.

უჩა თხრილს გადაახტა, მისაშველებლად მანქანისაგან გაეშურა. მანქანის უკან ქალ-ვაჟი იდგა, ბორბლებიდან გამოტყორცნილი წყლით დასველებულები, დაქანცულ-გაწამებულები ხელისგულით სახიდან ოფლსა და წყალს იწმენდნენ. ეტყობოდათ ბევრი ეწვალათ, მაგრამ ჭყანტობიდან მანქანა ვერ ამოეყვანათ. ძრავა ყრულ თუხთუხებდა, მანქანა ხურეებაზოძალებულივით მთელი სხეულით ძაგძაგებდა.

საქვს გემოვნებით შეეკრილ კოსტუმში გამოწყობილი შუახნის მამაკაცი უქდა, მკლავები ზედ ეწყო, თავი უღონოდ ეღო მკლავებზე. როგორც ჩანდა, ჭყანტობიდან მანქანის ამოყვანის იმედი დაკარგოდა და მამშველს ელოდნენ.

— გამარჯობათ, — მიესალმა ქალ-ვაჟს უჩა.

— გაგიმარჯოთ, — მიუგო ლანჩხუთის უბნის მშენებლობის ჰიდროლოგმა გალინა არკადიენა სეროვამ.

ლანჩხუთის უბნის მშენებლობის უფ-

როსმა ვაჟა ჭაფარიძემ სალამზე არ უპასუხა, ზედაც არ შეხედა უჩას, ზიბიდან პაპიროსის კოლოფი ამოიღო, ზურგი შეაქცია და პაპიროსს მოუყიდა. უჩა მაშინვე მიხვდა, რომ ქალ-ვაჟს შორის რაღაც არასასიამოვნო ამბავი მომხდარიყო.

საქვსთან მჭდარმა მამაკაცმა თავი ასწია, სარკმლიდან გამოიხედა.

უჩა შამუგიამ მაშინვე იცნო იგი და სიხარულით მიესალმა:

— გამარჯობათ, ბატონო ანდრო.

— ოჰო! — მისალმების ნაცვლად წამოიძახა ანდრო განგამ თავისი მგრგვინავი ხმით. თვალები გაუბრწყინდა. მას ვერასოდეს ნახავდი მოწყენილს, დამშვიდებულს და საქმისადმი გულგრილს. მისი თვალები არასოდეს არ იყო ცივი. არც წარმატებისას და არც წარუმატებლობისას. ერთი დანახვით, გასაუბრებით შეგაყვარებდა თავს, დიდი ხნის ნაცნობ-მეგობრად მიიჩნევდი, გეგონებოდა, ბევრი სიკეთე ჰქონდა შენთვის გაკეთებული. ხმამალა, კბაუკური სიმხნევით ლაპარაკობდა ყოველთვის, მის ირგვლივ მუდამ საქმიანი თუსუუსი, ხალხმრავლობა და ხმაური იყო. — მგონი ჩვენ ერთმანეთს ვიცნობთ! — უთხრა უჩას.

— თქვენ ანდრო განგია ბრძანდებით.

— შენ კი ის ყმაწვილი, ქალის შერთვას რომ აპირებდი. გვარი დამავიწყდა. თუმცა არა, შამუგია ხარ.

— დიახ, უჩა შამუგია ვარ, ბატონო ანდრო.

განგია უმცროსებს შენობით ელაპარაკებოდა, ამით სწრაფად უახლოვდებოდა და თვითონაც იახლოვებდა.

— ჰო, არა, არ დამევიწყებია, უჩა შამუგია. მოგილოცო, უჩა, ქალის შერთვა? — ჰკითხა და გამხიარულდა, გამხნევდა, მთლად შეიცვალა, ერთი წუთის წინ მანქანის საქვზე უღონოდ თავდადებული კაცი. ძრავა ჩააქრო, კარი გააღო, უჩასაგან მიბრუნდა: — რას გაჩუმდი, არ გინდა მოგილოცო?!

— არ მინდა, — უხერხულად, დარცხვენით უპასუხა უჩამ.

— ჰერია! რატომ არ გინდა მოგილოცო?

— არ გამომატანეს ქალი.

— რაო? რა დაგიწუნეს?

— დაწუნებით არაფერი დაუწუნებიათ, მაგრამ... — სიტყვა ვერ დაამთავრა.

— რა მაგრამ?

— ქალის შშობლებმაც ის მითხრეს, რაც თქვენ მითხარი.

— რაც მე გითხარი?!. არ მახსოვს, რა გითხარი.

— ციების შესაკმელად ამ ქაობში და ჭარვალში მოგყავს ქალი.

— ასე გითხარი? — ანდრო განგიას ყოველთვის ახსოვდა თავის ნათქვამი, თავისი დაწერილი, გაკეთებული, მაგრამ ჩვეულებად ჰქონდა, შეეხსენებია სხვას და მერე თვითონ დაედასტურებია — გამახსენდო. — რას ერჩი შშობლებს, კარგად უთქვამთ, მართალი უთქვამთ, — მზიარულად, ხმამაღლა გაიცინა.

უჩასაც გადაედო მთავარი ინჟინრის სიცილი.

— არ ვერჩი, კარგად მითხრეს, მართალი მითხრეს.

— სადაურია შენი საცოლე?

— ლაკადელი. სოფელ ნარაზენიდან.

— ნარაზენის მოსახლე ამ ქაობებში არ გამოათხოვებს ქალს.

— გამოათხოვებაზე უარი არ უთქვამთ, ოღონდ ჯერ მიწაზე დასახლდით. ანდრო განგია მსვე გაიცინა:

— პირდაპირ ასე გითხრეს?

— უჩამ თავი დაუქნია.

— ესეც კარგად უთქვამთ. დიდებულად უთქვამთ.

მანქანის უკან მდგარი გალინა არკადიევნა ცნობისმოყვარეობითა და ღიმილით უსმენდა განგიასა და უჩას ლაპარაკს. სახეზე ჰქუქიანი წყალი ისევ უბრწყინავდა. ვაჟა ჭაფარიძე კვლავ ზურგშექცევით იდგა და პაპიროსს ეწეოდა.

— ქალმაც ასე გითხრა? — ჰკითხა უჩას ანდრო განგია.

— არა, ქალმა არა, — სწრაფად მიუგო უჩამ. — თუ გინდა მე ახლავე გამოგყვებით.

— ქალსაც დიდებულად უთქვამს, — მოუწონა ანდრო განგია.

— აბა რა!

— მაგრა ყვარებიხარ.

— აბა რა! — ახლა უკვე სიამაყით თქვა უჩამ.

განგია ეშმაკური და თბილი ღიმილით მანქანის უკან მდგარ სეროვასა და ჭაფარიძისაკენ გაიხედა. უჩა ვერ მიხვდა რატომ იღიმებოდა მთავარი ინჟინერი და რატომ უერთოდა თვალუბრებში ეშმაკური ღიმილი.

— რას იტყვი, გალინა არკადიევნა, ლაკადიდან, ოდიშის იმ ელემიდან ამ უსიერში მოჰყვება ქალი, — ხელი მუხლზე დაირტყა მოწონების ნიშნად: — იო, სიყვარულიც ამას ჰქვია. არა ჰგავს ქალაქელი ზოგი ახალგაზრდის სიყვარულს.

— რატომ, ანდრეი ნიკოლაევიჩ?! — არ დაეთანხმა სეროვა. — ჩემი სტუდენტობისას ანთებულ საკირეში გადავვარდებოდით სიყვარულისათვის.

ვაჟა ჭაფარიძე გრძნობდა ვის უარაკებდა მთავარი ინჟინერი, მაგრამ თავი ისე ეკირა, ვითომც მას არ ეხებოდა.

უკებ დაიგრგვინა. მთელ ცაზე გაირბინა ქუხილმა. გაიელვა. ზღვიდან ტყვიისფერი მშიმე ღრუბლები წამოიშალა. დაჰბერა გრიგალისებურმა ქარმა, ააგლიჯა ხეებსა და ბუჩქებს ფოთლები, ახვეტა მიწა, დაბლა, ძალიან დაბლა წამოიღო ღრუბლები, სიბნელე დააფინა მიწას.

მსხვილი, გაჭირვებული, თბილი წვეთები დაეცა ქარსაცაე შუშას. ელვის ძარღვები დაასკდა გაშავებულ ცას, მაგრამ წყლით დაბერილმა ღრუბლებმა, ისევე სწრაფად, ისევე უკებ გადაუქროლეს მანქანას, როგორც წამოიშალნენ. ცა ისევ გაისარკა. გაბრწყინდა გზისპირა ხეების სველი, სივრცითი გამოცოცხლებული ფოთლები.

— შეხედეთ, ხეებმა გაიღიმეს, — ყველას ერთად მიმართა ანდრო გან-

გიაშ და თვითონაც გაიღიმა. — იცი, უჩა, მეც ასე ვარ შეყვარებული, როგორც შენ და შენი ნარაზენელი საცოლე. არა, ბიჭო, ქალზე არა. რაღა დროს ქალის შეყვარებაა ჩემი ხნის კაცისათვის. ამ მიწაზე ვარ შეყვარებული. წელიდან ვთქვი, ამ უსიერში მოგყვება ქალი-მეთქი. ასე არ უნდა მეთქვა. ადამიანმა დაუფიქრებლად არც არაფერი უნდა თქვას და არც არაფერი გააყეთოს.

ვაჟა ჭაფარიძეს გულზე მოხვდა განგიას სიტყვა. უნდოდა წინ წაედგა ნაბიჯი, გაშორებოდა მანქანას, რომ არ გაეგონა მთავარი ინჟინრის ლაპარაკი, მაგრამ მაშინ გალინა არკადიევნა მიხედებოდა, რატომ მოხვდა გულზე.

— გახსოვს, უჩა, არგონავტების ამბავი რომ მოგიყვე, — განაგრძო ანდრო განგიამ. — საიდან სად მოვიდნენ. მტრებმა აქციეს ეს მიწა უსიერად. რას ვერჩი მიწას. ჩვენ ისევ ოქროდ უნდა ვაქციოთ იგი. — ანდრო განგია ამ სიტყვებს ხშირად იმეორებდა.

— ვიცი, — უთხრა უჩამ. — ჩემმა საცოლემაც იცის. — თვალს არ აშორებდა მთავარი ინჟინრის სხივშეფენილ სახეს.

— მთელმა საქართველომ უნდა იცოდეს ეს, უჩა.

— მთელმა საქართველომ კი არა, ზოგმა აქ მომუშავემაც არ იცის, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — დაიწყო გალინა არკადიევნამ, მაგრამ სიტყვა ვერ დაამთავრა.

ვაჟა ჭაფარიძე მკვეთრად მიტრიალდა სეროვსაკენ, პაპიროსი დაადგო, თვებით გასრისა და უბეში სიტყვა რომ არ წამოცდენოდა, უჩას შეხედა:

— მოგვემარე, ძმობილო. ეს ოხერი, თითქოს ტალახზე კი არა, ზეთზე ბუქსაობს.

„ემკა“ მრავალგან დაკერებული, გვერდებჩაჰყულებილი, გახუნებული და ტალახიანი იყო.

— აბა მოაწეკით, — კარი მიიხურა ანდრო განგიამ, ძრავა ჩართო. ძრავა ჯერ ატყავუნდა, მერე ათუხთუხდა. ჩა-

ადგო პირველ სიჩქარეში, პეტროლი დაიძახა.

მოაწვენენ სამივენი მანქანას. ჭყანტობიდან ერთბაშად ამოვარდა „ემკა“. ანდრო განგიამ ისევ გააღო კარი, გაკვირვებით შეხედა უჩას:

— ეს რა ღონე გქონია, ბიჭო?!

— არა, ბატონო ანდრო. სამ ადამიანს მეტი შეუძლია, — მიუგო უჩამ.

— მართალია, სამს მეტი შეუძლია. ათს, ასს უფრო მეტი. მოვლენ აქ ასობით შენისთანები... ჩასხედით, — უთხრა სეროვსა და ჭაფარიძეს. — შენ ჩემთან დაჯექი, უჩა, — შამუგია ერთბაშად მოეწონა, მოხიბლა ჭაბუკმა. — ასობით შენისთანები, ათასობით, რომ არ გავრჩეთ ჭყანტობში.

— გალინა არკადიევნა დაჯდეს წინ, ბატონო ანდრო, — თხოვა უჩამ.

— გალინა არკადიევნას უკან ურჩევია. ზომ ასეა, ვაჟა?

ვაჟამ არ უპასუხა, კარი გააღო და მანქანაში ჩაჯდა. მეორე მხრიდან სეროვა შევიდა მანქანაში. აქეთ-იქით მისხდნენ კუთხეში გაბუტულები. მათ შუა ყვავილების დიდი თაიგული იდო.

— შენ რაღას უყურებ?! — ჰკითხა განგიამ უჩას.

შამუგია გაკვირვებული იდგა. დანახა თაიგული. მიხვდა სეროვა და ჭაფარიძე საქორწილოდ იყვნენ გამოწყობილი. ანდრო განგია აღბათ, მათი მეჭვარე იყო. ვერ გაიგო რა კატამ გაირბინა ქალ-ვაჟს შორის.

— როგორ დავჯდე თქვენ გვერდით დასვრილი?

— ჩვენ საქორწილოდ მივდივართ დასვრილები და შენ ჩემთან ჯდომა გეუხერხულება?

შამუგიამ მანქანას მოუარა, კარი გამოაღო, ჩაჯდა, ხურჩინი მუხლებზე დაიდო.

— საით მიდიხარ? — ჰკითხა უჩას მთავარმა ინჟინერმა, მანქანა რომ დაიძრა.

— თქვენთან მოვდივარ.

— რა გაგჭირებია?!

— ამაზე მეტი რა გამიჭირდება. ქალს არ მატანენ კაცს.

— მართლაც ამაზე მეტი რაღა გავიჭირდება, — გაიცინა ანდრო განგვიამ. — აი, გალინა არკადიევნა კი მიყვება. ჭკუასაც არ აქვს სახლ-კარი და მანც მიჰყვება.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩი! — გაიცინა სეროვამ.

— ჰო, უკაცრავად. გაგამხილეთ. სიყვარულს მალეა უნდაო, მაგრამ შენი საქორწილო კაბა აღარ მალავს, გალინა არკადიევნა. ჩვენ დროში აღარ უნდა მალეა სიყვარულს. ყველამ უნდა გაიგოს, დაინახოს რა დიდებულია სიყვარული. სიყვარული ყველას წილია, ყველას ხედრია, ყველასა და ყველაფერის წამალია. ვისაც უყვარს, ის ყველაფერს მიაღწევს. შეიძლება ეს ჩემი ახირებული აზრია? რას იტყვით? — ყველას ერთად ჰკითხა ანდრო განგვიამ.

ვაჟა ჭაფარიძე სარკმელში იყურებოდა, გაღიზიანებული, გაჟავრებული ყურს არ უგდებდა მთავარ ინჟინერს.

— შენ რას იტყვი, უჩა?

— კარგად ბრძანეთ, ბატონო ანდრო. სიყვარული ყველას და ყველაფრის წამალია, — უთხრა უჩამ.

— შეიძლება შენც გკითხო, ვაჟა? — თავი ჭაფარიძესაკენ მიაბრუნა განგვიამ.

— თუ არ ვცდები, დღეს თქვენ ბევრს ლაპარაკობთ სიყვარულზე, — ცივად მოუქრა ვაჟა ჭაფარიძემ.

— სამწუხაროდ, შენ ისევ ცდები, ვაჟა, — ეწყინა მთავარ ინჟინერს ასეთი პასუხი. იგი არასდროს არავის არ ერიდებოდა, პირდაპირ, პირში ეუბნებოდა თავის აზრს, ვინც უნდა ყოფილიყო, ახლობელი, თუ შორეული, უფროსი თუ უმცროსი. — მაგრამ მარტო იმაში კი არ ცდები, რომ მე დღეს სიყვარულზე ბევრს ვლაპარაკობ. არ შემიძლია ახლა სიყვარულზე არ ვილაპარაკო. აი, ამ კაცს უყვარს. ქალსაც უყვარს და ვერ შეუღლებულან. რამდენი უმიწოა ასეთ დღეში, რამდენი ქალი და კაცი შემოგვეცქერის, როდის დავაშრობთ ამ ქაოტებს. შენ კი არ გეჩ-

ქარება. ისე იქცევი, თითქოს ამდენი ადამიანის ბედი არ გეხება! სწავლე, სწავლე, ლოპეს ჩხირიო, სწავლე შეწყვეტა ლაპარაკი, უჩას მიუბრუნდა და ჰკითხა: — შენ მღეროდი წელან?

— მე ვმღეროდი.

— კარგი სიმღერაა. მთელი კოლხი და მღერის. აბა, წამოიწყე!

ქრება ძველი ჭაბუბი,
ახალ ხმელეთს ენახა თანაც,
იბადება ჩემი ვსო,
იფურქნება ჩემი ყანა.

ამღერდა ანდრო განგვიამ. მისი ხმა უფრო მხნე, მკლერადი იყო, არ დაეცა მანქანაში, მიაწვა კედლებს, სახურავს, მიაწვა სარკმლებს, თითქოს გადიდდა, გაიწია, გაფართოვდა, გაგრძელდა და ამაღლდა მანქანა.

მღეროდნენ მთელი ხმით განგია და უჩა შამუგია.

— თქვენ რას გაჩუმებულხართ?! — მიუბრუნდა მთავარი ინჟინერი სეროვასა და ჭაფარიძეს. — თქვენი დღეა დღეს. თქვენ უნდა მღეროდეთ, ხარობდეთ. რას ჩამოგტირით ცხვირ-პირი?! აბა, აგყევით! — არ უნდოდა ეჩვენებია მათთვის, რომ გრძნობდა, ხედებოდა მათი გაბუტვის მიზეზს.

გალინა არკადიევნას დანა პირს არ უხსნიდა, მაგრამ მაინც აჰყვია. ვაჟა ჭაფარიძეს წარბი არ შეუღრხევია.

საყვარელი ჩემი ოლა,
ხატავს, ქარავს ახალ მხარეს,
მზე შემოვა ჩვენთან სახლში,
შემოაღებს ფართო კარებს.

— დამავიწყდა ვისი ლექსია, უჩა? — ჰკითხა ანდრო განგვიამ, როგორც კი სიმღერა დაამთავრა.

— ალექსანდრე საჯიას ლექსია. არ გაგიგონიათ, ბატონო ანდრო?

— სიმღერა კი ვიცი ვისია, მაგრამ ლექსი ვისი იყო, არ ვიცოდი. კარგი სიმღერაა. ლექსიც დიდებულია: — „მზე შემოვა ჩვენთან სახლში, შემოაღებს ფართო კარებს“. — ჭარველში კი არა, სახლში შემოვა მზე, ვიწრო კარში კი არა, ფართო კარში შემოვა. ხალხი უკვე ხედავს ახალ მზეს, სახლს,

ფართო კარებს. მოდი, უჩა, თავიდან დაეიწყეთ თუმცა არა, განვაგრძოთ.

განაგრძო უჩამ. აპყვნენ ანდრო განგია და სეროვა. გალინა არკადიევნა ცრემლს ყლავებდა, მაგრამ არ უჩვენებდა ვაჟას, მთავარ ინჟინერს, უჩას. არც ხმა უთრთოდა, არც ცრემლი უჩანდა.

ბრწყინავს ოქროს ლიმონები,
ჩვენი ბაღი, ჩვენი მღვლო,
ჩემთან მოდი, ციტრუსებში,
იმრიალე საყვარელო.

ვაჟა ჭაფარიძე ისევ ისე პირქუშად იჭდა.

კვლავ წამოიშალა ზღვიდან ღრუბლები. უფრო ძლიერ დაჰბერა ქარმა, უფრო დაბლა, დაბლა წამოიღო შავი ღრუბლები, უკუნი დააფინა გზას, დაიგრგვინა და უმაღლესი თვალისმომკრელი, ბასრი ძარღვები დაასკდა მთელ ცას.

სეროვამ შეჰკივლა და თვალეზე ხელი აიფარა:

— ღმერთო ჩემო, თითქოს დამაბრმავო.

შეწყვიტეს სიმღერა. მთავარი ინჟინერი და უჩა შამუგია გალინა არკადიევნასავე მიბრუნდნენ. ვაჟა ჭაფარიძემ არც შეხედა.

— ელვა ვერ დააბრმავებს შენს თვალს, გალინა არკადიევნა, — დაამშვილა ანდრო განგია. — ამინდი არ ხუმრობს. მთაში წვიმს, შეხედე, რა შავ ეშელონებად მოდის ზედიზედ ზღვიდან და რა სისწრაფით. ეს უკვე მთელი არმიია, სამხედრო ტერმინით რომ ვთქვათ. რიონის ხეობაზე მიაქვს იერში. ხომ ასეა, უჩა?

— ასეა, ბატონო ანდრო. ეს მისი ჩვეულებრივი გზაა.

— რატომ რიონის ხეობაზე, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, რატომღა მისი ჩვეულებრივი გზა?

— შენ არც ისე დიდი ხნის ჩამოსული ხარ, გალინა არკადიევნა, — უბასუხა განგია. — მე და უჩა აქ დავიბადეთ. დაკვირვებით ვიცი, რომ მისი გზაა. შენც აწი მალე მიხვდები რამდენი გზა აქვს აქედან ქარსა და ღრუ-

ბელს. რამდენ ასეთ არმიას გადაუღლია ჩვენს თავზე. რამდენჯერ მუხლზე ბამლე მდგარა მთიდან წამოსული რიონის წყალში ფოთი. რამდენჯერ წაუღია, ალბათ, უჩა შამუგიას ჭარგვალ რიონს.

— ჩვენ მზად არა ვართ რიონის შესახვედრად, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — მღელვარებით ეთხრა სეროვამ.

— არავინ არ არის მზად. მთელი კოლხიდის დაბლობებს ერთად მოვედეთ, კაპკაქივით სულ ამას ვიმეორებდი, მაგრამ ზოგს გაგონებაც არ უნდოდა.

ვაჟა ჭაფარიძემ ისევ ამოიღო პაპიროსის კოლოფი. გაღიზიანებით გაჰყრა ასანთს. იმ „ზოგში“ ერთი პირველთაგანი თვითონ იყო. ასანთი ჩაუქრა. გაჰყრა მეორედ, მესამედ.

— ნუ ღელავთ, გალინა არკადიევნა, — ეთხრა მთავარმა ინჟინერმა სეროვას. — მიბაძეთ თქვენი უბნის მშენებლობის უფროსს. შეხედეთ. რა მშვიდად ზის.

ვაჟა ჭაფარიძემ თუთუნს აღარ მოუკიდა. პაპიროსისა და ასანთის კოლოფები ჭიბეში ჩაიდო. ძლივს იკავებდა თავს, რომ არ ებასუხა მთავარი ინჟინერისათვის, რომელიც უფროს ძმასავით უყვარდა და რომელსაც, როგორც ბრწყინვალე ინჟინერ-ირიგატორს, დიდ პატივს სცემდა.

— აილე მაგალითი ვაქსაგან, — განაგრძო მთავარმა ინჟინერმა, — შეხედეთ, რა მშვიდად ზის.

წყლით დამძიმებული ღრუბლები სულ უფრო დაბლა ეშვებოდა. ისე ჩამოხვეწდა, რომ ანდრო განგია „ემკას“ უძღური, მინავლებული შექმარები ჩართო.

— ლამის მუცელი დაასკდეს და ერთი წვეთი არ დაუგდია. მთელი ზღვა ამოხაბა და მთაში მიაქვს.

— რომ ისევ ზღვას დაუბრუნოს, — თქვა უჩა შამუგიამ.

— დამბებს გადარეცხავს, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — ვერ ისვენებდა სეროვა.

— შესაძლოა.

— დაებრუნდეთ.

— ქორწილი? თათბირი? — ჰკითხა მთავარმა ინჟინერმა. — ფოთიდან დავრეკავთ მასივებში. მაგრამ რას ვუშვებით. წყალს ვერ შეაჩერებ, არც ქორწილის გადაღება ვარგა, არც თათბირის გადაღება შეიძლება. რუსუდანი და პეტრე, ალბათ, უკვე გველიან. სტუმრებიც მოსული იქნებიან. ასეთი დასვრილი კაბით, როგორ მიგიყვანო „მმანში“, გალინა არკადიევნა.

ვაჟა ჭაფარიძე ისე იჯდა, თითქოს მას არ ეხებოდა, რაზედაც მთავარი ინჟინერი ლაპარაკობდა, თითქოს ორი საათის წინ ბედნიერი და გახარებული არ მიდიოდა „მმანში“ ხელისმოსაწერად. ანდრო განგიაშ იცოდა, რამ შეცვალა ისე ვაჟა, იცოდა, რომ თვითონ იყო ამის მიზეზი. მოსწონდა ვაჟა ჭაფარიძის მტკიცე, შეურყეველი ხასიათი, მოსწონდა ისიც, რომ ვაჟა ყოველთვის მდგრად, გაუტეხლად იდგა თავის აზრზე, შეხედულებაზე. შეიძლება შემცდარიყო, მაგრამ სიმართლეს გვერდს ირასოდეს არ აუვლიდა, ჟინს არ აუვებოდა, შეცდომის აღიარებასაც არ ითაკილებდა.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩი, მასივების მშენებლობის უფროსებიც არიან თათბირზე დაბარებული. ისინიც ხომ სამმართველოში იქნებიან, — მღელვარებას ვერ ფარავდა სეროვს.

— იქნებიან, — უთხრა მშვიდად მთავარმა ინჟინერმა. — ვერც ქორწილს გადავდებთ და ვერც თათბირს, — გაიმეორა ისევ. — წყალს მასივების მშენებლობის უფროსები ვერ შეაჩერებენ. რიონი ყველაზე მეტად ფოთს დაემუქრება. იქ კი უნდა ვილონოთ რამე, თუ მთაში წვიმა გაგრძელდა.

მანქანა აოშებულ, კოლბოხებითა და ორმოებით მოხერგილ გზაზე ისე მიხტოდა, ღრუბლებდა, ფუხფუხებდა, უჩანდა ეგონა, დაიშლებოდა. „ემკა“ ორი წლის წინათ იყო ჩამოწერილი. სამმართველო ახალ მანქანას არ ელოდა, ამიტომ ანდრო განგია თავისი ხელით უცვლიდა ნაწილებს, აღებდა

ნაკერებს, ამავრებდა, დებავდა, რაღაც განგებით უნარჩუნებდა სულს.

გალინა არკადიევნა და ვაჟა ჭაფარიძე სავარძელზე ხტოდნენ, ისე ანჯღრევდნენ მანქანა, რომ წინა სავარძლის საზურგალს ორივე ხელით ეჭიდებოდნენ, რომ თავი შეეკავებიათ, მაგრამ მანქანა მაინც აქეთ-იქით ისროდა ორივეს და ერთმანეთს ახლიდა. სეროვს სხეულის დასანახად ცდილობდა თავის შეკავებას, თორემ სულითა და გულით უნდოდა შეხებოდა ვაჟას. საქორწილო თაღულის შუაში რომ ედოთ, სავარძლის ნაპირისაკენ მიცურავდა და ძირს რომ არ დაეპარდილიყო, სეროვს იღებდა და უკან დებდა. ვაჟა ჭაფარიძეს თვალში ეკლად ესობოდა თაღული, რამდენჯერმე გადაწყვიტა აეტაცა და სარკმლიდან მოესროლა. თავს იმიტომ იკავებდა, რომ ანდრო განგიაში ერიდებოდა.

უჩა სარკმლიდან ღიმილით ადევნებდა თვალს სეროვსა და ჭაფარიძეს. ანდრო განგიაშ შეამჩნია, რა თბილი შუქი დათამაშებდა სახეზე კაბუკს. მოუწონა კარგი ღიმილი. უჩასაც ისროდა ზევით-ქვევით მანქანა, მუხლებიდან ხურჭინი უცურდებოდა.

— გაგიღვიბა გულ-მუცელი, უჩა?

— შეჩვეული ვარ, ბატონო ანდრო.

— სად შეჩვეი?

— ტრაქტორზე ვმუშაობდი.

— კარგია. დრაგერები გვკირდება. ექსკავატორზე იმუშავე?

— ვიმუშავე, — გაეხარა უჩას. — სწორედ მაგაზე ვოცნებობდი.

— ჯერ თანაშემწედ დრაგერ ანტონ ბაჩილოსთან დაგაყენებს ვაჟა. ბელორუსია. ოქრო კაცია. სულში ჩაიძვრენ. მერე ექსკავატორს ჩაგაბარებთ და დედაარხის გათხრაზე იმუშავენ. იცი, რას ჰქვია დედაარხი?

— დედაარხში ყველა არხი ჩადის.

— გცოდნია.

ღრუბლები ისე დაბლა მოისწრაფოდა, მუცლით ეხებოდა ხეების კენწეურობებს.

— მისწერე შენს საცოლეს, დედაარხი გამყავს-თქო. რა ჰქვია.

— ცია.

— გვარი?

— ცანა. როდის დასრულდება დედაარხის გათხრა, ბატონო ანდრო?

— როდის?... როგორ გათხრა! თუ დამიჯერებენ მალე. ორ წელიწადში.

— თქვენ ვინ არ დაგიჯერებთ?! — გაუვივრდა უჩას.

მთავარმა ინჟინერმა არ უპასუხა.

სეროვამ უნებლიეთ ვეფასაყენ გააცუცა თვალი.

ჯაფარიძე ისევ სარკმელში იცქირებოდა.

— გეშინია, ვაითუ არ დაგელოდოს საცოლე? — ჰკითხა განგიამ უჩას.

— მაგის არ მეშინია. ხომ გაგიგონიათ, ერთი დღით გადადებული საქმე ერთი წლით გადადებულიაო. ოდიშში ამბობენ, გადადებული ურმის კამპოაო კარგი.

— გამიგონია. მართალი ხარ, უჩა. საქმეს გადადება არ უყვარს.

— არ უყვარს, ბატონო ანდრო.

— აი, ამ საქმის გადასაწყვეტად მივდივართ ქორწილის შემდეგ თათბირზე. მალე უნდა გავიყვანოთ დედაარხი. ზოგი არ მიტყერს მხარს საქმის დაჩქარებაში, — ისე შესჩივლა მთავარმა ინჟინერმა, როგორც თავის ტოლს. ცოტა ტკივილი შეეცყო ხმაში. ეს არასოდეს არ მოსვლია და უხერხულობა იგრძნო.

— არ დაუჯეროთ იმ ზოგს, — უთხრა უჩამ.

— ვეცდები არ დაუჯერო, — გაუღიმა ანდრო განგიამ. კვლავ დაუბრუნდა სიმხნევე მის ხმას. — რასაკვირველია, თუ შევძელი.

— თქვენ შესძლებთ, ბატონო ანდრო, — გულუბრყვილო რწმენით უთხრა უჩამ. — კარგ საქმეს ყოველთვის კარგი ქარი უბერავს.

განგიამ გაიცინა:

— რაღაც არა ჰგავს ეს ქარი კარგს.

უფრო ძლიერ დავპერა, ისევ ააგლიჯა ხეებსა და ბუჩქებს ფოთლები, ახვეტა მიწა, დაემგერა მანქანას, კინა-

დამ გადააბრუნა. მტვერსა და სილის ბუდში შეტყფარები ძლივს ანათებდა გზას.

ანდრო განგიას „ემკა“ ალაღ-ბედზე მიჰყავდა.

— ფუი, ეშმაკს! — წამოიძახა უცებ, — მგონი გამაცია...

მთავარ ინჟინერს ყოველ დღე არ იცებდა, როგორც ეს კოლხურმა ციებამ იცის. ორ კვირაში, ან კვირაში ერთხელ გააციებდა. წინასწარ არ გრძნობდა, მოულოდნელად დააცხრებოდა თავს ეს დაუპატივებელი, აბეზარი სტუმარი. არც ქინაქინის აბები შევლოდა, არც ქინაქინის ნემსები.

— უდროო დროს გამაცია, — თქვა ბუზღუნით, — ასეა ყოველთვის, როცა არ ველი, მაშინ დამატყდება თავზე.

— გადმოოჭექით, ანდრეი ნიკოლაევიჩ. საკე ვაჟს მიეცით, — თხოვა სეროვამ.

— არ დავუჩოქებ ამ ოხერს, — თავი გაიქნია ანდრო განგიამ. უცებ დაუშობდა გონება, — რამდენი ხანია ვებრძვით ერთმანეთს. ვერა, ვერ წამაქცია, — აიტანა სიცივემ, მარჯვენა ხელი შეუშვა საუკეს და პიჯაკის სამივე ღილი შეიკრა.

ფოთამდე მთელი გზა ისე გაიარეს, ხმა არ ამოუღიათ. ვერც სეროვა და ვერც უჩა ვერ ბედავდნენ სინჯის დარღვევას. ფარულად უყურებდნენ, როგორ ახურვებდა, აძაგაძებდა ანდრო განგიას. მხოლოდ ერთხელ, ქარი რომ ჩაღვა, კბილების კაწკაწით ძლივს თქვა მთავარმა ინჟინერმა:

— მთაში უკვე წვიმს, — ციების დროს ლაპარაკი უჭირდა.

უჩა თვალს ვერ ამორებდა. ტკივილით შეჰყურებდა, როგორ უთრთოდა მხრები და ხელები. ქუდიდან შეუბლზე ცივი ოფლი ჩამოსდიოდა. ქალაქში შესვლისას მაღალი სიციხისაგან მოულოდნელად ამღერდა.

გავიმარჯვეთ, გავიბარეთ, ყველას ესმის ჩვენი ლენა, ჩვენ პარტიამ მზე გვართქა და ხმელეთზე შეგვაყენა.

— მაშ, ალექსანდრე საჯიას ლექსია, — თქვა თავისთვის სიმღერა რომ შეწყვიტა. — „მმანში“ არ წავიდეთ?! — გაღიზიანებით მიაბრუნა სეროვასკენ გავარვარებული სახე. — ჩემი ციების გამო გადავდეთ ქორწილი?!

— არა. ჩემს გამო, — უთხრა ვაჟა ჭაფარიძემ.

— როგორ გავიგო ეს?! — მანქანა შეაყენა განგია.

— არ წამოვალ „მმანში“, — ვაჟა არ უყურებდა მთავარ ინჟინერს.

— რაო?! — გაჭაგრდა განგია ლა კიდე უფრო წამოენთო ისედაც ანთებული სახე.

სეროვას პირი გაუშრა. თითქოს სილა გააწნესო.

უჩა შამუგია გაოცებული იყო, ჯვარის დასაწერად მიმავალთ რა დაემართათ ასეთი, რომ საქმრომ შუა გზაზე უარი უთხრა ხელისმოწერაზე საცოლესო. უკვირდა, ციებით გათანგულ კაცს, მშენებლობის მთავარ ინჟინერს, ქვეყნის საქმეზე გადაგებულს, ასე ცოვად ეუბნებოდა ვაჟა ჭაფარიძე არ წამოვალ ხელის მოსაწერადო. რა მოხდა ქალსა და კაცს შორის ასეთი? როგორ შეურაცხყოფს საცოლესა და მთავარ ინჟინერს.

— ვაჟა, — უთხრა ანდრო განგია. — ანგარიშს არ უწევ შენს საქციელს. არ ფიქრობ რას სჩადისარ.

— ფიქრობ და იმიტომ ჩავდივარ, — მოუჭრა ვაჟამ.

— ეს ხომ... — ვერ პოულობდა სიტყვას განგია. სიცხისა და მღელვარებისაგან გონება აერია. — ალბათ, ეს იმიტომ, რომ გალინა არკადიევანა ჩემს წინადადებას უჭერს მხარს.

— ალბათ, — მოურიდებლად უთხრა ჭაფარიძემ.

— მაგრამ თქვენს ჯვარისწერას რა კავშირი აქვს ჩემს წინადადებასთან?!

— აქვს კავშირი.

— ვაჟა, ნუთუ შენ სერიოზულად ფიქრობ ასე?!

— სრულიად სერიოზულად.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩ... — ძლივს

ამოიღო ხმა სეროვამ, როდესაც დმტრით გწამთ ნუ ილაპარაკებთ მამაზე! სამმართველოში წავიდეთ. მე გზად კაბას გამოვიცვლი.

— არა. ეს შეუძლებელია. ვაჟა არ უფიქრდება, რას სჩადის...

კოლხიდის მშენებლობის სამმართველოს უფროსი ტარიელ ჭარდა, გამხდარი, ტანმორჩილი, ხანშიშესული მამაკაცი, ცოცხალი თვალებით, მაღალი შუბლითა და მზისაგან გაშავებული სახით, სამუშაო მაგიდასთან იდგა თავის კაბინეტში. მის მაგიდას სხდომების გრძელი მაგიდა ჰქონდა მიდგმული და მას სხვადასხვა მასივების მშენებლობის უფროსები, ჰიდროლოგები, ტოპოგრაფები, გეოლოგები, სამმართველოს ცენტრალური აპარატის განყოფილებების გამგეები უსხდნენ.

მათ უკან მოადგილეები, სამუშაოთა მწარმოებლები, ათისთავეები, მექანიზატორები, გზებისა და ხიდების მშენებლები, მგეგმავები, ეკონომისტები, ტექნოლოგები და მუშები ჩამწკრივებულიყვნენ. კაბინეტში ტევა არ იყო. ამდენი ხალხი არასოდეს არ შეყრილა მშენებლობის უფროსის არც ისე დიდ და გრძელ კაბინეტში. ყველა ისინი, გარდა სამმართველოს აპარატის თანამშრომლებისა, მშენებლობებიდან იყვნენ მოსული. ნამგზავრები, დამტვრიანებულები, ჭაობებში და ქყანტობებში ჩექმებდასვრილები, მზით გარუჯულები და ზღვის მარილიანი ჰაერით დაქარულები.

ტარიელ ჭარდას ხელმარჯვნივ მშენებლობის პარტორგი კოჩა ყორშია იჯდა, ხელმარცხნივ მშენებლობის მთავარი ინჟინერი ანდრო განგია, ციებისაგან გატეხილი, მაგრამ თავი ისე ეჭირა, რომ ამას სეროვასა და უჩა შამუგიას მეტი არავინ ამჩნევდა.

უჩა ანდრო განგია თან წამოიყვანა და ფანჯარასთან კუთხეში იჯდა.

გრძელი მაგიდის ბოლოში ვაჟა ჭაფარიძე და ჭალადიდის უბნის მშენებ-

ლობის უფროსი სპირიტონ გუნია ისხდნენ.

გალინა არკადიევნა უჩას წინ ღია ფანჯრის რაფაზე იყო ჩამოშვებული და დაკეცილი გაზეთით სახეს იწინავებდა. საქორწილო ყაბა გამოეცვალა, სამუშაო ტანისამოსი ეცვალა...

გათენებული არ იყო, ანდრო განგია რომ ადგა. ხელ-პირი დაიბანა, თავისი საუკეთესო კოსტუმში ჩაიცვა. ამ კოსტუმს მხოლოდ დღესასწაულების დღეებში, პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში, ან წვეულებაზე წასვლისას იცვამდა. გემოვნებით და სადად ეცვა ყოველთვის.

დღეს მისთვის განსაკუთრებული დღე იყო: მშენებლობაზე მოსვლის დღიდან კოლხიდის ქაობების დაშრობის გენერალური პროექტის კარდინალური შეცვლის საკითხი დააყენა. კატეგორიულად მოითხოვდა ორას ოც ათას ჰექტარზე გაფანტული მშენებლობის ორი უბნის — ჰალადიდისა და ლანჩხუთის უბნის, ჰალადიდის ერთ უბანზე — რიონის მარჯვენა მხარეს, ფოთიდან სამტრედიამდე თავმოყრას. ანდრო განგიას წინადადებით პირველ რიგში ეს უბანი უნდა დაეშროთ, გადაეცათ ასათვისებლად და შემდეგ გადასულიყვნენ ლანჩხუთის უბანზე, რომელიც ახლა ჰალადიდის უბანთან ერთად შენდებოდა და რომლის მშენებლობის უფროსიც ვაჟა ჭაფარიძე იყო.

სამი წელიწადი იღწვოდა ანდრო განგია თავის წინადადების გასატარებლად. ბოლოს ცენტრალურმა კომიტეტმა და სახკომსაბჭომ საფუძვლიანად შეისწავლეს ეს საკითხი, მოიწონეს განგიას წინადადება და სათანადო დადგენილება მიიღეს. დღეს ამ თაობაზე ეყრებოდა საფუძველი კოლხიდის ქაობების დაშრობის დაჩქარებას და განგიას არ შეეძლო ზეიმურად არ შეხვედროდა ამ ამბავს. ხორციელდებოდა მისი ოცნება.

საუკეთესო კოსტუმის ჩაცმის მეორე მიზეზი გალინა არკადიევნასა და ვაჟა ჭაფარიძის ქორწილი იყო. მეჭვარე-

ობა ანდრო განგიას უნდა გაეწყო. ესეც ახარებდა. ჯერ კიდევ გუშინ ჩაიდამათ თავის ყვავილები, თვითონ შეარჩია, თავისი ხელით შეკრა ისეთი ლამაზი თაიგული, მთელ ქალაქში ცნობილი მეყვავილე ვარდიკო კაცულიაც კი გააოცა.

ანდრო განგიას უნდა ჩამოეყვანა გალინა არკადიევნა და ვაჟა ჭაფარიძე ფოთში ლანჩხუთის უბნის მშენებლობიდან თავის მანქანით და აქ, ქალაქში მოეწერათ ხელი, მერე ვაჟას დეიდასთან, რუსუდან გერსამიას ოჯახში გადაეხადათ პატარა ქორწილი.

რუსუდანსა და მის მეუღლეს, ფოთის ეთნოგრაფიული მუზეუმის უცვლელ დირექტორს პეტრე გერსამიას უფრო დიდი სუფრის მომზადების არც საშუალება ჰქონდა და არც დრო. ცოლ-ქმარი ორივე მსახურობდა, ხელმოკლედ ცხოვრობდნენ.

სეროვასა და ჭაფარიძეს „მშაჩში“ გატარებაც და ქორწილიც უნდა მოესწოთ, რომ საღამოს თათბირზე დროზე მისულიყვნენ. მათი ცხოვრება ისე გადატვირთული იყო მშენებლობის საქმეებით, თავის მოსაფხანადაც არ ეცალათ.

ვაჟა ჭაფარიძე მხარს არ უჭერდა მთავარი ინჟინრის წინადადებას. ამ პროექტით მისი, ლანჩხუთის უბნის მშენებლობა უნდა შეჩერებულიყო, უქმად ჩაუვლიდა დიდი ხნის შრომა.

გალინა არკადიევნა კი ერთ-ერთი აქტიური მომხრე იყო ანდრო განგიას წინადადების. ამ საკითხზე ლაპარაკს სეროვა და ჭაფარიძე აქამდე თავს არიდებდნენ. ვაჟას იმედი ჰქონდა, რომ მთავარი ინჟინრის წინადადებას მხარს არ დაუჭერდნენ ზევით და გულდამშვიდებული იყო.

სეროვამ მოსკოვის, ვილიამსის სახელობის წყალთა მეურნეობის საინჟინრო ინსტიტუტის ჰიდროტექნიკური დეკულტეტი დაამთავრა, როგორც პერსპექტიულ ჰიდროლოგს, ასპირანტურაში დატოვება შესთავაზეს, მაგრამ სეროვამ უარი განუცხადა თავის პრო-

ფესორებს: რანაირი მეცნიერი გამოვა ჩემგან კაბინეტში მუშაობით, თუ ჭაობი არ ვნახე, ორი-სამი წელიწადი მაინც არ ვიმუშავებ ჭაობების დაშრობაზეო. მაშინ ჩრდილოეთში, ქალაქ არხანგელსკში ან ბელორუსიის პოლესიაში წასვლა შესთავაზეს.

კათედრის გამგემ, პროფესორმა ბრუდასოვმა, ცნობილმა ირიგატორმა კი კოლხიდის დაბლობების მშენებლობაზე წასვლა ურჩია. პროფესორი ბრუდასოვი კოლხიდის მშენებლობის დაპროექტების კონსულტანტი იყო. ისეთი ფერებით დაუხატა თავის სტუდენტს კოლხიდის წარსული, აწმყო და მომავალი, რომ სეროვა არც კი დაფიქრებულა, ისე დაეთანხმა. ისიც აინტერესებდა, თუ რამ აქცია ჭაობებად და უდაბურ ტყეებად ერთ დროს სახელგანთქმული კოლხიდა, მისი ქალაქები და მდიდარი სოფლები, მისი მდიდარი კულტურა, რამ ჩამოაჩინა მისი განათლებული, შემოქმედი ხალხი, კოლხიდა, რომელსაც ძველი ბერძნებიც კი შენატროდნენ, და სეროვამ მიატოვა მოსკოვი, მეგობრები, ამსანაგები, მასწავლებლები და ნათესავები, დაჰკრა ფეხი და საქართველოში ჩამოვიდა.

შშოალები დაამშვიდა, მხოლოდ ორი წლით დავრჩებით კოლხიდაში. ვერ შეასრულა პირობა. გარდა იმისა, რომ მშენებლობამ და კოლხიდის რომანტიკამ გაიტაცა, ლანჩხუთის უბნის მშენებლობის უფროსის ვაჟა ჭაფარიძის გაცნობისთანავე გული შეუვარდა ამ მოხდენილ, ფრიად განათლებულ ინჟინერზე, მაგრამ ამაში საყუთარ თავსაც არ უტყუებოდა.

სეროვა სამმართველოში მუშაობდა ქვალონის მასივის დაპროექტებაზე, ვაჟა ჭაფარიძეს იშვიათად ხვდებოდა, ცდილობდა არ ეფიქრა ვაჟაზე, გაუბრბოდა, თავს არიდებდა. მალე სეროვა ლანჩხუთის უბნის მშენებლობაზე გადაიყვანეს ვაჟა ჭაფარიძესთან. შეშინდა ქალიშვილი, იქ ვერ დაფარავდა თავის გულისთქმას და ასეც მოხდა. გალინა არკადიევნამ იგრძნო, რომ არც

ვაჟა ჭაფარიძე იყო გულგრილი. ორივე დიდხანს ცდილობდა დაეშალა თავისი გრძნობები. სიყვარულის დამალვა ძნელია. მთელი წლის განმავლობაში მარტო, პირისპირ არ დარჩენილან.

და ერთხელ მოხდა ისე, რომ ლანჩხუთის უბნის შემკრები არხიდან ბრუნდებოდნენ. არხზე ახლად მიღებული გერმანული ექსკავატორი „კოპელი“ მუშაობდა. მანქანა სამი დღის აწყობილი იყო. მის სანახავად ტარიელ ქარდა და პარტოგვი კოჩა ყორშია ჩამოვიდნენ. საღამომდე დარჩნენ არხზე, კმაყოფილები ექსკავატორის დრაგერის ანტონ ბაჩილოს მუშაობით. ანტონმა ისე სწრაფად და ადვილად აითვისა ეს უცხოური მანქანა, თითქმის ამ მარკის ექსკავატორზე წინათაც ყოფილიყო ნამუშევარი.

ბინდდებოდა, როცა სეროვამ და ჭაფარიძემ მანქანამდე მიაცილეს მშენებლობის უფროსი და პარტოგვი. იქ დაემშვიდობნენ. მანქანა დაიძრა თუ არა, ორივე შიშმა აიტანა. პირველად დარჩნენ მარტო. ტყეში ირგვლივ არავინ იყო, ნადირისა და ფრინველის მეტი. უხაროდათ და თან ეშინოდათ, მარტონი რომ იყვნენ. არ იცოდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ, დაბრუნებულიყვნენ ექსკავატორთან! „კოპელი“ ორ ნაბიჯზე მუშაობდა. რისთვის გაბრუნებულიყვნენ? არხზე საქმე აღარ ჰქონდათ. კანტორაში მასივების სამუშაოთა მწარმოებლები და ათისთავები ელოდნენ. კანტორამდე მთელი კილომეტრის მანძილზე ტყითა და ჭაობით დაფარული გზა იყო. მარტო უნდა გაეგლოთ დაბურული ტყე. სანამდე უნდა დარჩენილიყვნენ აქ? ტარიელ ქარდას მანქანა დიდი ხანია მტკვარეარდნილ გზის იქით მოსახვევს მიეფარა.

— წავიდნენ, — თქვა სეროვამ უხერხული დუმილის დასარღვევად.

— გზაში დაუღამებათ, — უთხრა ვაჟამ. — პალიასტომთან ვაეღა გაუჭირდებათ. ზღვა და ტბა ერთად გადაირია.

— მესამე დღეა არ ცხრება არც ზღვა, არც ტბა.

— ყოველთვის ერთად გადაირევიან ხოლმე, — გაიცინა ვაჟამ. არც ზღვაზე უნდოდათ ლაპარაკი, არც ტბაზე და ამიტომ გაიცინა. — ტარიელ ქარდა თვითონ უზის საჭეს. როგორმე გაბტე-ბა ზღვასა და პალიასტომს შორის.

— ერთხელ ტარიელ გრიგორევიჩი და მე მანქანიანად კინალამ ჩაგვიტა-ცა ზღვისა და ტბის შეერთებულმა ტა-ლამ. ისეთი ღელვა იყო, ერთი საუე-ნის სიმაღლეზე დგებოდა ზვირთები, თურმე წინათ, ტარიელ გრიგორევიჩი ნავსადგურში მუშაობდა მტვირთავად. იქ იატაკქვეშა მარქსისტული წრის ზე-ლმძღვანელი ყოფილა, — არც სერო-ვას უნდოდა ამის თქმა. ეს ამბავი ორი-ვემ იცოდა.

ორივე გრძნობდა ამ ამბავს იმიტომ ჰყვებოდნენ, რომ რაიმე ეთქვათ. მუნ-ჯივით არ მდგარიყვნენ.

— მე ტარიელ გრიგორევიჩზე დღემ-დე გაჯავრებული ვარ. — თქვა სერო-ვამ.

— რატომა ხართ მშენებლობის უფ-როსზე გაჯავრებული? — ჰკითხა ვა-ჟამ.

— მოსკოვიდან რომ ჩამოვედი, სა-მუშაოზე არ მიღებდა. კინალამ უკან გამაბრუნა.

— რატომ?

— ცვირმოუხოცავემა გოგომ რანაი-რად უნდა იმუშაო ამ ჯოჯოხეთშიო. კოლო, ჰაობი, სიცხე, ციება. რა არ ჩა-მომიტვალა...

— პირდაპირ ასე გითხრათ, ცვირ-მოუხოცავიო? — სიცილით შეაწყვე-ტია სიტყვა ვაჟამ.

— წარმოიდგინეთ, ასე მითხრა. ისე-თი უკმეზი მომეჩვენა მაშინ ტარიელ გრიგორევიჩი, ისე უმწეოდ, შეურაცხ-ყოფილად ვიგრძენი თავი, ბრაზისაგან ტუჩებს ვიკენეტდი. გოგო კი არა ვარ, ინეინერ-პიდროლოგი გახლავართ და არც ისეთი მშისარა, თქვენი ქაობებისა და კოლოების შემეშინდეს-მეთქი. გაკ-ვირვებით შემომხედა ეს რომ ვუთხა-

რი. მოეწონა, მხარზე ხელი მომხვია, აი, ქალი მესმისო, მითხრა.

— ეს კარგი, მაგრამ ასეთ ლამაზ ცვირზე როგორ გითხრათ მოუხოცა-ვიო? — კვლავ შეაწყვეტინა სიტყვა ვაჟამ.

— რას ბრძანებთ. ჩემი ნოლა ცვირ-რია ლამაზი?!

— სწორედ იმიტომაცა ლამაზი, რომ ნოლა. თქვენს სახეს სწორედ ასეთი ცვირი უხდება, — უთხრა ვაჟამ და იგრძნო, სითამამე შეემატა, დაინახა, რომ გალინა არკადიევნას შექება გაე-ხარდა.

— ნუ მიყურებთ, — სახე მიაბრუნა სეროვამ, რათა სიხარული დაეფარა.

— თვალი დაეხუტო? მაინც დაგინა-ხავთ, გალინა არკადიევნა.

— თვალდახუტული, როგორ დამინა-ხავთ?!

— მე თქვენ ყოველთვის გხედავთ... მუშაობისას. როცა ვწერ, როცა ვკით-ხულობ... ძილშიაც გხედავთ.

— დაღამდა. სანამდე ვიდგეთ აქ? — მეტი ვერაფერი თქვა სეროვამ.

— ჰო, კანტორაში გველიან, — გაახ-სენდა ვაჟას, მაგრამ მას ახლა არც კან-ტორაში შეყრილი სამუშაოთა მწარმო-ებლების დარდი ჰქონდა და არც არაფ-რისა ქვეყანაზე.

გალინა არკადიევნამ პირველმა გა-დადგა ნაბიჯი. გაჰყვა ვაჟა. მიდიოდ-ნენ ქრელ, დამპალ ფოთლებზე, მჭრქა-ლად რომ ლივლივებდა მათ ფეხქვეშ. ფოთლებზე ათეული წლების მანძილ-ზე რომ დასცვენია წიფელს, ცაცხვს, რცხილას, თელას, თხმელას, ბარდს, ბუჩქსა და გვიმრას. ფოთლების სქელი ფენა ფარავდა მიწას და ზამზარასავით ირწყვოდა მყარალი, სლიზი ნიადაგი.

ლამის ტყე გაყურსული იყო. სიჩუ-მეს მათი ნაბიჯის ჩუმი ხმაური — და კოლოების წუილი არღვევდა.

— იცით, ვაჟა, მშენებლობის უფრო-სის შიში არ გამართლდა, კვლავ სე-როვამ დაარღვია დუმილი.

— როგორ?

— არ მკებნენ კოლოები.

— ვერ გიბედავენ, — უთხრა ვაჟამ.
— ვერც მე გიბედავდით.

რას ვერ მიბედავდითო, ვერ ჰკითხა გალინა არკადიევანამ.

— არც ციება შეკარება.

— ვერც ციება გიბედავთ, — უთხრა ვაჟამ და რომ არ წამოცდებოდა ვერც მე გიბედავდით, რომ მიყვარხართო, ჰკითხა: — ჰკობი?

— ჰკობში ჯერ არ ჩავძირულვარ.

— სიცხე?

— არ მიწუხებს.

— ცხვირი?

— დიდი ხანია მივეჩვიე ჩემ ცხვირს... ფეხის ადგმის დღიდან.

— შე კი ვერ მივეჩვიე, — უთხრა ვაჟამ.

— მაგრამ ეს ხომ ჩემი ცხვირია და არა თქვენი, — ისე უპასუხა სეროვამ, თითქმის ვერ გაიგოო, რატომ ვერ მიეჩვია ვაჟა მის ცხვირს.

— საქმეც სწორედ ისაა, გალინა არკადიევანა, რომ თქვენი ცხვირია.

— არ მესმის ეგ ქარავმა, — უთხრა გალინა არკადიევანამ და მოლოდინისაგან სული შეუვუღბდა.

ვაჟა შედგა. სეროვა არ შედგა, ორი წელიწადი ელოდა ამ დღეს, იცოდა, რას ეტყოდა ახლა ვაჟა, იმდენად სასურველი იყო ეს სიტყვა, ეგონა, ვერ აიტანდა ასეთ დიდ სიხარულს.

— გალინა! — დაუძახა ვაჟამ. პირველად მიმართა უმამისსახელოდ.

სეროვა შედგა. ისეთი თბილი, და — მატყვევებელი იყო ეს უბრალოდ თქმული სიტყვა — გალინა, ნაბიჯი ვერ გადადგა და ვაჟასაკენ მიბრუნდა. ცაცხვის ტოტებში ჩაჭრილი მთვარის შუქი ანათებდა სიხარულით შემკრთალ მის სახეს.

— თქვენ ძალიან ლამაზი ცხვირი გაქვთ, გალინა, — მეტი ვერაფერი უთხრა ვაჟამ.

— არასოდეს არ მიფიქრია, რომ მე ლამაზი ცხვირი მაქვს... არც სხვის უფიქრია. დამკინით, ვაჟა? — სეროვამაც უმამისსახელოდ მიმართა.

— თქვენ ყველაფერი ლამაზი გაქვთ, გალინა.

— ვითომ?! — სიხარულს ვერ ფარავდა სეროვა. უხაროდა, რომ შორს იდგა ვაჟასაგან და იგი ვერ ხედავდა სხივ-შეფენილ მის სახეს. შუქიან თვალებს.

— თქვენ ოქროსთმიან ტყაშმაფას გაეხართ.

— ოო, ეს მეტისმეტია, ვაჟა, — უნდოდა მისულყო ვაჟასთან, მაგრამ ტანი ისე დაუმძიმდა, საძრაობა დაკარგა.

— გალინა, სანამდე ვიყოთ ასე?

— არ ვიცი, ვაჟა.

რამდენიმე ნაბიჯი აშორებდათ ერთმანეთს. ვერცერთი ვერ ახერხებდა მისვლას ერთმანეთთან.

— ჩვენ მარტონი ვართ ტყეში, გალინა.

— სულ მარტონი.

— დიდი ხანია ველოდი ამ დღეს, გალინა.

— მეც, ვაჟა.

— აღარ მეშინია შენთან მარტო დარჩენა, გალინა, — გამოუტყდა ვაჟა.

— მეც აღარ მეშინია, ვაჟა.

— აბა რატომ ვდგავართ შორი-შორს?!

— არ ვიცი, ვაჟა, — მთელ ტანზე ეცემოდა ცაცხვის ტოტებში ჩაჭრილი შუქი. გულამოღებული კაბა ეცვა, უსახელოებო, მზისაგან გაშავებული, მომრგვალებული ლამაზი მხრები, მკერდი და მკლავები მოუჩანდა. — ალბათ, იმიტომ, რომ კოლოები და ბაყაყები გვიყურებენ.

— მე არ მრცხვენია კოლოებისა და ბაყაყების.

— არც მე მრცხვენია, ვაჟა.

ტოტებში კოლოები წუთოდნენ. თხელ-ლაზე ვასაკა აყიყინდა. აყვნენ სხვა ვასაკეებიც.

— მათ ჩვენთვის არ ცალიათ.

— არ ცალიათ, ვაჟა.

— ისინი ჩვენ არ გვიყურებენ...

— არ გვიყურებენ.

ვაჟა სეროვასაკენ გაემართა. გალინა არკადიევანა იდგა და უცდიდა. მისი სახე, მხრები, მკერდი, მკლავები ბრინჯა-

ოსფრად ბრწყინავდა მთვარის შუქზე. კაბა მუხლამდე წვდებოდა. სხეებივით რეზინის ჩექმებს არ იცვამდა. მსუბუქი წაღები ეცვა. მაღალი წვივებიც ბრინჯაოსფრად უბრწყინავდა. ვაჟა მივიდა და მის წინ შედგა.

— მთვარე ვერცხლის წყალს გასხამს, გალინა, — უთხრა შენობით.

— ვერცხლის წყალს?! — გაიცინა სეროვამ.

— ვერცხლის წყალი, თითქოს გა-შიშვლებს.

— მაშ, ჩრდილში დავდგები.

— არა. ასე იდექი.

სეროვა იდგა და ულიმოდა. თმა მხრებზე ეყარა. სირმისფრად უბრინავდა. თმა ყურებსა და ლოყებს უფარავდა.

— ტყაშმაფის თმა გაქვს, გალინა.

— ტყაშმაფას გრძელი თმა აქვსო.

— შეარხიე თმა, გალინა, — თხოვა ვაჟამ.

გალინა არკადიევნამ თავი გაიქნია. თმა მსუბუქად მიმოეყარა მხრებზე და სახეზე და კიდევ უფრო გაბრწყინდა, რბილი, ჰაერით მსუბუქი თმა.

ვაჟა მოჭადრობული შეჰყურებდა.

— გიყვარვარ, ვაჟა?! — თავი ვერ შეიკავა და ჰკითხა სეროვამ.

— ძალიან, გალინა.

— მეც, ვაჟა.

— რა ვქნათ, გალინა? სანამდე ვიყოთ ასე შორიშორ?

— არ ვიცი, ვაჟა... ჩვენ ერთად ვმუშაობთ... შეყვარების უფლება არა გვაქვს სამსახურში.

— შეყვარების უფლება ვინ წაართვა ადამიანს?! —

— შეყვარების უფლებას ვერავინ ვერ წაართმევს ადამიანს, მაგრამ სამსახურში არ შეიძლება.

— მეც ასე მეგონა, გალინა და აი-ტომ გიმაღავდი სიყვარულს.

— ახლა არ გგონია ასე? — ჰკითხა სეროვამ.

— არ გგონია.

— შევთანხმდეთ, რომ აქ, სამსახურში შეყვარებულები არა ვართ.

ვაჟა თვალს ვერ აშორებდა გალინას.

— სანამდე შევძლებთ ამას?

— ვიღრე ჩვენს უბანს არ დავაშრობთ და ჯვარს არ დავიწერთ, — უთხრა სეროვამ.

— დიდხანს მოგვიწევს ლოდინი, გალინა.

— ჰო, დიდხანს მოგვიწევს, — თქვა ნაღვლიანად სეროვამ.

მთვარის შუქმა გადაინაცვლა. სიბნელეში იდგნენ. ვაჟა ვერ ხედავდა, რომ ნაღვლიანი ღიმილი სახეზეც შეეფინა სეროვას.

— რა ვქნათ, გალინა?

— უნდა დავიცადოთ.

ვერ დაიცადეს. ამ პირობის დადების შემდეგ დრო უფრო მძიმედ გადიოდა. ბევრი წელიწადი დაჰპირდებოდა ლანჩხუთის უბნის დაშრობას, სიყვარული ვეღარ დაიცდიდა და გადაწყვიტეს ჯვარი დავიწერთ, მაგრამ ცოლქმრის ერთად მუშაობაც უხერხულად ეჩვენებოდათ.

— სამსახურში, საქმეში ჩვენ ცოლქმარი არ ვიქნებით, — თქვა სეროვამ.

ანდრო განგიაძე წინა დღით შეატყობინა სეროვასა და ჯაფარიძეს, მე ჩამოვალ თქვენს წამოსაყვანადო და ისინი გზაზე შეეგებნენ მეჯვარეს.

გალინა არკადიევნას ფატა არ ეხურა, მაგრამ მაინც პატარძლის ჰავდა: თეთრი, საღად შეკერილი კაბა და თეთრივე მაღალქუსლიანი ფეხსაცმელი ეცვა. ლამაზი, ქალწულებრივი მღელვარება ჰფენდა პატარძლის იერს. მის ტანს საზეიმო შარავანდედით მოსავდა კობტად დაყენებული თმის ვარცხნილობა, გვირგვინით რომ უბრწყინავდა თავზე. სეროვა ვერაფრით ვერ წარბოიდგენდა, რომ აქ, ქაობში დაქორწინდებოდა.

ისე გასცდნენ მშენებლობას და დაადგნენ ფოთისაკენ მიმავალ გზას, არავისთვის უთქვამთ ჯვარს ვიწერთო. ეგონათ, მშენებლობაზე არ იცოდნენ, რომ საქორწილოდ მიდიოდნენ. ვერ ხედავდნენ, მუშა-მოსამსახურებმა დი-

დიხანია ვაიგეს მათი სიყვარულის ამბავი და ყველას გულით უხაროდა. ფოთისაკენ მიმავალთ ახრზე და სხვა მშენებლობაზე მომუშავე გლეხები, მუშები და ხელოსნები კეთილი ღიმილით აცილებდნენ.

— გალინა, იფიქრებდი, რომ აქ, ამ ჭურღმულში დავიწერდით ჯვარს? — ჰკითხა ვაჟამ.

— წინათ არ ვიფიქრებდი, მაგრამ მას შემდეგ, რაც გაგიცანი, ვფიქრობდი.

— მე არ ვფიქრობდი, — გამოუტყდა ვაჟა.

— მაშ რატომ მიგყავარ ჯვრის დასაწერად?! — შედგა სეროვა.

— შენ ვერ გამიგე. ისეთი მშვენიერი ხარ, არ მეგონა, თუ ცოლად გამომეყვებოდი.

— არც მე მეგონა, რომ შემირთავდი, — გამოუტყდა გალინა არკადიევნაც. — და იცი, მაინც ვფიქრობდი. ვაჟა, მე არასოდეს არ ვკარგავ იმის რწმენას, რისი მიღწევაც მინდა. ყოველთვის მჯერა, რომ შევისრულებ ჩემს საწადელს. სასაცილოა ასეთი თვითდაჯერება, არა?

— არ არის სასაცილო. დიდებული თვისებაა, — უთხრა ვაჟამ. — ამას ჰქვია ხასიათი. მე ხშირად არ მჯერა, რომ შევძლებ ჩემი საწადელის მიღწევას.

— ეს ცუდია, ვაჟა, — უთხრა სეროვამ. — ძალიან ცუდია.

— ვიცი, რომ ცუდია. აი, მე ასეთი ხასიათისა ვარ.

— ჩვენ ყოველთვის იმისი რწმენით ვიცხოვრებთ, რომ ყოველ დასახულ ზნეებს მივალწევთ, ხომ, ვაჟა?

— შენ რომ გვერდში მეყოლები, ალბათ მივალწევთ.

მზისაგან ადუღებული, დამპალი, მწვანე გუბები იდგა გზის ყოველ მუხტე ნაბიჯზე გარდიგარდმო. სადაც გუბე არ იდგა, იქ ახოვრავილი, ტორფი ეყარა, ზოგან მყარალი, გამხმარი მიწა დაჟღერავდა კუნძებივით წყება-წყება გასდევდა გზას. ფეხქვეშ მიწა იფშვინებოდა,

მოდა, მტერის პატარა ქულებს აყენებდა.

სეროვა მაღალქუსლიან ფეხსაცმელს გადაჩვეული იყო და სიარული უჭირდა. ცალი ხელით ვაჟას მკლავს ეყრდნობოდა. მაინც ბორძიკობდა. სასაცილოდ ეჩვენებოდა თავისი თავი, ასე გამოწყობილი რომ იყო ამ უღრავში. გადაწყვიტა, ფეხზე გაეხადა, მაგრამ საცაა ანდრო განგია გამოჩნდებოდა და ფეხშიწველი ვერ დახედებოდა.

დაიღალა. სულისშემბუთველმა სიცხემ და ფეხსაცმელმა შეაწუხა.

გზის ორივე მხარეს ტყის სქელი, მაღალი კედელი იდგა. ორივე კედელს შუა ჩაქედნილ გზაზე ისედაც შეკრული ჰაერი არ იძროდა. ამ გვიანი შემოდგომის დღესაც კი სიცხე ძალღვივით იცხინებოდა, ტანისამოსს კომპრესივით აკრავდა ტანზე სეროვასა და ჯაყარიძეს. გზაზე გადახრილ ტოტების ჩრდილში მიდიოდნენ, მაგრამ ჩრდილშიც ისეთივე აუტანელი სიცხე იდგა, როგორც მზეზე.

სეროვა დიდი ხანია შეეჩვია კოლხიდის დაბლობების სიცხეს, გამუდმებულ წვიმებს, ნესტს, ქაობს, ღუბელა წყალს, წყურვილსა და ხშირად შიმშილსაც.

რამდენჯერ დაბნევია გზა ტოპოგრაფებთან, გეოლოგებთან ერთად ტყეში და ქაობში, თოკით ტოტებზე მიბმულებს ღამე ხეზე გაუთევიათ, რომ მგლებსა და დათვებს არ დაეგლიჯათ. წაპოტინებია ქაობი, გაუტაცნია რიონსა და ხობისწყალს. რა არ გადახდომია, რა არ გადაუტანია. მაინც კმაყოფილი იყო თავისი საქმითა და ცხოვრებით.

ჩვენ აქ სიცოცხლეს ვებრუნებთ. ოქროს ვერძის მკვდარ მიწასო, წერდა მოსკოველ მეგობრებს და მშობლებს შინ დაბრუნებას რომ თხოვდნენ წერილებში. გალინა არკადიევნა ამ აზრით ცხოვრობდა და მუშაობდა აქ, ამიტომ იტანდა სიმძნელესა და გაჭირვებას, მზად იყო კიდევ უფრო დიდი მსხვერპლი გაეღო საქმისათვის. ისე იყო გარ-

თული მუშაობით, რომ ვერ პოულობდა დროს წელიწადში ერთხელ მაინც ჩასულიყო მოსკოვში, ენახა ღედ-მამა, ნათესავ-მეგობრები და ნაცნობები.

ერთხელ ღელა თვითონ ესტუმრა. რას აკეთებ, შვილო, აქ ისეთს, რომ მშობლები დაივიწყე? თავს წირავ დამპალ მიწას? ეკითხებოდა შვილის მუშაობისა და ცხოვრების პირობებით თავზარდაცმული ღელა. სეროვმა მშვიდად უპასუხებდა: მინდა ეს „დამპალი“ მიწა კვლავ აყვავებულ მიწად ვაქციო.

სეროვას ესწრაფებოდა ფოთში ჩასვლა, „მმაჩში“ ხელის მოწერა. სიარული უჭირდა და მაინც არ შემდგარა, უნდოდა, შორს შეგვებოდა ანდრო განგიას. მთავარ ინჟინერს ცხრა საათზე ელოდნენ. მას საქმის აღრე დაწყება უყვარდა.

— თორმეტი საათია, — თქვა ვაჟამ. — იქნებ არ ჩამოდის ანდრო.

— შეუძლებელია. ანდრეი ნიკოლაევიჩმა თვითონ ისურვა ჩვენი მეგობრობა, — სეროვას ხმაში შიში შეეპარა, საათს დახედა.

— ჰო, თვითონ ისურვა ანდრომ, — თქვა ვაჟამ.

— ჩამოვა, უსათუოდ ჩამოვა, — უთხრა გალინა არკადიევნამ იმედიტ. გზას გასცქეროდა. — იქნებ მანქანა გაუფუჭდა. ხომ იცი, რა დაფახებულია მისი „ემკა“!

— ამას წინათ, ანდრო განგია და ტარიელ ჭარდა თბილისში იყვნენ გამოძახებულები. სურამის უღელტეხილზე გაფუჭებით მანქანა და მთელი ღამე იქ გაუთენებიათ.

— ვიცი, — უთხრა სეროვამ. — ანდრეი ნიკოლაევიჩის მოხსენებით ბარათი უნდა განეხილათ სახკომსაბჭოში, მაგრამ სამწუხაროდ გადაიდო იმის გამო, რომ დროზე ვერ ჩავიდნენ.

— რატომ სამწუხაროდ? — ჰკითხა ვაჟამ.

— ბოლოს და ბოლოს უნდა გადაწყვიტეს ეგ საკითხი. იქნებ ტყუილად ვკუთხოვთ აქ ამდენი წელიწადი.

— შენ მხარს უჭერ ანდრო განგიას წინადადებას?!

— რასაკვირველია, მხარს ვუჭერ. პირველად ჩამოვადეს ამ საკითხზე საუბარი და გალინა არკადიევნამ მაშინვე ინანა ასე დაუფიქრებლად, რომ წაშოცდა ჯვარისწერის წინ ამ ამბავზე სიტყვა.

— მხარს უჭერ შენი უბნის მშენებლობის შეჩერებას, მის კონსერვირებას?! არ დაფიქრებულხარ ამზე, გალინა?! — ჰკითხა ვაჟამ შეცვლილი ხმით.

— ბევრჯერ დავფიქრებულვარ, ვაჟა. სამაგიეროდ ჭალადიდის უბნის მშენებლობა დაჩქარდება. შენ არ ფიქრობ ასე, ვაჟა?

— განა არ იცი, ასე რომ არ ვფიქრობ.

— ვიცოდი, ასე არ ფიქრობდი, — უბასუხა სეროვამ, — მაგრამ მეგონა, რომ აზრი შეიცვალე მას შემდეგ...

— რატომ გეგონა?! — შეაწყვეტინა ვაჟამ სიტყვა. — არ შემცვლია აზრი და არც შევიცვლი, — ფრთხილად, თითქმის შეუმჩნევლად გამოაცალა მკლავი სეროვას ხელს. მაგრამ ქალიშვილმა მაინც იგრძნო და უნდოდა ისევ დაყრდნობოდა, რომ მოსახვევიდან მანქანის ძრავის თუბთუხი მოესმათ.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩის მანქანაა! — წამოიძახა დაუფარავი სიხარულით სეროვამ.

გამოჩნდა რწევითა და ტორფებზე ხტომით მომავალი „ემკა“. მანქანა ხან აუტყევდა გზას ტორფებს, ხან ვერ ანერხებდა. ბორბლები ღრმულებში ვარდებოდა, მანქანა ხან მარჯვნივ იხრებოდა, ხან მარცხნივ. რაღაც სასწაულით არ წვებოდა გვერდზე. მთავარ ინჟინერს ასეთ დაქცეულ გზაზე მაინც მთელი სისწრაფით მოჰყავდა.

— შეხედე, ვაჟა, როგორ მოიჩქარის, ანდრეი ნიკოლაევიჩი.

ვაჟამ არ შეხედა. უცებ შეიცვალა. შუბლშეკრული იდგა. სეროვას არ დაუნახავს, როგორ შეიცვალა იგი, იმდენად ალტაცებული იყო ანდრო განგიას გამოჩენით, ადგილიდან მოწყდა და

სირბილით მიეგება მანქანას, სირბილით იმ გზაზე, წელან რომ ვაქას მკლავზე დაყრდნობილს უჭირდა სიარული მაღალქუსლიანი ფეხსაცმელით. ის იყო მანქანა სეროვას წინ შედგა, გალინა არკადიევნა წაბორძიდა და რომ არ წაქცეულიყო, მანქანის წინა ფრთას დაეყრდნო, თავი შეიკავა.

ანდრო განგიაშ სწრაფად გააღო კარი; მანქანიდან გადმოხტა.

— ხომ არაფერი იტყინე, გალინა არკადიევნა? — ჰკითხა და მხრებზე ხელი მოკიდა. მიესალმა, მერე შეხედა, გულშია. — ოჰო, ღედოფალს არა ჰგავს, ვაჟა?

ვაჟამ არ უპასუხა. მთავარმა ინჟინერმა ყურადღება არ მიაქცია, ისე იყო რაღაცით გახარებული, არც შეიმჩნია, რომ არ უპასუხა.

— კინალამ მანქანაში შეგივარდით, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — უთხრა სწრაფად სეროვამ.

— ასე გეჩქარება ჯვარისწერა. მე კი დამაგვიანდა, როგორც იქნა მივიღეთ ამღენიხნის ნალოდინევი პასუხი საბკომსაბჭოდან.

— მოგილოცავთ, ანდრეი ნიკოლაევიჩ. მოხარული ვარ.

ვაჟა ნელა, უხალისოდ წავიდა განგიაშაკენ. ეს მაშინვე შეატყუო მთავარმა ინჟინერმა.

— გალინა არკადიევნა, მოდი, ნუ ვეტყუით, ვაჟას ჯვარისწერის წინ, — უთხრა ჩუმიდ განგიაშ, რომ ვაჟას არ გაეგონა.

სეროვას მაინც არ ჯეროდა, რომ ვაჟას აზრი არ შეუცვლია განგიაშ წინადადებაზე.

ვაჟა შორიდანვე მიხვდა, ანდრო განგია და სეროვა რაზე ლაპარაკობდნენ. დაინახა მათი აღგზნებული სახეები. მივება და არ შეუხედავს, ისე ჩამოართვა ხელი განგიაშს.

— მოგილოცავ გაბედნიერებას — უთხრა ვაჟას მთავარმა ინჟინერმა, — მანქანისაკენ შებრუნდა და თაიგული გამოიღო: — მე თვითონ ჩემი ხელით

შეგვანე. — გადასცა სეროვას ასე ლამაზად შეაბერლით ჯერამანტისა

— გმადლობთ, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — აღტაცებაში მოვიდა თაიგულით სეროვა. ლოყაზე აკოცა განგიაშ.

— ჩასხედით. გვაგვიანდება.

ვაჟამ ძლივს შეიკავა თავი. კინალამ თქვა, არ მოვდივარ ჯვარის დასაწერადო.

— რას უდგახარ, ვაჟა?! — ჰკითხა სეროვამ.

ჯაფარიძემ მეორე მხრიდან მოუარა მანქანას და ჩაჯდა. ჩაჯდა გალინა არკადიევნაც.

განგიაშ მანქანა სწრაფად შეაბრუნა.

სეროვას მკერდზე მიკრული ეჭირა თაიგული და თვალს ვერ აშორებდა.

— მოგწონს თაიგული, ვაჟა?

— მომწონს.

განგია საჩემლიდან ხედავდა, რომ ვაჟას არც თაიგული მოსწონდა და არც ის, რომ გალინა არკადიევნა გახარებული იყო. — „აღბათ, ყველაფერი გაიგო და ჩემს გამო უწყყრება გალინას... როგორ შეუძლია გაუწყრეს ჯვარისწერის წინ?! მე გამიწყრეს, თუნდაც ქვა მესროლოს. არ უნდა მეთქვა გალინასათვის. თათბირამდე არც გალინას არ უნდა გაეგო“. — ფიქრობდა ანდრო განგია. მანქანა სწრაფად მიჰყავდა, რომ მალე ჩაეყვანა სეროვა და ვაჟა ფოთში და ხელი მოეწერათ.

— დაიშლება, ანდრეი ნიკოლაევიჩ თქვენი „ემკა“, — იცინოდა სეროვა, რომ ჯაფარიძეს გადადებოდა სიცილი. — ოი, შემაკავე, ვაჟა!

ვაჟა არ უსმენდა, არ აკავებდა ქალის ცხელ ტანს.

— თითქოს ჰანაშვიდზე მივდივართ, ვაჟა და არა ჯვარის დასაწერად, — არ ეშვებოდა სეროვა. — დაყნოსე, რა თავბრუდამხვევ სურნელებას აფრქევს. — თაიგული გაუწოდა.

ვაჟამ ჩამოართვა, არ დაყნოსა, სავარძელზე დადო თავისა და სეროვას შორის.

„არც დახედა თაიგულს“. — ეწყინა

ანდრო განგიას, ფიქრში წასულმა გვიან დაინახა ჭყანტობი, ვერ მოასწრო განზე გახვევა და მანქანა შიგ შევიარდა...

ტარიელ ქარდა ყოველთვის ფეხზე მდგარი ატარებდა თათბირს. ირგვლივ უვლიდა გრძელ მაგიდას და იმასთან შედგებოდა, ვისაც მიმართავდა. ამით ხშირად უხერხულ მდგომარეობაში აყენებდა თანამოსაუბრეს, იგი წამოდგომას დაპირებდა თუ არა, მშენებლობის უფროსი მხარზე ხელს დაადებდა და შეაქაევებდა. ახლა ყველას ერთად ელაპარაკებოდა და თავის მაგიდას არ შორდებოდა.

— ათას ცხრაას ოცდახუთი წლიდან დაიწყო, ამხანაგებო, კოლხიდის დაჭაობებული მიწების დაშრობა, — განაგრძობდა მშენებლობის უფროსი დაწყებულ საუბარს, — და ჯერ არც ერთ მასივზე, არც ერთ დიდ, თუ პატარა სოფელში საქმე წინ არ წაწეულა, არ დაგვიშრია არც ერთი მტკაველი მიწა. თქვენ ყველას გახსოვთ, ანდრო განგია მშენებლობაზე მოსვლის პირველ დღიდანვე, გაეცნო თუ არა გენერალურ პროექტს, დაიწუნა იგი.

— დასაწუნი იყო, ტარიელ გრიგორევიჩი, — დაუდასტურა გალინა არკადიევნამ.

— დიახ, დასაწუნი იყო. ჩვენ ერთად შევეუდექით ორას ოცი ათასი ჰექტარი დაჭაობებული მიწის დაშრობას. ამ სამუშაოების დამთავრებას ჩვენი დღევანდელი ტექნიკითა და მცირე მუშახელით, ანდრეი ნიკოლაევიჩის გაანგარიშებით, ორმოცი წელიწადი მაინც მოვუწდებით.

— განა ჩვენ თვითონ არ ვიცოდით, რომ ამდენი ხანი მოვუწდებოდით? — თქვა ჰალაღიდის უბნის მშენებლობის უფროსმა სპირიდონ გუნიამ.

— ვიცოდით, მაგრამ არ გვიჯერებდნენ, — უპასუხა ტარიელ ქარდამ, — გენერალური პროექტი შედგენილი აყოფრიად ავტორიტეტული სპეციალისტების მიერ. ზოგი ამხანაგი ამ ავტო-

რიტეტთა ტყვეობაში მოექცა, აქ, ჩვენთან და ზევითაც, — მაგიდას ორბევ ხელით დაეყრდნო და განაგრძო: — საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და სახკომსაბჭომ მოიწონეს ანდრო განგიას წინადადება და დაადგინეს, ორას ოც ათას ჰექტარზე გაფანტულ ტექნიკას და მუშახელს თავი მოეუყაროთ რიონის მარჯვენა ნაპირზე მდებარე დაბლობებში, რიონსა და ხობისწყლის შუა...

— დიდებულია, — წამოიძახა გალინა არკადიევნამ.

— დადგენილებაში ნათქვამია, რომ სასწრაფოდ შედგეს აქ განლაგებული მასივების ტექნიკურ-ეკონომიური პროექტი ორმოც ათას ჰექტარზე. ამ მიწების დაშრობა ჩატარდეს შემკიდრობულ ვადებში და ასათვისებლად გადაეცეს კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებს.

ღამის სიწყნარეში ზღვის ზათქი გარკვევით იჭრებოდა ღია ფანჯრებში. გარეთ უკუნი იდგა. ცა ღრუბლებით იყო დაჯოგრილი. ბოძებზე ნათურები ძლივს ბეჭუტავდა სიბნელეში.

— დადგენილებაში აგრეთვე ნათქვამია, შეწყდეს რიონის მარცხენა ნაპირზე სამუშაოები, კონსერვირებული იქნას ლანჩხუთის უბნის მშენებლობა. როგორც მოგეხსენებათ, ამხანაგებო, ამ უბანზე არც ერთი სოფელი, არც ერთი მოსახლე არ არის. ამ უბნის ამოშრობას რიონის მარჯვენა ნაპირის ამოშრობის შემდეგ დაეუბრუნდებით.

— რატომ დაგვარგეთ ამდენი წელიწადი, ტარიელ გრიგორევიჩი? — ვერ მოითმინა გალინა არკადიევნამ. — რას ვუცდიდით აქამდე?

— მართალი ხართ, ამხანაგო სეროვა, — მიუგო ტარიელ ქარდამ. — მე მხოლოდ ორი წელიწადია აქ ვმუშაობ, მაგრამ მაინც ვერ მიპატიებია ჩემი თავისათვის, რომ უფრო ენერგიულად ვერ ვიბრძოდი, ანდრო განგიას წინადადებისათვის. მთავარი ინჟინრის წინადადებას, მოგეხსენებათ, ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა ზევითაც და ჩვენთან

ნაც. ხელს გვიშლიდნენ ისინიც, ვინც პროექტის შედგენაში მონაწილეობდნენ და ისინიც, ვინც დაამტკიცეს პროექტი.

— მმუ... იიიი... მმმუ... მე პროექტის შედგენის მონაწილე არა ვარ, მაგრამ წინააღმდეგი ვარ, — უთხრა ტარიელ ქარდას ლანჩხუთის უბნის მშენებლობის უფროსის, ვაჟა ჭაფარიძის მოადგილემ, ხანში შესულმა, დაბალმა და ჯმუხმა ინჟინერმა ვასო ბრეგვაძემ. სათვალე მოიხსნა, სული შეუბერა და ისევ გაიკეთა.

— ვიცი, ამხანაგო ვასო, რომ თქვენ წინააღმდეგი იყავით და ახლაც წინააღმდეგი ხართ, — უპასუხა მშენებლობის უფროსმა, — თქვენც ზოგი ამხანაგოვით მოგზიბლათ მშენებლობის მასშტაბმა — ორას ოცი ათასი ჰექტარი დაჰაობებული მიწა...

— მოხიბლული კი არა, დაბრმავებული იყო ის „ზოგი“ ამხანაგი, — თქვა გაცხარებით სპირიძონ გუნიამ. იგი გულფიცხიც იყო, გულკეთილიც.

— ვაცალოთ მშენებლობს უფროსი! — წამოიძახა დიაცური, გამკივანი ხმით ლანჩხუთის უბნის სამუშაოთა მწარმოებელმა, მიღეულმა, გამხდარმა ისიდორე სიორდიამ და უსიამო, სიძულვილით სავსე, ყულაბის ჭრილივით ვიწრო, უწამწამო თვალებით მიაშტერდა სპირიძონ გუნიას. ქრონიკული სურდო სიცოცხლეს უმწარებდა სიორდიას, ცხვირით ვერ სუნთქავდა, აღენოილები უშლიდა და ამის გამო გაკანკულები სახე დეფორმირებული ჰქონდა, ცხვირს ქშიტივით წარამარა აქეთ-იქით ატრიალებდა. გულღვარძლიანი იყო. სხვისი კარგი შურდა, ცუდი ახარებდა ასეთი იყო მამამისიც, მენშევიკური გვარდიის ათმეთაური ტატარია სიორდია. ისიდორე სახითაც ჰგავდა მამას და ტანითაც, ხმითაც და ხასიათითაც.

— ვაცალოთ, მაგრამ ჩვენ არ უნდა გვეცლია იმ ბრძებისათვის, — წამოიძახა სეროვამ. სიორდია მას ჭირვით სძულდა.

ვაჟა ჭაფარიძემ სახეზე ცხვირსახო-

ცი მოისვა. სეროვას სიტყვები ტყვიასავით მოხვდა გულზე.

— მმმუ... იიიი... მმმუ... გალინა არკადიევნა, როგორ გეკადრებათ! — სათვალე ისევ მოიხსნა და ისევ შეუბერა სული ვასო ბრეგვაძემ. ამას მაშინ აკეთებდა, როცა გულმოსული იყო.

— ვასილ გრიგორევიჩ, მე ყველასა და ყველაფერს თავის სახელს ვარქმევ, — უთხრა სეროვამ, ლოყაზე ჩამოცურებული თმა შეისწორა, ვარცხნილობა შეეცვალა თათბირზე მოსვლამდე, რომ საზეიმო იერი არ ჰქონოდა, ცდილობდა, ვაჟა ჭაფარიძისათვის არ შეეხედა. — ჩვენ თავის დროზე ვერ ამოვუღეთ მხარში ანდრეი ნიკოლაევიჩს. იგი მარტო იყო, ჩვენ მხოლოდ მოწმენი ვიყავით.

— „მოწმენი ვიყავით“, კარგადა თქვით, გალინა არკადიევნა. დადგება დრო და არავინ გვაპატიებს ამას, — მკაცრად თქვა სპირიძონ გუნიამ.

— მმმუ... იიიი... მუუუ... მე არ ვიყავი მოწმე, — მიახალა ვასო ბრეგვაძემ გუნიასა და სეროვას. — როგორც წინააღმდეგი ვიყავი, ახლაც წინააღმდეგი ვარ და არ მეშინია პასუხისმგებლობის... ლანჩხუთის უბნის დაბლობებს მთების სამოცამდე მდინარე რეცხავს და აჰაობებს...

— დიახ, დიახ, ამხანაგო ვასო, — უთხრა ტარიელ ქარდამ. — ვმუშაობთ, თავს ვაკლავთ ამ უბანს, მაგრამ ტექნიკისა და ხალხის სიმცირის გამო არც ერთ მასივზე შედეგი არ ჩანს. ლანჩხუთის უბანს რომ შეხედო, გეგონება, თითქოს იქ ჯერ არაფერი გაკეთებულა. ახლაც ისე რეცხავს და ატბორებს ის სამოცამდე მდინარე მიწებსა და გზებს.

— მმმუ... იიიი... მმმუ... თქვენ გინდათ შუა გზაზე მივატოვოთ ხალხი, რომელიც ამ მიწაზე მოელის დასახლებას. ჩემთვის ძვირფასია იქ ჩატარებული ამდენი წლის სამუშაოები, იქ გაწეული აუტანელი შრომა. თქვენ ამას ყველაფერს წყალში ჰყრით. საკვირველია, რატომ დუმს ვაჟა ჭაფარიძე?! — მიბრუნდა ლანჩხუთის უბნის მშენებლო-

ბის უფროსისაყენ. — თითქოს აქ სხვის უბანზე იყოს ლაპარაკი და არა მის უბანზე.

ყველამ ვაჟა ჭაფარიძესაყენ მიიხედდა. გალინა არკადიევნა სულგანაბული უყურებდა, რას იტყოდა.

ანდრო განგიაც უცდიდა.

ჭაფარიძე გრძნობდა, რა მოლოდინით უყურებდა სეროვს, იმასაც გრძნობდა, რომ მთავარი ინჟინერიც უცდიდა.

— ჩემი მოსაზრება დიდი ხანია იცით, — წამოდგა და დაიწყო ჭაფარიძემ. — ჩემს აზრს ახლა არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს, ბატონო ვასო. ცენტრალური კომიტეტისა და სახკომსაბჭოს გადაწყვეტილება უკვე მიღებულია. ეს გადაწყვეტილება, როგორც ჩემთვის, ისე თქვენთვის კანონია და იგი განხილვას არ საჭიროებს.

— როგორ გავიგოთ ეს? — ჰკითხა გალინა არკადიევნამ.

— როგორც გენებოთ, ისე გაიგეთ, — უთხრა შეკავებული სიბრაზით ჭაფარიძემ და დაჯდა.

— არ მესმის არც ვაჟა ვასილევინის ლაპარაკის აზრი და არც ვასილ გრიგორევიჩის, — წამოდგა სეროვა. იგი აქამდე რაფაზე იჯდა და განუწყვეტლივ ინიავებდა გაზეთით სიციხისაგან გაოფლიანებულ სახეს. — თქვენ იმ ხალხზე ზრუნავთ, — ორივეს ერთად შეხედა, — ვინც ლანჩუთის უბანში მომავალში უნდა დასახლდეს და არ გაწუხებთ და არ ზრუნავთ იმათზე, ვინც რიონისა და ხობისწყლის შუა მდებარე სოფლებში ცხოვრობს, თუ ამას ცხოვრება ჰქვია, ვისაც ყოველ დღე რიონი და ხობისწყალი წალეკვით ემუქრება.

— დიახ, დიახ, გალინა არკადიევნა, — ჩამოართვა სიტყვა სეროვას ტარიელ ჭარდამ და განაგრძო: — პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და სახკომსაბჭომ სწორედ ამიტომ მიაქციეს განსაკუთრებული ყურადღება რიონისა და ხობისწყლის შუა მდებარე სოფლებში მცხოვრებ ხალხს. გარდა ამისა, ეს უბანი უშუალოდ ფოთს ეკვრის. ფოთი საქართველოს შავი ზღვის ყველაზე დი-

დი ნავსადგურია. ამ ნავსადგურზე მოდის ტვირთგამტარიანობის ოთხმოცი პროცენტი. ფოთი-ახალსენაკის რკინიგზა ვერ აუდის ამდენი ტვირთის გადაზიდვას და ჭალადიდის უბნის მასივებზე უნდა გავიდეს საავტომობილო მაგისტრალი.

ყველა ყურადღებით უსმენდა მშენებლობის უფროსს.

ზღვა უფრო და უფრო იკიდებდა ხმას. თითქოს ხმელეთზე გადმოსვლას ლამობდა. ზათქთან ერთად ახლა მისი ტალღების ლაწანიც ისმოდა.

ხანგამოშვებით ელავდა და მერე შორს გაისმოდა გრგვინვა.

— ფოთი სწრაფად იზრდება, იზრდება მოთხოვნილება სასოფლო-სამეურნეო სურსათზე, — ნელა, ხმადაბლა, მაგრამ ყველას გასაგონად ლაპარაკობდა ტარიელ ჭარდა, ამავდროს თვალს არ აშორებდა ანდრო განგიას, რომელსაც სიცხე-გაგანია ეკიდა და მაინც იმაგრებდა თავს. — რიონისა და ხობისწყლის შუა ქაობების დაშრობის შემდეგ მთლიანად უზრუნველყოფილი იქნება ფოთის მოსახლეობა სურსათით. გარდა სუბტროპიკული პლანტაციებისა, ამ მიწებზე მოეწყობა მებოსტნეობის, მესაქონლეობისა და მეფრინველეობის კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები. აი, რატომ უნდა დაშრეს, ამხანაგებო, პირველ რიგში ჭალადიდის უბანი, რატომ უნდა მოვეუყაროთ თავი აქ მთელს ტექნიკასა და მუშახელს, — მაგიდიდან პაპიროსის კოლოფი აიღო და ისევ დადო. ლაპარაკისას ბევრს ეწეოდა. ახლა გადაიფიქრა. ჰაერი ისედაც შეხუთული იყო. შეუმჩნევლად თვალს ადევნებდა სეროვასა და ჭაფარიძეს. დღეს მათ ქორწილში იყო დაპატივებული, მაგრამ ადრე გაიგო, რომ ჭერისწყრა ჩაიშალა და მიზეზი არ იცოდა. არ ჰგავდნენ საცოლქმროდ გამოწყობილებს, გაბუტულებივით ისხდნენ. — ფოთი ვერ მოუცდის ორმოც წელიწადს ორას ოცი ათასი პექტარი მიწის დაშრობას. ვერც ჭალადიდის უბნის სოფლები მოუცდის. — ტარიელ ჭარ-

დამ კლბხეში მჭდარ უჩა შამუგისაკენ მიიხედა: — აი, ამხანაგო ვასო, შეხედეთ ამ ქაბუკს.

კაბინეტში შეყრილებმა პირველად დაინახეს უჩა შამუგია. იგი ფეხზე წამოდგა მოულოდნელი ყურადღებით შეცბუნებული. ყველა გაკვირვებით მიანერდა — რა უნდა თათბირზე ამ სოფლის ბიკსო.

— უჩა შამუგია იმედის თვალით შემოგვეყურებს. იგი დიხანწყვილში ცხოვრობს. ყველაზე დაქვეითულ, ყველაზე ქაობიან სოფელში. ვერც ის მოიცდის ორმოც წელიწადს. მას ქალის მშობლებმა საცოლე არ გაატანეს — მიწაზე, რომ არ ცხოვრობს იმიტომ. რამდენი ქალიშვილი და ვაჟა შამუგიას დღეში, — ტყივლით განაგრძო მშენებლობის უფროსმა. ისევ აიღო პაპიროსის კოლოფი და ისევ დადო. — არ შეუძლია გათხოვდეს, არ შეუძლია შეირთოს, — გაუღმა უჩა შამუგიას: — მათ აღარ შეუძლიათ ლოდინი. ხომ ასეა, უჩა.

უჩა კვლავ შეცბუნდა. უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნილს, ქუდი ერთი ზელიდან მეორე ზელში გადაქონდა და ქმუჭნიდა.

— ასეა, ბატონო, — თქვა და გაწითლდა.

სერიოზო თანაგრძნობით უყურებდა მიმინოსავით დაცეცებულ ბიკს.

— ალბათ, თქვენს საცოლესაც არ შეუძლია ორმოცი წელიწადი ლოდინი, — უთხრა პარტორგმა უჩას.

უჩას გაეცინა.

გაეცინათ სხვებსაც.

— არ შეუძლია, — უთხრა უჩამ პარტორგს. — ორი წელიწადიც არ შეუძლია.

ისევ გაეცინეს მხიარულად, კეთილად.

— კარგად თქვა ტარიელმა, — პირველად დაილაპარაკა მთავარმა ინჟინერმა. — მართლაც რამდენი ქალიშვილი და ვაჟა ამ ქაბუკის დღეში, — სახეზე თფლი ასკდებოდა, ტუჩები გალურჯებული ჰქონდა. — მიწას უცდის ციებ-

საგან და სნებისაგან შეკმული ათასობით ქალი და კაცი, ბავშვები, მოხუცები. დაუფიქრდეთ, ამხანაგებო ორმოცი ათასი პექტარი მიწა სულ რაღაც ორ-სამ წელიწადში რა სიმდიდრეს და შევბას მისცემს ხალხს.

— ციტრუსი, საქონელი, ფრინველი, ბოსტნეული, — თქვა გვანჯი ბუკიამ, ბეგლარ ბუკიას უმცროსმა ვაჟმა, დაბადებიდან ციებას რომ ჰყავდა შეპყრობილი. მისი კვალი ახლაც აჩნდა. გამხდარი, ფერმკრთალი, ფანჯარასთან იდგა, პაპიროსს ეწეოდა და ზელის აქნევით ბოლს გარეთ უშვებდა.

— აი, ჩვენი საცდელი სადგური, ამხანაგო ვასო, — უთხრა მშენებლობის უფროსმა ბრეგვაძეს. — რა ციტრუსის და ჩაის ჯიში არ გამოგვავთ იქ. საიდან არ მოდიან ერთი მტკაველი მიწის სანახავად. ასეთი მიწა იქნება დაშრობის შემდეგ მთელს ქალაქის უბანში. მთელმა საქართველომ იცის, რომ ის ციტრუსების ხეები და ჩაის ბუჩქები ორას ოც ათას პექტარ ნაქობარ მიწას მოედება, მაგრამ ის კი არაფერ იცის, როდის იქნება. იმიტომაც უნდა დაეაშროთ პირველ რიგში ქალაქის უბანი. — შეხედა ვასო ბრეგვაძეს: — თუ არ ვცდები, თქვენ ხშირი სტუმარი ბრძანდებით საცდელი სადგურის.

— მშჲ... იიიი... მშჲ... — შეტი ვერაფერი თქვა ვასო ბრეგვაძემ.

— ხომ ასეა, გვანჯი? — ჰკითხა ტარიელ ქარდამ საცდელი სადგურის დირექტორს, ბრეგვაძისაგან პასუხი რომ ვერ მიიღო.

— კვირა დღე ისე არ გავა, ბატონი ვასო, რომ არ გვესტუმროს, — უთხრა გვანჯი ბუკიამ. — მთელი დღე ჩვენთანაა. ამყნობს, სხლავს, რგავს, ბარავს.

— რა კავშირი აქვს ამას დღევანდელ საკითხთან, — მოისვა ვასო ბრეგვაძემ ბანჯგლიანი ზელი სახეზე.

— უშუალო კავშირი, — უთხრა მშენებლობის უფროსმა. — თქვენ ისწრაფით დაინახოთ რა სასწაულს იქმნის კოლხიდის დაშრობილი მიწა?

— ეს ასეა, მაგრამ...

— მაგრამ, — შეაწყვეტინა სიტყვა ტარიელ ქარდამ, — თუ მუშაობას ასე გავაგრძელებთ, ქაოხების დაშრობას, როგორც ზევით მოგახსენეთ, მხოლოდ ორმოცი წლის შემდეგ შეეძლება. კარგად თქვა სპირიტონ გუნიამ, ჩვენ მართლაც დაბრმავებული ვიყავით. თქვენ ყველას გახსოვთ, რა გაჭირვებით, ზეეწნა-მუდართით მოგვეყვება გლეხები მშენებლობაზე. დღეს იმ გლეხების ნახევარი აღარ მუშაობს. გული გაუტყდათ, რწმენა დაკარგეს, მიგვატოვეს, წაიდინენ...

კოჩა ყორშია ანდრო განგაისთან ერთად მოვიდა სამმართველოში. მოსვლისთანავე მშენებლობის პარტორგად აირჩიეს ახალგაზრდა ინჟინერი, მალე კარგი ბინა შესთავაზეს ფოთში, მაგრამ უარი თქვა და დღემდე ყორათის მასივში, ბარაკში ცხოვრობდა. ჯერ ჩემზე ადრე მოსულებმა მიიღონ ქალაქში ბინაო.

ტარიელ ქარდა კოჩა ყორშიას ბავშვობიდან იცნობდა. იცნობდა იმ დღიდან, როცა ტარიელ ქარდა ზუგდიდის რევკომის თავმჯდომარე იყო. კოჩა ყორშიას ერთ მთავარ დამსახურებად მშენებლობაზე მუშახელის მოყვანა მიიჩნდა.

მშენებლობის დაწყების პირველ წლებში არავის უნდოდა აქ მოსვლა. არ ყოფნიდათ მუშები, მექანიზატორები, ტექნიკოსები, სამუშაოთა მწარმოებლები, ათისთავები. სამმართველოს აპარატსაც არა ჰყავდა საკმარისი შტატი, მაგრამ ყველაზე მეტი სიძნელე მშენებლობაზე მუშახელის სიმცირე იყო. გლეხებს არ ჯეროდათ დაუსრულებელი, დაუღველი ქაოხების დაშრობას თუ შესძლებდა ადამიანის ხელი. არც შრომის ანაზღაურება იზიდავდა არავის. კუმბოეტრი მიწის ამოთხრაში ოცდაათ კაბიკს უზდიდნენ მუშას. ცხოვრობდნენ მოუწყობელ ბარაკებში, არ ეარგოდა სასადილოები, ცოტა იყო სასურსათო მალაზიები, საექიმო პუნქტები, ციება ცელავდა ხალხს.

კოჩა ყორშია მუშების მოსაყვანად

პირველად ზუგდიდის და ხობის რაიონებში წავიდა, მერე სვანეთში და ქაქულაში. ხობში იმ დროს რაიკომის პირველ მდივნად ვარდენ ბუკია იყო, მისი თანასოფელელი, მისი საფიცარი და სათაყვანებელი, როგორც თვითონ ამბობდა, ლენინის გამოგზავნილი კაცი.

კოჩა ყორშია ოცნებობდა ხალხისათვის ისეთივე საჭირო კაცი გამხდარიყო, როგორც ვარდენ ბუკია იყო. ვარდენს კოჩა ყორშია, რაც ინსტიტუტი დაამთავრა, არ უნახავს. არც ის იცოდა, რომ იგი კოლხიდის მშენებლობის პარტორგი იყო. გაეხარდა, მოუწონა, რომ თბილისში არ ღარჩა და მშენებლობაზე მოვიდა სამუშაოდ.

ყორშიამ მოსვლის მიზეზი რომ აუხსნა, ვარდენმა ასე უთხრა:

— ამ საქმეში ჩემზე უკეთ, ზოსიმე ყორშია დაგეხმარება. მას უფრო დაუჯერებს ხალხი. ზოსიმე ყორშია ერთ დროს თავად ჩიჩუების ჯოგს აძოვებდა ჰალადიდისა და ყორათის ტყეებში. ფეხით აქვს მოვლილი მისი სიგრძე-სიგანე.

— ვიცი, ვარდენ, — მორიდებით შეაწყვეტინა სიტყვა ამ აზრით გახარებულმა კოჩა ყორშიამ. — ზოსიმეს იმდენი რამ აქვს ნაამბობი ჩემთვის ჰალადიდისა და ყორათის ტყეებზე, ტყაშმაფასა და ოჩოკონზე, გატყუებულ გუდუია ესვანჯიაზე...

— ის არ უამბნია, ტყაშმაფა რომ შეეყარა ყორათში? — ჰკითხა სიცოლით ვარდენმა. — ტყაშმაფას ღვენაში კინაღამ ქაოხმა რომ ჩაიტაცა? გუდუია ესვანჯიამ გადაარჩინა თურმე.

— გუდუია თვითონ იყო ტყაშმაფაზე შეყვარებული, იმიტომ გაიხიზნაო ტყეში.

— ეგ მართალი არ არის. მაგაში კი შემცდარა ზოსიმე. გუდუია ესვანჯიას ქვეყანა ჰქონდა მოძულეული. რამდენი ვეცადე ტყიდან გამომეყვანა, მაგრამ მისი მოკლული გული ვერ მოვაბრუნე.

— ტყაშმაფას არსებობა ჩემს ბავშვობაში ბევრს ჯეროდა, — უთხრა

კონა ყორშიამ რაიკომის მდივანს. ისე ლამაზად ჰყავს ხალხს მისი ტანი და სახე წარმოდგენილი.

— მეც ლამაზად მყავდა წარმოდგენილი ბავშვობაში ტყაშმაფა, — გაიცი-
ნა ვარდენმა.

— მე შეყვარებულიც კი ვიყავი ერთ ღროს, — გამოუტყდა კონა.

— მეც, მეც ვიყავი შეყვარებული, მეც დავეძებდი ტყაშმაფას ყორათის ტყეში, — ისევ გაიცინა ვარდენმა. — მერე სოფელში ვიპოვე ჩემი ტყაშმაფა.

— როგორ არის დეიდა ეკა?

— როგორ იქნება ჩემ ხელში. ათი წელიწადი ჭარში რომ ვიყავი, მაშინ ვაცდევინე. ახლაც დღე და ღამე შინ არა ვარ. გახსოვს, რომ გიამზე, რა პირობა მივეცი, ლენინს?

— მახსოვს. „პირობას გაძლევთ, მეტს აღარ დავაცდევინებ, ვლადიმერ ილიჩ“, — ასე უთხარი.

— ასე ვუთხარი და შევასრულე პირობა, მაგრამ ახლაც მარტოა ეკა. ერთი კვირა არ გაგვიტარებია ერთად, — გაჩუმდა, უხერხულად შეხედა კონას: — ალბათ, დავებრდი და ამიტომ ვწუწუნებ... შენ უთუოდ იცი, ჩემი ძმა გვანჯი მიწათმოქმედების კომისარიატში რომ მუშაობს, — სხვა საგანზე გადაიტანა საუბარი ვარდენმა.

— მე ისიც ვიცი, გვანჯის ჩვენს საცდელ სადგურში რომ უნდა გადმოცელა.

— ვყოფილვარ თქვენს საცდელ სადგურში. ბევრი ნერგი გვჭირდება. მილიონობით ნერგი უნდა მოედოს ორას ოც ათას ჰექტარ ამომშრალ მიწას.

— ეს არც ისე მალე იქნება, ვარდენ. ილიან ბევრ საქმეს მოვეჭიდეთ ერთად.

— ამაზე მეც მიფიქრია.

— სხვებიც ფიქრობდნენ და ახლაც ფიქრობენ.

— კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროზე იდგა ერთხელ ეს საკითხი, — გაახსენდა ვარდენს.

— იდგა, მაგრამ ჯერჯერობით არ გა-

დაწყვეტილა. მთავარი ინტენერტი, ანდრო განგია მაინც არ კარგავს ამერს.

— ანდრო განგია თუ მოკიდა საქმეს ხელი, ბოლომდე მიიყვანს. მე კარგად ვიცნობ, ანდროს. ერთად ვსწავლობდით უმაღლეს პარტიულ სკოლაში...

მართლა დაუჯერეს გლეხებმა ზოსიმე ყორშიას. ეს ოთხმოცდაათ წელიწადს გადაცილებული კაცი, ხელკეტზე დაბჯენილი სოფლიდან სოფელში გადადიოდა, მშენებლობაზე უხმობდა დიდსა და პატარას, ქალსა და კაცს. ედემად უხატავდა კოლხიდის დამშრალ მიწას.

— რა ჭადაგად იქეცი, ზოსიმე, — დასცინა ერთხელ მეველე პავლე ხვინგია. — კაცს ცალი ფეხი სამარეში გიდგას. იმ ჭაობების დაშრობას ვერ მოესწრები, ვისთვის იკლავ თავს?!

— შენ ნუ მოგასწროს ღმერთმა ასეთი ჰკუის პატრონი, — გაუბრაზდა ზოსიმე ყორშია. — ყოველთვის ასეთი ყიამყრალი იყავი, შე შეჩვენებულო. შენ არც ის გჯეროდა, რომ ბოლშევიკები მიწას ხალხს მიცემდნენ, ახლა ამ ჭაობების დაშრობაც არ გინდა დაიჯერო. არ გინდა დაიჯერო იმიტომ, რომ შხამით სავსე გული გაქვს. ვისთვის ვიკლავ მე თავს? შვილებისათვის, შვილიშვილებისათვის, ხალხისათვის.

ერთი თვის შემდეგ სამასი კაცი ჩამოუყვანა ზოსიმე ყორშიამ პარტორგს. კონა ჯერ ბავშვი იყო, ზოსიმე რომ ეუბნებოდა — ცხონებული მამაშენის აქსენტის შვილი უპკუო არ იქნები. აქსენტის ჰკუა ბარე ათ კაცს ეყოფოდაო.

გამართლდა ზოსიმე ყორშიას სიტყვა. კონას მამის ჰკუაც გამოჰყვა, ნიჭიც და საქმის სიყვარულიც. სოფლის მასწავლებლის შალვა კორძაბიას ორკლასიანი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ობოლმა ბავშვმა სწავლის გაგრძელება ვერ შესძლო. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, თორმეტი წლის ბიჭი მესამე კლასში დაჯდა, ცხრაწლედ

ოთხ წელიწადში დაამთავრა, ინსტიტუტშიაც გვიან შევიდა და აქაც ხუთი წლის კურსი სამ წელიწადში გაიარა...

ტარიელ ქარდას დაბალი ბარიტონი ჰქონდა, ყოველ სიტყვას აუჩქარებლად, გამოკვეთილად, ხმდაბლა გამოთქვამდა. ძველ რევოლუციონერს ეს არაღვგალურ, იატაკქვეშა წევრებთან მუშაობიდან დაჰყვა. ჩვეულებად ჰქონდა მსხვილი, შავი თვალებით სახეზე დაკვირვებოდა, ვისაც ელაპარაკებოდა, რათა მისი აზრი მანამ ამოეკითხა, ვიდრე ის პასუხს გასცემდა.

ახლა მხოლოდ ანდრო განგვის აკვირდებოდა: — „კაცი სიცხისაგან იწვის, მაინც მოვიდა თათბირზე და თავი ისე უჭირავს, გაცივებას რა იმჩნევს“.

— რამდენჯერ გადალახა რიონმა, ხობისწყალმა, ცივმა არხების მოუთავებელი დამბები. ამ მასივებში წელიწადში ოცჯერ აღიდგება მდინარეები და მთელი ის წყალი ნაპირებიდან გადადის. მიიქვს დამბები, ლეჩავს არხებს, ზღვაში ჩაიქვს ხალხის შრომა, მისი იმედი, სახელმწიფოს ფული, — ისევ აიღო კოლოფი, ამოიღო პაპიროსი, მაგრამ ისევ დადო მაგიდაზე. — გენერალური პროექტის დამუშავებისას ბევრჯერ გაუფრთხილებია თურმე იტალიელ მელორატორს ანგელო ომედოს ჩვენები, თქვენი ჭობები ისეთივე თვისებისაა და ისეთივე ხასიათის, როგორც ჩვენი, იტალიისაო, ისეთივე ზშირი წვიმებითა და წყალდიდობებით, ისეთივე რელიეფით და იმასაც ურჩევია ნაწილ-ნაწილად დაეშროთ ჭობები. არც ანგელო ომედოს დაუჯერეს თავის დროზე და არც ანდრო განგვის ვუჯერებდით...

კამინეტში გახურებული, ოფლიანი რეზინის ჩექმების მეფე სუნი იდგა, კარ-ფანჯრები ღია იყო, პირქარი იდგა, ნიავეს ზღვიდან სივრილე შემოჰქონდა, მაგრამ სიცხეს მაინც ვერ ანელებდა ნესტიანი და მარილიანი ნიავე.

მშენებლობის უფროსს საყვლო შეხსნელი ჰქონდა, სახეზე და თავზე წარამარა ოფლის იწმენდა. უკვირდა, რო-

გორ უძლებდა ცივებით ატანილი ანდრო მაღალ სიცხეს ასეთ სულმწმულთაუ ჰაერში. რამდენჯერმე გაიფიქრა, ეთხოვა შინ წასულიყო, მაგრამ იცოდა, რომ იგი თათბირს არ მიატოვებდა.

— მაშ ასე, ამხანაგებო, — განაგრძო ტარიელ ქარდამ, — ლანჩხუთის უბნის მასივებიდან ტექნიკასა და მუშაელს ჭალადიდის უბნის მასივებში გადაეიტანთ.

— უკაცრავად პასუხ, მაგრამ რომელ მასივებ შევა ჭალადდს უბანში? — შეშპარავი კილოთი ჰკითხა ტარიელ ქარდას ისიდორე სიორდია და ორპირივანად გადახედა ვაჟა ჭაფარიძეს. იგი ლანჩხუთის უბანში მუშაობდა ჭაფარიძესთან და ამ შეკითხვით უნდოდა ეამებინა მისთვის.

— უცნაური კითხვაა, სიორდია. ის მასივები შევა, რომლებიც ჭალადიდის უბანს ეკუთვნის, — უპასუხა ტარიელ ქარდამ, — და სადაც მშენებლობები მიმდინარეობს, აი, ისინი ამხანაგებო, თუ ეს სიორდიასავით ვინმესთვის გაუგებარია! — ტარიელ ქარდამ კუთხეში მიყუდებული საჩვენებელი ჯოხი აიღო, კედელზე გაკრული კოლხიდის ჭაობების დაშრობის გენერალური პროექტის სქემასთან მივიდა და ჩრდილოეთ და სამხრეთ მხარეს შემოავლო ჯოხი: — პატარა ფოთის ზღვისპირა მასივი, ყორათის მასივი, ცივი-ტეხურის მასივი, — ნელა უვლიდა ჯოხით მასივებს. — აბაშა-ტეხურის მასივი, აბაშა-ნოღელას მასივი და ნოღელა-ცხენისწყლის მასივი, — მიბრუნდა, მაგიდასთან მივიდა, ჯოხი კუთხეში მიაყუდა და მცირე დუმილის შემდეგ, სინანულით განაგრძო: — სამწუხაროდ, ამხანაგებო ამ მასივებს დღემდე არ აქვს ერთიანი ტექნიკური-ეკონომიური პროექტი და დაშრობილი მიწების ათვისების პროექტი. მათ არ აქვთ ჰიდროლოგიურად სათანადოდ დამუშავებული საფუძველიც. თავის დროზე ამის შესახებაც აყენებდნენ თურმე საკითხს ანდრო განგია და ვიტალი ბოსტომოვიც...

მშენებლობის უფროსის მაგიდაზე შეფოთიანად, ძლიერ ხმამაღლა აწერიდა ტელეფონის ზარი. ტარიელ ქარდას ყურმილს დაწვდა.

— ტარიელ ქარდას თხოვეთ, — გაისმა ყურმილში აღელვებული ხმა და ქარიშხლის წივილი, წვიმის ზატყი.

— ტარიელ ქარდას გისმენს, ნიკო, — იცნო მშენებლობის უფროსმა ჰიდრომეტერელოგიური სადგურის უფროსის ხმა.

— ჩერგეზია გელაპარაკებდათ, ამხანაგო ტარიელ, საგუშაგოდან, — ისე ძლიერ ისმოდა ყურმილში ჩერგეზიას ხმა, თითქოს კაბინეტში ლაპარაკობდა.

— გისმენ, ნიკო, — გაიმეორა მშენებლობის უფროსმა. ეტყობოდა ჩერგეზიას ქარისა და წვიმის ხმაურში არ ისმოდა ტარიელ ქარდას ხმა.

— ტარიელი ბრძანდებით?

— ტარიელი ვარ, — ჩასძახა მილში ხმამაღლა ქარდამ, თან ყურმილს ქვევიდან ხელი ამოსდო.

— მთაში ცა ფეხად ჩამოდის, ამხანაგო ტარიელ, — ჰყვიროდა ჩერგეზია მილში — აღიდდა ცხენისწყალი, ცივი, ტეხური, ნოღელა, ხანისწყალი, ყვირილა, გუბისწყალი...

ყველამ ერთმანეთს გადახედა. შეკრთნენ. ეს მდინარეები ყველა რიონში ჩადის. იცოდნენ, გადაირეოდა რიონი. ანდრო განგია თავაწეული უსმენდა. იგი ელოდა ამ საგანგაშო ცნობას. — „აღიდდა ყველა მდინარე...“ — მისი ამღვრელი თვალები სიციხით ვარვარებდა.

— ფოთს წალეკვა ემუქრება, ამხანაგო ტარიელ, — განაგრძობდა გულამომჯდარი ნიკო ჩერგეზია.

ჰიდრომეტეოროლოგიური სადგურის უფროსის ხმა ქექა-ქუხილმა ჩაახშო.

მძიმე დუმილი ჩამოვარდა. ტარიელ ქარდას ყურმილი ხელში ეჭირა, ამოდ ელოდა ჩერგეზიას ხმას. კაბინეტში მხოლოდ ქარიშხლის წივილი და ქექა-ქუხილი ისმოდა და სულ უფრო

ძლიერდებოდა. ტარიელ ქარდამ ყურმილი დადო.

— ათასცხრაას ოცდაორი და ათას ცხრაას ოცდაათი წლებში აღიდდა ყველა ეს მდინარე ერთად, — დაარღვია დუმილი სამოცდაათ წელიწადს გადაცილებულმა, რიონზე მომუშავე ძველი კატარღის შვიპერმა ნესტორ ხურციამ. ნესტორი პენსიაზე იყო გასული და მაინც კატარღის შვიპერად მოჰქონდა თავი. შვიპერის ფორმას ატარებდა, ხშირად თვითონ დაჰყავდა კატარღა რიონზე. ადვილი არ იყო ძველი მეზღვაურისათვის კატარღის მიტოვება. ზღვაზე სამსახურის შემდეგ ათი წელიწადი დაჰყავდა რიონზე კატარღა, თორმეტი წელიწადი „კოლხიდმშენში“ მუშაობდა. კოლხიდის მშენებლობა თავის სასიცოცხლო საქმედ მიაჩნდა. კატარღა დიდი ხანია სარემონტოდ იდგა. ხურცია მაინც დადიოდა მშენებლობაზე და სამმართველოში. არც ერთ თთბიის არ გამოტოვებდა. შესანიშნავად იცოდა რიონში შემავალი ყველა დიდი და პატარა მდინარის ზნე. ისიც შეეძლო ეთქვა, რომელი მდინარის აღიდება, რამდენად აღიდებდა რიონს.

— პატენ ანდრო თავდანვე წნაღმდეგ ყო, — წამოდგა და ჰიაყელა კისერი წაიგრძელა სიორდიამ, — ორ კედელს შუა რიონის წყალ ვერსად ვერ გადავა და ყუბმარასავთ შემოჭრება ქალაქს. წარღვნა მოგველს, პატონეფ. მერეთ მოსვლა¹.

ეს კი ანდრო განგიას საამებლად თქვა ისიღორე სიორდიამ.

— მარტო მე არ ვიყავი წინააღმდეგი. სხვებიც იყვნენ, მაგრამ ახლა რა მნიშვნელობა აქვს ამას, სიორდია, — გაღიზიანებით უთხრა ანდრო განგიამ. — დაჯექი.

სიორდია უცებ დაჯდა, მაგრამ კვლავ წამოდგა:

— მე დავჯდები, პატენ ანდრო, მაგრამ ამთ ქალაქს არ ეშველები. წარღვნა მოგველს, მერეთ მოსვლა.

¹ მეორედ მოსვლა.

სიორდიას არავინ უგდებდა ყურს. ყველა შეძრწუნებული იყო მომავალი უბედურებით. ისიღორემ უბის ჯიბისაკენ გააპარა ხელი, წიგნაკი ამოაცურა. — „მე შენგენ, შენ ეშმაკსაგენ, ჰმ! არ ეს პატენ მთავარმა ინეინერმა, რომ ტატჩ სიორდას შელ ვარ. ძალღვთ მკბენ ხომ!.. სიორეს კბლებ უფრო დაღესლ აქვს. მწარე კბენა ეს. შხამან“. — რაღაც ჩაიწერა უბის წიგნაკში, დაქადნებით შეხედა ანდრო განგიას.

აყვირდა და აწივლდა ფაბრიკა-ქარხნების დიდი და პატარა საყვირები, აბღავლდნენ ნავსადგურში ხომალდები.

კარი გაიღო და კაბინეტში ქალაქომის მდივანი თამაზ დიდებულიძე, აღმასკომის თავმჯდომარე ლევან ნადირაძე და კაპიშონაინი პრეზენტა ლაბადაში გამოწყობილი რამდენიმე კაცი შემოვიდა. წყალი წურწურით ჩამოსდიოდნენ კაბიშონიდან და ლაბადიდან. გარეთ კოკისპირულად წვიმდა.

— გამარჯობათ, ამხანაგებო, — მიესალმა ჩქარი სიარულით გულამომჯდარი დიდებულიძე კაბინეტში მყოფთ.

ყველა ფეხზე წამოდგა.

ისე ძლიერად გაიელვა, ისე ბასრად, რომ ქალის ნათურებმა სინათლე დაკარგა. ელვამ მიტკლისფრად გაანათა შემოსულთა და კაბინეტში მყოფთა სახეები, მერე გაისმა გაგრძელებული გრგვინვა, გაბმული, გადაუბრინა ქალაქს და საღდაც შორს გავარდა მეზი. ისიც გაგრძელებით, გადამით, ზედიზედ. ცამ პირი დააღო და დაუშვა თქეშა. ფანჯრებიდან ღვარი შემოიქრა, შეარწია ქალი, დაასველა მაგიდა და ხალხი.

ქალაქომის მდივანმა და აღმასკომის თავმჯდომარემ დაინახეს, რომ აქ უკვე იცოდნენ მდინარეების აღიდების ამბავი.

— რას იტყვით, ამხანაგებო? — ყველას ერთად მიმართა თამაზ დიდებულიძე. — როგორ ვიხსნათ ქალაქი?

— ქალაქიდან მოშორებით უნდა გაიჭრას რიონის მარჯვენა დამბა, — თქვა

ტარიელ ქარდამ, — რომელიც წინასწარ ნაწილი მანც ავაცილდა.

— დიდებული აზრია, — მოუწონა თამაზ დიდებულიძემ მშენებლობის უფროსს წინადადება, — მაგრამ საღ გვეკრათ დამბა. რიონის მარჯვენა ნაპირი სოფლებითაა დასახლებული.

— საღ? — იკითხა ტარიელ ქარდამ.

ყველას სახეზე იგივე კითხვა აღისახა. ერთმანეთს შეხედეს.

— მუუუ... იიიი... მუუუ... პატარა ფოთთან, — თქვა ბრეგვაძემ და საზოგადოე მოიხსნა, სულის შებერვა დაავწყდა, ისე გაიკეთა.

— პატარა ფოთი მკიდროდა დასახლებული, — თქვა ვაჟა ჯაფარიძემ.

— ნაბადასთან გავქრათ, — თქვა სპირიდონ გუნიამ, მაგრამ თავისი წინადადება თვითონვე არ მოეწონა.

— საბაფოსთან გავქრათ, ამხანაგებო, — წინ წარსდგა გალინა არკადიუენა, — ამ სოფელში სულ თორმეტი მოსახლეა.

— კარგია.

— მართალია.

— ყველაზე უფრო ნაკლებად დასახლებული სოფელი საბაფოა.

— ახლოცაა.

— მაგრამ იქ ბარაკებია. მუშები ცხოვრობენ. საწყობებია, სურსათია. ყველაფერ ამას სოფელთან ტრთად წაიღებს წყალი, — შესფოთდა მრმარაგების განყოფილების უფროსი ლონგინოზ ლომჯარია.

— სამაგიეროდ ქალაქს გადავიჩენთ, — თქვა ანდრო განგიამ. — ბარაკებიდან და საწყობებიდან, სოფლიდან აღვიღად მოვასწრებთ ხალხის გაყვანას. გარდა ამისა, იქ ახლჯის „პრისტმანი“ დგას.

— ყველაზე ძლიერი ექსკავატორი, — წამოიძახა გუნიამ.

— პრისტმანის დრავტრი მიკიტა ლიამშო ავადია, — თქვა ლონგინოზ ლომჯარიამ.

— „პრისტმანზე“ მე დავჯდები, ლონგინოზ, — უთხრა ანდრო განგიამ.

„როგორ თქვენ?! ასეთ დღეში მყოფი?! — კინაღამ წამოიყვირა სეროვამ. — იგი უნდა იწვეს ახლა. რა სასწაულის უკავია ფეხზე?!“

— ამხანაგო თამაზ და ლევან, — მიმართა ტარიელ ქარდამ ქალაქკომის მდივანს და აღმასკომის თავმჯდომარეს, — დაურეკეთ სახანძრო რაზმებს, მილიციას, ნავსადგურს, დაუკავშირდით ბათუმელ მესაზღვრეებს, რომ ქალაქი მაინც მზად იყოს წყლის შესახვედრად.

უცებ ისეთი სიმძლავრით შემოიჭრა ოთახში ქარიშხალი, რომ ჰალი ჰერზე აისროლა და ნათურები მიამსხვრია, აიტაცა მაგიდიდან ქაღალდები. ახალა მოცივდნენ ფანჯრებს და დახურეს.

ფაბრიკა-ქარხნების, ზომალდების, ორთქლმავლების საყვირები სხვადასხვა ხმაზე ბლაოდა და წიოდა. ისეთი გამოცდილი ხელმძღვანელიც კი, როგორიც იყო ტარიელ ქარდა, იმდენად შეაშფოთა მოსალოდნელმა წყალდიდობამ, რომ წელან ვერ გაიგონა საყვირების ხმა, თორემ არ ეტყუოდა ქალაქკომის მდივანსა და აღმასკომის თავმჯდომარეს, დაურეკეთ სახანძრო რაზმებს, მილიციას, ნავსადგურს, დაუკავშირდით ბათუმელ მესაზღვრეებსო.

„ჰმ!“ პრესტმანზე“ მე დავვდებო, — ჩაიჭირქილა გუნებაში ისიდორე სიორდიამ — ნამეტანს ჩემულობ, პატენ მთავარ ნენერ. ყველაზე ჰკვან რაფერ ხარ?!“

□ ზაზაბრძელება იმნება □

რევაზ შარვაშიანი

ბ ე ღ ა ნ

ბედან, ბედან,
ცასა ზედა
ვარსკვლავები
უზვად სხედან!

ბედან, ხედავ
საჯიხვედან
გაანათა
დალის ელდამ.

ბედან, ბედან
ჩრდილი ხეთა
ქვემოთ დარჩა
სათიბებთან.

ნატრობ ბედან,
ალაღბედად
ჯიხვის ჯოგი
შეგაფეთა.

შინ კი, ბედან,
ბანსა ზედა —
მოლაღურთა
გუნდნი სხედან.

ბედან, ბედან
თაფლი წვეთავს
ვარსკვლავების
საფუტკრედან.

ბედან, მთვარის
მკრთალი შუქი
გარს გარტყია
ოქრომკედად.

ბედან, ბედან,
ქარაფებთან
ნეტავ, გზას ვინ
ანათებდა.

იქნებ დიო
იყო, ბედან,
გადმომდგარი
ბანსა ზედა.

...ბედან, ბედან,
ალმათ მიტომ
გამარჯვება
დაგებედა!

რ ე რ ა შ ა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ქველი სვანური მოტივებიდან

რერაშა, თამარის მკრთალი ცრემლი,
რერაშა.
დალის რისხვისაგან დაიხსენი,
რერაშა.
რერაშა, თეთნულდს ზემოთ ღრუბელია,
რერაშა.
დალს ფერხთით უფენია,
რერაშა.
რერაშა, ღრუბელი მძიმეა, ცივია,
რერაშა.
არწივის მართვენი წივიან,
რერაშა.
რერაშა, ორბი თვლემს, არ ჰყივის,
რერაშა.
მთის წვერზე შემოჰდა არწივი,
რერაშა.
რერაშა, მოღუშულ ებეშში,
რერაშა.

ქალები ჩაფლულან ძაძებში,
რერაშა.
რერაშა, ღვარძლს თესავს, ღრუბელი,
ღვარძლს თესავს, რერაშა.
თეთნულდის კალთაზე დაკვესა,
რერაშა.
იფქლს ველარ მოიმკი დღეიდან,
რერაშა.
თავთავი ძლივს სუნთქავს,
საბრალო შეიქმნა, რერაშა.
რერაშა, რაც დარჩა ეს მცირე ხელხეავი
დალოცე, რერაშა.
საწყალი დედაბრის კალოზე, რერაშა.
რერაშა, ბეთქილის ცოდვისგან დავიწვი,
რერაშა.
სიმწრისგან ცრემლები შემამრა, რერაშა.

სიზმრად ეს რა ვქენ...

ეს რა ვქენ, რა ვქენ!
სიზმრად ეს რა ვქენ!
სიმღერა დავგებ,
გავთიშე ჩემი სიტყვა და საქმე,
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!

ეს რა ვქენ, როცა
მზად იყო ჩანგი,
ქცეული ლოცვად,
ყველაფრის გამგე...
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!

ახლა მე რა ვქენა,
უჩანგოდ რა ვქენა,
ვით დავიბრუნებ

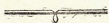
ოცნებას გამჭრალს...
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!
დავკარგე ჩანგი,
ავყევი ნამჭერს,
გავბრუვდი ბანგით.
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!
გაფრინდა ჩიტი —
ნაცარა მართვე,
რომელსაც ახალ
მგალობლად ვზრდიდი —
გავუშვი განგებ.
ეს რა ვქენ, რა ვქენ!

ისევ აქვსა და ღუქის გემო

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლექსი ყოველთვის
უცდის განაჩენს
და დასასრული
არ აქვს მოლოდინს.
დრო, დრო გაჩვენებს
შემდეგ დანარჩენს,
თუ ვინ გაიტანს
ლელოს ბოლომდის!
რა გუყოთ თუკი
გამოგერევა
ზოგან სიმღერა
სუედანარევი.
ესეც ჩათვალე
ბედნიერებად,
რომ თრთოლვით საესე
მჭონდა პყარები.
ყური ათხოვე,
რა სურთ ნარჩიტებს!
იქნებ ის ლექსი
შარშანწინდელი,
იქნებ ოდესჲ
მათაც დასჭირდეთ
შენი მტევნებით
საესე გიდელი!

იქნებ ზედმეტად
ლექსი გაეჭეპოს,
ფრთებს ლაღად ვერ შლის
შენი პერცალი.
იქნებ ის სიტყვა
ბუდეს დაეძებს
და ერთ სტრიქონზე
არის შემწყვდი?
ყური მიუგდე
რაც სთქვას ბუნებამ,
რაც ლექსის
მამა — ღმერთმა ინება:
— უნდა აცალო
აზრს დაბურება
— უნდა აცალო
ფიქრს დაღვინება!
დრო, დრო გიჩვენებს,
მაგრამ მაშინაც
თვალი მოავლე
დაბწნილ ტაეებს.
და ეს ამბავიც
ნუ შეგაშინებს
ლექსი ერთხელაც
ნუ დაგაეჭვებს!

ლია პავლავაძე

თბილისი. გაბაჩვების პარკი

გმადლობ,
ჯარისკაცო უცნობო,
არცა ორდენი, არც მედალი არ გიმშვენებს შენ მკერდს მიწაში,
შენ უცნობი ხარ, უცნობი ხარ და ჩუმად წევხარ,
ვით მარგალიტი ნიჟარაში,
მიწის უბეში წევხარ შენ მშვიდად,
გმადლობ მიწისთვის,
ყანებად და ტყეებად, ყვავილებად და ზღვებად რომ შრიადუბს ისევ,
გმადლობ პურისთვის,
გმადლობ მზისათვის,
რწმენისთვის გმადლობ,
საშობლოს ცაზე სიცილი რომ წკრიალებს ბავშვის,
იმისთვის გმადლობ,
გმადლობ სევდისთვის,
უსევდო კაცი მხეცია მარად...
უსევდო კაცმა მოგკლა შენ ეროსელ...

ხიდა ხუსთაველისა მესხეთში

იდუმალო,
ბედნიერო,
ჩუმო,
მე იმ მიწის სახთელი ვარ ერთი,
სად ნათელი დაგვეფინა შენი,
...დაღონებულს შენ შემომხვდი გზაზე,
ლხინითა და მწუხარებით საესეს,
ჯარძიიდან გამოსვდი ჩუმად
და მიწიერს არა ჰგავდი სულაც,
და მიწაზე, სადაც ერთხელ მოველ,
შენ უსიტყვოდ მიმასხედრე ყოველს,

მიდიოდა შავი ნისლი ცისკენ,
შენ მღუმარედ მიმასხედე მზისკენ.
იდუმალო,
ბედნიერო,
ჩუმო,
სულო,
თორმეტ საუკუნედ განფენილო სულო,
სულო,
თვითონ
საქართველოდ
განფენილო სულო...

იპი რა პარს

გარეგნული
ხიზლირთხა

ამ დღეს მე მუდამ მაგონდება,
მედეა,
ჯოკონდა,
ქანა დ'არკი,
ანტიგონე და ბარლელი ლელა,
ყველა, ყველა.
გვირგვინოსანნი — თამარ, ქეთევან,
მარჯორი — სიმი ვიოლინოსი,
მარი კიურის
სახე ღვთიური,
ყინვა, ყინვაში ხენი შიშველნი,
ბარიკადები, ლუიზა მიშელი,
ღმერთის მონაგონი —
ქალი სიონაგონი,
ზურჩულით ამბობს საგალობელს კლდის პირს ბორენა
და კვეტარიდან მარად ცისფერი მიმწერს შორენა,
და ისევ მისთანა
და ისევ მისთანა
და ისევ მისთანა
ქნარი-მისტრალი,
სხვანი და სხვანი —
და ლანდებს ძვირფასს
სამარადისოდ სძინავთ და სძინავთ.
ანდა უბრალოდ,
მხოლოდ ერთი მე მაგონდება —
— თავსაფრიანი დედაკაცი ნათელში მდგარი.
ხე სიცოცხლისა,
მსხმოიარე მარად ვენახი.
სიჩუმეს ვეკვრი,
რომელიც კივის,
შენ გტკივა ნეკნი,
მე სული მტკივა...

ღიჯა მიხედის მონოლოგი

მინაწერი მიშელის ლექსების წიგნზე

შეხედეთ, როგორ ქათქათებს იგი,
ზვარაკი — ნათელი და წმინდა,
შეხედეთ, ისე ქათქათებს იგი,
რომ მეც ზვარაკად ყოფნა მინდა,
მერე დამეცეს ლურჯი ბინდი,
დამეძინება იქვეში მშვიდად,
თვალსაწიერზე მოჩანს მარად,
თაყვანსაცემად და სანატრად,
უწმინდურთ რომ მუდამ ზარავდა,

წმინდა თვალები ზვარაკთა.
ცინიკოსები კი ხითხითებენ
და დანებს ღესავენ ჩუმად,
ცინიკოსები კი ხითხითებენ,
სულაც ხითხითებენ, სულაც...
განრისხებულნი მოსთქვამენ ახლა:
— აი, კიდევ ერთი მოცლილი,
კიდევ ერთი პრიმიტიული სული,
რომელიც სიკეთეზე ლოცულობს...

ს ტ რ ი პ ტ ი ზ ი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დაიწყო ინტელექტის სტრიპტიზი, — არაფერი არ ისმის
ქვეყნად,

პაერი არ ღღერს,
მექანიკური მოძრაობა ბაგეებისა — იღება პირი და ისურება.
აი, თამადა სამოცდაათიანი წლების,
თეთრი საყელო და ენერგიული ყბები...
ხოლო მოდური სიტყვების მიღმა
სიყვარულის უფსკრული მოჩანს.
ვტოვებ მაგიდას და მიმაცილებს
ორმოცი თვალი გაოცებული
და ხმა თამადის კმაყოფილი, მსუქანი, ზორბა.
მიტყერ თამადა სამოცდაათიანი წლების
თეთრი საყელო და ენერგიული ყბები.
ო, არამზადავ,
რით არ გჯობია შენ ალუდა,
სათიბში მდგარი,
დანამულ შუბლით, დაღლილ ხელებით,
სულით ზორცამდე გაქვნილი
მინდვრის ყვავილების სურნელით,
რით არ გჯობია შენ ალუდა,
სულის დფრიტადან
თამარ-პირიმზის ხატი რომ უჩანს...
მედეა, მერი, მოდით დებო,
იავნანის ხმა მივაშველოთ
ამ ძველ სახლს ბურჯად...

როზა სახლი ინგოვა

ვერ გავცილდები მე ამ სახლს, ვერა,
ამ ფანჯრებიდან
მწვანე თვალეებით იმშირება
ნაღვლიანი ბავშვობა ჩემი,
ჩემიანები უკვე წასულნი
მიქნევენ ხელებს,
ვერ გავცილდები მე ამ უხმო სახლს...
მედეა, მერი, მოდით დებო,
იავნანის ხმა მივაშველოთ
ამ ძველ სახლს ბურჯად...

ჩამოჩენილი გზაპირის საღამო

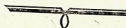
ჩამოვივარცნე თმები,
მიძიმედ დაწევა შავი ტბა მხრებზე,
ღია სარკმელში ალუბლის რტო ნაზად მჭვირვალეებს
და სდუმს მთოვარეს მწუხარე სიმი,
ოცდაცამეტი ცრემლი მოჩანს ღამის სარკეში

(მიდის-, მიდის კრისტეს ასაკი),
შეხედე,
ნამიან მდელიოზე,
ურემოდ მიცურავს გაზაფხულის ნაფი...

არ დადუმდება ქნარი

აპრილის მწვანე ხელები,
წყარიალებს ნათლის ზარი,
ყვავილობს ჩემი სმელეთი —
— სვეტი, ზარზმა და ჯვარი.
საუკუნეებს მოაყვება,
შავი ღრუბელი მცხრალი,
ვით გველესაპის მოხვევა.
და თრთის ლამპარი — ქნარი.

...ისევ მოვლენ და წარვლიან,
გაზაფხულები ჩქარი,
ისევ ტკბილი და მწარეა
ეს ყვავილების ქარი,
ისევ მამული ინებებს,
და ვიგალობებ მკვდარიც,
ათრთოლებული სიმეებით
არ დადუმდება ქნარი,
არ დადუმდება მაშინაც,
ვერ მოკლავს ძილი ქუში,
სამარადისოდ გაშლილა
ლექსის ყვავილი სულში...

იუზა ჯაპიოვილი

თოვლი

მოთხრობა

აეროპორტიდან შინ მობრუნებულს კოკა გაცეცხლებული დახვდა, — რა გინდა, რას გადამეკიდე, წერას ზომ არ აუტანიხარო, კინალამ ბოთლი ესროლა შესვლისთანავე (საეარძელში მოკალათებული ნამთვრალევე ბორჯომს წრუპავდა), — ნეტა ამას ვინ ეკითხებოდა ბალი ათი შაურიო. დედამაც აუბა მხარი, — არ უნდა გაგეცილებინა, არ იყო საჭირო, ტრელიაყის წინ პაწია ოჭროსფერი ფიგურებით მოხატულ ბუფზე იჯდა და თმას ივარცხნიდა, არც ის დავიწყნია, — ამ ხათხალას კოკა თავიდანვე შენ გადაჰკიდევ.

ისედაც აფორიაქებული და ნერვებდაწყვეტილი, თავის ოთახში ჩაიკეტა. შარშან სექტემბერში გადმობარგდა აქ. ირმამ და კოკამ რომ იქორწინეს, მანამდე დერეფანში ჰქონდა კუთხე მიჩენილი. ერთი ციკქნა ოთახი იყო, ადრე საკუჭნაოდ ხმარობდნენ, თავისი ხელით შეარემონტა და კედლები ცისფრად გადაღებდა.

მთელი დღე უაზრო წრიალში გაატარა, — ხან გაუჩქრევლად იწვა ტახტზე, ხან დაფეთებული წამოხტებოდა. არც სამუშაო, არც სკოლა აღარ გახსენებია, არც ელენესა და კოკას გასვლა გაუგია სახლიდან, — თავში სულ ის ამბები

უტრიალებდა: ხედავდა, როგორ ალაგებდა ირმა ჩემოდნებს, — ეტყობოდა ღამე თეთრად გაეთენებია. პირველი კი არ იყო, მოყვანის დღიდან ასე გრძელდებოდა, მაგრამ კოკას წუხანდელი საქციელი მაინც აღარაფერს ჰგავდა, — ნესტოებდაბერილი იწევდა ფეხშიმე ქალზე, — აქედან წაეთრიე, სანამ შემომაკვდებოდეთ. ის თუ აგიეებდა, — შვილი რომ ეყოლება მერე ვეღარ მოვიშორებო. ეს ამბავი წინასწარ მოფიქრებულს ჰგავდა, თორემ დილით, რა დანახა ირმა მიდიოდა, შეეძლო არაყისთვისაც მაინც გადაებრალეზინა ყველაფერი. დედამაც ყინჩად ჰკითხა:

„საით ქალბატონო?“

„მივდივარ“. — წყნარად თქვა ირმამ.

სიტყვა „გაქცევა“ ან „გაყრა“ საერთოდ არ ყოფილა ნახსენები, უბრალო საყვედურიც არ დასცდენია და უფრო ამან მოშალა ორივე დედა-შვილი.

„მალე ჩამოხვალ?“ — დედამ კვლევად გაიღიმა სარკეში, თმა თითები შეისწორა და თეთრი ძაფით დაგვირისტებული მწვანე პენტუარი თქმებზე შემოიტმასნა.

არ ვიციო, — ირმამ მიუგო. ხელები უკანალებდა და თვითონ წაეხმარა ჩემოდნების დაკეტვაში. ოდნავადაც არ

სწყდებოდა გული, თორემ იტირებდა.

ტირილიც მოკრძალებული იცოდა, — მიჯდებოდა სადმე კუთხეში ან ფანჯარასთან და იცრემლებოდა. ცხვირ-სახოცს ხელებში კმუჭენიდა, ცრემლები კი ციციანათელებივით გაიფლებდნენ პაერში და უჩინრად ასხდებოდნენ კალთაზე. თმა ისე დაივარცხნა, ერთხელაც არ ჩაუხედავს სარკეში, ნაწნავის ბოლო წითელი ჰქონით წაიკრა, პალტო ჩაიცვა და ჩემოდნებს დასწვდა.

„რას იბერები, ვის ედიდგულები...“ — კოკა მძიმედ წამოღდა სავარძლიდან, მაშინაც ბორჯომის ბოთლი ეჭირა ხელში და ოდნავ მხრებში აწურულიყო, როგორც იცოდა, ხოლმე, — მშაკაცებში ჩამდგარი, განვლილი ჩხუბის ამბებს რომ იგონებდა.

„შინ მიდის, მამა მოენატრა... — ისეთი ტონით თქვა დედამ, თითქოს ეშინოდა არ გადაიფიქროსო. თეიმურაზი-საგან სასოებით მობარებული გასაღები ორი თითით ამოაცურა ხალათის ჯიბიდან, — აჰა, გამოიყვანე მანქანა, გააცილე!“

„არ მინდა გაცილება“ — თქვა ირმამ და კარებში გასვლისას ზიზღით შეათვალიერა ორივენი.

„არ გინდა და ნუ გინდა...“ — ჩაილაპარაკა ოდნავ ნირწამხდარმა, ელენეს თითებში ოქროსფერ ძეწკვზე მოკონწილე გასაღებს წაეტანა და ჯიბეში გააქანა.

„მომიკითხე ნური ეფენდი... — დაწვია დედამ. ეგვიპტურ ბუფზე ჩაიმუხლა და აბუზღუნდა, — რას გვერჩის, რას გვემართლება, თვალზე დასანახავად შეგვიძულა...“

მან კი, ამასობაში, დრო ისელთა და გარეთ გაივარდა. ირმა ის-ის იყო ალყაფის კარებში გადიოდა. მოზრდილი ჩემოდნებით ხელში საბრალო სანახავი იყო, — ბოლომდე შეკრულ ნაცრისფერ პალტოში გამოებერილი მუცელი ემჩნეოდა.

ბურუსში გახვეული მზე უღიმღამოდ ანათებდა შიშველა აკაციებსა და აგურის კუპყიან კედლებს; მარტი

ილეოდა, მაგრამ ზამთრის სუსტი კვლავ ძვალსა და რბილში ატანდა, ფლუდად ტაქსიც გამოჩნდა. აერტმორტში მანქანადან რომ გადმოვიდნენ, სიცივისაგან კანკალებდა, — ჯემპერის ამარა იყო. ბილეთი თავისუფლად აიღეს, ბარჯი ჩააბარეს და ჩასხდომის მოლოდინში გასასვლელთან შეჩვეულ ხალხს შეერივნენ. გოგნებული იყო, — რაც ხდებოდა, თითქოს მის თავზე ხდებოდა და არ კი იცოდა სწყენოდა თუ გახარებოდა.

„ნეტა მეც მოვდიოდე...“ — თქვა მან.

„ხომ არ მამტყუნებ?“ — ჰკითხა ირმამ:

„არა, არა — მიუგო მაშინვე. — მიკვირს აქამდე როგორ გასაქელი!“

„ახლაც გული მწყდება...“

„ნუ გეშინია, მე კი მოუველი ჩემს თავს“.

„ჰო, წელს უკვე სკოლას ამთავრებ... ზაფხულში ჩამოხვალ?“ — ჰკითხა.

„ჩამოვალ, — თქვა მან. — ისევ ერთად ვიაროთ ზღვაზე...“

მუცელზე რომ შეხედა, მიხვდა ამ სიტყვებს დაკარგული ჰქონდა აზრი და მნიშვნელობა. შარშანდელი ზღვა აღარ განმეორდებოდა, — აღარასოდეს, აღარასოდეს... საშინელი გულისტკივილი იგრძნო.

„ამ ამბავს თუ გადავურჩი, — ნაღვლიანად თქვა ირმამ, — ზღვისთვის ვიღას ეცლება“.

„ჩემი ბრალია, მე გაგაცანი კოკა!“

„არა, ჩემი ბრალია... — დაფიქრებულმა თვლები იატაკს გაუშტერა. — ვერ გამიგია, რა მოხდა შარშან ზღვაზე...“

ჩასხდომა დაიწყო და გასასვლელისაკენ მიჰყვნი ხალხის ნაკადს.

„ნუ გამოდიხარ, — უთხრა ირმამ. — ქურქის ჩაცმა რამ დაგავიწყა?“

რკინის ღობურას მოადგა იქეთა მხრიდან.

„მშვიდობით, ზურიკო, — გადმოიხარა და ლოყაზე აკოცა. — ხომ არ დამივიწყებ?“ — თვლები ცრემლებით ჰქონდა საფხე, ჯიბეში ცხვირსახოცს დაუწყო ძებნა.

„არა, არა... — იმეორებდა სიცივისა-

გან აკანკალებული. — მე შენ არ დაგ-
კარგავ!“

ბურთი მოაწვა ყელში, ხედავდა, რა
დღეშიც იყო ქალი, — მთელი ცხოვრე-
ბა ენგრეოდა. ტრაპზე ასვლისას მოი-
ხედა და ხელი დაუქნია. წინ რამხელა
ამბები ელოდა, — მშვიდობიანად რომ
გადარჩენილიყო, მაინც მთელი ცხოვ-
რება უნდა ეწვალა, რატომ, რისთვის?
— რამდენი რამ უნდა გადაეტანა, ყო-
ველივე ამას აზრი რომ მისცემოდა.
ტრაპი გამოსწიეს, მორტორი ჩართეს და
პროპელერებიც მყისვე გაუჩინარდნენ.
ბაქანი დაცარიელებულიყო, თვით-
მფრინავი ასაფრენი ბილიკისაკენ მიგო-
რავდა...

ოთახს ერთადერთი პაწია ფანჯარა
ჰქონდა, საიდანაც ბოძებზეყუენებული
ძველი აივნები ჩანდა. ღუმელების სა-
ამჭროს წინ ტროტუარზე გამოტა-
ნილ თუნუქის საჭრელ დაზგებს ისე-
დაც ვიწრო ჭუნაბანდი მთლად ჩაე-
ხერგათ, ჩაქუჩების განუწყვეტელი ქა-
ხაჭუხისაგან ყურთასმენა არ იყო. სამ-
ღებროების ღია დარბაზში გამოფენილ
ფალას-ფულასებს წურწურით დასდი-
ოდან წყალი. მთელი ეს უბანი ნგრე-
ვის ზონაში იყო მოქცეული, მაგრამ
დანგრევასაც აღარ ადგებოდა საშველი.

ქარმა გაიჭრიალა, — თეიმურაზი და-
ბრუნებულიყო სამსახურიდან. უსიამოდ
გაჰკენწლა გულმა, — მის გამოჩენას
ფეხზე ადგომით უნდა შესხედროდა.
ეს წესი ელენეს და კოკას, რა თქმა უნ-
და, არ ეხებოდათ, ირმას ხომ საერთოდ
ვერც ამჩნევდა.

მამინაცვალმა მადიანად იეახშმა სამ-
ზარეულოში; კმაყოფილი სახით ახრა-
მუნებდა, ძიძგნიდა და სვლედა. მაგი-
და გააწყობინა და ანიშნა, თვითონაც
იქვე მჯდარიყო, — თუ ვინიცობა რაი-
მე მოეპრიანებოდა, ან გამომლაპარაკე-
ბელი დასჭირდებოდა. ელენე სად არი-
სო, — ჰკითხა. ვახშამი მოეთავებინა და
გაზეთის მეოთხე გვერდს ათვალეირე-
ბდა, ბროლის საფერფლეზე ახალმო-
კიდებული სიგარეტი ბოლავდა. ეს გა-
ზეთი მისი ერთადერთი საკითხავი გახ-

ლდათ, განსაკუთრებით — „საინტერე-
სო ამბების სამყაროში“ ედუკაციური
ჯანმრთელი რომ იყოს. (რამდენიმე
ნე და კოკა ტასიკოსთან წასულანო,
ყურები ცქციტა. იმაზედაც აღარ გა-
ჯავრებულა, მანქანა რად გაიყვანაო.
აღრე სულ კოკა დააჭრიალებდა აღმა-
დაღმა, მაგრამ ბოლო დროს, რაც ზღვა-
ზე „აკიდებული“ ვიდაც გოგო ცოლად
დაისვა და ამით წყალი გადაასხა მის
გეგმებს, არა მარტო მანქანაზე დაჭ-
დომას უკრძალავდა, — ჯიბის ფულსაც
აღარ აძლევდა. ბოლოს ირმაიც მოი-
კითხა.

— წავიდა. მიუგო მან.

— სად წავიდა?

— შინ...

მეტი არაფერი უკითხავს, გაზეთი
დადო და სიგარეტი საფერფლის კი-
დეს მიასრისა. ჩვეულებრივ, სანამ თი-
თებს ან ტუჩს არ დასწევდა, მანამ
ეწეოდა. თვალები მოკუტა და გამელო-
ტებულ კეფაზე ხელი მოისვა. სახეზე
ვერ შეატყობდი რა სწყინდა ან რა
უხაროდა, მაგრამ ახლა აშკარად იგრძ-
ნობოდა, ნასიამოვნები რომ დარჩა.
წუხანდელი ამბების შემსწრე, იოლად
მიხვდებოდა რა წასვლაზედაც იყო
ლაპარაკი, თან ტასიკოს ხსენებაც ენი-
შნა, — კოკასა და ცაცოს საქმეში ხომ
სწორედ ტასიკო იყო ჩარეული. ბოლო
ხანებში ისედაც ატყობდა — კოკა შარ-
შანდელ ამბებს რომ ვერ ინელებდა, —
ცოტაოდენ ჯიბის ფულს ელენე აძლევ-
და, მაგრამ უმანქანოა აგაყვება.

თეიმურაზზე უკეთ ვინ იცოდა შარ-
შანდელი საქციელით კოკამ რა ზიანიც
მოუტანა ოჯახს. საქმე წკიპზე იყო მიმ-
დგარი... — რა ქნა, რა ქნა! — დამოყვ-
რების მაგიერ მტრად მოჰქიდა მინისტ-
რის მოადგილე. სევასტიმაც აღარ და-
აყოვნა, „მთელი რიგი დარღვევებისათ-
ვის...“ უბინიკა და საამჭროს უფრო-
სობიდან პირდაპირ ექსპედიტორად
უკრა თავი მომარაგების განყოფილე-
ბაში. დიდად სახარბიელო სასიძოდ იქ-
ნებ კოკაც არ მიაჩნდა, მაგრამ გადა-
წყვეტი სიტყვა იმ კნაჭა გოგოს ეკუთ-

ენოდა, რომელიც, ღმერთის წყალობით, პირდაპირ ჰკუთხა ჰკარგავდა მის პედოვლათ ვაჟზე, ხოლო თუ ამ საჭმეს ჩაშლა ეწერა, უარი, დიალაც, გედონ სევასტიჩის მხრიდან უნდა თქმულიყო. ბოლოს მიხვდა — თუ სევასტიჩი ამ ღრმოდე, ასე თუ ისე, მაინც აბოგინებდა, მხოლოდ იმიტომ, იმედი ჰქონდა უთუოდ მოხდებოდა ის, რაც მან აგერ ბიჭის პირით შეიტყო. ესეც ელენესა და ტასიკოს დამსახურება გაბლდათ, რომლებიც, მიუხედავად აშკარა დამარცხებისა, ფარ-ხმალს მაინც არ ჰყრიდნენ; თვითონაც, რაღა თქმა უნდა, მათ მხარში ედგა.

— სადა ხარ!? — წამოიძახა უცებ თეიმურაზმა.

— აქა ვარ. — მიუგო მან.

— შედი აბაზანაში წყალი გამიცხელებ!

მოკლედ დახერხილი შეშა ღუმელში შეჰყარა და ნავთი შეასხა. — ოღონდ ზურგზე ხელის წასმა არ მომთხოვოსო. გულს ურევდა ქონიან ტანზე აგორებული ჭუჭყი თითებში რომ ებორკებოდა. უმადურიც იყო, — რაღა სულ ერთ ალავს მისვამ ხელსო. არხეინად იჭდა, „ბადუსანიით“ აჭაფებულ ცხელ წყალში, — ზევით, ქვევით... უჰ, შენი დედა... იქით, იქით, შე მამაძაღლო. რამდენჯერ უფიქრია, ამ ვედროს თავზე წამოვამხობო... დედა კიდევ ჰო... ცოლი იყო მისი, — მამის აუგად ხსენებას ვერ იტანდა.

ცეცხლი რომ გააჩაღა, კვლავ თავის ოთახში გავიდა. ამ დილით ვეღარ მოესწრო ირმას დალაგება, — ის ულაგებდა ხოლმე. დედა იშვიათად შემოდითოდა, — არ ვუყვარვარო ვერ იტყოდა, მაგრამ აი, კოკა ხომ ელენეს ღვიძლი შეილი არ იყო, — ათი წლისა დახვდა. — მაინც მეტი საერთო ენა ჰქონდათ გამოჩახული. ბებია სულ სხვა იყო, — ბებია მისთვის მართლაც სულს ლევდა... ზამთარში, თითები რომ წაეყინებოდა, ბებია უბეში იწყობდა მის პაწია ხელებს და დამკნარი ძუძუებით უთბობდა...

ბავშვობის ტკილი მოგონებები თოვლით დაყურსული ეზო-მიღწიდან ხილვით იწყებოდა. წერ შედამზნისას ღმერთი თოვთა ცოცხლებოდა სსოვნაში: კართანასთან დაბალ სამფეხა სკამზე მჯდარი, ხედავდა ბავსმოდებული ხეების ფონზე როგორ იქსოვებოდა პაერში ფიფქების ნაცრისფერი ბადე; ესმოდა კერასთან მოფუსფუსე ბებიას ჩიფჩიფი, — რაღა გვეშველება, დიდი თოვლი მოვა, ან შეშას ვინ დაგვიპობს, ან წყალს ვინ მოგვითანსო. გამელანებას ვერ ბედავდა, თორემ ნეტამც მოვიდოდესო, ფიქრობდა. ნაეაშმევს, ოდა-სახლისაკენ რომ მიიკვლევდნენ გზას, მისი გულის გასახარად, ჰრაქის შექმნე პეპლებივით ირეოდნენ მსხვილი ფანტელები. ღამით სულ თოვთა ესიზმრებოდა, ზოგჯერ დაფეთებული ილეიქებდა, — ვაი თუ გადაიღოო, მაგრამ ამასობაში კავი, სარტყელი ან ანძის ხე გაიჭრიალებდა თავანში, იმის დასტურად — სახურავზე უკვე ბლომად იდო და ახლაც ხეაერიელად ბარდნიდა. ძილი უტყდებოდა თეთრად გადაჰენტილი უცხო სამყაროს ზილის მოლოდინში.

ეს მოგონებები რაღაცნაირ „თოვლის ნოსტალგიად“ ჰქცეოდა. რა იყო მაინც, — მოყოლებული 1956 წლიდან, თბილისში ფიფქიც აღარ ჩამოვარდნილა და აგერ უკვე მეშვიდე უთოვლო ზამთარი ილეოდა. ამ ამბავს, რაც მთელი ქვეყანის სალაპარაკოდ ჰქცეულიყო, მის ცხოვრებაში მომხდარ ცვლილებებს აბრალებდა, — ბებიის გარდაცვალების შემდეგ სოფლად მამისეული კერა რომ მოენგრა და დედამ ქალაქში წაიყვანა...

მამინაცვალი ეძახდა, მაგრამ წაუყრუა. არ იყო ახლა მისი ტანის დამბანი. უწესრიგოდ მიმოფანტული სახურავების მიღმა ბირდაბირივით დაკბილული ჰორიზონტი იფერფლებოდა. ოთახში ჩამოზნელდა და კედლები ჰუჩიდან შემოჰკრილმა შეუჭრდილებმა მოხატეს. პირდაპირ, ხის შავ ჩარჩოში, მამის გადიდებული სურათი ეკიდა,

სამხრეებიანი ფორმის ქურთუკი ეცვა და ისეთი ჭკვიანური გამოხედვა ჰქონდა, ვერც კი წარმოიდგენდი, ცოცხალი თუ აღარ იყო. სურათის მინა ქუჩაში მოქანავე ნათურის შუქს ირეკლავდა, სხივი გაბზარული მინის ხან ერთ, ხან მეორე კიდეშიც ციმციმებდა. დედას არ ექაშნიკებოდა სურათის დანახვა, იქნებ მიტომაც გაურბოდა შემოსვლას. ერთხელ მაშინაცვალმა ჯაგრიის ესროლა და მინა მაშინ გატყდა, — რაღა ახლა ამაცილაო, გული სწყდებოდა. — სხვა დროს მეტ სიზუსტეს იჩენდა ხოლმე.

საბაზანოდან წყლის შხაუნი ისმოდა. იქნებ ერჩივნა კიდეც თეიმურაზს თავის გემოზე, — ნიკაპამდე „ბადუსანის“ მომწვანო ქაფში ჩამალული, სამო ფიქრებს უღიმოდა. კოკას გამოისობით, მართალია, შარშან კაი თბილი ადგილი დაჰყარავა, მაგრამ არც ისე იყო საქმე, სხვების გასაგონად რომ წუწუნებდა, — აღრიხნელიც საკმაოდ ჰქონდა შემორჩენილი. მარტო ის კმაროდა, რაც ბოლო ხუთ-ექვს წელიწადში საქმეები დაატრიალა, — მანქანა იყიდა, სახლი აიშენა (მაღლე ვაკეში, ბარანოვის ქუჩაზე, ხუთოთახიან ბინაში შევიდოდნენ), ნაკვეთიც აიღო ქალაქგარეო სააგარაკოდ, თუმცა ელენე ყველაფერს ცხვირის წვერზე იდებდა, — მესმის წყნეთი ან შინდისი გეტყვა, — ცხვარიჰამია რა ოხრობააო. ყველაზე მეტად კოკა უხეტქავდა გულს, — ათი წელია ინსტიტუტიც ვერ დაუმთავრებია, მუშაობით ზომ თავს არ იწუხებს (ცოლიც რომ მას ჩამოჰკიდა სარჩენად კისერზე?!), ასე ჰგონია ფულეზი ციდან ცვივა და რასაც თავისი ჭკუითა და მოხერხებით აკეთებს, ათასნაირ რისკთან არ იყოს დაკავშირებული. ერთი პირობა შეჩენილი ჰყავდა, — სადმე, რომელიმე საამქროში, წილი მიჰყიდო. თავად რა შეუძლია ჩხუბის, ქეიფის და ქალების დევნის მეტი? კაცის გაღახვაში კი ფულს არ იძლევიან, იქით უნდა მიამავო, ვირის აბანოში რომ არ გიკრან თავი. ღმერთს ეგ ერთი

გარეგნობა მიუცია და ვერც ის მოიხმარა... მაგრამ ახლა, რაღაღმერთს იცის დედამამიშვილი გაქცეული, იქნებ შემობრუნდეს საქმე...

ირმა კი ალბათ მაშინველ სახლში ბუხრის პირას ზის და თვალცრემლიანი ჰყევა აქაურ ამბებს. ნიკაპამოგრძელებული კაცია ხალვაშიც იქ იქნება. ნური ეფენდი გულმოკლული ანუ გეშებს, ხან საყვედურიც წასცდება, — ზო გეუბნებოდი, შვილო, ეგ ხალხი საჩვეწო არ არისო. მასზე, მასზე რა უნდა იფიქროს ბიძია ნურიმ, ასე რომ უყვარდა და პატივს სცემდა?...

ეს ყველაფერი ლოდივით აწვა გულზე, სიბნელეში ბოლოს ცემას მოჰყვა, მერე უცნაური რამ წამოელანდა და შუა ოთახში სტელგანებული შედგა. ფანჯარა მიაპყრო გაფაციცებული მზერა, ლამის გული საგულიდან ამოუვარდა, — წწრაფად მიიჭრა, შეორთქლილი მინა გადაწმინდა და მოულოდნელობისაგან კაცი სახტად დარჩა:

თოვდა!

მსხვილი, მბრწყინავი ფანტელები აცვივოდა ელექტრონის შუქით განათებულ ხეებს, სახურავებს, ბოძებს, მათულებს; ქუჩა თეთრად გადაპენტილიყო... აღტაცებულმა, ფანჯარა გამოადო, ხელი გადაჰყო, — ნამდვილად თოვდა, ისე როგორც ადრე, მის ბავშვობაში. ხელისგულზე ხმაურით აღნებოდა ფიქვები, შავი ჯემპრეს სახელო თეთრად მოიჩითა. ხარბად ისუნთქავდა თოვლის სურნელებით გაფლენილ ჰაერს, — ახლავე გავარდებოდა და გაძლებოდა თოვლში ხეტიალით. შუქი არ აღნთია, ფანჯარა მიჰხურა და სიბნელეში, ტახტქვეშ ბატინკებს დაუწყო ძებნა. ჯემპრს ზემოდან ყავისფერი ქურქი გადაიცვა, ირმას ნაწიქარი ნაცრისფერი ქუდი ჯიბეში ჩაიტენა. ტახტზე ჩამოიჭდარი ბატინკების ზონარს რომ იკრავდა, გაიფიქრა, — არც თოვს, არც არაფერი, — უბრალოდ მომეჩვენაო. შეშფოთებულმა მიაყურადა: გარედან განათებულ, შეორთქლილ მინებზე უამრავი პაწია ჩრდილი მისრიალებდა. ნამდვი-

ლად თოვდა, თანაც ისე ბარაჭიანად და ხეაერიელად, — აღრე სოფელში რომ იცოდა ხოლმე.

ათოვდა ღია აივნებზე გამოფენილ თეთრეულს, ეზოში ყურისწამლები ჟრამული იდგა, — სულ გადაეთელათ ახალმოსული თოვლი, მოაჭირებდნენ მოეხვეტათ, აგურის კედლებზე მიშენებული ფარდალა ფარდულების სახურავებისთვისაც მიეწვდინათ ხელი. უხერხული ღიმილით აუარა გვერდი სახეაღწილ, ატრუხულ გოგო-ბავშვებს, ცხვირ-პირსა და საყელოებში რომ ატენიდნენ ერთმანეთს თოვლს. ალაყაფის კარებში გასვლისას გუნდა მოატყეის, სწრაფად განვლო ქუჩაბანდი და ახალგაყვანილ ფართო სანაპიროზე გავიდა.

ხელმარჯვნივ, პროექტორების მუქით განათებული, სამშენებლო მოედანი გამოჩნდა, მეოთხე სართულამდე აყვანილი, არმატურებამოშვერილი რკინა-ბეტონის კარკასებით. თვითონაც აქ მუშაობდა დამხმარე მუშად. ხელფასიდან ცოტაოდნე ჯიბის ფულს იტოვებდა, დანარჩენს ოჯახშიღებდა, — ლუქმას აღარ დამაყვდრიანო, მაგრამ ამაზე ორივე ცოლ-ქმარს ირონიულად ელიმებოდა, თითქოს მისი შრომა შრომა არ იყო და ფული არ ფულობდა. დედა ერხუბებოდა, — ნუ გაგვიწყალე გული ამდენი ეჭვიანობით, — ვის რად უნდა შენი მუშაობა, ანდა შენი ნაცოდვილარიო. სასაუბრეში შეუხვია სიგარეტას საყიდლად, — შარშან დაეჩვია ზღვაზე და მას აქეთ ცოტ-ცოტას ეწეოდა.

ღარბაზის კუთხეში ძია ვასოსა და ნოდარს მოჰკრა თვალი. უკანვე აპირებდა გაბრუნებას, მაგრამ შეამჩნიეს.

— რად გააცდინე სამუშაო? — ჰკითხა ძია ვასომ.

— ვერ ვიყავი, რაღაც კარგად...

— დაჯე... — ნოდარმა სკამი მიუჩოჩა. ეტყობოდა, უკვე გადაკრულში იყვნენ, — ერთი ჭიქა შენც დაგვილიე.

— თოვლი აღდგრაძელე... — ძია ვასომ არაყი დაუსხა. — ხედავ რაღა გაალამაზა ქვეყანა?!

ძია ვასო კალატოზი იყო. მთელი დღე ხარაოზე მდგარი ზელმარჯველ ხმარობდა ჭაფჩას, თარაზისა და მშვეულს... — ჩანდა, როგორ ეთამაშებოდა ფიფქები ვიტრინას, ქუჩაში ხალხი ირეოდა.

— შემოსტუმრებულს გაუმარჯოს! — ვასომ ჭიქა მიუჯახუნა.

— მუყაითი ბიჭი ჩანხარ, მაგრამ, სწავლაზე გული რად აიცრუე?

— საღამოს სკოლაში დავდივარ. — მიუგო მან.

— ეგეთი რა გაგიჭირდა, კაცო?

— განა უჭირს, რო... — ჩაერია საუბარში ნოდარი. — ეგ ვისი შვილია ძია ვასო, იცი შენ?

ვასომ მხრები აიჩეჩა.

— თეიმურაზი როა, აგერ, რიყეში!

— ვიცი, გამიგია, — წარბები შეჰყარა. — ამბობენ დიდი ქეშანი ვინმეაო ეგ ბემურაზი... გაგიმარჯოს, რაღა! — კარგად წამოწყებული სადღეგრძელო უცებ მიაფუჩეჩა და არაყი გადაკრა.

ძლიერ ეწადა ახლა სცოდნოდა ძია ვასოს, რომ მამა ხელწამოსაკრავი კაცი არ იყო. მართალია, მას არ ახსოვდა, მაგრამ ბებიისაგან იმდენი რამ ჰქონდა გაგონილი: ჯერ ბაღლობა და დავაჯაცება, ომიდან დაბრუნების მერე კი მილიციის მუშაობა, ვიდრე 1948 წლის დეკემბრის ერთ სუსხიან დღეს, სურების მთებში ყაჩაღის ტყვიით დაჭრილი მამა საავადმყოფოში დაღუპდა სულს. კარგი იყო ისიც სცოდნოდა, როგორ უკვირდით, თურმე, გასვენებაზე შორიდან მოსულ გლეხებს, — რა პაწია სახლი ჰქონია ჩვენი მილიციის უფროსსო, თვალწინ დაუდგა მიწიდან ერთი მტკაველის სიმაღლეზე ამოწეული ძეძვ და ხნარცადავლოლი სახლის ბალავარი, იმ შემოდგომაზე რომ ჩაეყარა მამას და მომთავრება ველარ მოესწრო. კიდევ ორი თუ სამი ჭიქა დალია და გულნატკენი გამოვიდა გარეთ, ხოლო მანამდე, რაჟი ჯიბეში ორიოდ გროში უქყოლია, იმათ ერთი არაყი გაუხვავნა. ხილზე გადასვლისას კარგა ხანს უტყირა როგორ ეფინებოდა თოვლი მდი-

ნარეს, — დასანანი იყო, თიხისფერ წყალში მყისვე რომ ქრებოდნენ ფანტელები. თბილ ქერქებსა და ყურებიან ბეწვის ქედებში ჩაფუთვნილი, გახალი სეზული მოსეირნები ტროტუარზე ვეღარ დატეულიყვნენ და შუა ქუჩაში მოაბიჯებდნენ, სახეგაბრწყინებული ერთმანეთს ულოცავდნენ თოვლს... ირმას როგორ უყვარდა, — ხედავდა მაინც ამ აშბავს? — ნეტა ახლა მარტო თბილისში კი არა, მთელ საქართველოში ეთოვძა!

თავბრუ დაეხვა, — კაი სამი თუ ოთხი ჭიქა ხუზა და მშიერ კუჭზე გვარიანად მოჰკიდებოდა.

ირმა შემთხვევით გაიცნო შარშან ზღვაზე...

ორი ოთახი ეჭირათ ეზოს სიმწვანეში ჩაფლული ღია აივნისანი სახლის ბელეტაზე. ერთ ოთახში დედა იძინებდა, მეორეში თვითონ და კოკა. აივნიდან, ლელვის, თუთისა და ხურმის ხეების მიღმა ლურჯად მოლივლივე ზღვა ჩანდა. ეზოში იასამანი, ჩაის ვარდი და ფერად-ფერადი ჭრინანთემები ჰყვავდნენ. ზაფხულობით აქ დადიოდნენ დასასვენებლად. თეიმურაზი მათ მარაქაში არ ერეოდა, — როგორც ყველა საქმეს გადაყოლილი კაცი, მაშინაცვლი იშვიათად სარგებლობდა ხოლმე შვებულებით.

ნანატრი ამინდები იდგა და მომცრო საზღვაო ჩანთით ხელში, რომელსაც ლურჯ ზვირთებზე გაკრული იალქნიანი ნავი ეხატა, დილაუთენია გარბოდა პლაჟზე, — პლაჟიც არ ეთქმოდა, — ნაპირის გასამაგრებლად დაყრილ რკინაბეტონის ვეება კუბებს შორის ხელისგულის სიფართო ადგილს მიაგნო. ტანსაცმელს ოქროსფერ წვრილ ქეიშაში მისილულ კანგაცილილ მორზე ალაგებდა. დილით ზღვა გლუვი, მუქი ლურჯი ფერისა იყო, პორიზონტი — მკვეთრად მოხაზული. სანაპიროს რკინიგზის ხაზი მიუყვებოდა, სადაც დროდადრო გრუხუნით ჩაიქროლებდნენ მძიმე სატვირთო ეშელონები, ხალხით გაჭედილი საგარეუბნო მატარებლები

უხმოდ დასრიალებდნენ ლიანდაგებზე. ამგვარი მყუდრო ადგილებზე ეტყობოდა აქ საკმაოდ იყო, — ათი-ათწამეტი მეტრის მოშორებით ყველგან ჩანდა სიმშვიდესა და მყუდროებას დანატრებული თითო-ოროლა კაცი. შეადლისას რკინიგზის ხაზს გადაღმა, გზატკეცილის პირას პატარა პავილიონში სადილობდა. დედამ და კოკამ სანახავადაც არ იყადრეს მოსვლა, — საერთო პლაჟზე დადიოდნენ, სადაც კეთილმოწყობილი საშხაპეები და სოკოსმაგვარი საჩრდილობლები იყო, გზად ტასიკოსა და ცაცოს გაუვლიდნენ მანქანით. მთელი დღე ერთ-ორჯერ თუ ჩაქნიდნენ წყალში, სხვა დროს აერარიაზე ჩრდილში ისხდნენ და ჯოკერს ან კინგს თამაშობდნენ. ყავისფერყდიანი საერთო რვეული მათი სახელების ვასწვრივ ჩამწერივებული ციფრებით იყო აჭრელებული, პორტატული მაგნიტოფონი კი ვანუწყევტლივ უკრავდა. მთელი უბედურება ის გახლდათ, ცაცომ ცურვა არ იცოდა და კოკა ამოდ ირჯებოდა. მერე, ეტყობოდა, ცაცომაც ჩაიჭნია ხელი და თუ მაინც განაგრძობდა მეცადინეობას, მხოლოდ იმიტომ, კოკას ძლიერი მკერდისა და ღონიერი ხელების შეხება ეგრძნო, — უფრო მეტად ლურჯ-წითელი ფერის რეზინის გასაბერ ლეიბზე წოლას ამჯობინებდა, მაგრამ გული საგულეს რომ ჰქონოდა, ლეიბის კიდევებს ჩაქიდებული კოკა ერთგულად დააცურებდა ნაპირის გასწვრივ და ამ დროს, ალბათ, მის გამხდარ კანკებსა და ჩავარდნილ მკერდს ხედავდა, ან — მამაკაცურ ვიწრო თეძოებსა და წაწვეტებულ მხრებს. მათი შეუღლების საკითხს გულში ყველა გადაწყვეტილად თვლიდა, — ახლა ტასიკოსა და ელენეს მეცადინეობა იქითკენ იყო მიმართული, როგორმე ამ ერთ კვირაში, კოკას ოფიციალურად ეთხოვა ცაცოს ხელი, რასაც შემოდგომაზე ქორწილიც უნდა მოჰყოლოდა. მალე მისაღები გამოცდები იწყებოდა და ცაცო თბილისში მიემგზავრებოდა სამედიცინოზე ჩასაბარებლად. ტასიკოს მტკიცებით, მის სა-

ხელოვან ძმას ამ ორი წლის წინათაც შექმლო მოეწყო შვილი, მაგრამ მინისტრობას უმიზნებდა და ხალხისათვის ზედმეტი სალაპარაკო რომ არ მიეცა, ჯერ რომელიღაც სამკურნალო დაწესებულებაში დააწყებინა მუშაობა, სადაც, იმავე ტასიკოს თქმით, ცაცო უწყისებზე ხელის მოსაწერადაც კი არ მიდიოდა.

იმათი ავან-ჩავანი ყველაფერი იცოდა, — დილით შინ მიირთმევდნენ ჩაის, შეადლისას ხილზეც იოლად გადადიოდნენ, ზოლო საღამოობით „მერცხალში“ ვახშობდნენ და მაინც ამ რესტორნის ლანძღვაში ამოსდიოდათ სული, — ცუდად გეგმისაზურებიან, სიბინძურეა და კერძებიც არ უვარგათო. მერე, რაკი ტრანსპორტი არ უქირდათ, ბათუმში დაიწყეს სიარული. კერძები არც „ინტურისტებში“ უვარგოდათ, მაგრამ სამაგიეროდ თითო ბოთლ ჩაციებულ შამპანურს სურნელოვან თურქულ ყავას ატანდნენ: გარდა ამისა, იქ მეტი წესრიგი და სისუფთავე იყო, თან ინტერიერიც იზიდავდათ და რაც მთავარია — უცხოელების გარემოში თავს ამაღლებულად გრძნობდნენ...

კოლმეურნეობის მოედანზე ტრამვაის გაჩერებასთან იდგა. ისევ ბარდნიდა და თოვალში ლამაზად დაჰქროდნენ ტრამვაის ფერად-ფერადი ვაგონები. პრილა მავთულებზე მოსრიდელ ბიგელებს ისეთ ხმაურით სცვიოდათ კაშკაშა ნაბერწყლები, თითქოს ქარი აფრას ატაცუნებდა ან ფხრეწდა. კონდუქტორმა ბილეთი მოუხია და მუქაში თბილი ხურდა ფული ჩაუჩხრიალა. უკანა ბაქანზე ერთმანეთს მიხუტებული ახალგაზრდა, ლამაზი წყვილი შენიშნა და მისდაუნებურად ზღვაზე წაითხული ისევ ის მოთხრობა გაახსენდა, — ოთახში ტახტზე წამოწოლილმა ამ დილითაც რომ ეძება წიგნში, მაგრამ ვერსად იპოვა. სათაური აღარ ახსოვდა, სიყვარულზე კი იყო. გაცეხებული ატრიალებდა ხელში, — ხომ არ მეშლებაო, მაგრამ ნამდვილად ის წიგნი ეჭირა, — ფურცლებში ჩარჩენილი წერბი-

ლი ქვიშა ებნეოდა მკერდზე... ტრამვაის უკან ისე აედევნა თოვლის კორიანტელი, როგორც გემს აქაფებული წყლის ქავლი...

ერთხელ, ბანაობით რომ გული იჭერა და ნაპირისაკენ მიცურავდა, ხელისგულის სიფართე პლაჟზე, ბეტონის კუბებს შორის მორბე ჩამოქცდარი ბრდღვიალა ყვითელხალათიანი ქალიშვილი დაინახა. ქალიშვილს მზის სათვალე ეკეთა და ვერ მიმხედარიყო, მუხლებზე მშვიდად ხელებდაკრეფილი, მას უყურებდა თუ ჰორიზონტს გასცქეროდა. უხერხულად შეუოვნდა წყალში, — იქნებ გამვლელია და ცოტა ხნით შეისვენაო, მაგრამ ეტყობოდა არსად აპირებდა წასვლას, — ხალათის კალთები საგულდაგულოდ შემოეკეცა წვივებზე, იქვე ყვავილებით მოხატული საზღვაო ჩანთა იდო. დამორცხვებული გავიდა ნაპირზე, არ იცოდა რა ეთქვა, მისი ტოლა ყოფილიყო კიდევ, ჰო... — გაცილებით უფროსი სჩანდა.

„ჩემს ზღვაში ბანაობ“. — უთხრა ქალიშვილმა.

უხერხულობამ მყისვე გაუარა, — მიხვდა, როგორც იყო ნათქვამი. ასაკით და ისედაც თითქმის ბავშვი იყო, მაგრამ თუ გამხედაობა ნებას მისცემდა, შექმლო უფროსებსაც აპყოლოდა საუბარში.

„მართლა?... — გაუღიმა. — ბოდიშს ვიხდი, არაფერი ვიცოდი“

„ახლა?“ — ქალიშვილმა სათვალე მოიხსნა. ფართოდ გახელილ მის მიამიტ თვალებს ზღვისფერი დაჰკრავდა.

„რა ახლა?“

„ახლა ხომ იცი?“

„აი, ამოვედი კიდევ... ინებეთ თქვენი ზღვა!“

„ნაპირი?“ — ეტყობოდა ღიმილს იკავებდა.

„ნაპირიც თქვენია?“

„რა თქმა უნდა, — ყველა ზღვას თავისი ნაპირი აქვს.“

„თქვენ მირჩევთ სხვა ზღვა და ნაპირი მოეძებნო?“

„ასე გამოდის“.

„მაშ, გვიჩუბებია და ეგ არი!“

„რატომ?“

„მე ამ ზღვას და ნაპირს ვერ შევე-
ლევო“.

„ვერც მე“.

„იქნებ მოვრიგებულყავით?“

„ვგონებ შეიძლება, — თქვა სიცი-
ლით. მანამდე კი თვალბმობუტუტელმა
სერიოზულად ახედ-დახედა, მერე წა-
მოდგა და ხელი გაუწოდა — მე ირმა
მქვია!“

ასე გაიცნეს ერთმანეთი შარშან ივ-
ლისში. გაღიმებისას ირმას დაბალი
მეჩხერი კბილები უჩანდა. მზესუმზი-
რას დიდრონი თავთავებით მოხატული
ჩითის ხალათი ეცვა. ბოლოში წითელი
ჰინჭით შეკრული მსხვილი ნაწნავი ირი-
ბად გადმოვგდო მკერდზე. ვიდრე გა-
იხდიდა და საბანაო კოსტუმს გადაი-
ცვამდა, თავისივე ხილბანდით აუხვია
თვალეები.

ცხელ სილაში გულადმა გაშოლ-
ტილს, ხილბანდის უცხო სურნელი
აბრუებდა. პატარა ბიჭად რომ ჩაეთვა-
ლა, ამ საუბარს არ გაუბამდა, არც
თვალეებს აუხვევდა, — უბრალოდ ეტ-
ყოდა, აქეთ არ გამოიხედო.

ხილბანდი რომ მოიხსნა, მზემ თვა-
ლი მოსჭრა და ქალიშვილი ცის ღერჯ
კამარაზე მიხატულივით დაინახა. სწრა-
ფად წამოხტა, თვალეები მოისრისა, —
ყურებსა და შუბლზე ჩამოწეულ ღერ-
ჯი ფერის რეზინის საზღვაო ქელში ირ-
მა მის კბილა გოგოს ჰგავდა, ლოყებზე
ბაწია ფოსოები გასჩენოდა, — ის თუ
აცილებდა, ასე გაშტერებული რომ
უყურებდა. მერე ზღვისაკენ მიტრიალ-
და და როცა წითელზოლებიან საბანაო
კოსტუმში გამოჩნდებოდა მისი კენარი
ტანი იხილა, ცრემლები მოერია, — არა,
მისი კბილა გოგო კი არა, ისევე დას-
რულებული, მწიფე ქალი იყო, როგორც
იმ ხალათზე მოხატულია მზესუმზირას
ყვითელი თავთავები. წელანდელი სი-
ახლოვის გრძნობა გაქრა, ახლა ის შო-
რეული, უფხო და მიუწვდომელი
ჩანდა.

დიდხანს არ გაჩერებულა, — ცურ-
ვით გული იჯერა და წავიდა. სილაში
პირქვე ჩამხობილმა წიგნი გაშალა და
სწორედ მაშინ წაიკითხა ის მოთხრობა,
მერე რომ წიგნიდან ასე სასწაულებრივ
გამქარალიყო...

ნაცრისფერ შარფში გამოვლონჭი-
ლი, ტყაბუქწამოსხმელი კონდუქტორი
ჩასციებოდა, ბილეთი აიღო. ხელები
ტყავის გაქეჩილ ჩანთაში ჩაეწყო და
მტრულად უმზვრდა. ჯიბეები მოიჩხ-
რიკა, უნდოდა ბილეთი ეჩვენებინა,
მაგრამ უცებ შენიშნა, — ტრამვაიში
კი არა, ავტობუსში იჭდა, თითქოს რა-
ღაც სასწაულო ტრამვაი ავტობუსად
გცვლიყო... სასმელს ისე გაებრუებო-
ნა, არც ახსოვდა ავტობუსში როდის
გადაჯდა. დარკვენილმა ბილეთი კი
აიღო, მაგრამ პირველსავე გაჩერებაზე
ჩამოვიდა და ფეხით დაჰყვა ქუჩას.
ისევ ბარდნიდა, გაზონებში ნორჩი
ყლორტები თოვლის სიმძიმეს დაედ-
რიკა, დეკორატიული ბუჩქები მარმა-
რილოში ნაკვეთ უნატიფეს ლარანაკებს
ჰგავდნენ. თოვლით შეღვსილი ლამპი-
ონები მკრთალად ციმციმებდნენ, ქუ-
ჩაში ხალხი შეთხელებულიყო. ირგე-
ლივ კი თითქოს ყველაფერი დაეყრუე-
ბინა და დაემუწვებინა თოვლს, — მსუ-
ბუქი მანქანებიც უხმოლ დასრიალებდ-
ნენ, ფანტელები კი ჩუმი შრიალით რა-
ღაც იღუმალ ამბებს ჰყვებოდნენ, ისე-
თივე ხალისითა და დაჟინებით, რა და-
კინებითაც ცვივოდნენ ცის შორეთი-
დან და ეფანებოდნენ დედამიწას, თით-
ქოს სიხოვდნენ, ემუდარებოდნენ ყუ-
რი მიეგდო მათთვის და მოესმინა...

დღეა და ტასიკო ვაზით ჩამოხუ-
რულ აივანზე ქილის წნულ სავარძლებ-
ში ისხდნენ, დაბალ მაგიდასთან, რო-
მელზედაც ბროლის ვაზებით საადრეო
ყურძენი, ქარვისფერი თუთია, წითლად
მოხასხასე ბალი და სხვა ახალშემოსუ-
ლი ხილი ელავა, იქვე კონიაკის გახს-
ნილი ბოთლიც იდგა.

გაცილებას უწყობდნენ ცაცოს.

გამოცდების დაწყებამდე მთელი კვი-
რა რჩებოდა, მაგრამ გედონს ებრძა-

ნებინა, ჩამოვიდესო, — მიმღები კომისიის ერთ-ერთი წევრისთვის უნდა წარედგინა, რომელიც მისი მოწყობის მთელ პასუხისმგებლობას საკუთარ თავზე იღებდა.

ცაცო და კოკა ჯერ არ დაბრუნებულყვნენ ზღვიდან.

„ამ საღამოს გადაწყვეტენ, ალბათ საქმეს... — ამბობდა ტასიკო. — მოკლედ... ამ ერთი კაცალა გოგოს მეტი ვინა ჰყავს გელდონს, ვისთვის უნდა ამხელა ქონება!..“

ჩანთიდან ამოღებულ ყვითელზოლებიან პირსახოცსა და შინდისფერ საბანაო ტრუსს მოაჯირზე ჰყენდა, თან საუბარს აყურადებდა.

„აგერ აჰან გამიშრო სისხლი, — თქვა ღელამ და მწყარალად გადმოხედა. — ღმერთმა იცის სად დადის, რას აცეთებს, სიახლოვეს არ გვეკარება!“

ამასობაში მანქანაც მოგრიალდა. ზანტად გადმოვიდნენ და წელი ნაბიჯით ამოჰყვნენ კიბეს. ცაცო მკლავზე ჩამოჰკონწიალებოდა კოკას, მოკლე კაბიანს გამხდარი კანკები უჩანდა. მიუხედავად უღარდელი იერისა, კოკას შენაოკებული ქუთუთოები და შუბლი უკმაყოფილებას გამოხატავდნენ.

„სად დაიკარგეთ ამ დრომდე“ — უსაყვედურა ტასიკომ და დაკვირვებით შეათვალიერა ორივენი.

„მანქანით ვისერიწეთ“... — კოკამ სიგარეტს მოუკიდა.

„უჰ, როგორ არ მინდა აქედან წასვლა!“ — თქვა ცაცომ და მტევანს კუმპალი წააგლიჯა.

„რას იზამ, უნდა გაიკირვო, — უთხრა ღელამ. — კონიაკს დაგისხამ ცოტას, — ხილს უხდებ!“

„არა, ძალიან ცხელა, — ბორჯომს დავლევდი!“

ღელამ ბორჯომის ბოთლი გამოიღო მაიკერიდან.

„იწვის, თურმე, თბილისი, — თქვა ტასიკომ. — ახლა გამოცდები გავონილა? — დაიხოცებიან ბავშვები!“

მოკვიანებით ღელამ, ტასიკომ და კოკამ საღვურზე გააცილეს ცაცო. მარ-

ტო რომ დარჩა, კოკას ერთი ცალი სიგარეტი მოჰპარა, ეზოში გამგნთლდის ქვეშ სკამზე დაჯდა და მოუკიდა: ერთ-ორჯერ ადრეც ჰქონდა ბიჭებში მონაწილე. ნაფაზის დარტყმას ვერ ბედავდა, პირში იგუბებდა და ცხვირიდან ნება-ნება უშვებდა ბოლს, ნოტიო ჰაერში ბოლი მძიმედ მიიწევდა მაღლა. ორიოდღე ღერი მეორე დღეს ზღვაზეც გაიყოლა, გადაწყვეტილი ჰქონდა ირმას თანდასწრებით მოეწია.

ირმა კურორტის განაპირას ხის პატარა სახლში ცხოვრობდა. მოგვიანებით მოდიოდა ზღვაზე, იცურავენდა, მზეზე გაშრებოდა და უკანვე გარბოდა, — მამას შეეშინდებო. იმ წელიწადს დაემთავრებინა ბათუმის საფერშლო ტექნიკუმი, მუშაობით კი ჯერ არ მუშაობდა, — კურორტის საავადმყოფოში ჰპირდებოდნენ ადგილს. ყოველ მოსვლაზე კახაბალი მოჰქონდა ცელოფონის გამჟვირვალე პარკით, რომელიც შიგნიდან მარგალიტებით მზზინავი წვრილი წვეთებით იყო შეერთებული. ღელა ადრე გარდაცვლიდა და მამას ვაეზარდა.

შენც ჩემსავით გყვარებია ზღვა, — ეუბნებოდა ირმა. — წელან გაკვირდებოდი, ბანაობისას, — თითქოს გულში იხუტებდი, ეალერსებოდი და კოცნიდი წყალს“.

„ზღვა და წვიმა“ — პასუხობდა იგი. „წვიმისა რა მოგახსენო, მომაბეზრა თავი“.

„ყველაზე მეტად კი თოვლი!“

„თოვლი მეც მიყვარს!“ — თვალები გაუბწყინდებოდა ირმას.

„ზღვა და თოვლი!“

„ღამით თუ გიბანავია ოდესმე?“

„არა...“

„იცი, რა საინტერესოა? ადრე ვბანაობდით გოგოები. — წყალი თბილია, სურნელოვანი. ზედა, როგორ ანათებს შენივე სხეული, თითებს კი ნაპერწკლები სცეფა. მერე, ლოგინში ჩათბუნებულს, ზღვა იღუმალი და საშიში გეჩვენება, მაგრამ დილით მოჰყავს თუ

არა თვალს შორიდანვე, შიში უცებ ქრება...”

„მე მიყვარს თვალებგახელილი ყვინთვა, — ჩამოართმევდა სიტყვას აღტაცებული. — კიდურები უსაშველოდ წაგრძელებული გერგენება, მზის სხივები მარაოსავით ეშვებიან წყალში, ფერადი კენჭებითა და თეთრად მოლივლივე ნიქარებით მოფენილ ფსკერზე შენივე ლანდი გაფრთხობს. ყველაზე ლამაზ ჭვას არჩევ, მაღლა ამოგაქვს, თვალები კვლავ გახელილი გაქვს და გგონია თითქოს მზე, შენს ზემოთ, წყალზე ტიტირებს...”

ირმა მასზე ოთხი-ხუთი წლით უფროსი იქნებოდა. კაცმა რომ თქვას, ეს არც ისეთი სხვაობაა, მაგრამ ქალები აღრე მწიფდებიან და დასაწყისში ეს განსხვავება მკვეთრად იერაქნობა. როცა მის ბავშვურ სახეს ან წითელი ჰინკით წაყრულ ნაწიკს ხედავდა, თავის ტოლად და სწორად მიაჩნდა, ხოლო თვალს შეაღებდა თუ არა ქალიშვილის ფართო თეძოებს ან სველ საბანოში გამოკვეთილ დიდრონ ძეძუებს, კვლავ მიუწვდომელი და უცხო ეჩვენებოდა.

ერთხელ ირმამ ჰკითხა, — კოკას როლის გაჰაცნობ, მიანტერესებს როგორი ძმა გყავსო. ნაშუადღევს შინ წაიყვანა, — კახამბალი ჩამომაკრეფინე, ვიდრე ჩიღებს სულ შეუქამიაო. მისელისთანავე კიბე და გიდელი რომ მოეკითხა, ირმას გაეცინა, — სტუმარს ხეზე ასვლას როგორ გაკადრებ, — მამას უნდოდა შენი გაცნობა, ზღვაზე გაშვება ეშინია და ეუბნები, იქ ისეთი კაცი გავიყანი, დარდი ნურავრისა ექნება-ბეთქი.

„ჰო, და... — დიმილთ ჩაერია ნური — ვუთხარი ზოიყვანე, მანახე რა კაცია-მეთქი“. ბიძია ნურის ავადმყოფური ფერმკრთალი სახე და ხშირი ქალარა წვერი ჰქონდა. მთელი ორმოცი წელი ემუშავა მებადურად კოლმეურნეობა „წითელ ნეთევზეში“.

მაინც მოძებნა კიბე, ახორში ზის კაუპზე ჩამოკიდებული ტყეჩის ახალმოწ-

ნული გიდელიც იპოვა. სწრაფად კრეფდა დახუნძულ ტოტებს, სიამოვნებდა ფოთლებში შემალული მაგარი, გრილი ნაყოფის შეხება. პოროზონტზე გაწოლილი ზღვა კი თხისკენ იზიდავდა და საყრდენს აცლიდა, ნური ეფენდი დაბლიდან ელაპარკებოდა, ირმა მაგიდას აწყობდა პარმალში. მაღიანად ისადილეს და ცოტაოდენი ღვინოც დალიეს. ბოლოს ცივი კაიშალით ჩაიგემრიელეს პირი. ეგ რა კაი კაცი გამაცანიო, ხშირ-ხშირად იმეორებდა ნური ეფენდი: სათევზაოდ წაგიყვანო, — დაპირდა, მერე მანდარინის ბალი დაათვალიერებინა, ერთი ძირი ყველაზე მსხმოიარე ხე შეარჩია და უთხრა: „ჩემგან ფეშქაშად იყოს, მოვლით მე მოგუელო, ნაყოფი კი შენ მოიხმარე და!...“

იმ საღამოს, შინ რომ დაბრუნდა, დიდხანს იტრიალა სარკესთან, — უღვაშები გვარჩიანად აჩნდა, — ნიკაჰსა და ყვრძიშალებზე აქა-იქ ამოეჭრა წვერს. სახე მუწუტების მსგავს კორზლებს დაედოხივებინა, წამოზრდილი ხშირი თმაც უშნოდ ეპრახებოდა. ელექტროლუმელი ჩართო, წყალი დაადგა; თაროზე სამართებელიც იპოვა, — კოკას მაგარი წვერი ჰქონდა და სამართებელს ხმარობდა. პირველი გაპარსვა იყო და რკბენოდა, — არ მომისწრონო. სიჩქარეში კანი გაიქრა, ქრილობა ოდესღაცაღონით მოიბანა და ზედ პაპიროსის ქაღალდი დაიწება, კმაყოფილი უდიმოდა თავს, — გაპარსვა მოუხდა.

დილით გვიან გამოელევიდა. აივანზე კოკა ვარჯიშობდა, ლურჯი სპორტული შარავლი და წითელშოლებიანი თეთრი ბოტასები ეცვა, წელს ზემოთ შიშველს, გაოფილი ბეჭები ბრინჯაოსავით უღალაპებდა დედა ჩამოუჭდა საწოლზე.

„სიცხე ზომ არა გაქვს? — მწვანე პენტარი ეცვა, თმა „ბოიუტებით“ დაემაგრებინა, შუბლზე დაადო ხელი, დაიხარა და აკოცა, როდის დაჰკვირდებო?“ — პუდრისა და სუნამოს მძაფრი სუნის შემოაფრქვია.

კრემლი მოადგა თვალბეზე, —

გრძნობდა, ისე არ უყვარდა დედა, როგორც უნდა ჰყვარებოდა და გული სწყლდებოდა. აღიზიანებდა მისი მოჩვენებითი სიჭორფე, წითლად შეღებილი, ამობრცეული ტუჩები და ათასგვარი კრემებით შეთხუნილი სახე. ბებიამ შეგატულა ჩემი თავიო, — წამოსძახებდა, ხოლნე.

არ იყო მართალი, — ბებიას ყოფილი რძლის ძვირი არასოდეს წამოსცდენია. თავად თუ ჰკითხავდა რამეს, მაშინაც პირს მოხანდა, — მიყავდი, მარა არ ჭენი შენ, ზურიკელა, — გადაფიჩინდი და კალთაში მებლაუჭებოდიო. უყურადღებობასაც ვერ დასწამებდა, — დედა ყოველ წელიწადს ჩამოდიოდა და კოკას გამოხატვალად შირვალ-ხალათი ჩამოაჭმონდა. ერთხელ ბებიამ თითონ ასტუმრა ქალაქში, — გრძნობდა, ალბათ, დიდი დღე არ ჰქონდა და მაინც დედა იყო ბიჭის პატრონი, გულში კი ვინ იცის რა ცეცხლი უტრიალებდა დედაბერს.

„აღე, ჩაი დალე, — უთხრა და ის-ის იყო წასვლას აპირებდა, ლოყაზე აუსვა ხელი. — ეგ რაა... წვერი გაიპარსე?“ — მკაცრად და გამომცდელად უმზერდა, მერე წამოდგა და ბუზღუნბუზღუნით ოთახიდან გავიდა.

საუზმეზე კვლავ ერთად მოიყარეს თავი.

„მანდ ნუ ჯდები, — უთხრა კოკამ. — შეიდ წელიწადს ცოლს ვერ შეირთავ“.

„არც ვაპირებ!“

„ფუნჯი სველი იყო, ამ დილით...“

„მე გავიპარსე წუხელ“.

„ხა-ხა-ხა... — ნაძალადევად გადაიხარხარა კოკამ. — მიტო იყო სამართებელს ძლივს აფუწყე პირი. გალაშხებულხარ, სიმონ!“

„ყველა შენისთანა ლამაზი ხომ არ იქნება?!“ — უაზრობა იყო ამის თქმა, — კოკასთანა ლამაზი მართლაც ბარე ორი არ იქნებოდა.

„რას წვალობდი, მაკრატლით მოგეკრა“.

„მომავალში გავითვალისწინებ“.

„სწორს გეუბნება, — ჩაერია დედა.

— ჯერ რა დროს შენი გაპარსვაა. — მერე უხეში წვერი ამოგვიმაჩვენებ“.

მშვენიერი საბანაო ამინდი იდგა, მწვლიც თბილი და ანკარა იყო, მაგრამ ზღვა აღარ იზიდავდა. ირმას მოსვლამდე ტანთ არც გაუხდია, მერე კი ოქროსფერ ქვიშაში გვერდიგვერდ მწოლიარენი მზეს ეფიცებოდნენ. შუადღე იყო, ჭორიზონტზე მზრჩოლავი ჩიბუხებივით ჩანდნენ გემები, ნაპირის გასწვრივ სწრაფად მცურავი გლისერის მინაზე მზე ბრჭყვიალებდა.

„გინდა ზღვაზე სეირნობა?“ — ჰკითხა უცებ ირმამ.

„მინდა!“ — წამოიძახა მან.

ირმა წამოდგა და ხელის ქნევას მოჰყვა.

„ბიძია გერასიმე!...“

გერასიმემ ეტყობოდა იცნო ქალიშვილი და მაშინვე ნაპირს მოაყენა გლისერი.

„ჩქარა, ჩქარა!“ — იძახდა ირმა. მზის სათვალე გაიკეთა, ხალათის კალთები წამოიკრიფა და გლისერში ჩახტა, თვითონაც მიჰყვა. გლისერი სწრაფად მოსწყდა ალვილს და ზღვაზე გვება თეთრი ხნული გაავლო. გერასიმეს მზრჩოები მთელ ჰორიზონტს ჰფარავდა, ნახშირივით შავი, დანაოკებული კეფა ჰქონდა. ნური ეფენდისთან ერთად ემუშავნა „წითელ მეთევზეში“, ახლა თავისი ოსტატობის ჩვენება თუ განერჩახა, ისეთ მარყუქებს აკეთებდა, თავს ველარ იმაგრებდნენ და გლისერის ხან ერთ, ხან მეორე კედელს ეკვროდნენ. დასავლეთით თხელ ბურუსში თეთრად მოჭათქათე ქალაქი და რეიდზე მდგარი საოკეანო გემები ჩანდნენ. ზღვა ლურჯად ბოლავდა და ყრუდ შიშინებდა მზეზე. მარილიანი გრილი შხეფები უწინწყლავდათ სახეს, — ზღვა კი მთვრალივით ბარბაცებდა და ირწყოდა, ხან ჰორიზონტი აღიმართებოდა, ხან ერთმანეთზე მიჭრილი მთები გაიკავებდნენ. აღარც ცდილობდნენ თავის შეკავებას, ჩახუტებულნი აქეთ-იქით აწყდებოდნენ გლისერის ყელუბს. მი-

სი სხეულის მხურვალეობა სწავდა და სურნელეობა თავბრუს ახვევდა.

გლისერმა სისწრაფეს უკლო, ხალხით გაქედნილი, მოზიმშიმე პლაჟის გასწვრივ მიცურავდა.

„შენ ხომ არ გეძახის ვინმე“ — ჰკითხა ირმა.

მასაც გარკვევით ჩაესმა ნაცნობი ხმა, მხერა გააპარა მარჯვნივ და კოკა დაინახა. ეტყობოდა ხელსაც უქნევდა, მაგრამ რაკი ხმა ველარ მიეწვდინა, ზეაღმართული ხელი ჰაერშივე გაშეშებოდა. იქვე წყალში დედა და ტასიკო ჭყუმპალაობდნენ, — აქეთ-იქიდან ჩაფრენოდნენ რეზინის ლეიბს, კოკა კი ზეაღმართული ხელით ქანდაკებასავით იღვანაპირთან.

„არა!“ — მიუგო მან...

ჯაჭვების გამაყრუებელი ჩხრიალით ჩაიქროლა ვაგონისხელა კონტეინერმა. დათოვლილ ნაძვებს შორის, ქუჩის საათის განათებულ ციფერბლატზე, დიდმა ისარმა გადაინაცვლა. ეტყობოდა შუალაშე გადასული იყო, — მის წინ სწრაფად მიიბიჯებდა იერიოდე შეგვიანებული მგზავრი. თოვლს ზვავი და ბარაქა მომატებოდა. შენობათა მალღ ფრონტონებზე მოციმიციმე ფერადი რეკლამების შუქზე ჩანდა როგორ თამაშობდნენ ფიფქები, თითქმის ჰაერში თავს იკავებდნენ, ცეკვა-ცეკვით მალღ აწევდნენ და მერე მოდიდებულ მდინარესავით ერთბაშად დაძრულნი უკვალოდ ქრებოდნენ თოვლის უკიდევანო ზღვაში. თვალი მოავლო სითეთრეში შთანთქმულ უკაცრიელ ქუჩას, — სახლში წასვლის დრო დამდგარიყო...

ირმა რომ წავიდა, ქვიშაზე პირქვე გაწვა და თავი მკლავებში ჩამალა, კვლავაც გრძნობდა მისი სხეულის სურნელებას და სითბოს, მერე წერილი ქვიშის თანაბარი შრიალი ჩაესმა, — ნაპირნაპირ ვიღაც მოაბჯებდა. ხმა თანდათან მოახლოვდა და უცებ შეწყდა, — მკლავებს შორის წითელშოლებიანი ბოტასები და მოლისფერ ჭინსში გამოწვეთული მალღი, სწორი ფეხები დალანდა.

„ეე, სიმონ!“

არც მეორე და მესამე დაძახებამ გაუღია ხმა; თავი მოიმჩინა, მაგრამ როცა ფეხსაცმლის ჰერმეტიკი ფერდზე შეეხო, ახალგაღვიძებულის ფეთიანობით წამოვარდა ზეზე, თან ისე იღრიალა, კოკასაც ეცვალა ფერი.

„რა იყო, რამ გადაგრა!“ — მხარზე დაადო ხელი. — დაჯე, ნუ ფხუკიანობ!“

მორზე ჩამოსხდნენ. კოკამ შიშველ ტანზე მოცმული, მოკლესახელობიანი, წითელი პერანგის გულის ჯიბიდან „ფილიპ — მორისის“ კოლოფი ამოიღო, გახსნა და გაუწოდა.

„აჰ, გააბოლე, ვიცი ჩემს სიგარეტებს ნახევარს შენ ეწევი!“

„მერე რა, დედასაც უთხარი თუ გინდა!“

„შენ გგონია არ იცის? — ჭინსის უკანა ჯიბიდან ლამაზი სანთებელა დააძრო, დააჩხაქუნა და ჯერ მას მოუკიდა. — ზოგჯერ, ხუმრობით სიმონს რომ გეძახი, ხომ არ გწყინს?“

„არა, — მიხარია!“

„ქარგი, აღარ დაგიძახებ, უკვე ქალაქელი, გამოსული ბიჭი ხარ... აქ მართო არ გწყინდება?“

„შენ იქ არ გწყინდება?“

„მწყინდება რომელია!... ყელში ამომივიდა ელენესა და ტასიკოს კამპანია, შემოკლეს პირდაპირ ხელში... წელან შენ იჯექი გლისერში თუ მომეჩვენა?“

„როდის?“

„მართლა, — ის გოგო ვინ იყო?“

„ვინ გოგო?“ — ამაყად მოქაჩა სიგარეტი, ბოლი პირში დაიგუბა და ნელნელა გამოუშვა ცხვირიდან.

„მორჩი ჰო, ბაზარს... — მეგობრულად მოხვია მხარზე ხელი. — ჩემთან ეგეთები რად გინდა, — ძმები არა ვართ?“

მისი გულის მოგებას რა უნდოდა, — კიდეც ერთი-ორი ტკბილი სიტყვა და, — ყველაფერი უამბო.

„ხვალედან მეც აქ ვივლი, — თქვა კოკამ. — სამივენი უფრო მხიარულად ვიქნებით, უფრო გავერთობით... ამ

ბოლოს დროს ტასიკო სიფათს სულ ვეღარ ვიტან!“

„თვითონაც მითხრა, — გამაცნო, მაინტერესებს როგორი ძმა გყავსო“.

„მართლა? — რამე ისეთი... ზომ არაფერი წამოგვცდა?“

„არა, რას მიჰქარავ!.. — დაბერილ ნესტოებზე რომ შეხედა, გაუკვირდა, ეს როგორ ვაკადრეო. — შეიძლება ამ საღამოს ისევ გამოიაროს, თუ არა და შინ მივაკითხოთ, ვიცო სად ცხოვრობს... მაშაც გამაცნო“.

„რას ლაპარაკობ!“...

„ისეთი კარგი კაცია... ნური ეფენდის ეძახიან სიყვარულით, ერთი ძირი მსხმოიარე მანდარინი მაჩუქა!“

„უყურე შენ ნური ეფენდის... მოთხრაზე მე მოგეხმარები, — თუ ჩაგვყვა თბილისამდე!“

„განა უნდა მოითხაროს, — გაიცინა მან. — მანდარინს დავკრეფთ ყოველ შემოდგომაზე“.

მთელი საღამო ერთად გაატარეს, — ერთად იბანავეს და ერთად ეფიცებოდნენ ჩამავალ მზეს. კოკამ შიშველი ქალებით მოხატული ატლასის სათამაშო ქაღალდი ამოიღო ტყავის ფურტა-რიდან, ერთ ზანს თამაშით იქცევდნენ თავს, მერე ტანთ ჩაიცვეს და წავიდნენ; პავილიონში ჩაცივებული ლუდი დალიეს, მეგობრულად წაისაუბრეს, მანქანითაც ისეირნეს გვიანობამდე. თავს ბედნიერად გრძნობდა, — ამ ექვს წელიწადში პირველად იგრძნო ძმასთან კარგი ურთიერთდამოკიდებულების სიბო.

მეორე დღეს ახალგაზული იყვნენ ზღვაზე, ირმა რომ გამოჩნდა. კოკას ღირსეულად ეჭირა თავი, თითქოს დიდად არც აინტერესებდა ქალიშვილის გაცნობა.

„ეს ჩემი ძმაა, კოკა!“

„ასეთი კარგი ძმა თუ გყავდა, — დიმილით თქვა ირმამ და კოკას ზელი ჩამოართვა, — ამ დრომდე რად მაღავედი?“

„აჰ, თქვენ ბრძანდებით ირმა?... — კოკამ სათვალე მოიხსნა და ენად გაიკ-
6. „მნათობი“, № 11

რიფა, როგორც იცოდა, ზოლმე, ლამაზ გოგოებს რომ დაინახავდა, ლამაზი-სას უნაყო თეთრი კბილები უჩანდა, რომლებიც მზემოკიდებულ სახეზე თვალისმოშპრელად ელავდნენ. — ზურა ისე გაქებდათ, ისე, ისე...“

„მე კი იმედი გავიცრუეთ, არა?“

„პირიქით... გარკვეული მიზეზების გამო ჩემს ძმას არ შეეძლო სრულყოფილად დაენახა თქვენი მომხიბლაობა და ეშხი...“

ნათქვამი გულზე მოხედა, მაგრამ არ შეიმჩნია. კაცს შეიძლება უნებურად რამე წამოსცდეს, ქისიმში კი არ უნდა ჩასდით. თუმცა კოკა იმის ჩიტი არ იყო, რამე შეშლოდა. მაინც არ ღირდა გამოდევნება, — მშვენიერ გუნებაზე იყვნენ.

„გაიხადეთ, გაიხადეთ... ჩვენ ზომ არ გიშლით ხელს?“ — ვინ იცის, უკვე მერამდენედ ეუბნებოდა კოკა. ზედზე ეტყობოდა, ერთი სული ჰქონდა, — გრძნობდა, რა ლამაზი სხეული იმაღლებოდა მზესუმზირას ყვითელთავთავე-ბიანი ხალათის ქვეშ. მორზე ჩამომგდარ ქალიშვილს მუხლისთავებთან ხალათის კალთები შემოეკეცა, მაგრამ კოკას მზერა მაინც სწვდებოდა დაჟიმულად შეკრულ ღილებს შუა ხალათის ნაპირების მობოშებულ ოვალებს, საიდანაც ბარძაყების თვალისმოშპრელი სითეთრე გამოსვლიდა. როცა საბანაოდ წყალში შედიოდნენ, შენიშნა, როგორ აუღ-ჩაუღიოდა ყელზე ადამის ვაშლი, — ნერწყვს თუ ყლაპავდა, ზოლებიან საბანაო კოსტუმში გამონაკვეთული ტანის შემყურე. მისთვის ირმა თვითნაბადი ოქრო იყო, ფეხის წაკვრით მიწიდან შემთხვევით ამოვარდნილი. რომლის ნამდვილი ფასი მხოვენელმა არ იცოდა. ბანაობის შემდეგ ქაღალდის თამაში წამოიწყეს.

„რას ისურვებდით, — ჯოკერს, პრეფერანსს, კინგს, პოკერს თუ...“

„კმარა! — სიცილით შეაწყვეტინა ირმამ. — შემოძლია უბრალო ღურაყობანაში გაგიწიოთ პარტნიორობა“.

აჰ, ღურაყობანა... წამოიძახა კოკამ.

— ეგ ხომ ჩემი საყვარელი თამაშია! —

ხუთი ხელი ითამაშეს და, ეშმაკმა იცის, განგებ თუ შემთხვევით, ხუთ-ჯერვე კოკა „გადურადა“.

„ვაჰ, ვაჰ, რა მომივიდა? —“ ფილიპ მორისის „შოკოლადისფერი კოლოფი გახსნა, სიგარეტი ამოიღო და სანთებელათი მოუკიდა. იმედოდ ეგლა დამრჩენია, — იქნებ სიყვარულში გამომართლოს!“

„ვერ დავიჯერებ“ — თქვა ირმამ.

„რას ვერ დავიჯერებთ?“ — ჰკითხა კოკამ.

„იმას, რომ სიყვარულში არ გიმართლებდეთ“.

„გვიცავარ გამჩენს, — გულწრფელად წამოიძახა კოკამ. — ჩემზე უიღბლო კაცი არ იქნება!“

„თუ ეგრეა, — უთხრა ირმამ, — თქვენსავე თავს უნდა დააბრალოთ, იღბალი არაფერ შეაშია“.

„არ გედავებით, — უბასუხა კოკამ. — ისე კი უმჯობესია ზეალიდან გამურვაზე ვითამაშოთ, იქნებ მეტი პასუხისმგებლობა ვიგრძნო“.

მხიარული ყიყინით შეეცვიდნენ ზღვაში. ჯერ სამივენი ერთად მიცურადნენ, მხარდამხარ, მერე როგორღაც, შეუმჩნევლად, ირმა და კოკა დაწინაურდნენ... მოერიდა წამოსწოდა, — ამოტრიალდა და წყალზე გულადმა გაწოლილმა თვალები ცას გაუშტერა.

იმ დღიდან მოყოლებული სულ ერთად იყვნენ. კოკას მაგნიტოფონი დაჰქონდა და ვნებააშლილი, ჩახლეჩილი ბანი განუწყვეტლივ ეფინებოდა ოქროსფერ პლიავს. მართალი გამოდგა კოკა, — სამივენი გაცილებით უკეთ ატარებდნენ დროს, — ხან ცურვაში ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს, ხან ფსკერიდან ქვებისა თუ ნივარების ამოღებაში; თამაშობდნენ წყალბურთს, ბალმინტონს ან ქალაღს და მერე ზღვაში იბანდნენ გამურულ სახეს. ქვიშაში მისილულ მორზე ჩამომსხდარნი თვალს აღევნებდნენ მზის ვეება, წითელი დისკოს წყალში ჩაძირვას. საოცარი იყო, როგორ დაიხვეწა კოკას ლექსიკონი,

— სულ თავლი და შექარი ამოსდიოდა პირიდან. კულტურული იყო, ზრდილიც, ნაკითხიც, — ასე განსაჯეთ, — ლექსებიც კი იცოდა ზემიარად. ამ დრომდე არ მცნობია ძმავ, — ფიქრობდა. მერე მოეჩვენა, თითქოს მის ჩამოშორებასა და ირმასთან განმარტოებას ლამობდა, — რა უფლება ჰქონდა, — ქალიშვილი ხომ მან გააცნო პირველად?! სამაგიეროდ, ირმა არ იცილებდა გვერდიდან და რაკი ეს შენიშნა, მეტად კოკა აღარ ცდილა. ერთად დაჰქროდნენ მანქანით, ბოტანიკური ბაღის ფერდობებზე დასეირნობდნენ. ერთხელ კინოშიც შევიდნენ რომელიღაც უცხოურ ფილმზე, ირმა შეაშია ჩაისკეს. წამით გაიტაცა ფილმმა და ერთბაშად ქალიშვილის სხეულის მხურვალება მისწვდა, როგორც მაშინ, ზღვაზე გლისერით სეირნობისას. მზერა მოსწყვეტა ეკრანს, — მოეჩვენა, თითქოს კოკას ირმას ხელი ეჭირა...

არაყი გამოწვდებოდა და წყურვილი ახრჩობდა. გადაწყვეტა შინ დაბრუნებულიყო. აი, ზიდს გადავიდა, მარჯვნივ ჩაუყვებოდა სანაპიროს და რიყეში ამოჰყოფდა თავს. მოაჯირზე თოვლს დასწვდა, მოაგუნდავა და ჩაებინა. გაშტერებული დააჩერდა მდინარეს, — ეჩვენებოდა, თითქოს მტკვარს მიმართულება შეეცვალა და დასავლეთისაკენ მიედინებოდა. ცხადია, ეჩვენებოდა, მაგრამ ცდუნებას ვერ გაუძლო, თოვლი მოხვეტა და მდინარეში ისროლა. დინება მსწრაფად წაიღო თოვლი... დასავლეთისაკენ. — მხარი ქცეოდა! თოვას ეკლო, მაგრამ ჩამოწოლილ ნისლსა და საყოველთაო სითეთრეში არც მთაშმინდა ჩანდა, არც ნარიყალა, შემკრთალი გაუყვა ქუჩას და მალე ვრცელ მოედანზე გავიდა, — მისი ვარაუდით გმირთა მოედანი უნდა ყოფილიყო, კარგა ხანს ათვალიერებდა მოედნის ირგვლივ შემოჭარულ შენობებს, — თერთმეტსართულიანი სახლი დადაბლებული ეჩვენა, ხოლო მოედნის მომიჯნავე გორაკზე წამომდგარი ციკრის ლამაზი შენობა სულ გამჭრა-

ლიყო. დაცარიელებული მოედანი პირდაპირ გადაჭრა და ერთერთ განშტოებას დაუყვია. ამ ამბავს დიდად არ შეუწუხებია, — თბილისში რა დამკარგავსო, გაიფიქრა...

დილით დედამ ბაზარში გაგზავნა საყიდლებზე, კოკას ჯერ ისევ ეძინა. ბაზარი მოშორებით, რკინიგზის სადგურთან იყო. უნდოდა სწრაფად მოეთავებინა საქმე, — ეშინოდა კოკამ არ გამასწროსო, ფასს არ ეკითხებოდა, პირდაპირ ფულს აჩენებდა ხელში გლეხებს, — იღოთ რაც გერგებათო. მალე დაბრუნდა, მაგრამ კოკა აღარ დახვდა, ამინდსაც არ უჩანდა პირი, — ცა მოღრუბლულყო. დედამ გარეცხილი ხილი პარკში ჩააწყო. კოკაზე იყო დაბოლმით, ასე უბოდოშოდ რომ გაქცეოდათ საერთო პლაჟიდან. ერთი-ორჯერ ნოეკრა თვალი იმ გოგოსთან ერთად. მაგრამ ვერ ხედებოდა, რას ნიშნავდა ეს. ან რა შეიძლებოდა ამას მოჰყოლოდა. კოკა ბანზე უგდებდა სიტყვას, — მე რა ვიცი, ამას ჰკითხო! (მისკენ იშვევრდა ღიმილით ხელს), ამის „გამოჰყერილია“. ერთხელ დედა და ტასიკო ფეხით გამოჰყოლოდნენ ზღვას და გახურებული თამაშისას წამოადგნენ თავს, სახე მურით ჰქონდათ შეთხუპნილი, მხოლოდ ირმა გადარჩენილიყო იოლას, — შეუბღზე, წარბების შესაყართან აჩნდა ერთადერთი ლაქა; როცა მოკრძალებით ზეზე წამომდგარ ქალიშვილს ელენემ ორი თითი გაუწოდა ჩამოსართმევად, მის თვალებში ამკარა მტრობის ნაპერწკლებმა იელვეს.

„სად გარბიხარ?“ — ჰკითხა დედამ, ჭეშქარს რომ გასცდნენ.

„ბანაობა უნდა მოვასწო, — წვიმას აპირებს!“

დედამ უკმაყოფილოდ რაღაც ჩაიბუზღუნა, მაგრამ შორს წასულს უკვე აღარ ესმოდა. გზისპირა მდგლოზე ევკალიპტებთან კოკას მანქანა იდგა. პავილიონთან ხელმარჯვნივ ჩაუხვია, რკინიგზა გადაკვეთა და ვიწრო ბილიკი ჩაირბინა.

აქ იყვნენ! — ქვეშაზე პირქვე ჩამხო-

ბილი ერთმანეთის გვერდიგვერდ იწვნენ. კოკას მუხლებთან ჭინკი შემოქნოდა და, ბოტასების ჰეინტი სილაში ღრმად წაეწყო. ირმა წამოჯდა, სახე ალენილმა სწრაფად შეისწორა ხალათის კალთები. კოკა ისევ ისე გაუნძრევლად იწვა, მკლავებში თავჩარგული.

„უპ, მოწვედი?... — იდაყვებზე წამოიწია და თავი მოაბრუნა. — ჩამძინებია!“

„ჯერ არ გიბანავიათ?“ — იკითხა მან და გახდას შეუდგა.

„არა, შენ გელოდებოდით...“

„მოვასწოთ, — წვიმდება!“

„რა ხანია აღარ გაწვიმებულა, ძაან პატივი გეცა“.

„აქეთ ასეთი ამინდები იშვიათია“. — თქვა ირმამ.

„ჩასძინებია... — ფიქრობდა გახალისებული. — მე კი მეგონა ჰკოცნიდა... რა სულელი ვარ, — კოკას ხომ ჰყავს პაცოლე!“

მარტო ჰყუმბალობდა. კოკამ უარი თქვა და ირმასაც დაეზარა ჩასვლა. პორიზონტზე მაგნიტური ველის ძალხაზებივით ჩამოქნმძილიყვნენ ღრუბლები.

„ჩქარა, ამოდი!“ — დაუძახა ირმამ.

ხალხი ფაციფუცით გარბოდა პლაჟიდან, კარგი სანახავი კი იქნებოდა, როგორ დაიწინწკლავდა წყლის ზედაპირს, — მეტს არაფერს შეცვლიდა წვიმა ზღვაზე.

„ჩვენ ნივდივართ!“ — დაუძახა კოკამ, წყლავში ჩაფრენოდა ირმას.

„არიქა, ჩქარა!“ — ეძახდა ირმა და ღებს ითრევდა.

გულგახეთქილი ამოვარდა. მართლა არ მიმატოვონო. ხეირიანად არც გამშრალეულა, სწრაფად ჩაიცვა და გაედევნა. მოსახვევში გველივით გამოჰყო თავი ელმაველმა, კოკამ ხელი ჩასჭიდა ირმას და რკინიგზის ხაზი გადაირბინეს. თვითონაც მირბოდა, — შეეძლო თავისუფლად გადაესწო, მაგრამ საყვირის თავზარდამცემმა ხმამ ადგილზე გააშეშა. შეშინებამ, ეტყობოდა, ჯერ

შემუხრუქება სცადა, მერე, რაკი საპროოდ აღარ ჩათვალა, ლაღად მიუშვა და ელმავალმაც სწრაფად ჩაიჭროლა. ნავაობის ვადასაზიდი ვაგონ-ცისტერნების გრძელი ეშელონი იყო, — მთელი საათი მირახრახებდა. ამოდ ცდილობდა მოძრავ ვაგონებს შორის წაპიერად გაეღვებულ სივრცეში ირმასა და კოკასთვის მოეკრა თვალი. ბოლო ვაგონმა რომ ჩაიჭროლა, შევებით ამოიხუნთქა, — ირმა მისგან სულ რაღაც ათიოდე ფეხის ნაბიჯზე იდგა და უღიმოდა:

„როგორ შემაშინე, რა მთგარბენინებდა?!“

წვიმამ წამოღშინა და პავილიონს შეაღებინა თავი. კოკა უკმაყოფილო სახით ათვალეირებდა ვიტრინაში გამოფენილ სასმელებს.

„მანქანამდე მაინც მოგვესწრო მისვლა“. — თქვა კოკამ და გზის მეორე მხარეს მდებარე მდგარ მანქანას გახედა.

„მოდი, გავიჭედე!“ — თქვა მან.

„გირჩევნია შინ წახვიდე, — ცივად უთხრა კოკამ. — ვერა ხედავ, თმა სულ სველი გაქვს!“

„ნერე რა, ზაფხულია“. — უდარდელად მიუტოვ.

„ელაპარაკე ეხლა ამას... სულ არ ენადვლება თავი“.

„სწორია, — თქვა ირმამ. — სჯობია სახლებში წავიდეთ“.

„არა, არა, სწრაფად შეაწყვეტინა კოკამ. — მანქანით გავისეირნოთ ცოტა, კარგია წვიმაში სეირნობა!“

„მეც მიყვარს წვიმაში, სეირნობა“. — თქვა მან.

„მოხარშული წაბლი არ გიყვარს?“

„ჯერ რა დროს წაბლია...“

კოკამ ხელი ჩაიქნია.

„ხომ გიყვარს წვიმაში მანქანით სეირნობა?“ — დაჟინებით ეკითხებოდა კოკა ირმას.

„მიყვარს... თუ ზურიკოც ჩვენთან იქნება“.

„ოკო, ვინ უშლის... ოღონდ არ გაფიცეს!“

კა მოსინათლდა, იცრიალა. მაინც საკმაოდ მოესწრო, — გზისპირა თბილისში მდებარე ნაკადულები მოჩუქხუხებდნენ. გზატყეცილის მეორე მხარეს გადავიდნენ. მდებარე პატარა-პატარა კრიალა გუბეები გაჩენილიყო, რომლებიც მოსინათლებული ცის ფონზე ამოლტილ მაღალ ეკვალბეტებს ირეკლავდნენ. ბავშვობისას უყვარდა ამგვარ გუბეებში ფეხშიშველა ტატყუნი. ზაფხულობით გუბეებში წყალი თბილი და საამო იყო.

„ჩანს იერმა გადაირა, — თქვა მან და ცას აპხედა — გამოიდარებს!“

„მანდ რას უყურებ, იქ შეხედე“ — კოკამ დასავლეთით, ამოკებრული პარიზონტისაკენ გაახედა, მერე საქვს მიუჯდა და ძრავა ჩართო, ირმა წინ დაისვა, მან კი თვითონვე გადაჰყო ხელი, შიგნიდან ჩაკეტილი უკანა კარი გააღო და სწრაფად ჩახტა.

„სად წავიდეთ? — იკითხა კოკამ.

„რა ვიცი, სულ ერთია“. — უპასუხა მან.

კოკამ უსიტყვოდ გადმოხედა და თვალებით გაცვითა.

„ჩემთვისაც სულ ერთია“. — თქვა ირმამ. ჩამოწოლილ ნესტსა და სიგრილეში მკლავები დაბუსხოდა.

„სულ ერთია?“ — ჩაჰკითხა კოკამ. სახეზე წარმართული ღიმი აეგრიხა.

„სულ ერთია“. — გაიმეორა ირმამ.

„გცივა?“ — კოკამ მკლავზე მოჰკიდა ხელი.

„მცივა“, — მიუგო თავდახრილმა, არც კი ცდილა მოეშორებინა ხელი.

კოკამ უკან მოიხედა და კარებთან რომ დაინახა მიუხედი, ფერი ეცვალა, თითქოს მისი აქ ყოფნა აღარ ახსოვდა. სიჩქარის ბერკეტი სწრაფად გადაართო, მანქანა ერთბაშად მოსწყვეტა ადგილს. ნაწვიმარ მოლზე მანქანა რბილად გასრიალდა და წინა თვლებით აუალო მიწაში ჩაეფლო. იმის ნაცვლად, უკანვე ამოეყვანა, — ისევ წინ გაეძარდა; მანქანა ახლა ოთხივე თვალით გადასცდა მოლს და მთავარ ტრასასთან შემადგენელ მოუხრეშვე გზა-

ზე დადგა. მთელი სიმძლავრით ღმუო-
და მოტორი, ეტყობოდა უკანა მარჯ-
ვენა თვალი ბუქსაობდა, — ნელ-ნელა
მოცურდა და ატალახებულ თხრილში
ჩაჯდა.

„ვაიმე!“... — შეშფოთებული ხმით
წამოიძახა კოკამ.

„რას აკეთებ?“ — ჰკითხა მან.

„რას აკეთებ, რას აკეთებ... — ნერ-
ვიულობისაგან ცხვირის ნესტოები და-
ებერა. — ვერა ხედავ, რო გავიქვედით!“

„რა ძალა გადგა, — იქიდან გასული-
ყავი!“ — მღელოს მეორე მხარეს მოხ-
რეშოლ გზისაკენ გაიშვირა ხელი.

„ლაყაფი არ შეგლის საქმეს, — თქვა
კოკამ. — ჩასვლა და მოწოლაა საქი-
რო...“

„ჩავიდეთ, მეც მოგეხმარებით! — წა-
მოიძახა ირმამ და სახელურს წაეტანა

„შენ იჯექი.“ კოკამ მკლავზე წაე-
ლო ხელი.

ტრასას სულ რაღაც ოციოდე მეტრი
ამორბოდათ. მანქანიდან გადავიდა,
თხრილში ჩადგა და მკერდით მიაწვა
ფრთას. უცებ მოტორმა იღმუვლა და
ერთბაშად საყრდენი გამოეცალა. ლაფი
და ტალახი შეესხა სახეში, კინაღამ
თხრილში პირქვე წაეშო. მხოთავი კვა-
მლი რომ გაიფანტა, დაინახა, მანქანა
უკვე ტრასაზე ავარდნილიყო. გახარე-
ბული გაიქცა, — აგერ-აგერ გააჩე-
რებსო, ააგრაამ როცა მანქანა ასფალ-
ტთან ზვანზე გაიმართა და სისწრაფეს
უწატა, ცლდანაცემი შედგა...

თოვლით გადაპენტილ პატარა სკვე-
რში, სადაც ახლა მიბიძვებდა, ზის ქვეშ
ატუხული უცნაური აღნაგობისა და
ჩაცმულობის კაცი შენიშნა. შიშისგან
გული გადაუქანდა, ვიდრე მიხვდებო-
და, რომ იგი მითრევებული თოვლის ბა-
ბუა იყო. უშუალო საფრთხეს იმდენად
არ შეუშინებია, რამდენადაც ამ კაცის
სიმბინჯემ და უსახურობამ შეაძრწუ-
ნა. ხელში ცოცხმომარჯვებულს, ნახში-
რის თვალეზიანსა და ნახშირსავე ცხვირ-
პირიან თოვლის კაცს თავზე ფსკერ-
გავარდნილი გამურული ქვაბი ეხურა.
აღარ თოვდა, ლამპიონების მბეჭუტებ

შუქზე, თოვლით გადალესილ ხეებს
შორის მოზრიალე რუხ ნისლმწყვერთა-
ლად გაიელვებდა თითო-ორი მანქანა-
ტელა. ფეხები მოჰყინვოდა და სიცი-
ვისაგან კანკალებდა. ამდენი ხეტიალით
დაღლილს თბილი ლოგინი ენატრებო-
და, მაგრამ სახლის გზას რომ ვეღარ
აგნებდა? შეშფოთებულმა განელო
სკვერი, ქუჩის კუთხეში დღის ნათურე-
ბით გაჩახჩახებული მაღალი შენობა
შეიკნო და იმედმოცემულმა ნაბიჯს
მოუჩქარა...

მანქანამ უცებ აკრიფა ყველა სიჩქა-
რე და, ტრასას გაყრული, მოსახვევში
ღრჭილთ მიიმალა, მანამდე კი ირმას
შეშინებული თვალები დაინახა, — ეტ-
ყობოდა, რალაცას ყვიროდა და მკლავ-
ზე ებლაუქებოდა კოკას.

მოსახვევში დამელოდებო, — ფიქ-
რობდა. სწრაფად მირბოდა გადაარე-
ხილ მოლურჯო ასფალტზე, სალტეების
ტალახიან კვამლში ჩამდგარი, მაგრამ
მოსახვევში მანქანას ვერსად მოჰკრა
თვალი. ახლა მეორე მოსახვევის იმედი
ჰქონდა, ბორბლების კვალი კი თანდა-
თან მკრთალდებოდა. მესამე მოსახვევ-
ში აღმართი დაიწყო, მაგრამ მაინც
მირბოდა, რაც ძალი და ღონე შესწევ-
და. მეოთხე მოსახვევში კვალი სულ
წაშალა, აღმართიც უსაშველოდ დაე-
კიდა; გული ამოვარდნაზე ჰქონდა, ეგო-
ნა მიერბივარო, სინამდვილეში ნაბიჯ-
ნაბიჯ მიიწვედა წინ. მერე მუხლებში
მოუსავედა და რომ არ წაქეუელიყო,
გზისპირას მდგარ ჭრელკანიან, სრიალა
ეგალიბტს ჩაეხუტა. კარგა ხანს დაჰ-
ყო ასე, ვიდრე სულს მოიბრუნებდა.
ფერადი ავტობუსებითა და კრიალა
მსუბუქი ავტომობილებით ჩავლილი
მგზავრები გაოცებულ მხერას მიადევ-
ნებდნენ. ერთბაშად თბილმა ტროპი-
კულმა წვიმამ დასცხო და უცებ გო-
ლუმპა. ტალახსა და ლაფში მოსვრი-
ლი, ხალხში მაინც არ გამოიჩინებოდა,
მთავარ გზას თავი აარიდა და მოკლუხე
რომ მოეჭრა, მანდარინის დაბურულ
ბლანტაციებში, დატერასებულ ფერ-
დობებზე დაეშვა. ნაღდი წარღვნა იყო,

ცა სულ ჩამოიბურა და ჩამოხვდებოდა. მანდარინის ფოთლებიდან ღარივით მოსჩქებდა წყალი. კაცისი ოდენა მწვანე ნაყოფით შეზუნძლული ტოტები მძიმე-მძიმედ სცემდა სახეში, ფეხები ღრმად ეფლობოდა მიწაში. მერე, უცებ, დატერასებული ფერდობი რომ ჩაათავა და გაივარა, მუხლებამდე ლაფში ჩაეფლო. გაჭირვებით გადაიარა ეს უცნაური, მომყარალო მოყავისფრო ბორცვი. დაბოლოს, თითქოს ეგლა აყლაღო, ღობეზე გადასვლისას ეკლიან მათუღზე შარვალზე შეაფხრწია.

მალღობა ღმერთს, ამინდი იყო იმისთანა, არავის არაფერი გაუცვირდებოდა, თანაც გაუმართლა, — დედა შინ არ დახვდა. ტანსაცმელი გამოიცვალა, თმა გაიმშრალა და ოთახში ტახტზე დაწვა. მოგვიანებით, წვიმამ რომ გადაიღო, დედა და ტასიკო მოვიდნენ; მთელი დღე რესტორანში მჭადარიყვენენ, იქ მიემწყვდნენ. წვიმას, კოკა სად არისო, — დედამ ჰკითხა. არ ვიციო, — მიუგო. ის გოგო ზომ არ ახლდა თანო, — ტასიკოს აინტერესებდა. არ ვიციო, — მიუგო. კედლისკენ ქნა პირი თვალებმოხუტულმა, ვითომც ძილი ართმევდა თავს. ისინიც შეეშვნენ და ამასობაში მართლაც ჩასძინებოდა... ვითომ მღვრიე, ბობოქარ ზღვაში ცურავდა; მუხლებამდე წყალში ჩამდგარ ირმას ხალათის კალთები წამოეკრთა და შიშველი ბარძაყები უჩანდა. მერე ხელში ბასრი დანა ეჭირა და დაუნდობელი სისასტიკით უნაცვლებდა სისხლიან ქვიშაზე გადებულ კოკას, თან სწუხდა, — რად არ მეტრალება, კოკა ზომ ჩემი ძმად. მოგვიანებით ლაპარაკმა გამოაღვიძა, კოკას საწოლი ცარიელი იყო. ნოტიო, გრილი ჰაერა ყავის სურნელებს გაეკდინათ — დედა და ტასიკო აივანზე ყავას პიირთენდნენ, ისმოდა ლამბაქებზე კოვების წყარუნი. ახალგაზრდაობის გამაზვიანებელი მგრძნობელობით მიუგდო ყური საუბარს, იქნებ რაღე ისეთი წამოსცდნოდათ, რაც მისთვის ბურუსით მოცული და მიუწვდომელი იყო.

„სად დაიკარგა, ნეტა, ამდენად?“ — სწუხდა დედა.

„ბათუმში წავიდოდა საქეიფოდ, — ანუგეშებდა ტასიკო. — მე ის გოგო მაფიქრებს ცოტა...“

„მე ეგ სულ არ მადარდებს, — უამინებდა დედა, — ის გოგო ისეთი უმწურო ჩანდა...“

„მაინც არაა ახლა ლამაზი...“

„მოვიდეს, — ნახე რა დღე ვაყარო!“

„ცაცოს რომ ორი ხუთიანი მიუღია, გითხარი, არა? — ენაცვალის მაშიდა... მოკლედ, უკეთეს საქმეს ვერ ინატრებ, ექიმი რძალი გეყოლება. გედგონი ანბობს, ოღონდ ბიჭი მომეწონოს, — მერე მე ვიციო.“

„ზურა სულ წავიდა ხელიდან, — შესჩივლა დედამ. — ნეტა ერთი მაგის შარვალის გენახა, რა დღეში იყო.“

„მართლა, — რა სულ გარე-გარე დიდის?“

„შეილი, ჩემი დაო, დედამ უნდა გაზარდოს. მამამისს ჩემთვის რომ დაეჭერებინა, ახლაც ცოცხალი იქნებოდა, — თბილისში ბინაც გვექონდა, სამსახურიც უშოვეს ჩვენებმა — ვერა და ვერ გამოვწყვენი იმ დელის პირს, — მაინც ლამაზიც ვიდაც ოხერს შეაყლა თავი, — მეც გამაუბედურა.“

„შენ მშვენივრად აგეწყო საქმე, იმან იკითხოს ვინც კვდება, — დედამთილთან როგორ იყავი?“

„იმას მისი გასაჭირი ჰქონდა — მე ჩემი. გინდა თუ არა, კერა არ მოშალოო. მე რომელი ოჯახის მწარმოებელი ვიყავი სოფლად, ან რა ოჯახი იყო, — ერთი პატარა ქონი! დროზე რომ არ ჰეშველა თავისთვის, ჩაის კრეფაში გამინერბოდა სული.“

„შენზე ამა კარგს რას გააგონებდა!“

„თან ახლა ისეთ ასაკშია... უკვე წვერა იპარსავს, მგონი პაპიროსსაც ეწევა ჩუმ-ჩუმად.“

„მოგესწრო ვაჟიკი“, — გაიცინა ტასიკომ.

„ხასიათებში და ისედაც მამას გაეს... ნეტა სად წავიდა ამ დრომდე კოკა?..“

ერთბამად აღვიღს მოსწყდა და ვი-

წრო, დამრეც ქუჩაზე ჩასრილდა. ძლივს შეიკავა თავი, რომ არ წაქცეულიყო. ეტყობოდა, აქ ბავშვებმა საცუგურაო მოეწყოთ, რომელიც ახლა თოვლის თხელ ფენას დაეფარა. ქუჩას ცალ მხარეს ბალი ეკვროდა, მეორე მხარეს ორსართულიანი ძველი სახლები. აქა-იქ ფანჯრებში შუქი ბეუტავდა. კვლავ ეუცხოვა იქაურობა, თითქმის რომელიღაც იდეალურებით მოცულ უბანში მოხვედრილიყო, რომლის არსებობაც დღემდე არავინ იცოდა. წედან ღღის ნათურებით განათებული მაღალი შენობა რომ ვერ იცნო, პირველად მაშინ იგრძნო შიში, — ვაი თუ მართლა დავიკარგო. ახლა უცებ იაზრა, — საკმარისია ქუჩის სახელწოდება გავიგო და მაშინვე მივხვდები, სად ვიმყოფებიო. გაუკვირდა — ასეთი უბრალო რამ ამ დრომდე როგორ ვერ მოვიფიქრეო. გახარებულმა, ალაყაფის კარზე გაქრული მოგრძო ფირფიტა შენიშნა. ელექტრონის შუქით განათებულ ფირფიტას ლამაზი ასოებით ეწერა ქუჩის სახელწოდება...

მთელი კვირა კოკას ასავალ-დასავალი კაციშვილმა არავინ იცოდა. დედას ისტერიკები ემართებოდა, — ოღონდაც ცოცხალი იყოს, მანქანაზე ნუ იქნება დამარცხებული და აღარაფერს ვჩივიო. ავტონისსაექტორებს ეკითხებოდა — ამა და ამ ნომრის თეთრი „ვოლგისთვის“ ხომ არ მოგიკრავთ სადმე თვალიო. ამინდები კი ისევ გამოკეთდა. მთელი დღე თვალებგამოშტერებული გაჰყურებდა რკინიგზაზე გადმომავალ ბილიკს, თუმცა ირმას გამოჩენის იმედით აღარ ჰქონდა. ერთხელ შინ მიაციტხა, მაგრამ ეზოში ჩასვლა ვერ გაბედა, — ჰიშკრიდანვე უკან გამობრუნდა დამფრთხალი, — ნური ეფენდიმ არ დამინახოსო.

ზუსტად ერთი კვირის თავზე კოკა გამოჩნდა, — საღამოს ზღვიდან რომ მობრუნდა, ეზოში მანქანა დაინახა. დედა და კოკა აივანზე ისხდნენ და ძალზე სერიოზული სახით საუბრობდნენ. თავში სისხლმა აასხა, მაგრამ უსი-

ტყვოდ ჩაუარა გვერდით და ოთახში შევიდა, მხოლოდ წამით შეავლის მართურტოს მტრული მზერა.

მერე თითქმის ყველაფერი ძველ კალაპოტში ჩადგა, — ირმა დაიკარგა ოღონდ, — ეგ იყო და ეგ! ასე რომ, იმ ამბებისა დაწვრილებით ვერც მაშინ გაიგო და ახლაც არაფერი იცოდა. დილაობით ჩვეულებრივ მიდიოდნენ ზღვაზე, კოკა ელენესა და ტასიკოს კამპანიას დაუბრუნდა. ისევ დაჰქონდათ პლაჟზე ციფრებით აკრელებული ყავისფერყდიანი რვეული. მესამე ხუთიანის ამბავი რომ შეიტყეს, დედამ, ტასიკომ და კოკამ დეპეშით მიულოცეს ცაცოს უმაღლესში მოწყობა ამასობაში ავვისტო მიიწურა და თბილისში გამგზავრების დრო მოახლოვდა.

ნაშუადღევს ბილიკზე კოჭლობით ჩამომავალი ჯმუხი აგებულების ბიჭი შენიშნა, — ზოლებიანი ტილოს შარვალი და მზეზე გამოხუნებული მოკლესახელოებიანი წითელი მაისური ეცვა, თავზე უბრალო თეთრი კეპი ეხურა, მოსვლისთანავე ცივი, როყიო ხმით ჰკითხა:

„ზურა შენა ხარ?“

„დიახ, მე ვარ...“

მზეზე გარუჯული უხეში სახე, ჩამოგრძელებული ნიკაბი და ფოსოებში ღრმად ჩამჯდარი კროლა თვალები ჰქონდა.

„მე კაცია ხალვაში ვარ, ირმას ბიძაშვილი... — წამით შეყვანდა. — იმ შენს კოკას გადაეცი ამ საღამოს აქ დამხვდეს, სალაპარაკო პაქვს...“ — პასუხისთვისაც აღარ დაუტოვია, მიტრიალდა და კოჭლობით შეუყვავა ბილიკს.

კაციასა და კოკას საუბარი არ მოუსმენია, განგებ განერიდა და ნაპირთან წელამდე წყალში ჩამდგარი, მღელვარებისაგან აძაფრებული, წამითაც არ აწორებდა მათ მზერას.

წყნარი საღამო იყო, ჩამავალი მზე ოქროსფერი ძაფებით ლაშავდა სანაპიროს. ისინი ბეტონის ვეფხე კუბთან იდგნენ ერთმანეთის პირისპირ, ხოლო რუხ წახნავს მათი ფერმკრთალი მო-

კაცსავე ჩრდილები ეფინა. ხმადაბლა საუბრობდნენ უკიდურესად დაძაბულნი, თან თვალებით ზომავდნენ ერთმანეთს. მერე კაცია გაცხარდა და ხელუბის ქნევას მოჰყვა, მუშტიც კი დაუტრიალა ცხვირთან. ნერვიულმა კანკალმა აიტანა, — იცოდა, კოკას ჯიბეში იარაღი ედო, არც კაცია მოვიდოდა ხელცარიელი, შეიძლებოდა უბედურება დატრიალებულიყო. გაუწყნარებლად აჟაწყნებდა კბილებს, ვერაფრით ყბები ვერ დაიმორჩილა. თავს არ უტყდებოდა, თორემ გულში კაციას მზარე ეჭირა. ეს ჯერ კიდევ ამ დილით იგრძნო, ბილიკზე კოჭლობით ჩამოშვებული ჯმუხი ბიჭი რომ დაინახა: კაცია კვლავ უტრიალებდა მუშტს ცხვირწინ, თავს აქეთ-იქით აქნევდა და კბილებს კრეჭდა. გაოცებას იყო, — კოკა, რომელიც უბრალო, გადაქანებულ სიტყვას არავის შეაჩენდა, ახლა მოთმინებით იტანდა კაციას თავხედობას. არც ის ეგონა, მოსვლას თუ იკადრებდა, — ჩანდა, უმძიმესი რამ დანაშაული ჩადენა...

დაძაბულობა თანდათან განიმუხტა. — მარტო კაცია ლაპარაკობდა, კოკა თავდახრილი იდგა. მერე კაციას შეხედდა და რაღაც უთხრა. წყნარად განაგრძობდნენ საუბარს, რაღაც მოილაპარაკეს, რაღაცაზე შეთანხმდნენ, ხელი ჩამოაბრუნეს და გაუღიმეს კიდევ ერთმანეთს.

იმ საღამოს კოკამ საგულდაგულოდ გაიპარსა წვერი, ნაცრისფერ საზაფხულო კოსტურში გამოეწყო, მანქანაში ჩაჯდა და სადღაც წავიდა. დედა და ტასიკო გვიანობამდე ისხდნენ აივანზე, თვითონ გატრუნული იწვა ლოგინში.

„როგორ ჩანთაფრდა ის ამბები?“ — იღუპალი ღნით ეკითხებოდა ტასიკო.

„კოკა რა ზღაშია, — გაწიწმადებული პასუხობდა დედა. — არაფის არაფერს დაჰპირებია... თვითონ ყოფილა, გეზავალე, დაფეთებული და ატეხილი!“

„მაინც არ უნდა ეკისრა“. — წყენით ჩაილაპარაკა ტასიკომ.

„ქალი, ჩემო დამო, ეშმაკს შეაეცდეს!“

„ეს ამბავი რომ ცაცოს ყურამდე მივიდეს, ჩაშლილა საქმე“.

„ღმერთმა დაიფაროს... რა საქირია!“
ცოტა ხნის ღუმელის შემდეგ ტასიკომ თქვა:

„გედეონი რომ გადაჰყავთ მინისტრად, გითხარი, არა?“

„ეგ ზო ვიცოდი, რა ხანია“.

„არა, უკვე გადაწყვეტილია, გუშინ ველაპარაკე“.

„გადაირევა სიხარულით თეიმურაზი“.

„თეიმურაზს დირექტორობა არ ასცლება, — აგერ ნახე შენ!“

„ნეტა ერთი ყველაფერი კარგად იქნებოდეს“.

„ამ საღამოს სად წავიდა, თუ იცი?“...

„არ ვიცი, არ მითხრა, მეშინია რამე ხიფათს არ გადაეყაროს“.

„იქ ხომ არ წავიდოდა?“...

„არა მგონია, — მიუგო დაიმედებული ხმით. — მას მერე აღარ უნახია!“

ყავასა და ხილს კონიაკს ატანდნენ. ერთ-ორჯერ სიგარეტიც გააბოლეს. შუალამემდე ელოდნენ კოკას, ათასნაირ ვარაუდს გამოსთქვამდნენ, ბოლოს ტასიკოს მოთმინების ძაფი გაუწყდა და ბუზღუნს მოჰყვა ბევრს ეხვეწა დედა, მაგრამ აღარ მოიცადა. წასვლისას გულში ჩარჩენილი ძველი წყენაც გაიხსენა, — კოკას თბილისში მარტო არაფრით არ უნდა გაეშვა ცაცო. დაატყო, საქმეს კი პირი აღარ უჩანდა და აქეთ ეძებდა მიზეზს. შეფიქრიანებული დედა კიდევ დიდხანს იჯდა აივანზე, მერე მაგიდის ალაგებას შეუდგა. ამასობაში მანქანაც მოგრიალდა, ძრავა რომ გამოირთო, სამარისებური სიჩუმე ჩამოწვა და უცებ ამ სიჩუმეში თოფის გავარდნასავით გაისმა კარის მიხურვის ხმა. კოკა სწრაფი ნაბიჯებით ამოვიდა კიბეზე, ეტყობოდა ნასვამიც იყო, დედასთან მივიდა და უთხრა, — ირმას ცოლად ვირთავ, ეს ამბავი გადაწყვეტილია და გთხოვ ნუღარაფერს მკითხავო. ელენე ზღართან მოადინა სავარძელში; თინჯანი იატაკზე გაგორდა, მაგრამ ხმაზე ეტყობოდა გადარჩა...

ქალაქის თავზე გადამავალ ჰევარტლი-სა და ლანცის მაგვარ თხელ ღრუბ-ლებში მთვარის ფერმართალი დისკო გამოჩნდა. უსიამოდ შეაერყოლა ტან-ში. — ბავშვობიდანვე მტკიცეწეულად განიკვდიდა თოვის შეწყვეტას, რასაც დაღუბული თოვლის რღვევა, გაბინძუ-რება და კვდომა მოსდევდა. თოვის გა-რეშე თოვლი მიწაზე დანარცხებულ ფრთებდაღწეილ ჩიტს ან ტაშტის ჭუჭ-ყიან წყალში მოფართხალე გამოშვი-ნულ თევზს ჰგავდა. მიტომაც იყო, ბავშვობისას, შუალამით გამოლოცმე-ბულს, იმის გასაგებად, კვლავ თოვს თუ არაო, სევდა მსჭვალავდა, როცა ფანჯრის მინაზე ცხვირმიჭყულებილი, მოწმენდილ ცაზე ცივად მბეჭუტავ ვარ-სკვლავებს დაინახავდა. კარგა ხანს ეც-ჭირა ლურჯ ფირფიტაზე გამოყვანილი ასოებისთვის, მაგრამ წარწერა მაინც ვერ ამოგეითხა და ველარც ჭუჩის სა-ხელწოდება გაეგო. ახლა ქალაქის რო-მელიდაც ძველ უბანში მიაბიჯებდა; ჩანჩულებულ ჭუჩებს თოვლის შუქილა ანათებდა ოდნავ, სახლებს არავი-თარი წარწერა არ ჰქონდათ, — იქნებ თბილისი კი არა, რომელიდაც სხვა, უცხო ქალაქი იყო? — ან იქნებ ეძინა და ყოველივე ამას სიზმარში ზედავდა? შიშისგან სასოწარკვეთილმა, სიცვიისა-გან გათოშილმა და დაღლილობისაგან არაქათგამოცლილმა, როცა იმედი სა-ბოლოად გადაიწყვიტა და ეგონა, ეს ესაა დაღეცემიო, უცებ შენიშნა, თავი-სი სახლის ალაყაფის კარებთან იდგა...

დარცხვენილი აღიოდა კიბეზე, — ნა-ცნობ ქალაქში გზა-კვალი რამ ამიბნია, ან გონება რამ დამიბინდა, ჩემივე უბა-ნი ვერ ვიცანითო. გაგონილი ჰქონდა — თოვლმა მხრის ქცევა იცისო და მიხ-ვდა, სწორედ თოვლისა და იმ ოთხი ჭი-ქა არაყის ბრალი იყო ყველაფერი, გულში საღამოს ძია ვასომ რომ ახუხ-ვინა.

თავის გასაღებით გააღო კარები, შუ-ქი აანთო. კედელზე ჩამოკიდებულ ჭუ-დსა და ქურქს ჩამდნარი თოვლის მბზინავი წვრილი წვეთები შემორჩენო-

დათ. ეტყობოდა, დედა და კოკაც აგერ ახლა დაბრუნებულნიყვნენ ტასიკოსგან. რა თქმა უნდა, ტასიკო ბერძენს სტუ-რებს იოლად ვერ შეეღუოდა. ალბათ პრეფერანსის სათამაშო მრგვალ მაგი-დას უსხდნენ მთელი საღამო, ანდა ნა-ხევრად ბნელებულ ოთახში ყავასა და კონიაკს მიირთმევდნენ. ცხადია, ცა-ცოც იქ იქნებოდა, — საქმე შენობორუ-ნდა!..

ისეთი გრძნობა ჰქონდა, თითქოს მთელი მისი არსება თოვლს ამოევსო. ოთახის თბილმა, შეხუთულმა ჰაერმა თავბრუ დაახვია და კინალამ იქვე ჩა-ეყცა. გულს ურევდა ნაცნობი მძალე სუნი, ცხელ ჭურბზე დაღვრილი ჭონის სუნს რომ ჰგავდა. ჩანდა, მისი დაკარ-გვა არავის შეუტყვია, ოთახში ბარბა-კით შევიდა და ბურანში წასული სწრა-ფად შეუდგა ვახდას. ჭუჩაში მანქანებ-მა ჩაიჭროლეს, ეზოში ჭრილით გაი-ლო კარი, ვიღაცამ ჩაახველა და ონკანი მოუშვა. დაწოლისთანავე მკედარივით დაეძინა.

შუადღე გადასული იქნებოდა, თვა-ლი რომ გაახილა. იატაკს ფანჯრიდან შემოჭრილი შუის კაშკაშა სხივი ეფინა, კედელზე ცისარტყელასავით მორკალუ-ლი წყლიანი გრაფინის ანარეკლი ციმ-ციმებდა. ერთადერთი, რაც სიზმრები-დან ცხადში გადმოჰყოლოდა იყო იმის შეგნება, რომ ირმა წავიდა. წუხანდე-ლი ამბები, ახლა, დღისით, მზისით, დაუჭერებლად ეჩვენა და ამან სინანუ-ლი მოჰგვარა...

ნამდვილი სასწაული ის იყო, — ფან-ჯარასთან მისულმა გარეთ რომ გაიხე-და და თოვლის ნატამალიც ვერსად შენიშნა. კინალამ მისტიურმა შიშმა შე-იბყრო, — ნუთუ ის ყველაფერი მარ-თლა დაგისიზმრა?! — მთელი ქალაქი გაზაფხულის კაშკაშა მზეზე ბრწყინავ-და. განცვიფრებული გაჰყურებდა ვიწ-რო, მოზიმშიმე ჭუჩას, — თოვლის ნა-სახიცი არსად ჩანდა, წყალიც არ მოწ-ვეთავდა სახურავებიდან, უბრალო სის-ველევ ალარაფერს შემორჩენოდა. ის-მოდა თუნუქის ფურცლებზე ჩაქუჩე-

ბის ქახუნი, სამღებროების დარაბებში გამოფენილი ძონძები მზეზე შრებოდა. უნდოდა გამგლეღისათვის ეკითხა წუხანდელი თოვლის ამბავი, მაგრამ მიხვდა, სასაცილოდ არ ეყოფოდათ, — სერიოზულ პასუხს კი ვერ მიიღებდა.

ანაზღად, გაზაფხულის ამ ჩახჩახა მზეში ხეების სიშისვლე ეუცხოვა, — თითქოს თავის სიცოცხლეში პირველად ახლა ხედავდა, რომ ხეები მიწიდან ამოზრდილიყვნენ...

ფანჯარას მოშორდა და ტახტზე ჩამომაჯდარი ჩაცმას შეუდგა. ჭვრ ისევ სველი ბათინკები და ტანსაცმელი უდასტურებდნენ წუხანდელი ამბების რეალობას. დღესაც გააცდინა სამუშაო, — მაგიდაზე ჩანთა შენიშნა და ეუც-

ხოვა. ორი-სამი თვე რჩებოდა სკოლის დამთავრებამდე, მერე უნდა დასრულიყო... — არა, ნამდვილად არ იყო აქ გამჩერებელი, — მთელი შვიდი წელი თავს სტუპარივით გრძნობდა, ირმა არ წასულიყო, კიდევ, პო... მამის სურათს მოჰკრა თვალი და მიწიდან ერთი მტკაველის სიმაღლეზე ამოწეული, შამშნარ და ეკალგადავლილი სახლის ბალავარი გაახსენდა... — ჭერ მთავარია სკოლა დაამთავროს, სულ რაღაც ორი-სამი თვე დარჩა!...

გონებაში თანდათან, სულ უფრო და უფრო ცხადად და ნათლად ესახებოდა მომავალი, — სოფლად მამისეული კერის აღდგენაზე ოცნებობდა.

შალვა ამისულაშვილი

ასალი ლექსები

ხენის ნალი

ერყელი აწურს ვერ დადგა
ჭაუხეთს გაერქარაო;
ასპინძის ბოლოს ავიდა,
დეღიბაშს დაეხალაო...
ხალხური

ასპინძის ველზე ნალი ვიპოვნე,
იქნებ ერყელს ცხენის ნალია?!
— ბედნიერება შეძებს თვითონვე! —
ხმა ფიქრად ველარ დამიშალია...
— ნუმც დაგეშალოს,
გვრეა მართლა! —
დაბეჯითებით მომძახის მტკვარი;
ვსინჯავ და
ნალის ძვიდუეზე ასლა
მართლაც
იმ დროის ვპოულობ თარიღს...
თარიღზე
დილის ცვარი ციალებს,
ცივად ანათებს დაკაწრულ ლითონს;
ნაკაწრს ვაშსგავსებ ინიციალებს, —
და დიდ წინაპარს

ვეცნობილობ თითქოს...
მივალ, მივეჭრივარ, მიმიხარია,
ფრთხილებს გული ზოხბის ლაპრივით;
მთებზე, ზეგნებზე თბილი ქარია,
მოაფრიალებს აფრებს აპრილი...
მივალ,
თურქული მთვარის ნალევი
სადღაც
ჩემს უკან ისრჩობა მტკვარში;
უფართოვდება წითელის თვლები, —
და მხიბლავს მისი ფლოქვების ტაში.
კმარა, ამ ქართულ
ნალსა თუ ლუმბას
წარსულის ქანგი ავეარო უნდა,
რომ იგი ბედის უბადლო ნიშნად
ძელზე დავაყრა მშობლიურ ჭიშკარს!

სერზე შეიძებნან...

მზეზე თეთრ ჯვავებს
დევებივით
მისძინებიათ, —
და ტკბილ სიზმრებში,

ტკბილ სიზმრებში
იძირებიან.
არ კი იციან,
ლიბო რომ აქვთ

ლელმანაკრავი, —
და მათ მოუხმობს
ყველა ხევი,
ყველა ნაპრაღი...
და მათ მოუხმობს
ყელგამშრალი
ყველა ხეობაც,
ზგავთა ნაჟურით
რომ აპირებს
ლხენას, ღრეობას...
ო, თითქოს, თითქოს
მოსსლეტის ხმა
იხმის კიდევაც, —
და სადაც არი,

კლდეებს გრგვინვა
გაგვიდება...
ფერი წასვლიათ
ფერდობებზე
ფერად ენძელებს;
ცერზე შემდგარან,
ალბათ მყუდრო
საფარს ეძებენ.
მეც მოვძებნიდი,
არც მე ვჩქარობ
სააქაოდან,
მაგრამ ვით დაეთმო
არნახული
სანახაობა?!

ერეკნული
ხიზლირთხა

ე ძ ს კ რ ი ბ ზ ი

თაგენი რომ ყანასა მკიან,
დასაჯერებელი კია.
ლომნი რომ ულოებს გრესენ,
მე თვითონ ვიხილე ერთხელ.
შენ რომ
დიდ სიყვარულს მითვლი,
ზღაპარი მგონია თითქმის...

შპარქაშო სიზაპანი

პიტალო კლდის ძირში
ეგდო სატევარი,
ეგდო
უქარქაშოდ ღამენათევარი,
ვინ უწყის
ქამთახელის
რაოდენ მანძილზე?!

ქანგი
დასდებოდა
ნათქორალს, ნათოვარს,
მე კი მას გულგრილად
გავშორდი რატომღაც,
ალბათ მყინვარების
ხილვამი გავერთე...

მაგრამ
კლდის მოსახვევს
მივაღექ როდესაც,
მე ცივი ფოლადის
ძახილი მომესმა,
ძახილი
ზარების რეკვასავითა:

„გზაზე რომ უბრალო
ლურსმანსა ნახავენ,
გამგლელებს
იმისი
პოვნაც კი ახარებთ,
მე ნუთუ იმ ლურსმანს

ალარა ვკობივარ,
მითხარი ძმობილო?!
ეს, უპატრონო ვარ,
შენ გიხმობ საშველად,
პატრონი მომიკლეს
აქ ყიზილბაშებმა...
დაბრუნდი,
ამიღე,
ჩამაგე ბუდეში,
მეც მინდა შენსავით
სითბო და ნუგეში!..“
ფოლადის ძახილმა,
ფოლადის განგაშმა
შემძრა და
მე თვითონ
გარდვიქეც ქარქაშად, —

და ზედ ჭირისოფლი
ჭირხლად დამეყარა...
შემდგ
საგულეში,
მტრისაგან ჯვარცმული,
გაყინულ სატყევრად
ჩამეგო წარსული,
წარსული
აბჯრიან იბერიისა...
ხოლო
ის პატალო,
უჩინარ ამაგდარს,
სატყვერის პატრონის
ძეგლივით დამადგა, —
და მეც უყოყმანოდ
დავჯერდი ჩემს იღბალს...

შ ე რ კ ი ნ ე ბ ა

მყვირალობის თვეში
არმებს უდუღთ სისხლი,
დარია თუ თქვენი,
ივსებიან რისხვით.
მოდის ირმის ბუღა,
ორი ირმის ბუღა,
ორსავე მბოლოდ ერთის
სიყვარული კბუგავს.
ო, შესვედრა მათი
გადიქცევა ჩხუბად,
ჯილა რქების დარტყმით
ვგლიჯებათ ჯუბა...
ჯუბა ჯუბად დარჩეს,
რქები რქების დარტყმად,
აქაფებულ ჩანჩქერს
ხომ ხედავენ მართლა?!
ბოლოს, განა ამით
ბოლოვდება ბრძოლა,
ახლა, გვიან ღამით

მოკყევიანი რჩოლახ...
ცას კვიდებენ ყვირილს,
სკდება თავის ქალა,
ჯოჯოხეთურ ტკივილს
არ უმხელენ ქარაფს,
ვიდრე ერთ-ერთს იქვე
არ მოსტყდება რქები, —
და დამხობილს პირქვე
არ დაჰხედვენ სხვებიც.
მაგრამ მე რომ ვნახე
სანახავი კახეთს,
მოსვენება ძილშიც
არ მაქვს იმის აქეთ:
ჩანდა წყვილი ჩონჩხი
ჩახლართული რქებით;
მწარე ბედის მორჩილთ
დასტიროდნენ მთები...

ე ღ ე ბ ი ა

ეროვნული
ბიბლიოთეკაგანა ღმერთი ვარ, სულ მედამ
გალაღებულსა მზედავდე...

ხალხური

მშიერია ძაღლი?!
 ძვალს მიუგდებ, ჰყოფნის! —
 და ყმუილით დაღლილს
 მკერდს აშრება ოფლი...
 მშიერია მგელი?
 დანაყრდება სადმე,
 ერუანტელის მგერელი
 ზეზე რომ არ დადნეს...
 მშიერია მიწა?
 შეგვჭამს
 ერთ-ორ მოდგმას,
 წვიმაც მოვა იმ წამს
 გაანელოს ბოდმა...
 მშიერია კაცი?
 ქვას იკმარებს ლუკმად,
 ან არადა არწივს

მსხვერპლს
 წაართმევს უკან...
 მშიერია ქამი?
 როდის იყო მაძლრად?!
 მისი ყბეზის ჩქამი
 გულის კუნთებს ჰკვანძავს.
 მოდის,
 მისი შიშით
 პლანეტები თრთიან,
 რადგან მის დიდ შიმშილს
 ქვეყნის ჩანთქმა ჰქვია.
 ჰქვია, მაგრამ კაცსაც
 კაცი უნდა ერქვას,
 თორემ ლაჩრის მსგავსად
 საპნის ბუშტიც ფეთქავს...

სამარადშემო

ამ ქვეყნად თუკი რამე მახარებს,
მისი სათავე
შენ ერთს გეკუთვნის,
მე ვარ ამაყი
შენი თბილისით,
გორით,
რუსთავით,
იმოგვით,
გეგუთით!
გამოგარიდეს ათას ქარიშხალს
მოუდრეკელმა მუხის წესებმა,
და თაობათა
უკვდავი სული
დილის ნისლივით გელერსება!
ჩვენი ფიქრი ხარ
და საზრუნავი,
საასპარეზო ჩვენი შეხა ხარ,
ვერავინ შესძლო
შენი სახელი,
რომ შეებღალა და შეველახა!
ვერ დაგაჩოქეს აურაცხელმა
თემურლენგებმა,
მაჰბაზებმა,
შეგძლო რწმენით,
იმედით,
ძლევით,
მძიმე ცხოვრების გალამაზება!..

კვლავ მეჩვენება:
რომ დაჭრილივით
გამოგიყვანეს ფრონტის საზიდან,
ხელმა ერთგულმა
შენი სახელი
შუქურასავით ცისკენ აზიდა!
გითხრა იყავი სვებედნიერი,
თუმც დიდებისკენ
წინ აღმართია,
შემოგაშველა მხარი ძლიერი
შენი შეილების
მძლავრმა პარტიამ!
გადამალა უდიადესი
წიგნი —
მომავალ ჟამთაღმწერლის,
დასაბანიდან შენ ასე ქმნიდი,
ასე აგებდი,
ასე აღწევდი!
ვერავინ შესძლო შენი სახელი
რომ შეებღალა და
შეველახა,
შენ ხარ მიზანი,
გზა,
ასპარეზი,
რწმენა და სუნთქვა
ჩვენი —
შენა ხარ!

თიანეთისკენ მიმავალ გზაზე

თიანეთისკენ
მიმავალ გზაზე
ნ. ზ. ზარბაზნი

ქალაქს დავეცილდით საათის სამზე,
გზას დავადექით ირმების სამზერს
და ულამაზეს სანახებს ვენდეთ,
ხეები ფოთლებს ფარფატი გვფენდნენ,
მერე კი წნავდნენ ფერად ჭილოფებს,
გზა გაგვიბოდა მაღლა და განზე,
თითქოს გვაჩვენებდა მთების პირობებს!
დიდი მუხები გლუვი სხეულით
ქონგურებივით ერტყენ უჯარმას,
კრიალა სივრცე არ ირხეოდა
მათი ტოტებით ჩანაბლუჯარი!
სიმშვიდით სავსე გზებსა და სოფლებს
ეკრათ ბარაქა,
მზე და იმედი,
მთები იხსნიდნენ ნისლების თოფრებს
და მზეს თვალეში შესცივნიდნენ!
თიანეთისკენ მიმავალ გზაზე
თითქოს ძალას და
სურვილებს ვცდიდით,

როცა გონების დაძაბულ ხაზებს
შლიდა და შლიდა
სიმშვიდე დიდი!
შორს ენთო ერწო და თიანეთი
მარადიული შუქის წყაროთი,
იქნება აქაც ვაგვიანებდით,
იქნება მიტომ მივიჩქაროდით!
მზეში და ქარში დიდხანს მავალნი
ვცდიდით სწორი გზა იყო რომელი,
კვლავაც ვირწმუნეთ,
რამდენს გვაგალებს
ხალხი კეთილი,
ხალხი მშრომელი!
ხალხი ბრძენი და
ხალხი მარადი,
განათებული ცხოვრების აზრით,
რა დიდებული განცდა გვფარავდა
თიანეთისკენ მიმავალ გზაზე!

არ გაუიწყლება

მომნატრებია თქვენი სიმაღლე,
ჩემო ყაზბეგო და დარიალო,
ახლაც ფერდობზე ნისლებს მივარღვევ,
რომ საოცრება გადავიარო!
რადგან ჯერ კიდევ არ დაფლეთილა
მძიმე შტორმებში ჩემი აფრები,
რადგან ჯერ კიდევ შემრჩა სურვილი
მწვერვალებისკენ ფიქრით გაფრენის!
ვეძებ და ვეძებ საგანძურივით,
ის რაც კაცობის ნიშნად მეთვლება,
არ მაიწყდება დღემდე სიმაღლე,
რაც მაგრძნობინა ერთხელ ბუთღემმა!
დატეიფრულივით გულზე მაჩნია,
ვით მარმარილოს ნატყბს წარწერა,
როს მყინვარწვერზე ლურჯი ქარების

სურნელოვანი ტალღა მარწევდა!
როცა შეგებდე მამულს
უმაღლესს
საპოვნად, თუკი რამე მერგება,
გზა გამინათა სიმაღლისაკენ
და ამაფრინა ცისკენ გერგეტმა!
არ მაიწყდება,
არ მაიწყდება,
რაც შევიძინე წვით და წვალეზით,
თუმცა ჯერ კიდევ უამრავია
გადასაბდელი ძველი ვალები!
მიტომ მიზიდავს თქვენი სიმაღლე,
ჩემო ყაზბეგო და დარიალო,
ახლაც ფერდობზე ნისლებს მივარღვევ,
რომ საოცრება გადავიარო!

გარკუნული
ნიკოლოზი

ფანჯარა იყო ღამეში ღია
და შუქი ჭრიდა
ღამეს კუნაპეტს,
თითქოს სხეულში ჩარჩენილ ტყვიას
მიღებდნენ,
მაგრამ
ველარ მკურნავდნენ!

ქალაქზე იწვა
ცივი ტაროსი,
გრიგალებისგან განაშეშლები,
და მაწამებდა
ხმა სამყაროსი
ყოფნა-არყოფნის
კითხვის ნიშნებით.

ნაჩილი ღიღი ქადაქიდან

თითქოს ოცნების იყო ნაწილი
გადაიფარა გზათა სიგრძენი,
ისევ გაეყვავი ქალაქს ნაწვიმარს
და უშენობა მყისვე ვიგრძენი!
აქ ყოველ წუთას ფიქრით მახლავს,
შენზე ოცნება ღამის თუ დილის,
მე ისევ თბილისს ვიგონებ ასლა
და შენით უფრო ვიყვარებ თბილისს.
მიუწვეველი შემხედება დარი
და უცებ ესარჯავ სურვილის მარაგს,
თერთათ მორთული
შემორბის ქარი,

და რუსი ნისლი ეცემა ქალაქს!
ცა ესურება თაღივით ზემოთ
სახლებს მალღებს და
უსომოდ დიდებს,
მომწყინდა უკვე,
ძვირფასო ჩემო,
შენთან შესვედრის საათებს ვთვლიდე!
აუხდეველი ფიქრით მახლავს
შენზე ოცნება
წრფელი და თბილი,
მე ისევ თბილისს ვიგონებ ასლა
და შენით უფრო ვიყვარებ თბილისს!

ღონღონი სხადში

ცეკლიდან „მოგზაურის დღიურები“

გემბანს ეხვია ღრუბელი თალხი
და ტივტივებდა როგორც პონტონი,
მოყვანსფერო ნისლით და ტალღით
ავსილ ტემზაზე იდგა ღონღონი!
მე ვადარებდი ოცნებას ჩემსას
ცხადად დანახულ ვეება სურათს,
ზღვის ნაწილივით გადაშლილ ტემზას
და ქალაქს ტემზის ჭავლებში მცურავს.
გარეუბნების უცნაურ ფერზე
თითქოს ქალაქის ვგრძნობდი სიბერეს,
ხურავდა კარებს ხმაურა ტემზის

ჩამოქუფრული პორტი ტილბერის.
მზე იგრძნობოდა ღრუბლების მიღმა
და მოყვითალო მზესუთავი შუქი,
სივრცეს ეფარა მოსაწყენ ნიღბად,
მერე რომ ქარი ფერებს აურევს,
მჭვარტლად ქცეული სიმძიმის ლუქი,
ვღო ჯესტმინსტერს
და ცივ ტაუერს!
ხართულთა წყვებით შესუთულ ქუჩებს
რეკლამის ჭრელი ფერები ვკრათ
და მე ვისმენდი ახალს და უჩვევს
ღონღონის ჭერზე ბიგბენის რეკვას.
როდესაც ეძებ,

როდესაც იძენ,
 თუ წარსულიდან პოულობ ღამასს
 და ვატერლოს თაღოვან ხიდზე
 მეორდებოდა მარადი დრამა!
 ავსილის დაღწეულ გემების განძით
 ქალაქი ორად გაეპო ტემზას,
 გამაბრუებელ ნანახს და განცდილს

კვლავ ვადარებდი ოცნებას ჩემსას!
 ცივ სიდიადეს მიჰქონდა ძალა,
 თუმცა სიახლე იყო ულვენი
 და მე ვნატრობდი
 პატარა ქალაქს
 მშით,
 მეგობრობით
 და ერთგულებით!

ჩემი ჩანაწერი ქალაქი

ქალაქი თითქოს მოგაგდა ნახატს
 შექმნილს ოსტატის უბადლო ყალბით,
 და საოცარი სიახლის ნახვას
 ვეგებებოდი ღიმილს და საღმით!
 იდგნენ სახლები სრუტეთა გასწვრივ,
 მყუდრო ქუჩების ვიწრო ჭრილებით,
 და ნაბიჯ-ნაბიჯ გზა თუ გზაწვრილი
 მავსებდა უცხო შთაბეჭდილებით.
 ასობით არხი მსუბუქ ტივტივით
 მიაცურებდა ქალაქს ნავეით,
 ეფინებოდა ქუჩებს დილ-დილით
 აურაცხელი ფერის ყვავილი!
 ფენდნენ მიხაკებს ქალაქის ფერსით,

თავს იწონებდნენ ძველი ხელობით,
 ნერვ ვიგრძენი როდესაც შევხვდი,
 შენთან შეხვედრას როგორ ველოდი!
 როგორ მავსებდი ცინცხალი რწმენით
 ასწლეულების ბნელი ხაროდან,
 ჩანდა კაცური მიზანი შენი,
 ნაესებდა იგი და მიხაროდა!
 საუკუნეთა ცხელი ნაბზართ
 თითქოს გამოცლილ ძალას მმატებდი,
 შენგან მიმქონდა როგორც საგზალი:
 ფიქრი,
 სახელი
 და ნაბატები!

• • •

იყავი ისევ საოცრად ფრთხილი,
 იღიმებოდი ჩვეული კდემით,
 და ხის კედლებზე ვეება ჩრდილი
 რატომღაც დარდი მეგონა ჩემი.

დათოვლილ ტყეზე გორავდა მთვარე,
 ქარებს დაჰქონდათ ნამჭერის ბუჭი,
 შენს ულამაზეს წაბლისფერ თვალებს
 ეფინა ბუხრის ფარფაცა შექი!

ღმრთელებოდა სინათლე მკრთალი
 უხერხულობის საათებს დაბავს,

გარეთ კი ისევ წიოდა ქარი
 და მშვიდი ძილით ეძინა დაბას!

მთვარე გაყინულ სინათლეს ფენდა,
 ქარი კი ნაძვებს აცლიდა სიქას,
 აღარ მიშვებდა სიმღერა შენთან
 და ვიღაც ძალით მაჩრიდა ჭიქას!

შენ კი ნაწი და საოცრად ფრთხილი,
 იღიმებოდი ჩვეული კდემით,
 და ირგვლივ ჩემი ფათური ჩრდილის
 უიმედობა მეგონა ჩემი!

ზღვაზე ძლიერი ქროდნენ ქარები
და რესტორნების ბურანში მხვევდნენ,
დაუვიწყარი იმ ნეტარებით
ოცნება ჩემი სავსეა დღემდე!
უდარდელობის საამო გრძნობას
აღარ მინდოდა ქონოდა ბზარი,
და ზღვას —
ქალაქის მოღურჯო ქობას
აფრიალებდა თებერვლის ქარი!
თოვლში ბოლომდის გახედილ თვალებს
ეხატებოდით მირატი ახლის,
რეკდნენ ზარები,

ისმოდა: მალე,
და მორჩილივით მივდევი ძახილს!
უცნობი ქალი
უკვდავი ბლოკის,
შემოდოდა მაღალი კარით,
და ვერ ხვდებოდა ვერაფრით ზოგი,
როგორ ლამაზად მხუოდა ქარი!
აღარ მიშვებდნენ გარეთ ქარები
და რესტორნების ბურანში მხვევდნენ,
დაუვიწყარი იმ ნეტარების
წარმოდგენებით სავსე ვარ დღემდე!

დღეს, საღამო ხანს, ჩაფიქრებულმა,
დაღლილმა ამდენ დავიდარებით,
ისე ცივად და უანგარიშოდ
ჩამოვუარე სახაფლავის გაღებულ კარებს,
ახმაურებულ და გაბოლილ
დიდი ქალაქის,
სამარადისოდ მოკვეთილ ნაწილს,
რომ მერე როცა
ჩაფიქრებამ გადამიარა,

შემრცხვა კიდევაც უცნაური ჩემი მოქცევის.
თუმც არ მინდოდა საკუთარ თავს
გამოეტყობოდი,
მაინც ვიგრძენი დროის მწარე
სინამდვილეში
როგორ დაკარგვს ტკივილებმა ძველი
სინედლე
და მოჩვენებებს უკვე განზე
გაურების ფიქრი!

უხნო პაპაძე

წუხელ ფეხდაფეხ მოგვდევდა ქარი
და მთელი ღამე გვარწევდა შტორმში,
მერე გაიხსნა ნისლების კარი,
ჩანდა ნაპირი ათასი ფორმით!
ქარების გზით და წვიმების კვალით,
ქალაქის კართან დგებოდა მარტი,
მე შენში მაინც მომწონდა ქალი,
ყველა ავდრის და წუხილის გარდა!
წინ იშლებოდა ხმელეთი გზებად,
ღრუბელს მოჰქონდა სიმძიმე თაფლის
და როგორც ბავშვი მოელის დედას,
ხეები ისე ელოდნენ აპოკალს!

ჩვენ დავყვებოდით დანისლულ ქალაქს,
ქალაქს,
რომელიც პირველად ვნახეთ,
და განაშლების შემოქმედ ძალას
გგრძნობდით სახლების შეცვლილი სახით.
იყო რაღაცა საოცრად ჩვენი
და იყვებოდნენ შუქით თვალები,
რეიდზე თეთრი გველოდა გემი
— სურვილი გზების არდამთავრების!
და მერე ისევ გვარწევდა ქარი,
რომელიც ტალღებს შლის და ალაგებს,
გემი აღებდა ნაპლების კარებს
და ვუღიმოდით უცნო ქალაქებს!

თენგიზ აბაშაძე

„ვეზისგზავოსანს“

ენა დაშლილი ლექსია ალბათ,
საიდან გაჩნდა
ეს ზღვა რითმების,
აუწერელი, დიდებულია,
იმავე ენით რომ აღარ ითქმების,
რამდენი ღამე გათენდა ალბათ,
სანთლის ალით და
შუქფენით მთვარის,
არის საქართველო,
არის რუსთაველი,
დიდებაც არის!
ვრცელი სამყაროა

მნათობთა სულით,
ვნებებით კაცთა,
ის უსაზღვროა
და ნუ ვიტყვით,
რომ საზღვრებს გასცდა.
ის ზეცასავით ვრცელია და
სიხსლივით თბილი,
ბროგრესი,
გაოცებათა მიზეზების სრულყოფაა,
რამ შეჰქმნა
ასე სრულყოფილი!

გზიანი ღღ

ეს მენანება, რის გაქრება ჩემი სხენება,
მე არ ვყოფილვარ ქვეყანაზე, ღმერთო რაზე მშვი,
არარაობის და მარადის უცხო მშვენებას,
სვეტიცხოვლის ღანდს ჩაფლქერივარ მტკვარის ტალღებში.

ცა კრიალა, წყალი სუფთა, გული უზადო,
მზე ეფერება ჯვრის მონასტერს, ქართლის მუზარადს.

ღამეგზოში და მომთაბერსა

გარკუნული
ბიზლირთქა

ამ სინანულის მოსაშუშებლად
შენი დღეები დამაქვს საწინდრად,
ვინ იფიქრებდა თუ აგვისტოში
ნოემბრის წვიმა წამოგვაწვიდა.
შეკრებილია ყველა ხატები,
გაზაფხულების ყველა კისკისი,
ხულ ერთი არი? ბედნიერება
ქვეყნად ნეტავი შეხვდა ვის ვისი?
ისევ მასველებს ეს გაზაფხული,
ვით ტყეებს წვინა ანდა ვარდს
ცრემლი,

გაფანტულია ეს სურვილები,
გაწეწილი და დაუარცხელი.
შენ არ იფიქრო ზეგრი მინდიდეს —
ის აღტაცება წყურია მგოსანს,
იმიტომ იცავს მანძილს ჩვენს შორის,
რომ არარსებულ ღერებით გმოსავს.
როგორ მიყვარხარ, სიცოცხლის კუარო,
რომელიც უნდა სიმბეჭედ იქცე,
შემომიწვიე, მომეალერსე,
დამამშვიდე და შემომიმტკიცე.

გ ა მ ო ი ა რ ე

გამოიარე,
ისევ ედგეგარ მე ამ სარკმელთან,
ვერძნობ და ვჭერგტ ფერებს,
ძველ ფერებს და იმ ძველ საღისეებს,
გამოიარე,
ჩაივინე დანაშაული
და ამომშრალი ეს თვალები
ფიქრით ამივსე.

არადღერია,
ჩემში დარჩა ნათცნებარი,
შენ სხვა იყავი,
მაინც მინდა იმ დრომ იალოს,
გამოიარე,
გააყურე ამ წლებს ქარი,
რომელიც დაჰჭრის, დადის,
გეძებს, დაბორიალობს.

შენსკენ მოიღვწის

როდესაც ღრუბლებს ნიაფი წყდება,
მარტოობაში წამოიჭროლებს,
მერე ხეები გაირინდება,
ფოთლები თითქოს წარსულს იგონებს.
სილურჯით საგანე მთების კალთები
ღამით იღვრება ელნათურებად,

და მოშორებით ჩუმი ალგები.
ბნელ სახურაებს ეფათურება,
შენსკენ მოიღვწის ეს სული ჩემი,
შენა ხარ ღისი სანა და გამართობი
და ამღვრეული ღრუბლების ზემოთ,
ციმციმებს მხოლოდ ერთი მნათობი.

ღამე კურონოზა

ჩაგვქვრი, მტანჯავს ღამე ასეთი,
წვიმას აწვალავს სუსტი ნათურა
და სველმა ქარმა სველი გაზეთი,
ბაღის კუთხეში გააფათურა.
ბნელ დერეფანში სუნთქავა სუსტი,
თითქოს მოიწევს ჩემსკენ ტყე ბნელი,

და იდუმალი ინსტინქტით ვუცდი,
როდის აივლის მატარებელი.
სადღაც იელვებს შუქის წერტილი,
შორი, უცნობი, არაჭაური,
დაბლიდან ისმის წელაწყვეტილი,
მომატებული ღელეს ხმაური.

ასეთი არი წესი გზაღი

გარეგნული
ზიზილირთქა

აქ არის ძელები დიდებულების, ალბათ არ დარჩა ნასახი ჩოხის, აფსუს, დრო ქონდათ ხმლების ტრიალის, მუხამზაშის და მამულზე ოხერის.

აღარ არიან და არა მარტო, თან წელეკიპაროზ მანდილოსნებით, სიმამაცისთვის იყვნენ მხედრები, სინანულისთვის გახლდნენ მგოსნები.

მიწამ შეტამა ჰაეროვანი, სულთა მღვწელნი ნაწი გედები, მიწამ დააღპო ბაქენბარდები, ჯვარმედლები და ეპოლეტები.

ზოგი ამალდა, ზოგი დადაბლდა, ზოგმა ხმაღს, ზოგმა კალამს მიმართა, ზოგი ატარა დიდხანს იღბალმა, ზოგი დაეცა ბაშკადიკლართან.

ვკლესიები დარჩათ რჩეულებს, უმეტესობას ბაღების ფუხნილი, არაფერია, ქართული მიწა, საერთოდ მიწა ზომ ერგოთ თბილი!

ასეთი არი წესი მარადი, მათაც აუგეს წესი წინაპრებს, ათასში ერთი სამარადისო რჩება სული და მუდამ ილამპრებს.

ვინც დაკოდილა ერის ტკივილით, დაწყლულებულა ერის იარით, ბარათაშვილი, ორბელიანი, მტკვარის ოხერა და თერგის ღრიალი.

შენ გაქირებუი

ელოდი წვიმებს, ელოდი ქარებს, მოვიდნენ, მაგრამ უცისარტყელოდ, მოურწყავ ყანის სისუსტე გაქრა და შეიზნიე მწვანე საყელო. და გამოგცვალა რალაც იერმა, ვერ ვამჩნევდი თუ გქონდა წინათაც? ყანის წყურვილზე უფრო ძლიერმა, სხივებმა სახე გადაგინათა.

ახლა წვიმების მოსვლას მბირდები, ნეტავ მოვიდეს წვიმების ზღვები, დროის მაგიერად შენ გაკვირდები, შენ მე მომდეე თუ მე მიგიძღვები; მერე მოყავდი იებს აპრილში, იებს აპრილში, იის მაგვარო, მე ისევ გიციდი ამ მშრალ ამინდში, რომ გაზაფხული შემომაცარო.

ეს სამყარო ჩემი საყრდენი

შუადღით მიძინებული სოფლის, სსოვნას მიფსაჭნის ნელი ფათური, ძალაა მიწას ჩაღრმავი ღულის, ლანდებად ჩემსკენ წაიზმანული. გროლ აიგანზე ნაბჯი ფრახილი, თითქოს ვაღდა ჩემს გულზე დადის, ამ წარმოსახვებს ნაცარწყაყრილი, ფერი აქვს გაფიცებული მჭადის. შემომაცარე დამტყნარი ნემო, გამკრავი ქარის ძალაც ცბიერო, იქნება ერთხელ ამოიხვეწო,

დღეებო თბილო, საბედნიეროე! ტირიფების ქვეშ წყალი ეშვება, გზაზე იკეთებს ბატარა ჩქერებს, წყალზე გადმოხლას შემეხვეწება და გამომიწვდის წგნელივით ხელებს. მკვრდაბურცული, წვიგებდამწვარი, თმების მაგიერად აყრია ჩალა, ეს სამყაროა ჩემთვის რაც არი, სიყვარული და საყრდენი ძალა, შემოგცხვევი სორკლიან ტანზე, მხოლოდ და მხოლოდ არ მითხრა — არა.

ერთი ძველანაზადა...

ქრონიკა

1857 წლის 9 სექტემბერს რაფიელ ერისთავი ზუგდიდის ოლქის უფროსად დანიშნეს. იმავე წელს ეკატერინე ქავჭავაძე სამეგრელოდან პეტერბურგს გაიწვიეს. სამეგრელოს სამთავრო ფორმალურად დაუტოვეს ეკატერინეს, ვიდრე მისი შვილი ნიკო, ტახტის მემკვიდრე, სრულწლოვანი გახდებოდა. ნიკოს 1866 წელს შეუსრულდებოდა 20 წელი და სამთავროს საკითხიც მაშინ გადაწყდებოდა, თუმცა ნამდვილად მეფის რუსეთი უკვე განაგებდა სამეგრელოს საქმეებს. ორი ბატონი ჰყავდა სამეგრელოს — ეკატერინე ქავჭავაძე და მეფის მოხელეები. ერთი ფორმალურად, მეორე — ფაქტიურად. რაფიელ ერისთავი ამ ფაქტიური და რეალური ძალის — მეფის რუსეთის ოფიციალური წარმომადგენელი იყო სამეგრელოში.

ათას რეას ორმოცდაჩვიდმეტი წელი მძიმე წელი იყო სამეგრელოს ცხოვრებაში. გლეხთა აჯანყება, რომელსაც ანდრი გეგეჭკორი, უბუ მჭავაძე და მართალი თოდუა მეთაურობდნენ, ჩააქრეს. აჯანყების მეთაურები გადაასახლეს. მას შემდეგ, რაც ეკატერინე ქავჭავაძე პეტერბურგს გაიწვიეს,

სამეგრელოს სამთავრო ფაქტიურად გააუქმეს, გლეხის ცხოვრება კი ისევ მძიმე იყო. უკვე მოგახსენეთ, გლეხთა ცოტას ორი ბატონი აძრობდა ტყავს. ორივე ბატონს შენახვა უნდოდა.

აი ასეთ ვითარებაში შეუდგა რაფიელ ერისთავი ზუგდიდის ოლქის უფროსის მოვალეობის შესრულებას. იგი ფრთხილად ეკიდებოდა საქმეს, გარეშე საქმის მცოდნე და სანდო ადამიანები შემოიკრიბა. ამასობაში ბატონყმობა ვითომ გაუქმდა, სინამდვილეში კი რეფორმა ჭიანჭღებოდა. გათვალისწინებული რეფორმით ცალკე გლეხობა იყო უქმყოფილო და ცალკე მებატონეები. რთული იყო მდგომარეობა სამეგრელოში, მთელ საქართველოში. მეფის მთავრობა ათასგვარ კომისიებს ქმნიდა, რომ როგორმე დაედწია თავი სიძნელეებისათვის. რაფიელი ყველა ამ სარეფორმო კომისიის წევრი იყო. მას, ერთი მხრივ, მეფის მოხელეს, მეორე მხრივ, ქართველ მწერალსა და პატრიოტ მოღვაწეს არც შამფური უნდა დაეწვა და არც მწუადი. ხალხსაც უნდა გამოსარჩლებოდა და დახმარებოდა, რაც მას გულით ეწადა, და მეფის რუსეთის ნდობაც უნდა მოეპოვებინა. ეს

კი ძალიან ურთულდება საქმეს. ძნელი იყო ასეთი შინაგანი წინააღმდეგობის დაძლევა.

მაგრამ რაფიელმა მარჯედ გართვა თავი სიძნელეს — ნიჭიერი მმართველის სახელიც მოიპოვა და ხალხის ერთგულისაც.

ვითარება მაინც რთული აღმოჩნდა. ბატონყმობის გაუქმების გამოცხადებიდან უფრო გართულდა ეს მდგომარეობა. სწორედ ამ დროს შეატყობინეს რაფიელს, 1857 წლის აჯანყების იდეური ნეთაური ანდრი გეგეჰკორი ამნისტიით გაათავისუფლეს და ახლა ცოლოურში, სოფელ ლიაში ცხოვრობს.

ანდრი გეგეჰკორი აღრე დავით დადიანის კანცელარიას განაგებდა. რევოლუციური მუშაობის გამო დაითხოვეს კანცელარიის უფროსის თანამდებობიდან, იმ ბოზოქარ დღეებში იგი, უტუ მიქავასა და მარალი თოდუასთან ერთად, როგორც აჯანყების მეთაური, ქუდაასის გუბერნატორს კოლუბიაინს და მის თანაშემწეს — რაფიელ ერისთავს მიჰგვარეს. რაფიელს მაშინვე მოეწონა მამაცი მებრძოლები, განსაკუთრებით — ანდრი გეგეჰკორი. პოეტმა კოლუბიაინზე ერთგვარი გავლენა მოახდინა, რომ დაეცვა ეს პატიოსანი და მართალი ხალხი. მაგრამ მაშინ ეს ძნელი აღმოჩნდა. მერე კი, როცა ბატონყმობა გაუქმდა და ანდრი გეგეჰკორი შინ დაბრუნდა, ამ გამოცდილი კაცის, წლების განმავლობაში სამეგრელოს სამთავროს ქართული კანცელარიის გამგებლის მოწვევას ურჩევდნენ მეგობრები რაფიელ ერისთავს...

რაფიელ ერისთავმა მეცხრამეტე საუკუნის ქართველი კაცის ფიქრი და აზრი გამოხატა და თავდადებული სახელმწიფო მოღვაწეობითაც სცადა მიშველებოდა თავის ერს, შეემსუბუქებინა ქართველი კაცისთვის მძიმე ეროვნული და სოციალური ხედრი. ის ილიას და აკაკის ტიპის მოღვაწეა. ამიტომაც აკაკიმ რაფიელი „მესამოცე წლების მოღვაწეთა გუნდს“ მიაკუთვნა. „ერთგულად გაწეული უღლით და ბე-

დით“, რამდენადაც შეეძლო და როგორც შეეძლო, მან ქართველი კაცის ტყვეობებს უმკურნალა როგორც პოეტმა და როგორც მოქალაქემ.

რაფიელ ერისთავს მთელი საქართველო ფეხით ჰქონდა შემოვლილი. სად არ უმსახურია: თბილისსა თუ ქუთაისს, სამეგრელოსა თუ სვანეთს, ფშავესსურეთსა თუ რაჭას. და ყველგან ქართველი კაცის ჭირისა და ღზინის მონაწილე იყო.

ადამიანებს ორი დიდი სატიკივარი აქვთ: პიროვნული და საზოგადოების სატიკივარი. რაკი პიროვნება საზოგადოებაში ცხოვრობს, მისი ბედი განუყოფლად არის გადაჭაპვეული საზოგადოების ბედსა და ცხოვრებასთან. ამიტომ მოწინავე ადამიანები მუდამ ამ საზოგადო სატიკივრით იწყებდნენ ბრძოლასა და შრომას. მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოს ორი დიდი საზოგადოებრივი სატიკივარი ჰქონდა: სოციალური და ეროვნული. ორივეს შეეხო რაფიელ ერისთავის კალამი. პოეტმა საოცრად აახშიანა ქართველი კაცის გულის სიმები. სიმთა ძლერა ერთიანად ჩაესმა საქართველოს მთასა და ბარს, ძალუმაღ შეარხია ქართველი კაცის სული. ამ ხმამ გლეხის ჭონშიაც შეაღწია. „ბერუას ჩივილში“, „თანდილას დარდში“, „სესიას ფიქრებში“, „ტეტიას მოთქმაში“ ქართველმა გლეხკაცმა თავისი ღარდი და ტყვილი დაინახა. დაბეჩაებულმა საქართველომ ერთბაშად აიტაცა პოეტის ეს ლექსები, თუმცა სოციალური საკითხების გადაწყვეტაში რაფიელ ერისთავი უფრო ლიბერალი იყო, ვიდრე რადიკალისტი:

ღმერთი დიდია, ღარიბო,
გული ნუ შეგიშინდება...
შფოთს ნუ აუტეხ ნურავის,
ვეელასთან იყავ ჭმურადა,
დავას რომ ხარკი მოჰყვება,
შენ ის გუყოფა პურადა.
თუ მეზობელი ავიტლდა,
ჩქარობს და ავიღრინდება,
ღმერთი დიდია, ღარიბო,
გული ნუ შეგიშინდება...

რაფიელს კლასობრივი ბრძოლის გაუმწეველად უნდოდა სოციალური საკითხის მოგვარება. სწორედ ეს იყო მისი სუსტი მხარე. მაგრამ მგოსნის სოციალურ თემაზე დაწერილ ლექსებში იმდენი შინაგანი სიმართლე და რწმენა იყო, ისეთი ღრმა თანაგრძნობა და სიყვარული ჩანდა ღარიბი კაცისა, რომ ზალასი გრძნობით დაწერილი სტრიქონები მალამოდ ედებოდა ჩვენს დაჩაგრულსა და დაბეჩავებულ ხალხს.

მაგრამ უფრო სხვანაირად წყვეტდა რაფიელი ეროვნულ საკითხს. თუნდაც მარტო „სამშობლო ხევსურისა“ გვეხსენოთ. რა არის სამშობლო, როგორ უნდა გიყვარდეს იგი, — აი რას გვასწავლიდა ქართული პოეზიის ეს შედევრი. ადამიანის ცხოვრება და სამშობლოს სიყვარული ერთად იწყება, დედის ძუძუდან მომდინარეობს. პირველი სიტყვა, რაც ჩვენ გვისწავლია, დედაა, თვალის გახელისთანავე დედისა და დედა სამშობლოს ზეცისათვის შეგვიზნედავს. ენაც დედის წყალობით აგვიდგამს, დედის ენით ავლაპარაკებულვართ. ამიტომაც ჰქვია ჩვენს ენას დედაენა, ჩვენს მიწას — დედამიწა, ჩვენს სამშობლოს — დედასამშობლოს

სამშობლო, დედის ძუძვი,
არ გაიცილებს სხეულდა,
ორივე ტყბილია, ძმობილი,
მირჩვენის ორსავე თვალზედა,
როგორც უფალი, სამშობლოც
ერთია ქვეყანაზედა...

ეს გასაოცარი გულთამხილობით ნათქვამი. სიტყვებია, ვერც დავეუბნებთ რამეს და ვერც გამოვკლებთ. ეს სულიერი ცხოვრების ანარეკლი, ერის ფარი და ხმალია. მეტი რომ არაფერი დაეწერა, რაფიელ ერისთავი ამ ერთი ლექსითაც მუდამ იცოცხლებდა ერის გულში. ეს ეროვნულად დაბეჩავებული მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოს, მისი ეროვნული ენერგიის, მისი ტკივილებისა და აზრების გამოძახილი იყო, მთიდან სტიქიურად მოვარდნილი ტალღა გახლდათ, რომლის დი-

ნებაშიც გადააწნა პოეტმა *ეროვნული საქართველოს ეროვნული მეტოქე* *ამიტომ* გაიმარჯვა ამ ლექსმა, ამიტომ გაიზადა სულის ზიარად იგი საქართველოს მთამ და ბარმა.

რაფიელ ერისთავი მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოს დიდი ეროვნული სატკივრის პოეტი გახდა და ერთბაშად დაიპყრო ჩვენი გონება. ასე ზუსტად, ასე მოხდენილად მანამდე იშვიათად თუ გამოუხატავს ვინმეს სამშობლოს სიყვარულის წმინდა გრძნობა. აქ მთელი ჩვენი ეროვნული მრწამსია პოეტურად გამოთქმული. ამიტომ მიღო ამ ლექსმა მუდმივი ბინა ყოველი ქართველი კაცის გულში...

ეროვნულ და სოციალურ გრძნობათა გამოხატვაში რაფიელ ერისთავის დიდი დამსახურება საჯაროდ აღიარა მთელმა საქართველომ მის იუბილეზე, 1895 წელს. ჩვენ ამაზე ჩვენი სათქმელი გვიტყვამს (ქრონიკა „შვილები“), და ნათქვამს აღარ მივუბრუნდებით, აქ უფრო მისი პირადი ცხოვრება და საზოგადოებრივი ღვაწლი გვაინტერესებს.

• • •

ზუგდიდის ოლქის უფროსი რაფიელ ერისთავი დიდი კაბინეტის ღრმა სავარძელში ფიქრით მოცული ზის და მასთან გამოქანებულ ანდრი გეგეჭკორს ელოდება. ზის და იგონებს ანდრის, მის გარეგნობას, მასთან საუბარს...

აი, გაიღო კარი და შემოვიდა მალაღობი და კაფანდარა ანდრი გეგეჭკორი. გრძელი პირისახე სქელი ტუჩები და ხშირი წამწამები მკაცრ გარეგნულ იერს ანიჭებდა შავ ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილ აზნაურიშვილს. რაფიელი ფეხზე წამოუდგა გეგეჭკორს და მაგიდასთან მიიწვია. შინაურული შეხვედრა ერთბაშად შეცვალა ოფიციალურმა მდგომარეობამ და საუბრის დაწყება გაუჭირდათ. მეტი ისევე რაფიელმა დაარღვია დღემილი:

— როგორა ხართ, ბატონო ანდრი?

— როგორ იქნება ჩემ დღეში მყოფი

კაცი! — უპასუხა და თავი ჩაღუნა გეგეპკორმა. მერე ერთბაშად ასწია თავი და გამოჰწვევად თქვა:

— ხომ გაგიგონიათ ხალხური ანდაზა, აგორებულ ქვას ხავსი არ მოეცილებო. ჰოდა, მეც ერთი აგორებული ქვა ვარ, ამდენ უბედურებას გადაარჩენილი. ჯერ იყო და დადიანები მიპირებდნენ მოსპობას, მერე, დადიანებს რომ ომი გამოუცხადებდა და რუსებს მივემხრე, რუსებმა დამიჭირეს და ციხეში მიკრეს თავი, ეკატერინეს წინააღმდეგ ბუნტის მოთავე ხარო. ახლა გადასახლებაში მაფურყუტეს ხუთი წელიწადი.

ანდრი გაჩუმდა, რაფიელს სახეზე შეაჩერდა. რაფიელი ღუმდა. გეგეპკორმა განაგრძო:

— ახლა ბატონყმობა თქვენ თვით გააუქმეთ. მეც გამათავისუფლეს და შინ გამომიშვეს. არ ვიცი როდის ვიყავი მართალი, მაშინ, როცა ბატონყმობას ვებრძოდი სამეგრელოში და დამიჭირეს, თუ ახლა, როცა ბატონყმობა გააუქმეს და გამათავისუფლეს.

— ვერ მივხვდი შენი გადაკრული სიტყვების აზრს, — თვალეში შეხედა რაფიელმა.

— მაშინ პირდაპირ გეტყვი. რომ დამიჭირეს, თქვენც იქ იყავით, კოლუბიაკინთან ერთად. თითქოს თანამიგრძნობდით და შუამდგომლობაც გინდოდათ იმ ეშმაკის ფეხის — კოლუბიაკინის წინაშე. მაგრამ ყველას „წყალობით“ შორეულ ციმბირში ამოყავით თავი.

ასეთ პასუხს არ მოელოდა რაფიელი და უხერხული მდგომარეობის გამოსწორება სცადა:

— არა, მაშინ მე, უბრალო თარჯიმანს, ვინ რას მკითხავდა!

მერე თითქოს ვიღაცამ უკარნახაო:

— ალბათ იცით, რომ შენც, უტუც და აჯანყების სხვა მოთავენიც ეკატერინე ქაევავაძის ენიანობის მსხვერპლნი გახდით. და ახლა, როცა ამ მხარეს ეკატერინე კი არა, ჩვენ განვაგებთ, გადგვეყვით თქვენისთანა ხალხი ჩავა-

ბათ ამ კუთხის მართვამდე და დადიანების მიერ წართმეული კანცელარია კვლავ ჩავაბაროთ.

ასეთ წინადადებას არ მოელოდა გეგეპკორი. მაინც უცბათ მოუტრა: —

— არა, ეს არ ივარგებს, ბატონო რაფიელ, ჩვენ უფლებაყრილი ადამიანები ვართ.

ჩვენო, რომ ამბობდა, გეგეპკორი უტუც აჯანყების მოთავეებს გულისხმობდა.

— უფლებაყრილმა ვმართო საზოგადო საქმე? მე, ერთმა ნაციონარმა და ნაციონარალმა კაცმა თქვენთან ერთად განვაგო ქვეყნის ბედი? არა, ბატონო რაფიელ, ჩემისთანა კაცი არ გამოგადგებათ.

— თქვენ გაიწყლებათ, — სიტყვა შეაწყვეტინა ერისთავმა, — რომ მე რაფიელ ერისთავი ვარ.

უნდა ეთქვა ქართველი მწერალიო, მაგრამ თავი შეიკავა.

— მე სწორედ თქვენისთანა შეგნებული ადამიანების მეშვეობით უნდა ღვიცვა გლეხების ინტერესი, თუმცა არც თავადიშვილების დაჩაგვრის მომხრე ვარ. ჩვენ ვალდებული ვართ ვუპატრონოთ ამ მხარეს, ამ კუთხეს, ხალხს. მაგრამ რევოლუციითა და აჯანყებით კი არა, არამედ გონივრულად და ფრთხილად. — ეს სიტყვები განსაკუთრებულად წარმოთქვა რაფიელმა. ასეთი საუბრისთვის მზად არ იყო გეგეპკორი, მაგრამ უცებ აფეთქდა ძველი შეამბოხის გული, გაფიცდა მოკამათე:

— არა, ბატონო რაფიელ, ვერ დაგეთანხმებით. სიფრთხილით, ლოცვებითა და მოფერებით საქმეს ვერ ვუშველით. გლეხკაცობის საქმე ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გადაწყდეს. მიწა და თავისუფლება უნდა მიეცეს საუკუნოებით დატანჯულ ხალხს, თუ არადა ბრძოლით დაიბრუნებს ამ უფლებებს.

გეგეპკორის პასუხი არაფრად ექაშენიკა ერისთავს და შეეცადა საუბარი შეეცვალა:

— გინდათ, ერთ ლექსს წაგიკითხოვთ. ეგებ ეს გამოდგეს პასუხად:

ბედნიერება მომოსთვის არ მშურს,
ოში არ მიუვარს, სისხლი არა მწყურს,
მიუვარს სიცოცხლე, მშვიდი და მღორე...
ხმალსა, ზარბაზნს, თოფს და ღინამიტს —
ღმერთო, მაშორე, ღმერთო მაშორე!

ერთხანს დუმდნენ მოკამათენი. მერე ისევ გეგეპკორი შეეპასუხა პოეტს:

— არა, ბატონო რაუიულ, ღმერთი ამ საქმეს ვერ უშველის. გლეხკაცის საკითხი ბრძოლითა და კანონით უნდა გადაწყდეს.

ისევ გაცხარდა გეგეპკორი.

ერისთავმა ისევ დაუყვავა მოკამათეს, გააშინაურა. გეგეპკორი აღარ ამთავრებდა ცხარე კამათს. იმ დღეს დიდხანს საუბრობდნენ გეგეპკორი და ერისთავი — ზუგდიდის მაზრის უფროსი და ნაციმბირალი — ნაციხარი. „ნუთუ ეს ის ერისთავია, 1857 წელს, უტუს საქმის „გამორკვევაში რომ შემხვდა?“ უკვირდა გეგეპკორს, რადგან პოეტს კარგად არ იცნობდა, უბრალო მეფის მოხელე ეგონა. ამ შეხვედრამ კი დაარწმუნა, რომ ნამდვილ მამულიშვილსა და ქართველ პოეტთან პქონდა საქმე.

და, აი, 1862 წელს ანდრი გეგეპკორი ზუგდიდის ოლქის კანცელარიის უფროსად დანიშნეს. აქედან მოკიდებული, 1868 წლამდე, სანამ რაფიელ ერისთავს ქუთაისში გადაიყვანდნენ სამუშაოდ, ისინი ყოველდღე ერთად იყვნენ.

ანდრი გეგეპკორი იმ ადამიანებს ეკუთვნოდა, რომლებიც მზად არიან თავი გასწიონ რწმენისათვის, იდეისათვის. ანდრი გლეხების განთავისუფლებისთვის არაფერს დაიმშურებდა თვით სიცოცხლესაც კი გასწირავდა. ბუნებით იბადებიან ასეთი დაუცხრომელი ადამიანები. მათ ჭირივით სძულთ ისეთი კაცი, რომელიც მართო თავის სტომაქზე ფიქრობს და საზოგადო საქმე ერთ ძარღვსაც არ შეურჩევს. და აი, დაიწყო გეგეპკორმა მუშაობა რაფიელ ერისთავთან და თავისი იდეალის

ხორცშესხმას შეუდგა. მას უხაროდა, რომ ამ საქმეში თანაუგრძნობდა რაფიელ ერისთავი, და მზად იყო მტლად დადებოდა ამ დიდებულ ადამიანს. „რაფიელი სწორედ ის კაცია, რომელიც უნდა გავამხნევოთ, მხარში ამოვუდგეთ, რომ მოუაროს თავის სამწყსოს, როგორც მამამ. სწორედ ახლა უნდა ვიყოთ მის გვერდით, როცა საქმე წყდება — მიწით გაათავისუფლონ გლეხი თუ უმიწოდ. მიეცით გლეხს მიწა და იმდენ მოსავალს მოიყვანს, რომ თვითონაც დარჩეს და მთელ ქვეყანასაც ეყოს“. ასე ფიქრობდა ანდრი გეგეპკორი და უნდოდა ეს აზრი რაფიელისათვისაც გაეზიარებინა.

იმ დღესაც ერთად ისხდნენ რაფიელის კაბინეტში და ცხარედ კამათობდნენ. გეგეპკორი ამტკიცებდა, მიწა გლეხკაცობას უსასყიდლოდ უნდა გადაეცეს. რაფიელი კი მიწის ფულით გამოსყიდვის აზრს იცავდა. მაგრამ ხედავდა, რომ სიმართლე გეგეპკორის მხარეზე იყო. ხომ გახსოვთ, მან ათქმევინა კიდეც ბერუას

სად რა ვიწოვო საბრალომ,
ვინ მომაქვევებს ბედშავსა?
ე შევი მიწა მაინც რომ
სასყიდლოდ არა მქონოდა,
შეე სამარემდინ — რა ვიცი,
მე რაღა დამალონებდა?

რაფიელის მკერდში პოეტის გული ძვრდა და ეს გული მუდამ უკარნახებდა გლეხკაცობის ინტერესები დაეცვა, ანდრი გეგეპკორის მხარეზე ყოფილიყო. მაგრამ რა ექნა, ოფიციალური სამსახური უკან სწევდა პოეტური გულის კარნახს. ამას ამჩნევდა გეგეპკორი და სარგებლობდა კიდეც პოეტის გულის ღმობიერებით. სწორედ სამსახურში, ანდრი გეგეპკორთან და მისთანა ადამიანებთან კამათში თანდათან ყალიბდებოდა მეტრძოლი პოეტური ბუნება.

— ძმობა, ერთობა, თავისუფლება! ეს დიდებული ლოზუნგია, საფრანგეთის რევოლუციის მიერ გადმოსროლილი, მაგრამ აბა სად არის ეს ძმობა და

თავისუფლება? — იკითხა გეგეჰქორმა — თავისუფლება მოსწყურდა ადამიანის სულს, ყველა გაიძახის თავისუფლება ადამიანსო, მაგრამ ეს მხოლოდ სიტყვით. საქმით კი ადამიანის თავისუფლების წინააღმდეგ საბრძოლველად და ციხე აღუმართავთ. ადამიანი! — სიამაყით წარმოვთქვამთ ამ სიტყვას, იგივე ადამიანები თუხუქვეშ თელავენ ადამიანის სიამაყეს, ართმევენ მას ყველაზე ძვირფასს — თავისუფლებას.

უსმენდა რაფიელი აღზნებულ გეგეჰქორს და სურდა დიდხანს, ძალიან დიდხანს გაგრძელებულიყო საუბარი. ეს შეატყო გეგეჰქორმა და უფრო შეენტო კამათის ცეცხლი...

— არა, ბატონო რაფიელ, მიწა და თავისუფლება — გლეხს! მტკიცედ უნდა ვიაროთ ამ გზით. ამ გზიდან გადახვევა დალაცს ნიშნავს, ერის, ხალხის დალაცს. მადლობა ღმერთს, ეს ძველი შებატონებები, რომლებსაც ეგონათ, რომ ბატონობა, სხვისი ოფლით ცხოვრება ღვთისგან აქვთ ნაბოძები, ცხოვრებამ გარიყა. მაგრამ ვაი, რომ მოხელეების წრე კვლავ მესწანობის წუმპეში ცურავს.

— მართალი ხარ, — ჩამოართვა სიტყვა რაფიელმა, — მთელი თხუთმეტი წელიწადია ხალხში ეტრიალებ, ვაკვირდები, ვსწავლობ ამ ხალხს. ისინი რაც შეიძლება მეტის მოტევესიყენ ისწრაფიან. იმათ წვრილმან ანგარიშს ყური რომ უგდო, ნამდვილად გადირევი კაცი. ისინი ფულისათვის გაგიჟებული ადამიანები არიან, იმათი ანგარიში მეკლანუაშვილის მარტივი არითმეტიკაა: მილიონს თუ კაპიკი აკლია, მილიონი არ არის. და აი ამ კაპიკისათვის გაგწირავენ, არ დაგინდობენ. სიხარბე, საშინელი სიხარბე დაუფლებია მათს სულს.

ერისთავი შეჩერდა, გაიარ-გამოიარა, მერე ისევ მაგიდას მიუქდა და მშვილად განაგრძო:

— ერთი შეხედვით, ფულს დახარბებულთა მთელი ეს არმია თითქმის ჭკვიანი ხალხია, გამჭრიახი, ინიციატივანი,

თითქმის ცხოვრებაც მოითხოვს გიყვარდეს და იცოდე ანგარიში. თუმცა, როდესაც ამ ადამიანებს ახალს გაეცნობი, აღმოაჩენ, რომ არაფერია მათში ამბლლებული და ლამაზი, თანაც ისინი კურდღლებივით მშიშრები არიან, მშიშრები და საზიზღარნი. არც დაბეზლებას მოერიდებიან და არც ჭორასა და გაყილვას. პირისპირ მლიქვნელობენ, პირსუკან კი რა სიტყვებით არ აგინებენ ერთმანეთს: აბა ერთი სახეზე შეხედე ამ ვაჟბატონებს! ფულით გაამაყებულნი ზევიდან დაჰყურებენ ადამიანებს. საკმარისია ვინმე უფროსმა ფეხები დაუბრაახუნოს და საპნის ბუშტივით გაქრება ეს მოჩვენებითი ამპარტავნობა. ისინი სულნამცეცა, პატარა ადამიანები არიან, ყალბი გზით განდიდებულნი, ამ სიყალბის მხილების შიშით უფროსების წინაშე პირმოთნეობენ და იჟაჭებიან, უმცროსებს კი სასტიკად ეპყრობიან იმავე მხილების შიშით შეპყრობილნი...

შეჰყურებდა ლაპარაკის ეშხში შესულ უფროსს ანდრი გეგეჰქორი და უკვირდა, ეს რა ჭკვიანი, მცოდნე, გონებაანათელი ადამიანი ყოფილაო. ახლა ნამდვილი პოეტი, გულმართალი და გულთამხილავი პოეტი მეტყველებდა ოლქის უფროსის პირით. ეს გაკვირვება რომ შეატყო, უცბათ მოუბრუნდა რაფიელი გეგეჰქორს:

— რა, არ ელოდი ჩემგან ასეთ გულწრფელ აღსარებას? არა, ჩემო ანდრი, არ შეცდებ. ამ მუნდირს ნუ უყურებ, ჩემს გულში ჩაიხედე, მუნდირით დაფარულ გულში, და შენდებ, რომ არც მე ვარ შენზე ნაკლები პატრიოტი და მამულიშვილი.

— ბატონო რაფიელ! არასოდეს შეპარებოდა ეჭვი თქვენს დიდ ადამიანობასა და მამულიშვილობაში. სწორედ ამან გამაბედვინა თქვენთან მუშაობა და, ხედავთ, რომ საქმისთვის არც მილაღატნია რაც შეეხება ჩემს რწმენას, მე ისევ ისა მწამს, რაც აქამდე მწამდა. პატრიოსანმა კაცმა არ უნდა

ელალატოს თავის რწმენასა და თავის ხალხს.

— მეც მანდა ვარ, ჩემო ანდრი. და რომ ეს ლიტონი სიტყვა არ არის, ამის დასტურად ჩემს ახალ ლექსს წაგიკითხავ.

რაფიელმა მაგიდის უკრა გამოაღო და სქელი რვეული ამოიღო.

კაცი ის არის, ვინც მისდევს დიდი მოძღვრისა მცნებასა, ვინც მოძვეს გულსა გაუხსნის, თავს აუცოლებს ვნებასა, ქერივ-ობლებს ერგლებს მოსწმენდავს, მოუსპობს გაჭირვებასა, იბრძვის და იბრძვის ერისთვის, ქვეყანას მისცემს შეებასა!

კაცი ის არის, ვინც მამულს გამოადგება შვილად, ვისაც სამშობლო ტარად აქვს, თავი — სამსხვერპლო წილად, ქვეყნისა ცრემლი ჭირად უნს, მისი ღიმილი — ღიზნად, ვინც მისთვის თავსა შესწირავს, მას შემოავლებს ფთილად!

კაცი ის არის, ვინც მამულს ეტრფის და ეთაყვანება, ვისაც ვერ დასძლევს მტრის ოქრო, ვერც მისი მკაცრი ბრძანება, ვისაც სამშობლოს ოზვრისთვის ღომ-გული მოეფხანება, ვინც დასთხევს მისთვის წმინდა სისხლს, მოწამეს დაემგვანება!

ლექსით მოზიბლული ანდრი აღგა, ორივე ხელი მოჰხვია და მაგრად გადაცოცნა პოეტი... ასე შეეჩვივნენ და შეეთვისნენ ერთმანეთს გეგეჰკორი და ერისთავი — ოლქის მმართველი და კანცელარიის უფროსი. მათ მარტო საქმე როდი აკავშირებდათ. მსურვალე ნეგობრული გული, პატრიოტი ქართველი კაცის მოწინავე რწმენა და ხალხის ინტერესებისათვის ზრუნვა — აი რას ეფუძნებოდა მათი მეგობრობა.

სამსახურის შემდეგ რაფიელი და ანდრი ხშირი სტუმრები იყვნენ ზუგდიდელი კონსტანტინე ალშინაიასი. ალშინაია ფრიად განათლებული კაცი იყო და გეგეჰკორთან ერთად მუშაობდა ოლქის კანცელარიაში. მას ხშირად ნა-

ხავდით ეკატერინე ჯაგეჰკორი და გრიგოლ დადიანის ოჯახებში. აი ამ ალშინაიას ოჯახში ნაბა პირველად რაფიელმა გურული თავადის — დავით ერისთავის ასული თეოდოსია გრიგოლ დადიანს — პოეტ კოლხიდელს გურიელის ასული ტერეზია ჰყავდა ცოლად. გურიის წარჩინებული გვარისშვილებისათვის მუდამ ღია იყო დადიანების სასახლე. კოლხიდელის ცოლს, ტერეზია გურიელს კი ერისთავის ასული თეოდოსია ნათესავად ერგებოდა. ეს ქალიშვილი ალშინაიას ოჯახში გაიცნო რაფიელმა და ერთბაშად აენტო მისი სიყვარულით. მუდამ დარბაისელმა რაფიელმა ქალიშვილის ეშხით ისე მოიღვინა, რომ თვით მეგობრებს — ანდრისა და კონსტანტინესაც უკვირდით მისი ასეთი ფერიცვალება. რაფიელი თამადა გახლდათ და ისეთ მგრძნობიარე სიტყვებს ამბობდა, რომ ჩვიდმეტე წლის ქალიშვილს თვალი ვერ მოეცილებინა მისთვის. ღვინის ეშხში შესული თამადაც გრძნობდა როგორ მისჩერებოდა გულუბრყვილო ბავშვის სიწმინდითა და სათნოებით სავსე ცისფერი თვალები. ღმერთო, სად ენახა ასეთი თვალები, ასეთი სახე! იგონებდა და ვერ მოეგონებინა. მერე რომელ-ღაც ფრესკას მიაშგავსა, მაგრამ რომელს, ეს ვერ მოიგონა. გაოგნებული იყო, ვერ გამოფხიზლებულიყო. ენის ბორძიკით წამოიწყო თეოდოსიას სადღეგრძელო. სიტყვა ვერ მოძებნა, ვერაფერი უთხრა, დაღუშდა. მერე აღგა, ახლო მივიდა და ჭიქა ჭიქაზე ბიუჯახუნა. ქალიშვილი განცვიფრებული შეჰყურებდა თამადას და ვერ გაეგო რა ხდებოდა. ამ დროს კონსტანტინე ალშინაიამ სიმღერა წამოაწყო და თამადაც გონს მოეგო. ისევ გამხიარულდა სუფრა. ღამე გვიანობამდე გაგრძელდა ალშინაიების ოჯახში ჭეიფი. შინ დაბრუნებულ რაფიელს გზად ანდრი გეგეჰკორი მოაცილებდა. აღტკინებული, აღზნებული პოეტი ზუგდიდის განაშენიანების ამბებს უყვებოდა. რაღაცას იგონებდა, თხზავდა, ოცნებობდა.

ისე ბავშვებით იღტაცებული და გახარებული ჯერ არ ენახა ანდრის რაფიელი. სახლის წინ გულმხურვალედ გადაკოცნა მეგობარი და შინ შევიდა. გაიხილა და დაწვა, მაგრამ არ დაეძინა. თვალწინ ისევ ის ქალიშვილი დაუდგა. ახლა თვითონაც უკვირდა, რა მემართებოდა... აღმა და ლექსი დაწერა. ამა სობაში დაათენდა კიდევ. ამ დღეს პირველად დაიგვიანა სამსახურში სამსახურიდან დაბრუნდა თუ არა, მაშინვე ანდრი მოიხმო და წინა საღამოს შთაბეჭდილებათა გაზიარება სცადა. მაგრამ სათქმელს თავი ვერ მოაბა. ანდრი გრძნობდა, რომ რაღაცის თქმა უნდოდა მეგობარს და ვერ ამბობდა. მერე რაღიელმა უბის ჯიბიდან ქაღალდი ამოიღო და ლექსად გადმოიკვარა გრძნობა გულიდან:

შენ ვსურს მარადის უმწველი კაცი,
ამას არ ვსტყუი, არ უნდა ფიცი,
რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.

ფიქრმა და დარღმა სულ დამაღუნა,
აღრე დამაქცნო, დამაძაბუნა,
ორმოცდაათმა წელმა გამლუნა,
ქსერში მაგრა ჩამიკაქუნა.

რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.
შენ გვისიმრება ლოყ-წითელი,
თმაში ბიჭი, გულის დამწველი,
ქონდეს შარბეჭი და წვრილი წელი.
ახლად პევაოდეს, როგორც რომ ეელი.

რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.

შენ გაგაწითლებს თუნდა სიზმარში,
ვისაც არ უნანს ჭლარა თმაში,
შენ აგაურეოლებს თუნდა უნევაში,
ამწვანებული ახლად უღვაში.
რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.

შენ გინდა ცელში ბავშვი გეტრფოდეს,
შავთა თვალთაგან ცაცხლსა აფრქვევდეს,

ტბილის ღმირით გულსა გილხენდეს,
თავს გავლბოდეს და გაეცლქებდეს...

რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.

რად გინდა ჩემი გამოცდილება,
კედი დამქდარი, ფიქრთა ქმნილება?
რას აქნევ ჩემსას ან უბრუნებდეს,
რაც შეწვია ესე ცელიება?...
რად შემიყვარებ? განა არ ვიცი,
შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუცი.

მაგრამ ლამაზო, გული არ ქნების,
წინწალი მასში ცხოვლად იხრწების,
თუ მოეკარე — მსწრაფლ აღენთების,
იღვთებებს, დაგწვავს, თუთო დაწვების!...

თუ კი დაიწვი, რად შემიყვარებ?
ტუნსა ტუნებზედ რად მომაკარებ?...
ჩაიკითხა უკანასკნელი სტრიქონები
და მეგობარს თვალეში შეაჩერდა. ანდრი გაღიმებული შესცქეროდა.

— ბატონო რაფიელ! როგორც ჩანს, გაბიჯნურობული ბრძანდებით. საინტერესოა, ვინ არის ის, ვინც ტბილი ღმირით გულს გილხენთ?

რაფიელი პირდაპირ პასუხს მოერიდა:

— განა მე ორმოცდაათი წლისა ვარ?

— ორმოცდაათისა რომ არა ხარ, ეს ვიცი მაგრამ ამის დამწერი რომ გამიჯნურებულა, ესეც დღესავით ნათელია. ეგებ წენდით და ავთანდილობა მოიწინდით!

ეს ისე გულთ ნათქვამი სიტყვები იყო, რომ რაფიელმა ველარ დამალა ხეაშიადი:

— გუშინდელი ამბავია, წუხელ სიზმარში ჩამყვა. გამოგეტყდებით, სწორედ რომ გადამრია იმ ერისთავის ქალიშვილმა!

— მაშ თუ ეგრეა, ეს საქმე ჩვენ მოგვანდეთ — მე და კონსტანტინეს.

ანდრიმ მეგობარი კვლავ გულმხურვალედ გადაკოცნა.

ერთი თვის შემდეგ, 1863 წლის 21 იანვარს, კონსტანტინე ალშინაიას და ანდრი გეგეჭკორის ჩარევით, რაფიელ ერისთავი თეოდოსია ერისთავზე დაქორწინდა.

სიყვარულით გამთბარი ერისთავების ოჯახი ტბილზე ტბილი აღმოჩნდა და რაფიელი ზუგდიდში უფრო თავდაუწყებით მიეცა საზოგადოებრივ საქმიან-

ნობას. ის ისე გაიტაცა მამულისათვის თავშეწირვის იდეამ, ხალხის კეთილდღეობისათვის ზრუნვამ, რომ ზშირად ავიწყდებოდა კიდევ მეფის რუსეთის მოხელის პირდაპირი მოვალეობა.

1866 წელს ეკატერინე ჰავჭავაძის ვაჟს ნიკოს ოცი წელი შეუსრულდა. მეფის რუსეთის ფორმალური პირობის თანახმად, სრულწლოვანი ნიკო დადიანი სამეგრელოს მთავრად უნდა დამტკიცებინათ, მაგრამ...

1857 წელს ეკატერინე ჰავჭავაძე პეტერბურგს რომ გაიწვიეს, ფაქტიურად სწორედ მაშინ გაუქმდა სამეგრელოს სამთავრო. იგი მხოლოდ ფორმალურად არსებობდა 1866 წლის 15 დეკემბრამდე. 15 დეკემბერს პარიზიდან მოსკოვს დაბრუნებულ სამეგრელოს ტახტის მემკვიდრეს ნიკო დადიანს რუსეთის იმპერატორს — ალექსანდრე II სახელზე განცხადება დააწერინეს და ტახტის მემკვიდრეობაზე უარი ათქმევინეს, რის ფასადაც მენაგრესკის ტიტული და დიდალი ფული უბოძეს. ამის საფუძველზე რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე მეორემ ბრძანებულება გამოსცა, რომლის სრული ტექსტი დაიბეჭდა 1867 წ. გაზეთ „დროებაში“.

1867 წელს სამეგრელო ქუთაისის გუბერნიას შეუერთდა. ქუთაისის გუბერნატორმა ამის გამო დიდი წვეულება გამართა. დიდი აკაკი ასე წერდა გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე:

„სადილი გუბერნიის წინამძღოლისას.

შავ-უჯღმართი დროებისაგან დათესილი ძველიდგანვე უთანხმოება უბედურებად მოიმეო საქართველოში, როდესაც ის, საქართველო, განაწილდა რამდენიმე სამეფოდ და სამთავროებად. გაუშლელი, ციხურებ შემოზღუდულის ადგილების მდებარეობაც უმარჯვებდა ამ ნაგლეჯ-ნაგლეჯის სამთავროების განკერძოებას. მასთანაც ყოველსავე, რაც კი ეპირებოდათ იმ მცხოვრებლებს, თავის სამთავროშივე ჰპოვებენ, სჯერდებოდნენ და ამის

გამო საჭიროდ აღარ რაცხდნენ, რომ რამე მოთხოვნილებისათვის, გარდა ჩხუბისა და მტაცებლობისა, მისეღამოსვლა ჰქონდათ მეზობლებთან. — ეს ხანგრძლივი მეზობლებში ჩხიყინი ბოლოს ზნედ გადაეჭათ ერთ მიწის შვილებს, ძმური კავშირი გაწყდა მათ შორის და მიზეზიც ეს იყო საქართველოს დაცემისა და გაოხრებისა აღა-მაჰმად-ხანის დროებას.

მხოლოდ რუსეთის მთარველობის ქვეშ ამ სენისაგან გაიღურნა ჩვენი სამშობლო, სამთავროების ერთმანეთთან შეერთებით. ერთი უკანასკნელთაგანი იყო სამეგრელოს სამთავრო და ისიც ამ მოკლეს ხანში შემოუერთდა ქუთაისის ღუბერნიას. ეს შეერთება სადღესასწაულოთ დაურჩათ, როგორც იმერლებს, ისე მეგრელებსაც და ამ მიზეზისა გამო 23-ს სექტემბერს ქუთაისის ღუბერნიის წინამძღოლმა აზნაურობას გაუცხთა სადილი, სადაც მიწვეული იყვნენ დებუტატები სამეგრელოს მხრით და მასთანაც მრავალი თავადაზნაურები, როგორც იმერეთის, ისე სამეგრელოსაც. მასპინძლობა, როგორც პერ-მარილობით, ისე გულითაც განთქმულია საზოგადოდ ქართველი კაცისა და ამისთვის საჭიროთ აღარ ვრაცხ საკუთრად ლხინის, ქეიფის და მასპინძლობის აწერას, მე მსურს წარმოვსთქვა რამდენიმე სიტყვა მხოლოდ იმ სადილის ხასიათზე: ეს დარბაისლური ლხინი ერთი იშვიათთაგანია ჩვენში, სადაც ჩვეულებრივ მარტო ყანწები არ ტრიალებდნენ დაძალებით: „დალიე, თორემ კისერში ჩავსახამ! მაგრამ აქ ტრიალებდა საზოგადოდ პატრიოსანი აზრი, შემცველი მამულისადმი სიყვარულისა და მისის კეთილწარმოების მდგომი. ეს აზრი იყო — თანაგრძნობა ახალ-შთამომავლობისადმი და რჩევა, თუ როგორ უნდა ეცადონ და რა რიგი საშუალება უნდა მოიპოვონ, რომ გზა მისცენ ახალთაობას და მით შემოიტანონ საქართველოში განათლება, ძველის სენის გამკურნებელი და ნაცვლად კეთილის ცხოვრების მომნიჭებელი; პოპეჩიტლის აზ-

რსაც დიდი თანაგრძნობა განუცხადა საზოგადოებამ, როდესაც მან ნათლად დაანახვა მათ ქუთაისში მეორე გიმნაზიის გახსნის საჭიროება, რადგანაც მსურველები მრავალი არიან და აღდგოლი კი ნაკლები, ასე რომ, ერთი გიმნაზია მარტო იმერლებისთვისაც არ არის საკმაო და ახლა, როდესაც სამეგრელოც შემოგვიერთეს, ერთი-ორად საჭირო შეიქმნა. — შემდეგ ჩვეულებრივის ვალისამებრ უმაღლესის სადღეგრძელოებისა, მასპინძელმა დალია სადღეგრძელო სამეგრელოს და იმერეთის შეერთებისა: მეგრელების მხრიდანაც შეხვდა სამადლობელი სიტყვა ერთს მათგანს, რომელმაც რიგიანად გადმოსცა მეგრელების სიხარულიც ამ შემთხვევაში; მეორე სადღეგრძელო იყო ახალთაობისა და ახალგაზრდობისა. ეს სადღეგრძელოც დიდი სიხარულით და თანაგრძნობით მიიღო საზოგადოებამ, არ დარჩენილა არც დიდი, არც პატარა, არც ქაბუჯი და არც მოზუცი, რომ ახალთაობისადმი თანაგრძნობა და სიყვარული არ გამოეცხადებინოს (საზოგადოებაც იმისთანა იყო) და იმ დროს სახის გამომეტყველებაც კმორავდა ჩვენში ჩვეულებრივ პირმოთენებას. — მეგრელებს ქაბუჯების სიხარულს ბოლო აღარ ჰქონდა, სამადლობელი სიტყვა ერგო ერთ მათგანს... ის სიტყვები სიმახართლით და გრძნობით ოქროს ვარაყით დაწერის ღირსნი იყვნენ, მით უფრო, რომ ის წარმოითქვა იმისთანა პირებისაგან, რომელიც თავის დღეშიაც არ გაცილებია სამეგრელოს, თორემ ჩვენ რომ ერთმანეთს გამოუცხადოთ თანაგრძნობა, ის ისე არ დაფასდება, რადგანაც ჩვენ საზოგადოდ ერთი აზრის მქონი ვართ და ერთს და იმავე უღელს ვეწევი. იმ სადილზედ წარმოთქმული სიტყვები ღირსნი იყვნენ, რომ აქ სიტყვა-სიტყვად მოიყვანა, მაგრამ გაზეთის სივრცე არ მაძლევს ნებას, უმისოთაც ისე გაგრძელდა ეს ჩვენი სტატია, როგორც რამდენიმე გველების შური ახალთაობისადმი!..“

• შარვაშელი
გიორგიშვილი

1868 წლის 1 თებერვალს რაფიელ ერისთავი ქუთაისში გადაიყვანეს მომრიგებელ მოსამართლედ.

რაფიელი მთელი ათი წელიწადი ცხოვრობდა და მუშაობდა სამეგრელოში. ზუგდიდის ოლქის უფროსი სამეგრელოს საბატონო გლეხთა ყოფაცხოვრების გამაუმჯობესებელი კომიტეტის წევრიც იყო, იმ კომისიისა, სამეგრელოში, სვანეთსა და სამურზაყანოში თავდა-აზნაურთა წოდების უფლებათა გარჩევა რომ ჰქონდა მინდობილი. წევრი იყო აგრეთვე სამეგრელოს დროებითი კომისიისა, რომელიც გუბერნიის საგლეხო საქმეთა საკრებულოს სცვლიდა. მთელი ამ ათი წლის განმავლობაში რაფიელი აკვირდებოდა, სწავლობდა ამ მხარის ცხოვრებას როგორც თანამდებობის პირი და როგორც მწერალი. ყველაფერს მნიშვნელოვანს იწერდა, უბის წიგნაკში ინიშნავდა. მერე ზომ ეთნოგრაფიული წერილებიც გამოაქვეყნა სამეგრელოს, სვანეთისა და სამურზაყანოს ცხოვრებაზე. და მას შემდეგაც კი, რაც ქუთაისში მომრიგებელ მოსამართლედ დანიშნეს, სამეგრელოს საქმეებს არ ჩეხვდა...

იმ დღესაც წინ ედო სისხლის სამართლის გამოძიების საქმე, რომელსაც მთელი ორი თვე უტრიალებდა. ეს საქმე სისხლის დანაშაულისა იყო და, ამიტომ, როგორც მომრიგებელ მოსამართლეს, უშუალოდ მას არ ეხებოდა, მაგრამ სამეგრელოს ოლქის ყოფილ უფროსს ამ კუთხიდან აღზრდილი ყოველი საქმის გამო რჩევისთვის მიმართავდნენ ხოლმე. ახლა ამას ისიც ემატებოდა, რომ სისხლის სამართლის დამნაშავეთა შორის ერთი ახლობელი იყო მისი მეუღლისა. ამიტომაც რაფიელი უფრო ვუწლადგულ სწავლობდა ამ საქმეს. საქმე სიყვარულის გამო ჩადენილ მკვლელობას შეეხებოდა და ამიტომაც მიიქცია განსაკუთრებული ყურადღება, მომხდარმა ამბავმა ერთბაშად დაიპყრო რაფიელის გული და გონება. იგი ფურ-

ცლავდა, კითხულობდა, იწერდა ადგილებს ამ ოთხთომიანი საქმიდან.

1886 წლის 15 ივნისს სამეგრელოს ცნობილი თავადიშვილის გიორგი ჩიჩუას შვილი კახაბერი ქუთაისიდან არღადეგებზე დაბრუნებული შინ ბრუნდებოდა. მოსამსახურე ბიჭიც თან ახლდა. ისინი ცხენებზე იყვნენ ამხედრებულნი. მიუახლოვდნენ თუ არა ხობის მონასტერს, ისეთი ჰექა-ქუხილი ატყდა და კოკისპირული წვიმა დაიწყო, რომ იძულებული გახდნენ თავშესაფარი ეძიათ. ახლო-მახლო მოსახლეობა არ იყო და წვიმაში ამოწუმპულები მონასტრის კარს მიადგნენ. მონაზვნებმა კარი გაუღეს და შინ შეიპატოეს. როცა დედათა მონასტრის გამგებელმა აღათია მონაზონმა გაიგო, რომ იმ ორი ყმაწვილიდან, რომლებიც მონასტერში მივიდნენ, ერთი გიორგი ჩიჩუას შვილი იყო, თავისთან მიიწვია და სუფრა გაუშალა. სუფრის გაშლაში მონასტერში შეგირდად მიბარებული თექვსმეტი წლის ნათია ფაღავა ეხმარებოდა. ნათია უღამახესი იყო, რომ ვთქვათ, ცოტა იქნება. არა, ეს რაღაც საოცარი ქმნილება იყო ბუნებისა, ღვთიური, ზეციური, უმანკო არსება. შევლივით ფრთხილი და მორიდებული ნათია უსიტყვოდ ასრულებდა აღათიას ბრძანებას და თავჩადუნული შლიდა სუფრას. ერთ აღუწერელმა სილამაზემ ერთბაშად დაიპყრო ყმაწვილ ჩიჩუას გონება. მისიერებოდა ქალიშვილს და სილამაზე მზის სხივებით სჭრიდა თვალს, გონებას უბნელებდა. სუფრასთან რომ მიიწვიეს, ლუქმას პირი ვერ დააქარა. წრიალებდა. ვერ ისვენებდა. აღათიას არ გამოეპარა ეს ამბავი. მან ოფიციალურად წარუდგინა ბატონიშვილს ქალიშვილი:

— გაიცანი, ნათია ფაღავა გაბლავთ, მექი ფაღავას შვილიშვილი.

კახაბერმა ხელი ჩამოართვა. ყმაწვილკაცს ისე უტახტებდა მთელი სხეული, რომ ქალიშვილმა კი არა, აღათიამაც შეამჩნია. ყოველივე ეს არ ესია-მოვნა მონაზონს. მან წარბები ზეაწურა

და ისევ ოფიციალურად განუმარტა ჩიჩუას:

— ნათია დავით ჩიქოვანის შვილზე, ოტია ჩიქოვანზეა დანიშნული. ახლა აქ ჩვენთან იზრდება.

მერე ოდნავ გაიღმა და დაუმატა:

— ალბათ სულ მალე წავგართმევნ ამ ანგელოზს.

აღათია ისეთაირად შეაჩერდა იქვე ქანდაკებასავით გაშვებულ ნათიას, რომ ქალიშვილი უსიტყვოდ გაეცალა იქაურობას.

აღათიამ კახაბერის მამა მოიკითხა. მერე დედაშის ამბავზე გადავიდა, დედათქვენიც ჩვენს მონასტერში იზრდებოდაო, ახლაც არ გვაკლებს ყურადღებას და მოწყალებასო... მაგრამ კახაბერი ყურს არ უგდებდა აღათიას, მისი გონება და გულისყური თან გაჰყვა ოთახიდან გასულ ქალიშვილს. აწრიალებული ყმაწვილი ადგა, მეორე ოთახში გასვლა დააბირა, აბაღც ქალიშვილი ეგულებოდა, მაგრამ მიხვდა, რომ ეს უზრდელობა იყო და მონასტრის წესებსაც ეწინააღმდეგებოდა, ისევ დაჯდა და აღათიას სთხოვა, ნათია შემოვიდეს, აქ ჩვენთან ერთად დაჯდესო. ამას არ მოელოდა მონაზონი და ერთბაშად გაწყრა, მაგრამ უკმეზი სიტყვისაგან თავი შეიკავა და ყმაწვილს ესლა უთხრა:

— წვიმამ გადაიღო, შეგიძლიათ გზა განაგრძოთ.

ამაზე მთლად გადარია კახაბერი და აღუღვებულმა, გონწასულმა ასე მოახსენა:

— აქედან ფეხს არსად მოვიცვლი, ვიდრე იმ ქალიშვილს პირისპირ არ მოველაპარაკები.

აღათიამ იგრძნო, უბედურების ღრუბლები რომ ჩამოაწვა მონასტრის გუმბათს, ერთბაშად გონს მოეგო და ესლა აკადრია:

— როგორ გეკადრებათ, ბატონიშვილო, ასეთი ამჩატება! თქვენ ალბათ გავიწყდებათ, სად იმყოფებით! — ზმას აუწია მონაზონმა, — ეს ზომ დედათა მონასტერია. ჰოდა, გონს მოდი, შე უბედურო!

გონებადაბნელებული ყმაწვილი ფეხქვეშ ჩაუვარდა ალათიას და ცრემლმორეულმა შექალაქადა:

— შემიცოდეთ, შემიწყალეთ, მე თვით არ ვიცი რა მემართება. მე მხოლოდ იმის მთხოველი ვარ...

მაგრამ აქ სიტყვა გაუწყდა და ერთბაშად აზლუქუნდა. ასეთი რამ არა თუ არ ენახა, ზღაპრადაც არ გაეგო ალათიას და დაიბნა. დაიბნა და შეეცოდა ეს ბავშვივით აზლუქუნებული ყმაწვილი. თავაწეული და განრისხებული იდგა მონაზონი, მის ფეხქვეშ დავარდნილი კახაბერი კი ზლუქუნებდა და ერთსა და იმავეს იმეორებდა: აქედან ფეხის მომცვლელო არა ვარ, ვიდრე იმ ქალიშვილს არ მოველაპარაკებო. ისევ დაუყვავა მონაზონმა, მაგრამ ახლა უფრო გაჭიქდა ყმაწვილი. გაჭავრებულმა ალათიამ უკივლა:

— რა, მემუქრებით კიდევ?

— ღმერთმა დამიფაროს მუქარისაგან! მე მხოლოდ იმის მთხოველი ვარ, რომ ასე უმოწყალოდ ნუ მკრავთ ხელს, შემიწყალეთ... აი ეს გული შეიბრალო...

ესა თქვა ყმაწვილმა და მოწათის ხალათი გადაიღო, ქალის წინ დაემხო და ისევ აზლუქუნდა. დაიბნა სამონაზნო სამყოფელში ბევრის მნახველი და გამოცდილი ალათია. რა ექნა, მერე ისევ დაუყვავა ყმაწვილს, ეს როგორ გეკადრებათ, ბატონიშვილო, აღეკით, ერთად მოვიფიქროთო. ალათიამ იცოდა, ასე გადარეული ტრფობა და გონიერება ერთად რომ არ თავსდება და იფიქრა, მოვეფერები, დავპირდები, ყმაწვილკაცია, ეს ყინი გაუელის და ალბათ ხვალზეგ ყველაფერი დააფიქრებო. ალათიამ დახმარება აღუთქვა გახელებულ მიჯნურს: ახლა წადით, ხომ ხედავთ, გარშემო რამდენი თვალი გვიმზერს, ხვალ ზეგ მოდით, მანამ მე თვით მოველაპარაკება ქალიშვილს და რამეს ვიღონებო. ასე დაყვავებით ძლივს გაისტუმრა გადასაწვიმებლად შემოსული სტუმრები...

მეორე დღესვე მოადგა ზობის მონას-

ტერს კახაბერი, მაგრამ შიგარ შიგშვეს. ალათია მონაზონი მოეცოდა, არისო, უთხრეს. მთლად გადირია კახაბერი, მთელი დღე იწრიალა, არ მოშორდა იქაურობას. რომელიღაც მონაზონმა გალაგნის კარი ფრთხილად გააღო და დაამშვიდა: ზეგ მობრძანდით, კვირა დღეა, თუ ალათია კარგად გახდა, წირვას დაესწრება და ნახავთო.

იმ კვირას დილიდანვე ეწვია კახაბერი მონასტერს. წირვა რომ დაიწყო, შიგ შევიდა მონასტერი სავსე იყო მლოცველებით. თეთრთავსაფრიალი მონაზვნები ამბიონთან იდგნენ და გალობდნენ. დიდხანს ეძია თვალთ ალათია და ძლივს იცნო. მერე გვერდით ამოუდგა ავი სულივით. არ მოეშვა, ევედრებოდა, შესთხოვდა. ალათია აჩუმებდა: აქ ლაპარაკი არ შეიძლება, მე არაფერი შემიძლია, თავი დამანებეო. მაშინ კვლავ შეევედრა ყმაწვილი, ეს ბარათი მაინც გადაეცით ნათიასო და წერილი ხელში შეაჩეჩა. რაჟი არ მოეშვა აბეზარი ყმაწვილი, მონაზონი შეჰპირდა, გადაეცემ ნათიას ამ ბარათსო...

ეს ბარათიცა და კახაბერისაგან გამოგზავნილი სხვა ბარათებიც თან ერთვოდა საგამომძიებლო საქმეს.

რაფიელი ახლა ამ ბარათების კითხვას შეუდგა.

„ნათია! დღესაც არ ვიცი რა მოხდა. რა მოხდა, ასე რომ გადამრჩე? ნეტავ ეს სიზმარი იყო თუ სინამდვილე? თუ სიზმარი არ იყო, მაშინ იცოდე, შენს თავს არავის დავანებებ. მე ან შენი ვიქნები, ან სიკვდილისა. არა, ამას იმიტომ კი არ გწერ, რომ შემობრალო. არამედ გულით ვამბობ. ნათია, შენ ღმერთი ჰარ, ჩემი სალოცავი ხატი ხარ, მე უშენოდ ვერ გავძლებ. რაგინდ ბავშვური იყოს ეს სიტყვები, მაინც გეტყვი: მიყვარხარ თავდაფიქვებით, მიყვარხარ! ეგებ გაგელმძოს, მაგრამ იცოდე, ამ სიტყვებს ის კაცი გწერს, რომელსაც შენს იქით გზა არ დარჩენია. მე თვით არ ვიცი რა მემართება. მხოლოდ ის ვიცი, რომ მიყვარხარ. ყოველი წვე-

თი ჩემი სისხლისა აწ და მარადის შენი სიყვარულით ჩქეფს. დღემდე არაფერი მიტყვეპს შენთან ამბზე და ახლა აღბათ გაგიკვირდება ასეთი ბოდვა. დი-ახ, ეს ყოველივე ბოდვაა, ბოდვა სიყვარულისაგან გონებაშერყეული კაცი-სა... შენ რაც გინდა დაარქვი ამ ჩემს სიტყვებს და, მე კი იმასვე ვამბობ, რომ მიყვარხარ თავდავიწყებით. იცოდე, ცოცხალს შენს თავს არავის დავანებებ. შენი უარი დიდი უბედურების მომ-ტანი იქნება. ამას მუქარით კი არ გწერ, არამედ სულის აღსარებით, გულის კარ-ნახით. არ ვიცო, ამ წერილს მიიღებ თუ არა, არც ის ვიცი, იმ ალათიას სიტყ-ვები მართალია თუ განგებ გამოგონი-ლი, რომ ვითომ შენ დანიშნული ხარ. არა, ნამდვილად ეს იმ ბებერმა მონა-ზონმა მოიგონა! ახლა სულ მარტო ვარ, სიყვარულით გაბეღებული და თვითონაც არ ვიცი, ასე რად გადამრია შენმა ნახვამ. ჩემი იმედიც, რწმენაც შენა ხარ. ახლაც არ ვიცი, რა ჰქვია სიყვარულის ამ მოღანდებას. მე ამ მოღანდებით ვცხოვრობ და ყველა-ფერს ვიტან შენი შეხვედრის იმედით. ჩემი მკმუნვარე გული შენთან შეხვედ-რით თუ გაიხარებს. შეისმინე ჩემი ვედრება და მოველინე ჩემს სულს ნუ-გეშად. მაგრამ ვაი თუ მართლაც და-ნიშნული ხარ და გამცვალო იმ ჩიქო-ვანზე! მაშინ, იცოდე, რომ ჩემთვისაც და შენთვისაც ეს ქვეყანა ჯოჯოხეთად გადაიქცევა. აი რისა მეშინია. მეშინია ხვალნდელი დღის გათენებისა, მე-შინია შენი პასუხისა, მაგრამ მაინც მო-უთმენლად ველი პასუხს. შენი კახა-ბერი“.

ალათიამ აღასრულა პირობა, წერილი ნათიას გადასცა და თან დაუმატა:

— ეს წერილი მეც წაიკითხე. ალ-ბათეშმაკეული რამ შეუჯდა იმ ყმაწ-ვილს გონებაში და გულ-დვიძლი გა-დაუბრუნა მინდოდა დამეხია ბარათი და არც გამეშხილა შენთვის რაიმე, მაგ-რამ, ვხედავ, რაღაც წერამ აიტანა ის ყმაწვილი კაცი, უბედურებას უმზადებს თავის თავს და უფლება არა მაქვს არ

ავაცდინოთ ცთუნებას, რომელსაც ეს-მაკები გიმზადებენ. წაიკითხე ეს ბარა-თი და კრინტი არსად დასჭრა. მერე მრუ-თად ვილონოთ რამე.

ბარათის წაკითხვამ მთლად აუტრია გონება ნათიას. მთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავს. ორ ცეცხლს შუა იწოდა ოტია ჩიქოვანზე დანიშნული. ჩიქო-ვანს ერთხელაც არ მოუკითხავს ნათია, მაგრამ აკვანშივე დანიშნული იყო და ეს აღარდებდა.

იმ ღლეს ვიდაცამ ამბავი მოუტანა, ოტია ჩიქოვანს ცოლი შეურთავს, ვი-ლაც თბილისელი თავადის ასულზე და-უწერია ჯვარიო. ო, როგორ გაიხარა ნათიამ! ეს ამბავი ალათიამაც იცოდა, მაგრამ არაფერი უთქვამს ნათიასათვის.

კახაბერი ისევ მიაღდა ალათია მონა-ზონს და კვლავ ძალით შეაჩეჩა წერი-ლი... და ასე, დიდხანს გაგრძელდა ნა-თიასათვის ჯერაც გამოუცნობ გრძნო-ბათა ფარული ბრძოლა.

რაფიელმა ახლა მეორე ბარათის კი-თხვა დაიწყო.

„ჩემო ნათია! შენი წერილის მო-ლოდინში ზეცაში ავედი და იქიდან გი-ცქერი. მთლად წაიღო გონება უცხო ზმანებამ. წუხელ მესიზმრა, ვითომ შენ ჩიქოვანს მიჰყვებოდი, მე გამოგეკიდე და ჩემს მეტოქეს ხანჯალი ვატაკე მუ-ცელში. იქვე უსულოდ დაეცა. შენ სი-ლა გამარტყი და იყვირე, რა ჰქენი შე წყეულოო. მთელი ღამე არ დამეძინა ამ სიზმრით გონებაშერყეულს. გათენდა და ზეცას ვეწიე სიხარულით, რომ ეს სიზმარი იყო და არა ცხადი. თვით მიკ-ვირს რა შემართება, როგორ ვიფიქრე შენგან ღალატა. არა, შენ უღალატო ხარ და მჯერა, უსაზღვროდ მჯერა შე-ნი. მაგრამ წერილით ხმა არ მომანწედი-ნე და ეს მირევს გონებას. ახლა ვზივარ და ისევ შენს ბარათს ველოდები. გონე-ბაარებული აღვილს ვერ ვპოულობ, ვერ ისვენებს ეჭვჩაწვეთებული ჩემი სული. რბიან დღეები და მოთმინებას ვკარ-გავ. შემოილს დავემსგავსე. რომ მნა-ხო, სწორედ რომ შეგეცოდები. სიყვა-რულმა და ეჭვმა წამართვა გონი. ვი-

ცი, რომ კაცი ვერ გადუხვალ ბედის საზღვარს, მაგრამ მთლად შეკარგება აზროვნების უნარი. ალბათ ეს სიკვდილის წინა წამია. სიკვდილის ზარის ხმა მესმის. ამ დროს ჩემ წინ შენი ლანდი აისვეტება. ეს მოლანდება ბინდს უკუყრის და ისევ გაიფლავებს იმედის ნაპერწკალი. ნათია, ძვირფასო, მჯერა, რომ შენი ნაზი გული იგრძნობდა ჩემი სულის ძაბილს. და თუ დღემდის ბარათი არ მიმიღია, ალბათ ეს იმის ბრალია, რომ ჩემი ბარათები შენთვის არ გადმოუვლიათ. ვაითუ ალათიამ გადამალა! მაშინ ალათიას კი არა, მთელ მონასტერს ცეცხლის აღში გაგვხვევ. შენი კახაბერი“.

...ჩემო ნათია! შენი წერილი ისევ არა ჩანს. მოუთმენლად ველი იმ მშვენიერ წამს, ერთად რომ ვიქნებით. შენი სევდიანი სახე, იმ დღეს ჩემს თვალებში უეცრად აღბეჭდილი, სულ თვალწინ მიდგას. დავხუჭავ თვალებს და, ასე მგონია აქ იყო, გვერდით მდგე. თვალს გავახეღ და ეს ბედნიერი მოლანდება ისევ ქრება. მერე ვწუხვარ და ვვალაღებ, რომ გაქრა ეს მოლანდება... მაინც ახლო, სულ ახლო მეგულები და არა მჯერა სიყვარულის ალით ანთებული ჩვენი გულები როდესმე გაცივდეს. ეს უცნაური სიყვარული, ვით ქარიშხალი, ისე მოვარდა. და არც ოდესმე ჩაქრება, თუ წინ რაიმე ბოროტი ძალა არ გადაუდგა. თუ ღმერთი გაწყრა და წინ ბოროტი ძალა გადამეღობა, ჩემი ხმალი ჯერ მას განგმირავს და მერე ჩემს მეკრძალს გააბობს. უშენოდ, უსიყვარულოდ ვერც ქრისტე მიშველის და ვერც ღმერთი. ღმერთმა ნუ იწებოს ჩემს სულში შურისძიების ცეცხლის ჩანთება. შენ, და მხოლოდ შენ შეგიძლია მისხნა ავკაცობისაგან. შენი კახაბერი“.

„ნათია! რას მივაწერო შენი დუმილი? ნუთუ დარეკა შურისძიების საშინელმა საათმა? წუხს და მოთქვამს ეკვით დაავადებული ჩემი სული ასე წარამარა წერილებს იმიტომ გწერ რომ ხმა მოგაწვდინო სიყვარულის სამრეკ-

ლოდან, რათა ღალატი გუელში არ გივლო. მაგრამ ეგებ არც ამ ზარის რეკამ შეარხიოს შენი სული? მაშინ? მაშინ, იცოდე, დარეკავს შურისძიების საბედისწერო ზარი. მორჩა და გათავდა! მორჩა და გათავდა! არა, კი არ გეპუქრები, მხოლოდ გაფრთხილებ. შენს ღალატს ვერ გადავითან, ჩვენ მხოლოდ სიკვდილი გაგვასამართლებს. ვინც სიყვარულის განთიადს ჩამოქრებს, იმას მანამდე ჩაუქრება სული, ვიდრე ჩვენს სიყვარულს გაანადგურებს. დავწერე ეს სიტყვები და თვითონვე მეშინია წაკითხვისა. შენ? შენ ნუ შეგეშინდება, თუ გუელში ღალატი არ გაგივლია, თუ შენი სიყვარული ისევე მხურვალეა, ვით ჩემი გული, მაშინ ნურაფრისა შეგეშინდება. ჯოჯოხეთს გამოვარდევ და მაინც შევხვდებით სიყვარულის განთიადს, მას წინ ვერც ზოზის მონასტერი აღუდგება და ვერც ალათია მონახონი. შენი კახაბერი“.

„ჩემო ნათია, უცნაური აზრები და მეუფლა. სულში ღალატის საშინელი ეჭვი რეკავს და სევდა მიპყრობს, სევდა ყველაფრის წამშლელი და უარისმყოფელი. უცნაური მოლანდებები მაშინებს. ნათია, ჩემო ნათია! გეხვეწები, ხმა მომაწვდინე და დამიბრუნე სულის სიმშვიდე. ექვები, ზმანებები და სიზმრები არ მასვენებს. წუხელ სიზმარში, საქორწილოდ მორთულნი, ჩვენ ორნი მივდიოდით ქუჩაში. ირგვლივ ცისფერი დასდებოდა ყველაფერს. ხეებიც ცისფერი იყო. ცისფერი ეღო ზოზის მონასტრის ფერდობს. თქვენს მონახუნებაც ცისფერი ტანისამოსი ემოსათ და რაღაც ზეციურს გალობდნენ. მონასტრის კარიდან გამოვედით თუ არა, ბრბოდან ვიღაცა ცისფერი გამოვიდა, ხელი ჰკრა და იქვე, თხრილში ჩამავლო. შენ მკლავში ხელი გაგიყარა... და ატეხეს ზოზის ზარებმა განგაში... თხრილიდან წვალეებით ამოვძვერი და გამოგვიდგე. დიდხანს დაგეძებდი მონასტრისკენ, მონასტრისკენ! — გაპიოდა ვიღაცა და მეც მონასტრისკენ გავეშურე. მაგრამ მონახუნებმა, ისე როგორც

გუშინწინ აღათია მონაზონმა, კარი გაღამიკეტეს, არ შემისვდეს. იქ კი თურმე შენთვის ჯვარი დაეწერათ იმ წყეულ ჩიჭოვანზე. ამ წვალუბაში გამომეღვიძა... სიკვდილსა და სიცოცხლეს შორის ჩამოფარებული შავი ფარდაც გადაიხსნა და ისევ თვალიწინ დამიდგა შენი ხატება. არა, არ ვიცი, რას უნდა ნიშნავდეს ეს სიზმარი! შენი კახაბერი“.

„ნათია! იმ ბარათს უკანასკნელად გწერ. თუ ამის პასუხიც არ მაღირსეთ, მაშინ თვით მოვალ და შემოვალწევ თქვენს მონასტერში. ვერსად დამეშალე. აუცილებლად გნახავ და გეტყვი, რომ მიყვარხარ, მიყვარხარ, მიყვარხარ... ეს სიტყვები მეტისმეტად გაცევითლია, მაგრამ ყველას არა აქვს მისი წარამარა ხმარების უფლება. პირველად „ფეხისტყალსანი“ რომ წავიკითხე, თორმეტი წლისა თუ ვიქნებოდი, შემამჩნუნა სატრფოვადიარგული ტარიელის ბედმა. მაგრამ მაინც გადამეტებულად მეჩვენა, ვაჟაკი წყლის პირას რომ იჯდა და ტირიდა. ტირილი ლიაცის საქმეა-მეთქი, გავიფიქრე, ტარიელისთანა ვაჟაკისაგან მეუცხოვა ცრემლთა ფრქვევა. ახლა კი ვხვდები რა მართალი ყოფილა დიდებული რუსთაველი. თურმე სიყვარული დაუკითხავად ეწვევა აღამიანს, თურმე ის ზეველით მოვარდება, თან გაგიტანს ანგარიშგაუწევლად. სიყვარულის ჩაშლაზე დიდი ცოდვა რა არის ქვეყანაზე. არავის ვუსურვებ ასეთი ცოდვა იდოს კისრად, თორემ ვინც უნდა იყოს, ძვირად დღუჭდება. ისევ მუქარა ისმის ჩემ წერილებში, არა? რა ვქნა, მთლად დავიტანჯე და მეტი ძალა აღარ არის, არა, არა!“

„შენი კახაბერი“.

ნათიას პასუხი არ ელირსა კახაბერს. აღევსო მოთმინება და წავიდა ხობის მონასტერში. ისევ მიადგა აღათიას, ან შემახვედრე ნათიას, ან არადა აქვე, შენ წინ მოვიკლავ თავსო... თქვა და ნანჯალი იძრო. შეეშინდა მონაზონს და შეპირდა, შეგახვედრებო, წადი მონასტრის ტყეში დაგვიცადე და იქ მოვიყვარო.

ნო. მართლაც ჩემად გამოაპარა ნათია მონაზონმა და ხობის მონასტრის უსაფრთხო ტყეში შეახვედრა კახაბერს. კახაბერი თავდახრილი და მთლად გაფითრებული იდგა ასევე გაფითრებული და უზომოდ შეწუხებული ნათიას წინაშე. ასე იყვნენ დიდხანს გაყუჩებული. სიყვარულს დაედუმებინა ისინი. ისევ კახაბერმა გაიღო ხმა:

— ნათია, ჩემო ნათია! ნუთუ ეს შენა ხარ? ნუთუ ახლა ჩემი გულის ოცნება და ბოლო მოედო უსაზღვრო ტანჯვას? — ლულულულებდა და ნაზად ეფერებოდა რკინის გალიაში დამწყვდიელი შევლივით მოცახცახე ნათიას. ღონემიხილი ქალიშვილი უნებურად მიეყრდნო კაცს, რომ არ წაქცეულიყო. კახაბერმა მაგრად მოხვია ხელი და თავისკენ მიიზიდა. ნათია დამკვა ვაჟის ნებას და ამით უკვე ყველაფერი ნათქვამი იყო. სიტყვებს არ შეეძლო მოზღვაგებულ გრძნობათა გამოთქმა და ისინიც უსიტყვოდ ეფერებოდნენ და ეყვროდნენ ერთმანეთს. გონს რომ მოვიდნენ, კახაბერი შეევედრა ნათიას გავიპაროთ აქედან, ზუგდიდს ჯვარი დავიწეროთ და მერე ვერავინ გავყარის კანონიერ ცოლ-ქმარსო. დღესვე, ახლავე, აქედანვე გავიპაროთო, ისევ და ისევ ემუდარებოდა ყმაწვილკაცი ქალიშვილს.

— არა, დღეს არა, არც ხვალ. ცოტა მაცალე, აი ამ თვის ბოლოს შეგივადობის ვადა გამოითავდება მონასტერში, მაშინ მორდი და, სადაც გინდა, იქ წაგყვები, თუგინდ ჟოჯოხეთში, ოღონდ შენთან ვიყო... — ეს რომ თქვა, გული შეუღონდა ნათიას. რა არ იღონა კახაბერმა, მაგრამ ვერ მოასულიერა. მაშინ იქვე მიმალულ აღათიას ხმამალა გასმახა, მოდი, მოგვხედე, მოგვეშველეო; აღათიამ და კახაბერმა ძლივს მოასულიერეს ნათია. შეშინებული აღათია წარამარა პირჯვარს იწერდა და ღმერთს ევედრებოდა მათთვის უბედურება აეცილებინა. დიდი გულის წუხილით დაშორდნენ იმ დამეს ერთმანეთს კახაბერი და ნათია, იმ პირობით, რომ ერთი

თვის შემდეგ ისევ შეხვდებოდნენ ამ ტყეში...

ათი დღეც არ გასულა და მოულოდნელად კახაბერმა ნათიას წერილი მიიღო.

ახლა ამ ბარათის კითხვას შეუდგარაფიელი.

„სულზე უტყბესო ჩემო კახაბერ! მე თვით არ ვიცი რა სიტყვებით გაუწყო ჩემი ტანჯვა და მწუხარება. ჩიქოვანი თბილისში ცოლს გასცილებია და აქ ჩამოსულა. მამამისს, დავით ჩიქოვანს, ჩემ მშობლებთან კაცები მიუგზავნია, თქვენი ჭალიშვილი ჩემ ვაჟზეა დანიშნულიო და ქორწილის დღესაც დანიშნავენ. ამ მოულოდნელი ელღისაგან ზარდაცემული ვეკნესი და მოვთქვამ, მაგრამ ამით საქმეს რა ეშველება! შენს გარდა არაფერს მინდა და არც მყვარებია ვინმე, არც წაყვებები ვისმე, სანამ ბირში სული მიდგას. თუ ძალას იხმარენ, ვერც ამით მიაღწევენ საწადელს, ჩემ თავს ცოცხალს ვერ იხილავს ჩიქოვანი. მე შენი ვარ და მხოლოდ შენი ვიქნები. შენი ნათია“.

ეს ბარათი რომ მიიღო, კახაბერმა იმავე დღეს ზუთი ვაჟკაცი იახლა და ღამით მიაღწა ზოზის მონასტერს. მონაზვნების წივილ-კივილში გაატაცა ნათია, ზუგდიდს ჭვარი დაიწერა და სევანეთში გაიხიზნენ.

ოტიას არ უყვარდა ნათია. ახლა მამამისის დაჟინებით თუ შეირთავდა, ოორემ არ ეწადა მასთან ქორწინება. მაგრამ ნათიას გატაცების ამბავი რომ გაიგო, დიდ შეურაცხყოფად ჩათვალა დანიშნული ქალის სებაზე გათხოვებაროდესაც ქორწილის ჩაშლა გახმაურდა და ხალხში მითქმა-მოთქმა დაიწყო, ჩიქოვანმა გადაწყვიტა ნათიაც მოეძებნა, კახაბერიც და შური ეძია ორივეზე. ზეიად და ამაყ სახლთუხუცესის შვილს თავმოყვარეობა არ ასვენებდა, შეურაცხყოფილი სახელის აღდგენას ლაშობდა. სწორედ ამ დროს ჩაიძვროდა ძიქი კვარაცხელია ესტუმრა ჩიქოვანს. ძიქიშვილს გაეგო ეს ამბავი. ძუძუმტეს თანაგრძნობის ნიშნად გადაეხვია და

შეჰფიცა, ვერ მოვისვენებ, სანამ შურს არ ვიძიებ ჩემი ძუძუმტეს შეურაცხყოფისთვისო. დედის სული დააფიცა ჩიქოვანს, ეს საქმე მე მომანდო.

ძიქი კვარაცხელია ერთი თავზეხელაღებული კაცი იყო, გაქნილი და მატყუარა. ზუგდიდიდან ცხენებით სვანეთს გადაჰყავდა მგზავრები. სვანეთის ყოველი კუთხე-კუნძული იცოდა. ძმაკაცებიც ბევრი ჰყავდა და მათი იმედი ჰქონდა. ჩიქოვანი ჭერ უარზე იყო: მე თვით უნდა ვიძიო შური ჩემი ოჯახის შეურაცხყოფლებზეო. დიდი დავის შემდეგ დათანხმდა ჩიქოვანი, რომ წასულიყო ძიქი სვანეთში და აუცილებლად მიეგნო მათი სამყოფელისათვის, მერე ამბავი ჩამოეტანა ჩიქოვანისათვის და ერთად ემოქმედნათ. ერთი კვირის თავზე ძიქიმ მართლაც ჩამოეტანა ამბავი ჩიქოვანს: ნათია და კახაბერი სოფელ ბეროში, ფალიანების ციხე-კოშკში იმალებიანო, მთელი დღე ჩაეკტილნი არიან, მხოლოდ ღამე გამოდიან კოშკიდან სასიერნოდ, ღამე დავუყარაულე, კარგად შევათვალიერე ის ადგილი და ვიცი, რა გზით შეიძლება შევალწიოთ კოშკშიო.

ღამის სიბნელეში, ბეროში, ფალიანების ციხე-კოშკისაკენ გზას მიიკვლევდნენ ოტია ჩიქოვანი და ძიქი კვარაცხელია. ჩუმაღ, უხმაუროდ შეიპარნენ ფალიანების ციხე-კოშკში. გვიან გამოვიდნენ ნათია და კახაბერი. და უცებ, წინასწარ დათქმული პირობის მიხედვით, ჩიქოვანი ჩიჩუას ეცა, ძიქი — ნათიას. ერთდროულად ატაკეს მუცელში სატევარი და იქვე დაყარეს მუცელგამოღადრულები.

მკვლევები სოფლის ბოლოს რომ ჩავიდნენ, ჩიქოვანმა ხმამაღლა დაიყვირა:

—ბეჩოელნო! მე, ოტია ჩიქოვანმა შური ვიძიე კახაბერ ჩიჩუასა და ნათია ფალავაზე, მე მოვუღე მათ ბოლო!

ამ ყვირილზე მთელი სოფელი გამოიშალა. ფალიანების ციხე-კოშკში დიდი კივილი ატყდა, მღევრები გამოე-

კიდნენ, მაგრამ ღამის სიბნელეში უგზო-უკვლოდ გაქრნენ მკვლელები... ბოლოს გახმაურდა საქმე, მკვლელები სასწრაფოდ დააბათიბრეს და საქმე შეადგინეს...

და აი ახლა რაფიელ ერისთავი იჭდა იგონებდა ამ საშინელი მკვლელობის ამბავს. იმ დროს პოეტი „თამარიანის“ გალექსებაზე მუშაობდა და ეს ტრაგიკული სიყვარულის ამბავი რაღაცნაირად ეხმიანებოდა მის მუზას...

— ჰო, ასე იყო, სასამართლოზე ძიკი კვარაცხელიამ თავის თავზე მიიღო ეს მკვლელობა — მე მარტო ვიძიე შური ჩემი ძიძიშვილის მაგიერო. თავი გამომწვევად ეჭირა და ბრალს დახოცილებს სდებდა:

— სად გაგონილა, ბატონებო, ასეთი რამ: დანიშნული, საცოლე მოგტაცონ კაცს და სამაგიერო არ გადაუხადო, მაშინ სად წაუხვალ სოფელს, ტრადიციას, სინდისს, ნამუსს. პოდა, შური ვიძიე. იმ უნამუსოებმა გაუგონარი შეურაცხყოფა მიაყენეს ჩემ ძიძიშვილს. მე დაეხოცე ისინი და დამნაშავეც მე ვარ — ამბობდა კვარაცხელია.

ჩიქოვანი ჯერ ჩუმად იყო, მაგრამ მერე, თითქოს გონს ახლავდა მოეგოო, მის გულში სახლთუხუცესის შვილის თავმოყვარეობამ გაიღვიძა:

— კვარაცხელია აქ არაფერ შუაშია, მე მოვკალი, მე მოვუღე ბოლო ჩემს შეურაცხყოფელებს. მე ვარ მკვლელი იმ უნამუსოებისა და კვარაცხელია ტყუილად იღებს თავის თავზე ამ დანაშაულს...

ნთელი სამი თვე ირჩეოდა სასამართლოში ეს საქმე და ბოლოს ორივეს

— ჩიქოვანსაც და კვარაცხელიასაც მუდმივი კატორღა მიუსაჯეს.

ამ ტრაგიკულ ამბავს რომ იგონებდა, რაფიელი თან ადრე დაწერილ თავის ლექსს ამბობდა:

მე ნექტარს გოხოვდი — ნაღველს
მასმევდი,
მე იას გოხოვდი — ნაცარს მაყრდი,
მე გულსა გოხოვდი — სიცოცხლს მაყრდი,
მე ბეჭედს გოხოვდი — ბოჩკილს
შეყრდი...

„იმდენი ბოროტება არაფერს მოსდევს, რამდენიც სიყვარულში ღალატსა და გაწბილებას. ეჰ, სულ სხვაა სიყვარული! ხომ ამდენი უწერიათ მწერლებს სიყვარულზე, მაინც არ არსებობს ერთი აზრი ამ საიდუმლოებით მოცული გრძნობის თაობაზე“, — ფიქრობდა რაფიელი.

მანამ მზის სხივი არ დაბნელდება,
მანამ ქვეყანა არ დაწვდება,
შავსა უღესკრელში არ დაიწვდება,
არა არსებად არ ჩაითვლება,
მანამდინ, სწორედ, ვერ დაგვიწევბ...
ზეცასაც შენით ცხოვრებას ვიწყებ...

იჭდა რაფიელი, იგონებდა კახაბერი-სა და ნათიას სიყვარულის სისხლიან ამბავს და თან თავაუღებლივ მუშაობდა — „თამარიანს“ ლექსავდა.

რაფიელმა მთელი წელიწადი იმუშავა „თამარიანზე“. 1887 წელს რაფიელ ერისთავის მიერ გალექსილი გრიგოლ რჩეულიშვილის ისტორიული რომანი „თამარ ბატონიშვილი“, „თამარიანის“ სახელწოდებით ცალკე წიგნად დაიბეჭდა. დაამთავრა ამ პოემაზე მუშაობა რაფიელმა და, მოისვენა, თითქოს ოცი წლის წინათ სამეგრელოში მომხდარი სიყვარულის ტრაგიკული ამბის მოგონებათა მტვერი ჩამოებერტყოს.

ირაკლი ბაზაძე

დ. ი. მ. ს. კ. უ. რ. მ. ა.

შრილებს ტალდა — ლურჯი მინდორი,
ზღვის ქვეშ ქალაქი მუსლდავრომილი
თელემს, სასახლეთა თვალნი დიდრონი...
ქვამ კაცზე უფრო იცის დუმილი.

ქვა უფრო მისდევს დროჟამს ძუნძულით,
ქვა უფრო ღრუობს,
გრძნობს და განიცდის.

ქვა უფრო ტირის, როგორც უძღური,
ქვა უფრო ცხოვრობს სიმწუხარისთვის.

აქ სხვა ცა ენთო, ღრმა და მაღალი.
ტაძრების უცხო ჭორფლით და შუქით,
ის იყო თითქო და აღარ არი,
ის არის თითქო, არის და უკვირს...

ალბათ ის იყო ბრძენიც, კეთილიც,
ავეიც, ბოროტიც, შლეგიც, ზვიადიც...

მერე დაიხრჩო ისიც ღმერთივით
საშინელ ზრახვის ბრძნულ სიდიადით.

ტალდა სანუკვარ ჩრდილს გამოაჩენს
ძველი ბაღების — მწვანე კერტებად
და მკვდარ ქალაქის ღამის მოარში
სინათლის ჭავლი მიეხეტება.

გულმა კი დღემდე ვერ შეირიგა
ვერც დასაკარგი და დაკარგული
და უფსკრულეთში ფიქრი — ბილინგვა
მტკიცა, ვით ზორცი ჯვარზე გაკრული.

შრილებს ტალდა — ლურჯი მინდორი,
ზღვის ქვეშ ქალაქი მუსლდავრომილი
თელემს... სასახლეთა თვალნი დიდრონი
სახესა მკაცრი მდურვით, დუმილით.

• • •

უშგული მომნატრებია,
უფროვე მომწყურებია,
დალის ხმა მომნათებია,
თმა — წვიმად მომსხურებია.
კომკები ამდევნებია
ენგური დამბლაღლებია,
ცისკრებად ამტვენებია,
სიზმრებად დამლამებია.

გულზე სინათლედ ათლილი
მზეს ჩაჰყვავია ლილეო.
ამ საოცრებაში გამთვალა,
თვალნი ვერ დაეაძინეო...
უშგულზე შხარას ჩეროა,
შხარას — ცა ხურავს უძირო,
რა უცხო საქართველოა,
ღმერთო! მაცოცხლე: ვუცქირო.

გაიკლანება ცივი ელვა
ცაჲ გველივით,
ტყვეისფერი ცა, მხოლოდ ცაა
გრილ საღამოსი,
შემოდგომა —
ბებერი იუველირი
ძერწავს იმერეთს ჭარვისფერი
მკედით — სამოსით.

შეხუტულებია უმოწყალოდ
ქარი — არჯალი,
ხეთა ჩრდილები გადასრისა
ტლანქი ქუსლებით,
არ უძინება წმინდანივით
ნაგვემ აჯამეთს,
— ღმერთს ვყვარებივარ ამ ცხად სიზმარს
თუ გავუძელი.

მირიან მირნელი

ღაგჩუნება სოფელში

დედის ზეგნაზ

მოვედი, დედი, შენი შვილი მოვედი, თუმცა
არსად, არახდროს არცერთი წუთით
ეთიმ გურჯივით არ ვყოფილვარ გადაკარგული. —
კვლავ ჩურჩულებენ ძველებურად ჩემი ალფები,
კერიის ბოლი ნისლს და ღრუბელს შერთვია ისე,
როგორც ღამეულ ზმანებას ფიჭრი
მოულოდნელად ძილგამკრთალ კაცის.
და გულუბრყვილოდ მგონია ახლაც:
სოფელი მარტო თხის პეტელია,
კერიის ბოლი, ჭიშკრის ჭრიალი,
წაბლის ფოთლებში გახვეული მჭადის სურნელი
და სევდიანი მზერა შენი დიდი თვალების. —
მოვედი, დედი, მომანათე შენი ალერსი
და თავზე ხელსაც თუ გადამისვამ —
ჭყორტოტა გვიმრის მოსატანად გაგვეზაყნები,
თორემ დროზე და წესიერად თუ არ დაგწერეთ,
რძე შედედდება,
თუ შედედდა —
რა გვეშველება:
ვინ დაგვაპურებს უმწეო ბაღლებს!
შემდეგ, თუ გინდა
ჩვენი ძველი პირმომტერეული
კოკით წყაროს წყალს მოგირბენინებ
და ჭობს აგვისებ იდუმალი მისი კისკისით...
ნუთუ საქმეზე ცხრამთას ისევ წავიდა მამა? --
შენ გეშინია და თოლიგვს ახსენებ ხშირად,
ო. მახსოვს, ერთხელ ავის მაცნედ, ავაზაკურად

(მაშინაც მამა შინ არ იყო და წუთი-წუთზე
მის დაბრუნებას ველოდით თრთოლვით)
პახვალას ტყეში მთელი ღამე კიოდა ჭოტი
და მუგუსლებით — იმის ნაცვლად, მოგვეშო შიში —
ჩვენსავე ეზოს მყუდროებას ეუფრთხოვდით მხოლოდ. —
მოვედი, დედი, შენი შეილი მოვედი, თუმცა
არსად, არასდროს არცერთი წუთით
ეთიმ გურჯივით არ ვყოფილვარ გადაკარგული. —
ნუ მომაგონებ ძველ სატკივარს, დედი, ძვირფასო,
ნურც ძველ სიხარულს გამინელებ — სათავეს ჩემი
ყველა ღრჭოლის და ყველა კირთების,
ა ეს წუთია შაშვის ჭალა გამოვიარე
და თვალს როგორ არ დავუკერო:
მე ვნახე თვითონ —
ძველი დარდივით მიყუჩებულ ნაწისქვბლარზე
მარწყვი მოსულა და კიჟინებს მაისის დილა.

• • •

სადაც გუგული მარცვლავს „გუ-გუ“-ს გრძელ კრიალოსანს
და მებრე-ბიჭის ღიმილივით მომნუსხველ გზაზე
მიაქლარუნებს გაზაფხულის მწვანე მარხილი
ნაკადულების ფეთიან ეჭვნებს. —
იქ, სადაც ძველი ნასახლარი დუმდა მუნჯივით —
შეჭიდებული მყოფარ თავის დარდსა და ვარამს —
გიგაანთ ხუროს მალა აჰყავს სახლის კედელი
და შორიასლო ჩარიგებულ თუთებს და თელებს
ძველ მტვერს ნაჯახის უსამანო კაკუნი აცლის...
კერიის კვამლით უსაშველოდ გამურულ ფენიქსს
ჟივილ-ხივილით ეგებება მთელი სოფელი.

■ ■ ■

ღელისპირ იდგა ტიტველი ბავშვი
(ალმათ ეწადა ჩაყვინთვა წყალში)
და ჰგავდა იგი ბუნებას
ანუ
თვითონ მას ჰაგვდა ბუნება,
რადგან
ერთურთს არაფერს,
სულ არაფერს
არ უმაღავენენ. —
დედიშობილა იდგა ბავშვი ღელისპირ,

იქვე
დედიშობილა იდგნენ თელეები,
აკაციები,
ბზებში,
მურყნები,
მუხა,
წიფელა
და ნეკერჩხალი...
დედიშობილა იდგა ბუნება

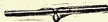
და ყველა დროის საიდუმლოს,
ყველა ხვაშიადს,
განუკითხავად
მსჯაურდადებულ კაცის ფიქრივით,
თითქოს ხმამაღლა ყვიროდა ახლა.

.
ღელისპირ იდგა ტიტველი ბავშვი

და შორიასლო, ვიწრო ბილიკზე,
რომელიც სოფლის წისქვილისკენ
მიისწრაფვოდა,
მიმოდინდნენ კაცნი და ქალნი —
ნაირნაირად შემოსილნი
და...
საეჭვონი.

■ ■ ■

შუალამეა,
ტირის ბავშვი მეზობლის სახლში,
ტირის ხმამაღლა,
ბავშვები ასე
ტირიან, როცა ეღვიძებათ
ანაზღეულად
და ვერ ხედავენ საყვარელ დედას. —
ტირის ბავშვი და ჩემს თვალწინ გდია
თრთვილდაფენილი შემოდგომის
ბროწეულივით
შუაზე უღვთოდ გასღვნილი
მწუხარე ღამე.

პავლე რაზინკაშვილი

რამდენიმე ლექსი

ამას წინათ ჩარგალში ვიყავი. ვაჟას ხაზლისკენ მიმავალს თვალი შემიჩერდა ერთ პაწაწი-
ნა ფიცრულ სახლზე, კარს წინ ჯოსზე დაუბრუნებელი ზანში შესული კაცა იდგა.

ორიოდე ნაბიჯის შენდევ უცხად შევიჩერდი, გულმა რეჩხი მიყო. ვაჟზედ და შევეხმინა:
— პაეღე...

— დიასი... — შიპახუნა გავკვირებულმა.

რამდენიმე ნაბიჯი გადმოვდგა და შედგა, შემომსივდა, ცოტახანს გარინდებული იდგა, გაი-
ღიმა, თვალზედ ხელი მოიხსია. ვგონებ ცრემლი მოიწმინდა.

— სამოც წელზე მეტია ერთმანეთს არ შევხმინებდართ... — თქვა თითქოს დანანებით
და ხელი გამომიწოდა.

— გამარჯობა!

და ჩაშოვსნდით რცხელის შორზე. ეს იყო ჩემი კლასის ნამსახვარი პაეღე რაზინკაშვი-
ლი, ნიკო (ხაჩნა) რაზინკაშვილის ვაჟი, ვაჟა-ფშაველას ძმისწული, ამჟამად პენსიონერი,
მასწავლებელი.

ქართულ გიმნაზიის მეზოეთი კლასიდან წავიდა და დავარგეთ ერთმანეთი.

ბავშვობა-ჰახუკობის ამსახვები შეგხვდით და რა გამოიღვდა: „ისიც ხომ გახსოვს“, „რო-
გორ არა“, „აი ის ამბავი“. შვე ჩაესვენა ფშაველის მთებში, რომ ჩვენ ისევე მოგონებებში
ვიყავით.

— გახსოვს, პაეღე, თურნალისთვის, „პირველ სხივსთვის“, რომ ლექსი მოიტანე?

— „გაზაფხული“? — თქვა სწრაფად.

— სწერ კიდევ? — შევეცითხე დიმილით.

წამოვდგა, შევიდა შინ და კარგად გაჰყენული ზურგჩანთა გამოიტანა. გახსნა, ამოიღო ერ-
თად შეტრული ათიოდე რგველი.

— ეს „სტუდენტ რაზინია“, ვთარგმნე, ეს „გენერალი დოვატორი“ — ჩანთიდან ამოიღო
ოცამდე რგველი. ესეც ჩემი ლექსები... — და გამომიწოდა სამი დიდი რგველი. გადავშალე,
და უცხად შემომანათა რაზინკაშვილების სინათლემ, ცხადია, ისე ზღღვრიალამ არა, როგორც
ვაჟასამ, მაგრამ მაინც სინათლემ; გადავშალე და კვლავ ჩარგლის ნიაფი, არა, ამოვარდნილი
გრიგალი არ იყო, მაგრამ რაზინკაშვილის მადლი დანათლოდა. იყო სოფლად, ხშირად ყველაზე
მეურთხეულ სოფელში მასწავლებლობდა მამასავე, მარტველი არაფერს მუყავდა, მაგრამ რაკი
რაზინკაშვილი იყო, რაკი სისხლში მოხდებოდა, უნდა ეწერა და სწერდა კიდევ, თარგმნიდა.

რომ არ ეწერა, ალბათ ვერც იტოცებებდა. აი დღეს უკვე ოთხმოცი წლისაა და როდე-
საც ამსახვებს იგონებს, კვლავ კეთილი და თბილი დიმილი დასთამაშებს სახეზე. სწორედ ეს
სიბოხო ჩანს მის ლექსებში, მის მოთხრობებში.

— ნუ ჩაიწუაღე თვალები, მაგად არ ღიარს — მეუბნება.

— როგორ არ ღიარს, კარგია პაეღე, კარგი!

— მართლა? — თვალები გაუბრწყინდა.

და ვიგრძენ, რომ გვერდით არაფერი ჰყოლია, რომ თბილისი სიტყვა ეთქვა, გაემხნევიანა.
 ჩემი თავიც დავადანაშაულე, რატომ ერთხელ არ ვიკითხე...

— წაიღე, იქნებ მართლა დაბეჭდოთ სადმე.

მითხრა და თავისი რვეულები გამოშატანა. მკითხველი დარწმუნდებოდა, რომ რაზმისკენ
 უკვე მავსავს აუტაცია.

ნიკო კაცხიშვილი

• • •

ცა-ღრუბელთ დატირებულ
 თოვლო, დამრჩალო მთაზედა,
 ტყვილად ჰმაგრებ, ბეჩავო,
 თავი რომ მოგაქვს ცდაზედა.
 კიდევ შეიკვრის ღრუბელი
 ღამაზს, მოწმენდილს ცაზედა,

ასტყდებოდა ქვეა-ქუხილი,
 რომელსაც ვიცნობთ ხმაზედა,
 წამოვა წვიმის ღვარები
 მაღლაით დაბლა ბარზედა,
 იყავ და აღარ იქნები, —
 შენაც გაჰქრები წამზედა.

1923 წელი. შირაქი. ქვემო ქელი.

გაზაფხული მთაში

ზამთარმა თოვლ-ჭირხლიანმა
 ყველას მოუკლა გულია...
 მთებზე ჩამოდნა თოვლები,
 კლდეზე დანდნენ გაფხულნია.
 მოქანავს თავქვე ღვარები,
 ჰირზე წაუსვამს მურიცხ,
 მზე ცხოვლადა ჰფენს სხივებსა.
 გტყობა, გაზაფხულია.
 თნორი ასდით ველებსა

ეხლა ურჩებოთ წყლულია.
 ნწუანედ აბზინდა ტყე-ველი,
 ქალას წაედგა სულია.
 აყრუბს ბებერ მურყნებსა
 ჩიტების ყრიაშულია.
 გრილი უბერავს ნიაფი,
 ნაფარდობს, ვითა თულია
 მიიმედ აღ-ჩადის მთის მკერდი
 ყვაფილით დაქარგულია.

1924 წელი. შირაქი.

ბოჩქანს

რად დასდევ, ხმალო გორდაო,
 ყურეს რად ჰგდისარ ცუდადა,
 მიწა რომ ქალმად არ გიჩნდა,
 ცა თავზე ნახურ ქუდადა?
 ელავდი ამოღებელი
 ჰაერში ელვამრუდადა,
 ომებში დაჰსეირობდი
 ველად გაშვებულ ბუდადა,

სიცოცხლით ხაფხე ვაეკაცსა
 მყახე აქცევდი წყლულადა.
 არ ვიცი, პატრონი გმურობს,
 აღარ უნდისარ სრულადა,
 თუ შენ აჰმურდი და მერე
 ვედარ შეუხვედ გულადა.
 მებრალვი, ოხერ გორდაო,
 დამრჩალო ვერე კრულადა.

1935 წ. 25. III. ნაფარეული.

შ ე მ რ ე მ ა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დერი მიგიდის, ბუნებაჲ,
ზაფხულო სული გსდებო,
დაჰფიქრებულსარ მთა-გორს,
ნისლები მოგისვევაო,
სიყვითლე გადაგფენია,
მთავ, ქუჩ-ბალახის დედაო.
გადაკარგულა ცხვარ-მწყემსი,
ჟინლარა აგძრახდებო.
ყვითლად მისდ-მოსდევს ზოლები,
ტყეებს, სიმწვანე წყდებო.
ქარი მოზვივის შმაგადა,
ხეებს ფოთოლი სწყდებო,
მალლა, ჰაერში ტრიალებს
ერთი მეორის ზედაო,
ნაწოლებს აღარ გეასვენებს
ქარის ღმუილი, კენესაო.
ხულ-გულსა სერავს კაცისას
ახალ-ახალი სევდაო.
სიცოცხლის ძალას არა სწყვეტო,
რომ დაგკვლევთ, მგამებო,
მთის გულ-მკერდისად შერთულო,
ღვიაჲ და ხშირო დეკაო.
თქვენ იყურებით მწვანედა,
ყველა მკვდარს ემსგავსებო.
გადაჰკარგულსართ, ყვავილნო,
ჭრელკაბავ, სასუტელოო,
გაბმულო ბოსტანთ იაო,
კესანევ, კარგუნსელო.
მალევ მოგკიდათ კლანჭები.
ზამთრისა სიმკაცრემაო,
მოგვიგა გაზაფხულიცა,
ზამთარი შესცვლის სთველსაო,
ამომღერდება მდინარე,
ტალღას მიარტყამს კლდესაო,
შამაუძახებს ჭალებსა
საბჭოთა გმირის ლექსსაო.
ვისურვებო, ენასთ კვალადა,
გამოედაროს დღესაო,
უხვად ეგზავნოს სხივები
გამაცოცხლებელ მზესაო.
თქვენ მიწით ამოსდიოდეთ,

მოიღერებდეთ ყელსაო,
ლაღობდეთ, მოცინარობდეთ,
მზერას ატკობდეთ ჩვენსაო,
ჰქარგავდეთ ათასფერადა
უხვ დედამიწის მკერდსაო.
წეროთ რიგები ცაშია
ერთი სხვას მიუძღვებო.
სამზრეთისაკენ გადადის
ახალ-ახალი წყებაო.
გაჰქრა ზაფხულის მაყრები,
აქ ერთიც არა რჩებო.
მათი საამო ხმებისა
სხვადასხვა ჰანგი წყდებო;
მათ მოსაგონად მხოლოდა
აქა-იქ ბუდე ჩნდებო.
სოფელი მხიარულია
პურ-ღვინო გაუბეგრდაო,
არა ნაღვლობენ, თუ იმათ
ზაფხული დაუბერდაო:
ქოლექტივების ბელღები
პირამდის აივსებო.
ხილით ივსება ურმები
მოგორავს ზედი-ზედაო.
ქვევრებში აღარ ეტევა
ღვინო-არაყის დედაო.
როველო, სიუხვით განთქმულო,
სახალხო საზრდოს დედაო.
ვიციო, ვის წინამძღვარიც ხარ,
ჩვენ არა გვესწავლებო.
შამთარსაც ვიცნობთ, კარგადა,
ჩვენ არა გვემალებო,
სიკვილის ვეძახით, რომელიც
სიცოცხლეს ებრალებო.
სუსტსა და ბეჩავს ამ ქვეყნით
სამარეს ელალებო.
იქნება კიდევ სთაკილობ,
სამოსი არ გიხდებო,
ღაგრამ ბუნებამ, როგორც სხვას,
შენც ისე დაგიწესაო.

ს ა ლ ბ რ

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მზე გადიწვერა და დედამიწას
 ოდნავლა აქსოვს თავის წვრილ ძაფებს.
 ჰქრება მუქები მცენარეებზე
 მზე რომ ანთებდა მათზე ცის ნამებს.
 საღამო მწუსრის ზარი აჩქამდა:
 მიმკვდარდა ზეცა, მიმკვდარდა არე.
 დამე გვეწვევა თვისი უკუნით
 ნუ მოგვიტულებ, გამოწნდი მთვარე!

1920 წელს. შირაკი, სოფ. ჭვემოჭედი.

მირონ ხარბიანი

გლეხების უნდა ვიყოთ და მაცნიერების

ფიქრები ჩვენი დროის ახალგაზრდობაზე

ცნობილია, რომ შთაბეჭდილებათა ოთხმოც
პროცენტზე მეტი საკუთარი თვლით ნახულ-
ზე მოდის, დანარჩენი კი აღქმის სხვა საშუა-
ლებებზე. აგვისტოს ამ წვიმიან დღეს, თვითმ-
ყრინავედგან აღქმულმა შუა რუსეთმა ჩემზე
გაუფაციდებელი, ფუტკრების მოლოდინში გა-
ტყრინული ყვავილნარის შთაბეჭდილება მოახ-
დინა.

ჩემთვის თანდათან ნათელი ხდებოდა იმ ამო-
ცანათა გრანდიოზულობა, რომელიც ამ ბოლო
დროს დაიხაზა რუსეთის არაშეშინადადგინა
წონის ათვისების დაჩქარებისათვის.

სმოლენსკინის ბებერ მიწაზე პირველი ნაცნო-
ბი შევიძინე. იგი ვახლდათ კომედიანტის საოლ-
ქო კომიტეტის მდივანი ვალერი ივანეს ძე ატ-
როშინკოვი, ათლტური აგებულების ასად-
გაზრდა კაცი, რომელსაც მიხი სიტყვებით რომ
ვთქვათ, უკვე მოუწერია ადაპტირება, ქართულ
ხასიათში გარკვევა და ახლა საოცარ გულთა-
დობასა და სტუმართმასპინძლობას ამჟღავ-
ნებდა.

ყველაზე უცნაური მაინც ის გახლდათ, რომ
მისი ნაშაბობი ჩემი ნათქვამისა და განცდილის
ერთგვარი გაგრძელება იქნებოდა.

— სხვა ყოვნებთან შედარებით ჩვენი მხა-
რე მატოვებულია, — თამაშად და დარბაის-
დურად ლაპარაკობდა იგი, — დღემდე ჭირავს-
ნი ყურადღება ვერ მივაქციეთ აქაურობას, უბ-
რალოდ, არ გვეცადა, ამიტომაც ბევრი რამ
9. „მთაბი“, № 11

გაშოგვრია. არა და, თქვენც შენიშნავდით აღ-
ბათ, რა ადგილებია, რა ზღაპრული ქვეყანაა,
ერთი თვალის გადავლება და სწული გამოჰან-
მართვდება. მაგრამ სიცარიელეა ირგვლივ, ყო-
ველშეშინებულში, სასურველია, რომ ადამის
მოდგმა უფრო მძლავრობდეს სმოლენსკინის
სტუმრებზე, და არა მარტო აქ. მთლიანად ჩვენს
წონაში; არის ადგილები, სადაც კიდევ უფრო
თვალშისაცემია ეს სიყარიელი.

მთავარი დამწავე კი წყველი ოშია. ამ
წლებში აქაურობა ერთობ გაჩინავდა, ოკუპან-
ტებმა მოსრეს ყოველივე... — ვალერი ივა-
ნეს ძეს მზიარულ სახეზე ღრუბელმა გადაურ-
ბინა, — ყველა პარტიზანად ზომ ვერ წავი-
დოდა, და ვინც ტყვე ვერ შეადარა თავი,
საბრძოლველებზე, ანდა საკონცენტრაციო ბან-
კებში აღმოჩნდნენ...

მერე მან ბმას დაუდაბლა და ისე განაგრ-
ძო — იცით, ძვირუბრო, რომ მოსახლეობის
რიცხვმა ომამდელ რაოდენობას ვასული წლის
ბოლოსად მიაღწია ჩვენს ოლქში? ამის მერე
აღბათ ყოველგვარ გასაგებია თქვენთვის. ამი-
ტომაც არის, რომ პარტიის ოცდამეშუთე ყრა-
ბობამ განსაკუთრებული ყურადღება დაუთ-
მო არაშეშინადადგინა წონის ათვისებას.
კაპიტალდაბანდუნათა მოცულობა, მეტრე ხუთ-
წლიდთან შედარებით, ორჯერ და მეტად გაი-
ზარდა. ამჟამად მთელი სმოლენსკინა ერთ უშ-
ველზედ სააშენებლო მოედანს მოგავიწყებთ.
მხოლოდ ამ წიგნს სტუდენტთა არმიამ 17 მთ-

ლიონი მანეთი უნდა აიღვის. მივმართეთ სტატისტიკას თვალსაზრისით — თუ მეცხრე ხუთწლეულში ჩვენმა ოლქმა 25 პროცენტით გაზარდა მარცვლეულის წარმოება, შესაბამისად 84-84 პროცენტით რძისა და ზორობის დაშლამ, მეათე ხუთწლეულში ნავარაუდევია შეიღოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გაზრდა ერთსადაცნაურად მაინც. ასეთია ჩვენი საქმეები და გეგმები...

ოცდამეხუთე ურილობის მასალებში გათხოვლობით — „მეორეულად უნდა იცვალოს სახე რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკის არამდინარეობაში რაიონში, აქ უნდა განხორციელდეს სახალხო მეურნეობის მშენებლობის გრანდიოზული პროგრამები, უნდა აშენდეს და შეიქმნას საწარმო-ტერიტორიული კომპლექსები.“

დირექტივებშიც იგეგვით მოცემული — „სოფლის მეურნეობისა და მასთან დაკავშირებული მრეწველობის დარგების კომპლექსური განვითარების მიზნით შეიღოს ძალიან უნდა გაიშალოს სამეურნეო რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკის არამდინარეობაში ზოგადი. უნდა განხორციელდეს ღონისძიებანი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განსამყარებლად. მიწების შეღობარების სამუშაოთა გასაშლელად, რაოთ შეხამდეს და გავრცელდეს მარცვლეულის, მეცხოველეობის პროდუქტების, კარტოფილისა და ბოსტნეულის წარმოება...“

ზემოთქმულის დედატურება კი გახლავთ უოველად ის, რაც დღეს აქ, ამ მიწაზე ზდება. მარტისა და მთავრობის პროგრამა ხორცის ინახის, ნახაზებთან და ვარაუდებთან რეალობაში გადადის.

ასეა, ჩემო მეგობარო, ამ დიად, საშველოშვილო საქმეს ემსახურებიან თქვენი რესპუბლიკის კომპაქტიზაციებიც მე ერთ-ერთი იმათ-თავანი ვარ საოლქო კომპლექსი, ვისაც სტუდენტთა საქმიანობაზე თვალყურის დევნება უშუალოდ ევალდება. რამდენადაც ვიცით, ბიჭები ჩინებულიად ართმევენ თავს დაკარგულ მრავალეობას, ასე რომ, თქვენ შეგიძლიათ კანონიერად სიამაყის გრძნობით გაიარ-გამოართოთ ბებერი სოფლების მიწაზე...

* * *

ზღა, მაწა და ზეცა — სამი უმთავრესი საფუძველი სიცოცხლისა. ამ დროიდან მოყოლებული რაც ადამიანსა და ბუნებას შორის „მეგობრობა“ დამკრძალა, ამ მიწაზე ბევრი რამ შეიძლება, და შეიცვალა იგი, სამწუხაროდ, ამ უკანასკნელის საზიაროდ. ეს „მეგობრული და მოყვარული“ ადამიანსა და ბუნებას შორის გრძელდება ამჟამად.

ერთი რეაქტიული სამგზავრო ლაინერი ატლანტის ოკეანეზე გადაფრენიას ოცდათხუთმეტ ტონა ტანგაზს ნიჭავს. მსოფლიოში არსებული 300 მილიონამდე მანქანა ორს მილიონ

ტონაზე მეტ ნახშირორქანს ატარებს, სხვადასხვა დანიშნულების ქარხნები გაფორმებული კვამლით შხამენ გარშემო.

თვალდაუხედავად კლდედობის წყლის მარაგად მდინარეთა კალაპოტებში, იგი ახლა დედამიწაზე არსებული წყლის საერთო მოცულობის ერთ მეათედზე პროცენტზეა შეადგენს მხოლოდ. მაგრამ ამ არსებულ მდინარეთა შორის რამდენია ისეთი, რომელსაც მწუხრავალი კაცი სიამოვნებით დაეწაფება? სავალალოდ, ძალიან ცოტა. უდიდეს მდინარეთა კალაპოტები გაბნეულრებულია სხვადასხვა ქაშური ნარჩენებით, ქარხნებიდან ჩაშლინარე მოშრეპილი ნივთიერებებით.

რაც შეეხება სიცოცხლის დედას, ჩვენი ბუნებრივი, ცხოველებისა და მცენარეულობათა შემცირების კვალდაკალ არსებობად შენდდა მისი ზედაპირული საფარის ბუნებრივი მატების პროცესი, ხოლო ქარხნისა და წვიმებისაგან კატასტროფულად მცირდება და ნიადაგსა სახავე საფარველების ფართობი.

ზემოთაღსანიშნულ დამტკიცებულ დაუფრთხობით, ზოგიერთი ეკონომისტი უკვე ორიათასი წლისათვის შესანიშნავ სიურპრის — დედამიწაზე სიცოცხლის განადგურებას პირდება აღამაინებს.

და ვინ, ჩემო მეგობარო, ვინ უნდა აღუდგას წინ უოველადე ამას? ვინდა შედგება გადაშენებისა და ნგრევის საბედისწერო მარულას, თუ არა მე და შენ? თუ არა ჩვენ ყველანი ერთად. წუთით დაეუშვათ, რომ უოველივე ზემოთქმული, მეცნიერთა წინასწარმეტყველებანი და ვარაუდებსა ერთბაშად გავაადგებულა, მაგრამ ისევე, როგორც ევლდა ხუმრობა სიამოთლის რადაც ნატამალს შეიცავს, ამ განგარიშებშიცაა მომუნდა ვიგულისმით, მეტი რომ არა ეთქვას, ჭეშმარიტების თუნდაც პაწაწინტელა მარცვალი მაინც?

* * *

— ასეთი ბედი დაეუა თავიდანვე სმოლენსკინას, — სედიანად აგრძელებს საუბარს ჩემი მასპინძელი, პატაცემული ვალერი ატროშჩენკო — საქართველოს ისტორიისა ცოტა რამე გახელება, პირველი დარტყმა სამხრეთიდან ზუღამ მესხეთ-ჭავჭავთზე მოდიოდა ბოლშევიკებმა მტრებს თავიანთ ზეზე სმოლენსკინა უნდა გამოეგვლოთ აუცილებლად, დახადეთიდან მოსკოვისა და ცენტრისკენ ერთი ზეა და ისიც სმოლენსკზე გადეს... მერმე ივანე ხმას უწევს და მის კალში საზემო განწყობილება გაისმის — მაგრამ ძვირად კი დაუჭდათ, დერე-თმანი, აქ დაუარეს კბილები. არ ვაპირებ, გაიარეთ ქალაქში და იქ ნახავთ, დარწმუნდებით, რომ ასეა, ისე, რომ იცოდეთ, ჩვენი ოლქი და საქართველო ძველი მშაყაცეა გახლავთ, ნათესავები თუ არა მშაყაცეები მაინც, მაშა... — დიმილით ამბობს მასპინძელი.

მართლაც, კაცობრიობას თავზე გადავდო ქარაშლუბიდან ორი უმძინვარესი ომის უშთავრესი პატარალები რუსეთის ამ წაწილში მიმდინარეობდა. ეს ადგილები პატრიოტთა სისხლითაა მორწყული.

* * *

მაშახ, ჩვენ ვერ შევუდგებით ახლა იმის გარჩევას, ვინ რა დანაშაული ჩადინა წარსულში დედა-ბუნების წინაშე. ეგ ვერ უშველის საქმეს. უბრალოდ დროც არა გვრჩება ხაიმისოდ, უნდა შევუარადეთ იმ აზრს, რომ სადღესოდ თავმოყრილი ყველა პრობლემისა და საკითხის გადაწყვეტა უპირველესად ჩვენ გვყავლება.

შენაინშნადად თქვა ამის თაობაზე თავის დროზე დიდმა რუსმა პწერალმა გერცენმა — „თითოეული ადამიანი ევრდნობა გენეალგის უზარმაზარ ზეს, რომლის ფესვები თითქმის ადამის სამოთხეშიდ მადის, ჩვენზე, როგორც სანაპირო ტალღაზე, იგრძნობა მთელი ოკეანის — მსოფლიო ისტორიის დაწოლა, — ყველა საუკუნის აზრი ამ წუთში ჩვენს ტვინშია...“

სრულყოფილი ადამიანის ჩამოყალიბებიდან დაახლოებით ორი მილიონი წლის მანძილზე, 80-100 ათასი თაობის მონაცვლეობის განმავლობაში, რაც კი რამ გამორჩევა „სამოთხეში“ და გადამდებელი პრობლემის სახით მიადწია მეოცე საუკუნეშიდ, უკვე ჩვენი კოფონილება იგი კარგად ჩვენია, ცუდაც ასევე. ჩვენ ამ შემთხვევაში მართლაც რომ „სანაპირო ტალღას“ წარმოვიდგენთ და ძალუშად ვაჩვენებთ „მთელი მსოფლიო ისტორიის დაწოლას“.

სამშობლოს სახელით, წინაპართა ჩვენთა ხანგლით, შთამომავლობის სახელით ქვედი უნდა მივუმაჩქვით შრომის, შენებისა და შექმნის უდელს.

ყველა ეპოქას თავისი წმინდა პრობლემები გააჩნია.

ჩათვალოთ, რომ ჩვენს საუკუნე ბუნების დაცვა-გაფრთხილების, მისი გაზიდვებისა და კეთილმოწყობის ეპოქაა.

მხოლოდ ერთიანი, დაუდალავი შრომით თუ შევწონასწორებთ არაპარტულ ტენდენციებს, მოვლენებსა და დროის კამრჩებს, შევწონასწორებთ და მაღოსდაბლობს ჩვენს სახარგებლოდაც წარმართავთ კიდევ.

მხოლოდ მერვე, ვალმოხდილები ქვეყნის წინაშე, საყოთარი სანდისის წინაშე ამაყად მთავტარებთ შევრას გამწვანებულ სანახებზე, ევლადიდებებსა და ზეგრზე, უცნაური, უღამაზისი სიმშვედე მოვტაცებს და უკვე ვერავთარი მსჯელობანი და ვარაუდები, მეცნიერთა ავისმომასწავებელი პროგნოზები ვერ შეგვაშინებენ...

დაე, ილაპარაკონ...

არკვინი რამდენიც უნდათ...

„ეპოტი ჰევის, ქარავანი მადის...“
ჩვენი ძლევაშია პარტია. ზარ-ზარადა და ცეცვა-თამაშით იღლის მოწველის ლამაზობებიში...

* * *

ფიზიკოსთა რაზმის — „ექსპონის“ მეთაური ოლია დომიძე ზია ტანის ბიკია; დაუზარელმა და წესრიგის მოყვარულმა ყველა ნივთს ათვისო ადგილი უნდა მიუჩინოს; საოცრად ფიქსი ზანს, მაგრამ ამ სიფიქსებს მხოლოდ „საპირითების შემთხვევაში“ ამუღვენებს. ეზე ოგო, მაშინ, „როცა აუცლებელია“. შეპარალი თვინებებს ადამიანთა, საქმის გულისხამის არავის არ დაინდობს, არავის შეტუტება, საყოთარ შეცდომებსაც აღიარებს.

— რას ვანიცდით ყამრზე წამოსვლისას? — შევეკითხე ოლიას, — ორიოდე მიტყვით ვიამზეთ რაზმის საველე განწყობილებაზე...

— მე მართალი ვიხრათ, ვერ ვიტან მუქთა-ხორებსა და უსაქმურებს. ასეთ ტიპებს საქმელს შრომება უშნადებენ, შეიძლება ითქვას, პარში ტენიან, ტანაცემელს უყანსკენლ მოღაზე აცმევენ, ცურავზე და კიდევ რაღაც წრებში დაშავთ, თავს ეკლებიან, რეპეტიტორები შინ მიუღიოთ, ეგრე ლაღბაში ატარებენ ცხოვრებას. მანქანებს იცვლიან, დარღვიანდულ ცხოვრებას ეწევიან. უცნაური გრძნობაა — კამიკის ღირებულებისა არაფერი გქონდეს შექმნილი და რკათასიან მანქანას ფლობდი; ეს ხომ ერთგვარი შეურაცყოფაც არის იმ შრომელებისა, კამიკ კამიკე რომ აღებდნენ, უკადურებს ეცონიშის ეწეოდნენ, რათა მანქანის ფული მოეკრევიდნისთ როგორმე. შეგაროვა, როგორც იქნა, სიამაყის გრძნობით მიუჭდა საქვს და უცხად განწყობილება წაუბდინეს — ჭერ კიდევ ღინდლიანმა ყმაწვილმა ფარდები შეუღუწა, — დიდი საქმეა, — პახუბიზენ — ვინ არ შეიტყობს, რა მოხდა მერე. შედავსე და აიღე, რაც გავუთვნის, ის კი არა, საღიბ უფსკრულში იბებება...

ღინდლიანს შრომების იმედი აქვს. ფული სულ არ აწუხებს, და არც სხვისი გაჭირება აღიარებს. ავარია მოახდინა, მაგრამ უცებზე პიდიდა ეს ამბავი, პოლიცა სცემს და უსტვენს.

მე და ჩემს ამბავებს არა ვესურს ასეთი ცხოვრება. საყოთარი შესაძლებლობებით გვიანდა გათდეთ ფონს. ანატოლაც წამოყვლით ყამრზე. შრომა სიამოვნებასა გვეკრის. გვიხარია ეს ამბავი, თანდათან მშობლებს ვეზავსებით შრომის მოყვარებაშია...

* * *

დიდგვაფობისას წვიმის სიგრილეს ვნატრობთ ხოლმე.

ასევე პირიქით.

ტემპერატურათა ცვალებადობის ორი საწინააღმდეგო მდგომარეობა სითბო და სიცივე ასევეა მუშაობა და უსაქმურობა.

ორ ხაზინააღმდეგო მდგომარეობას გამოხატავდა ეს სიტუაცია.

და ალბათ ამტკიცებდა არს, რომ უსაქმურთა წინააღმდეგ წმინდელი ადამიანი ილაშქრებს უოკლეოვის. მხოლოდ მას აქვს მორალური უფლება — განსაზღვროს თანამოქმედ სიზარმაცისა და უაღთიანდობისათვის.

იქნებ იმეტომაც, რომ უამირი, უპირველეს უოკლეოს, შრომისა და თავგანწირვას, თულის-ღვრასა და სამშობლოს საუფარულის ნიშნავს, ხშირად იყო აქ საუბარი ამ მცნებათა სამართლის-პირო მოკლენებზე. ჩვენი აზრით, ეს ბუნებრივიც არის; დღეს, როცა მთელი კრესპუბლიკა შრომის ფერხულშია ჩაბმული, რაცა შრომის ძათობს სმოუცავს მოსახლეობას უფართოესი ფერხი, ზევრი რამ, რაც აღერ შეუზღუდული და ჩვეულებრივი ამბავი იყო, უფროდ თვალსაჩინო გახდა. უმსგავსებანი დაშრეტელი მდინარის ლოდებოთ წამოტაცებდნენ საერთო ფონზე. ჩვენი ახალგაზრდობის მოწინავე ნაწილს — სტუდენტობას უფერ აღარა სურს გულში ჩამართოს სამართლიანი პრეტენზიები.

ამიტომაც შეუპოვრეთა საერთო განწყობილებას „ერთ შემადგენელ ნაწილს“ — „დედაქალაქის ბიჭის“ თქმას კიდევაც არავთვებს მთვებრუნ-ლებით...

* * *

ვინ უნდა ერკვეოდეს სტუდენტთა ცალკეულ უბნებზე მშენებლობის მომდინარეობის საქმეში საოღო შტაბის მთავარ ინჟინერზე უცუთხად? ეს პოსტი აქ ევგენი გრიგორას ძე შეზენკოს უჭირავს.

— ახლა პროფესიონალ მშენებლებთან ერთად მხარდაშარ შრომობენ აქ სტუდენტთა მთელი არმიები, — გვიამბობს იგი, — წარმოადგენთ, რომ მშენებლობაზე ათვისებული უოკელი მე-სუთე მანეთი ახალგაზრდობის სამშენებლო რაზმებზე მოდის, მართა წილს სტუდენტებმა უნდა ათთვისონ ოცდაათ მილიონ მანეთამდე კამატლდამანდებანი.

შეზენკოს კიდევ ერთი ფაქტი მოჰყავს: შარ-შან, მაგალითად, ოღჭის მშენებლობებზე სტუდენტთა მიერ დანერგულმა და განხორციელებულმა რაციონალიზატორულმა წინადადებებმა 174 ათასი მანეთის გკონომიურა ეფექტი მისცა სახელმწიფოს...

* * *

„დედაქალაქის ბიჭები!“

შართლაც თავი და თავი ბორკლებისა უსაქმურთა ვახლავთ.

აი, ჭერ კიდევ კარგად არ გათენებულია და ერთ-ერთი ქუჩის კუთხეში, ცალპარაგურთან სახლის გვერდით ბიჭებმა იწყეს თავმოყრა. თამაშვებულნი, ჭინვრუნი გამოწყობილნი, ბილწიტყვობენ და პაპიროსს პაპიროსზე ეწე-ფიან. რამდენიმე წუთიც და ტარტუარი იმათა

ნათურთითა და ანთალტე მხარესილი პაპიროსის ნაწევრები იხსება.

იმ კუთხის სახლში კი ერთი ფაქტურები. მშობლები ბავშვებს სასკოლოდ ამზადებენ. გაკეთილების გამეორების დროა. მაგრამ თხელ კედლებში თვისსუფლად შემოდის ქუჩის ხმაური. თუშაც ეგ არაფერი, ქუჩის ხმაური უფლად-სათვის ჩვეულებრივი ამბავია, მაგრამ ზღუდ სხვა რამეა ეგ გაუთავებელი ლაზადარობა და ბილწ-სიტყვაობა. დგანან, იგინებან, უშვერი სიტყვებით ამკობენ ერთმანეთს. ბავშვებს წიგნები გადაუშლიათ და სტრაქონებს ჩაშტერებანი. მაგრამ ცნობისმოყვარე გონება ქუჩური კორიანტულით არის გაბრუნებული. და ეს თანდათან, შეუმჩნევლად მკვადრდება პატარაში დაბნეულობა და გონებაგაფრთხილობა, მათს უწმინდეს გონებაში თანდათან ისადგურებს უფლად-საზიზღარი და მდამალი ქუჩური განწყობილება.

მაინც ვინ არიან ეს ახალგაზრდები?

რა თქმა უნდა, ციდან ჩამოფრენილებს არაფრით გვგანან. უფლადი ვიცნობთ მათ, უფლად შევებუდრიან ისინი. გულში შევცავრთებთა მათთვის, შუბლიც შევცვიშუნთა და ამით გამოგვიბატავს ჩვენი გულიწყრობა.

ვილაყვება მანქანებს უჩერებენ და ესალმებიან. ჩაბვამენ კიდევ და საღლაც გააბრენინებენ. რაღაცას ჩაღიწობენ, თათბარობენ, ზურჩილდებენ.

ყანად უჭირავთ თავი, თითქოს დიდი რამ დამსახურება ჰქონდეთ ქვეყნის წინაშე. ღარდობანდულად ლაპარაკობენ, მათს ლექსიკონში ურისშიშპრეტლად ისმის ქუჩური სიტყვები: ვაზ, ტო, ეგდა მაკლია, ჩემი კარგი, რა? ძალიან მეგახება, არ გამიტყუო, იყოფი (ლაპარაკია არა რაიმე წიგნის გატყუაზე, არამედ რაღაც საქმის ჩაშლაზე)! მისწორდება (ხასიათი) და სხვა.

ვინ, ვინ უნდა შეასრულოს მათი წილხედარი სარეზო დაზგახთან, მინდვრად, ფაბრიკაში, მშენებლობაზე? ვინ და რატომ უნდა ვალდოს მათს მაგვრად ყოწლარში ცხვრის ფარები, გამოადნოს ფოლადი და თუჩი?

* * *

ვერნი აღფაძე შართლაც ზედმიწევნით შეჩრეული მართვება იბეით უბნისათვის, გიგორის სტუდენტისი შიდა უამირი ვახლავთ. ვიცო, ეს „აღიარება“ შეიძლება „ძვირად დაუდეს“ საქართველოს სტუდენტთა გაერთიანებული შტაბების ზეღმწდვანებს. ვგულისხმობ იმ ამბავს, რომ უფროსები მომავალ წელსაც შეეცდებიან მის „დაწინაურებას“ და კვლავ თავს უყრავენ შიდა უამირზე სხვადასხვა საქმეების მოსაწესრიგებლად. ეს გარემოება კი, ბუნებრივია, გამოიწვევს მისი „პირადი საქმეების“ უკან გადაწევა.

საქმე ეს არის, რომ გეოლოგია-გეოგრაფიის ფაკულტეტის დოცენტი ვერნი აღფაძე მთელი

ოქანით არის „გამოვსვენებილი“ სოფელში წინააღმდეგობა. და იგი თავისი დღე და მოსწრება სიბრძნისა და აღიარების უნდობა (მედიტაციონი გვაქვს სტუდენტთა საქმიანობისათვის დაკავშირებული სადაო საკითხების მოწესრიგება). რაც შეეხება პირად საქმიანობას, სამეცნიერო ღრძნის, კარგად შეყოფილი, ისეთი შთანთქმვა და დაუფლებია თითქმის სამუდამოდ გამოვსვენებლობა მისთვის საინტერესო სფეროს.

ეკონომიკურ ასპექტებზე სიტყვა როგორც დასცდება ერთნის. მაგრამ ჩვენ გავიგეთ, რომ კაცმა, რომელსაც სხვის მანეთზე მეტი ზედღვათა ეძლევა, რაღაც გაუგებრობაა და ფრთხილად თანაა წყალობით, ივლისში სულ რაღაც რაღაც დამოუკიდებელი მანეთი მიიღო. არ ვიცო, რა მალე უფრო მეტი უტრიალებდა ურთიერთ იმ დღეებში ერთნის, მაგრამ მე კი მგონია, რომ პატიოსანად მიიღო, მთელი ოქანის სარჩენად, მიიღო მანეთი და იმდენი შეეხება ვერ მოგვარის აღნიშნული თანა.

მაგრამ ენთუზიაზმისათვის, ენერგიული და თავდადებული, აღმინისათვის ყოველივე ეს არაფერს ნიშნავს. მთავარი სხვა — დროთა განმავლობაში გამოუმუშავებული მეთაურობის უნდობა სხვაზე სისწრაფის მიწვევას — საჭიროა სიხშირე. სიხშირე და კიდევ სიხშირე — მიღწეის მოსაგვარებელი და გასაქცევი საკითხი ყურადღების ითხოვს. კვება, დღიური გამოუმუშავება, დახვეწება და შეფარების მიმდინარეობა, ორგანიზაციული და საზოგადოებრივი ურთიერთობები, ყოველივე ეს, პირველი რიგში, მას ეხება და სხვას არაფერს; ყოველი შემთხვევაში, მთავარი პასუხისმგებელი პიროვნება ამ უბანზე ვერაინი აღუყალიბებ გახლავთ.

ეს სოფელის საოლქო შტაბი, კომპაგნიისა და პარტიის საოლქო კომიტეტები, ახლა ჩვენი ზოგადი შტაბები არის და მონატირებისა, რაზემის სამოქმედო უბნები და მათი განლაგების ადგილები, სამშენებლო ორგანიზაციითა ხელმძღვანელები, ინჟინერები და სამშენებლო მწარმოებლები — ყველაფერი მისაველია, ყველა უნდა მოინახულოს! გაუფრთხილებიან და აღმინაში შეიძლება, ვერც კი წარმოადგინოს, რამდენ სახელმწიფო წყაროებს გულისხმობს თავის თავში უამრავი აქ სოფელში „ყველაფერი ახლა იწყება“.

* * *

განსაკუთრებით სასაცილო მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ამ ბოლო დროს მსუბუქი მანქანების მფლობელები — ჩვენი ახალგაზრდა ინტელიგენცია, ვინც პატიოსანი გზებით, საუთარა ზომით გამოუმუშავებული სახსრებით შეიძინა

ტრანსპორტი. ამ კატეგორიის ხალხს კი აბა „გაჩაფები“ საიდანა ექნება და რაღაფა ახლა — დიდი სასახურაში მიმავალი გზებზე შეტყუებული რომ შემოგვებება მანქანა, ანდა მუშებ და ნიკელენწყალილს რომ დაინახავ, ანდა კინაში შესულს საერთოდ აღარ დაგხვდება..

რა გაწაფა და აღიაროთ, სიბრძნე და ნაღი ატყდება ხოლმე, პირდაპირ ცირკი გეგონება ადამიანს. სხვადასხვა საწარმო-ურთიერთობა გარაფებსა და მსუბუქი მანქანების პროფილაქტიკით „აგრადიტებული“ გამოვიდგებიან მაშინ სხვადასხვა გზაზე იქნება სულაც შენი მანქანადან აწაწილ დეტალებს;

შინც რა ღონისძიებები ტარდება პროფილაქტიკის თვალსაზრისით ჩვენს დედაქალაქში? ერთ-ერთი მძარცველს რომ წაიჭერენ (და მთელი დანაშაულებების იმას მანქანაზე ეგ, რა თქმა უნდა, საქმის ვეღარ შევლის, საქარო უფრო გახედული და ფართო მასშტაბების „ოპერაციები“. და ამ ჩვენი საუბარი კვლავ იმ „დედის ბებებისა“ მიმართება, ქუჩის კუთხეები რომ „ოუთიბებიან“ მთელი დღე-ღამის განმავლობაში. ძილსა და მოსვენებას უფროსობენ ახლო-მალო მსუბუქებებს.

თუ ვინმე მართლაც დანატრისდება სამშენებლო წესრიგის დამყარებით ჩვენს ქუჩებში, პირველი რიგში ამ უსაქმურ დარღვივებულ შტაბებს უნდა ექცეოს, უნდა გაუქმდეს და საუფლადად მოიყარეს უსაქმურობისა და ბოროტების ეს საზღვრები.

ჭრჭრისათვის კი ისინი უნდა ვაჩვენოთ. „ლუვი შტაბები“ ჩაუცვამთ, წერხი-შეხვედრის დგანას, ცხინაის, პარტიის და ბილწისკვანძებს, სადამოუბოთ „გეგმებს ახორციელებენ“. უბატონოდ კი მან ვერავის გაუცია..

* * *

სოფელისა და რაზმადღის ახალი „კოლონიკი“ მიეგზავრებოდა. მანქანაში გავიყვანი მთლიანად მოლოცვის გზადი ვასილის ძე კოლონიკი. როგორც მოლოცვის ყველა თანამშრომელი, და ისიც მაღალი თანამდებობის ადამიანი, რომელიც „ოპერაციული სადღეღამისი“ არის დახუნძლული, ჩემი თანამგზავრი სიტყვა-ძეწი კაცის ზოგადი დიდებას ტყუება, ნება ტანს ბურთში გახვეულ შორეთს გასცეროდა მაქანის საყრდენად და შეუბღმებოდა თანის საფრთხელში ჩაძირულიყო.

მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს, მგზავრობათვის დამახასიათებელმა ტრადიციულმა „საუბრის მოთხოვნა“ მინც თავისი გაიტანა, რომ

გორც წესი, პირველი სიტყვა ამინდზე ჩამოვარდა.

— ეგ ხატები წყაში, აღარ გათვდა ზაფხულის პერიოდი. ისედაც ერთი თვალის ერთი დახამამება, მალე ცივი ქარები დაშპერავენ, თოვლი მოვა. ეგ წვიმები კიდევ ამხატვრებს საქმეს... — ღაიწყო გენადი ვასილის ძემ.

— ჰო, ჩენი ბიჭებიც ვერ იქნებან აღმათ კარგ დღესი. ამ თავსხმაში ველზე მუშაობა როგორი საქმეა... — ჩემის მხრივ დავაწყოვნე და აზით თანამგზავრს ვაგრძნობინე, რომ ტყბილი საუბრისა და მასლათის მომხრე ვიყავი.

— უკაცრავად თქვენთან, მაგრამ ვინა გვაუბ მხედველობაში?

— სტუდენტი მშენებლები საქართველოდან. მოგვხსენებთ, აქ მკაფიოდ არიან ისინი...

— ჰო? — რაღაც სასიამოვნო ამბავს რომ ვაიგებს ადამიანი, ის აღმოხდა ეს უწყინარი შორისმდებელი გენადი ვასილის ძეს, შერე კი განაგრძო: — მომიტყევეთ, გეთუფა, პირდაპირი სახისათვის, მაგრამ ერთი რამე უნდა გითხროს — რატომღა გგონიათ, რომ ესენი მარტო თქვენი ბიჭებია? ითავსებთ, ესე იგი, არა? — თან ღინილი დახამამების სახეზე.

— აღმათ, როგორც მასპინძელს, თქვენცა გაქო, რა თქმა უნდა, გარკვეული პრეტენზიები...

გენადი ვასილის ძემ ბოლომდე არ დაამთავრებია სათქმელი.

— არა, გეთუფა, მასპინძლობა აქ მაინცდამაინც არადერ შენაში, გარკვეული ასპექტით უამრის ჩემს სამეურვეო უბნისაც წარმოადგენს.

— მაინც რა ასპექტითა ხართ დავაგვირებულები უამრებლებთან?

— ზოგადად ტყვეობის განხილვით, აღმათ შეიძლება უკვე ტერმინის ხმამაღლა ხმარება. ამ ბოლო წლებში ევროტ წოდებული „განწყინებული“ სამეურვეო მეთოდები დაიწერა მთელი კავშირის მასშტაბით და უნდა ითქვას, რომ ეს შესახება პრაქტიკული შედეგაც გამოიღო. რაც შეეხება იქნის ურთიერთობას უამრადღესთან, შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის მეგობრული, ანაზაგრობი და მოყვარულების ხალხი. მაგალითი. სტუდენტებთან, მოწინავე კონსტრუქტორებთან რამე აღმინებარაციული მეთოდებით ზღმომტანელობაზე ღამარაკი, მეტა რომ არა ვთქვათ, ზედმეტი ამბავია. ეს არის ჩვენი საზოგადოების ყველაზე გავრცელებული გათვითმჯობინებელი ნაწილი, რომელსაც ცოდნით ვერაფერ გავეყრებთ. ცოდნა და განათლება თავის თავში მოიცავენ, რა თქმა უნდა, დისციპლინას, პატრონებას, წესრიგს...

და თუ ყველაფერი ეს თავის სამაღლეზეა, მათთან ჩვენ უკვე აღარაფერი გვსაქმება. უკაცრავად, როგორ არ გვეჩაქმება, შე წმინდა სამსახურებრივი სპეციფიკური დამოკიდებულება მაქვს, რა თქმა უნდა, მხედველობაში, თორემ

ისე, ასეთ ხალხთან ამხანაგობას რა სჭარბია... გენადი ვასილის ძე წუთით დაჩქარდა და მთელი თავისი მანერით, მსახურით, მსახურით დაწინაუფლებული მოვამთავრო. მართლაც მისი შემდგომი საუბარი უშუალოდ ქართველ ახალგაზრდობასთან ურთიერთობას და ჩვენს რესპუბლიკისადმი მისი პირად განწყობილებებს შეეხებოდა.

— რაც შეეხება თქვენებურებთან ჩემს დამოკიდებულებას, ეგ უკვე ცალკე საკითხია, — ამბობდა იგი, — ქართველებთან ძველთაგან, ჯერ კიდევ ომის პერიოდთან მაკავშირებს მეგობრობა. მე და თქვენმა თანამემამულემ, ალექსანდრე მაკავარიანმა მხარდაშორი განვლეთ ომის ქარიშხლები. ამჟამად იგი თბილისში, მგონი შავი ზღვის ქუჩაზე ცხოვრობს... ისედაც ჩვენი მხრის ხალხს სასიამოვნო მოგონებები აკავშირებს საქართველოსთან. ბავრატონივე რომ ახადები ვთქვათ, მარტო ქანთარია და ევროპიკი საქმარისა „ორთა მომხიბავთის“. რაიხსტაგზე ჭარბიკაცებმა გამარჯვების დესტურად წითელი დროშა ააფრიალეს. იმ დროიდან ერთი თქვენებური აღმოჩნდა, მეორე — ჩვენებური, სმოლენსკინელი. მართლაც წმინდა შემოსევითაა ეგ, თუ განვების ზედიზე ურევია? ხშირად მიუჭირია ამ საკითხზე — ტყვეების წყაში რომ აღმოჩნდნენ დროშისათვის ჩაუკიდნათ ზელი და მაღლა ეწევიან...

ერთხანს ცალკე მღუშარება ჩამოვარდა. ჩვენი გონება კვლავ იმ ქარიშხლიან დღეთა გახსენებაში შეათქა.

— მას მოგახსენებდით, — ღაიწყო ისევ მან, — ახალგაზრდობის ზნეობრივი და მორალური მხარეებითა ვარ ამჟამად დაინტერესებული-მეტი... უნდა ვითხრობა, რომ ამ მხრივ თქვენი ბიჭები სასიმუსონი არიან...

— რაიმე ინციდენტებს ზომ არ ჰქონია ადგილი?

გენადი ვასილის ძეს გადღიმა, მცირე დაფიქრების შერბი კი თქვა:

— ასე ვთქვათ, ინციდენტ ნიადაგზე ასეთი „შეგახებანი“ არ არის ხოლმე გამოცხადებული. მხედველობაში მაქვს ის ერთეული გაუგებრობანი, რომელიც ზანდთან წარმოიშობა ხოლმე საცდელად მოედანზე ჩვენებურებსა და თქვენებურებს შორის. საქმე ის არის, რომ სტუდენტები, რაც არ უნდა იყოს, ერთობ „კირაკა კაკლებია“ ადგილობრივი ბიჭებისათვის. ერთ მშვენიერ დღეს გამორჩევიან თვალსაწიერზე ეს „დაუპატიებელი სტუმრები“... გოგონებსა და თქმა უნდა, ინციდენტებთ ყველაფერ სიახლე, და მოთმეტებს ასეთი საინტერესო „სიახლე“ — ლამაზი, მოზდენილი და განათლებული ბიჭები, ამ დროს, ზანდთან, ცა საადროდ მოიბურება ხოლმე, მაგრამ ეს ამბავი ბუნებრივ მოვლენად უნდა ჩითვალოს. სამხრეთული ტემპერამენტულობა და ენერგიულობა ნამდვილად სათანადო კალაპოტშია ჩაუნებული. ჩანს, ამ მხრივ უმაღლესი საწაულებლები

ხელმძღვანელობას დიდი აღმშრდელობითი მუშაობა აქვს ჩატარებული... არ მახსოვს, რომ მსგავსი „ინსტრუქციები“ მნიშვნელოვან კონფლიქტში გადაზრდილიყო... ჭანმრთელი, წესიერი და ვაჟაყფრი ზიგები გვათუ, ვენაცვალდე — გენადი ვახილის ძემ ეს პოლოს სიტყვა ჭართუდად წარმოთქვა, თანაც განმარტა — ომისდროინდელი ჭართული ლექსიკური მარაგადან, სამწუხაროდ, ეგ ერთი სიტყვა „გენადი“ ვალდეა „შემომარტა“.

შე ვუთხარია: სამაგეროდ ეს ისეთი სიტყვა, მიღობის უდრის-მეტოქი.

შევატყვე, ჩემი „ნუგეში“ დიდად ესიამოვნა საქართველოსა და ქართველებზე შეფერხებულ დღევანდელ ჩემს მასწავლებლსა და თანამგზავრს.

* * *

ხელჩაქეულობისა და უდარდულობის წლებიდან გადაგვრეცა კადეც ერთი ცუდი რამ — უწუთოთელი ცხოვრებისადმი ღტოვლის საბედისწერო ტენდენცია...

ერთი კატეგორია „დღეიკოს ზიგებისა“ სათაქლოდ მოინდვდა ფორიერ ზრომის. მზობლებსაგან განზიგებულის და ვათამაშებული, ვაურზოდა მას.

ისინი მაინც ასერხებდნენ სავალდებულო სტაჟის „გამომუშავებას“, უმადლესში წარსადგენად საქარო ცნობებისა და დამახათებების შეგროვებას. სასწავლებელში მომვდრას. ისინი უნდა გამოსულაყენენ ნორჩთა აღმშრდელნი, მომავალი თაობის სულიერი მამები, სწავლულები, ინჟინრები, ექიმები...

აღბათ ისაც წარმოსადგენია, თუ არა ეს უფარის გარდატეხა, რა სამუდამო ბარა დანინდებოდა პატროსანი ადამიანის სულსა და თავსოყვარობას; და ბოლოს და ბოლოს, საწამდე მოიყვანდა ჩვენს სახალხო ბურენოებს ეს უთავბოლო რაბარა? ვინ აგებდა შედეგისათვის მასუსს? რა თქმა უნდა, უფროსის თაობა და მასთან ერთად ჩვენი ახალგაზრდობაც. განსაკუთრებით კი ეს ნაწილი, რომელმაც ხელი მიიყო ნადრეც უფუფუნებასა და ხელვაშლილობას, უსაქმურობასა და მერტომეობას.

ეს ვნება დღესაც შეიძლება მოუტანოს უვანოდ აღმშრდელმა ახალგაზრდობამ საზოგადოებას, ხალხს. სწორედ ამიტომაც ჩვენს ქვეყანაში ახალგაზრდობის დასაქმების პრობლემა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ერთ-ერთი მთავარი საკითხთაგანია.

დაიბ, მუქთაბრობას, ფუფუნებას, უსაქმურობასა და ინდუტრენტობის ვნება მოაქვს არა ბარტო მატროსიალურ სფეროში, არამედ სულიერ სფეროშიც. ყველაფერს შეიძლება მშველეს ამ ქვეყანაზე. მაგრამ გადაგვარებულ სულს რაღა უნდა მოუხერხოს ადამიანმა, საზოგადოებაში?

ყოველივე კი მოხარდის არასწორი აღზრდის შედეგია. ერთი სიტყვით, ამოარბუთი მდინარის სათავე პირველ რიგში ოქაზურ წარმუხუნად ვერებოთ. ზოგიერთი მშობელს მართლაც რამე პათოლოგიურად უყვარს საკუთარი პირმშო. მზად არის უბრაზე დადგეს მისი კარის-ზების გულისხმვის.

განა ამხად მაინც არა გვსმენია ამა თუ ამ გონიერი მეწარმის მავალითი, რომელშიც თავის ერთადერთ შვილს უამრავი ქონების მხოლოდდა მცირეოდენი ნაწილი უანდერძა? დანარჩენი ქონება მხოლოდ ამ შემთხვევაში გადავიღოდა მის მფლობელობაში, თუ კი იგი მეწარმისთვის დამახასიათებელ ჩვევებსა და თვისებებს ვამარმდევნებდა.

ჩვენ კი რას ვატყობთ? შვილებს ეპირდებით უკუაღდრის, არ ვცდებოვთ რომ ისინი ზრომისას საქმიანობაში ჩავახათ. ხელს ვუყურობთ მათში მწმნარუთი თვისებების ჩამოყალიბებას.

* * *

სმოლენსკინაში სტუმრობისას ვერწიე ავართეე მონასტარშინის კომკავშარის რაიკომის პირველ მდივანს ივანე მიხეილის ძე მიხეიცივს და ვთხოვე ორიოდ სიტყვით ღამნა ამ კუთხის წარსულსა და მომავლის გეგმებზე, ქართველი სტუდენტობის საქმიანობაზე...

— სმოლენსკინა, მოგზსხენებთ, ომის ასპარეში იყო. ოკუპანტებმა გააჩანაგეს აპარობა, მატრამ ხალხი სულით როდი დაეცა; გერმანელთა განდევნისთანავე ჩაბნენ სმოლენსკელნი პატრიოტულ საქმიანობაში, — ივანე მიხეილის ძემ მაგვის უჭრიდან ორი ფურცელი გამოიღო და შე გადმოცა. — ეს გახლავთ ომისდროინდელი მიმწერათა ასლები. ვადათკითხეთ, მართლაც რომ საოცარია, საიდან განმოსსა მოხალეობამ ამდენი ენერგია და საშუალება, რომ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმეები ივალდებუდა!

წერილი უმადლესი მთავარსარდლის, სტალინის სახელზე იყო შედგენილი.

„მონასტარშინის რაიონის მოსახლეობაში შევაკრთეთ და ტანებას ასაშენებლად შეიტანეთ ორი მილიონ ას ორმოცდათხუთმეტი ათასი მანეთი. ეს იყო ერთი წლის წინათ. როგორც ჩვენ ევაცნობებს, ამჟამად ჩვენს სატარკო კოლონა ექვემდებარება გენერალ პოლკოვნიკ რიბალკოს.

რაიონის მოსახლეობამ გერმანელი ოკუპანტების წინააღმდეგ აქტიური მონაწილეობის მიზნით გადაწყვიტა შეავარკოს დამატებით ერთი მილიონ ასათი ათასი მანეთი და შეიტანოს იგი სახელმწიფო ბანკში თვითმფრინავების ასაშენებლად“.

წერილს ხელს აწერენ რაიონის ხელმძღვანელები.

დღეს. დათარღებულია იგი ათას ცხრაას ორ-
მოცდასთო წლით.

აქვე არის მთავარსარდლობის პასუხი:
„მოწესტირწინა, პარტიის რაიკოსის მდი-
ვანს,
რაიონული საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომე-
არს.“

გადიკეთ მონასტირწინის რაიონის მშრო-
მელებს, რომელთაც ამ მწიგნუდობის ფაშა შე-
ავროვებს სატანკო კოლონიის „კოლხოსნიკი“ მო-
ნასტირწინის“ ასპენებლად ორი მილიონ
157 ათასი მანეთი და 9500 ფუთი ზოგადი
მთავარსარდლობის ფონდისათვის ჩემი ძმური
საღამო და წითელი არმიის მადლობა.
ი. სტალინი“.

— ერთი სიტყვით, შრომითი ტრადიციები
რაიონს ძველთაგან მოსდევს. ჩვენი რაიონის
მშრომელებს მთავარი სიტყვა ჯერ კიდევ არ
უთქვამთ. ახლა დადგა სწორედ უამრ შრომითი
მამაცობისა. სოფლის მეურნეობაში ჩვენი სა-
ხელმწიფოს არსებობის მანძილზე დაბანდუ-
ლი სამის ოცე მთლიანად მანეთიდან ორას ცა-
მეტე ბოლო ორ ხუთწილედ ჰქონდა. რაც შე-
ნება მეთოდ ზღუდვებს, აქ სოფლის მეურნე-
ობის სახით კაპიტალიზმის დაბნა ას სამოცდა-
თორმეტ მთლიანად მანეთს შეადგენს, რაც ორ-
მოცდაერთი მთლიანდით სჭარბობს მეცხრე
ხუთწილედის კაპიტალიზმის დაბნა სახალხო მე-
ურნეობის ამ სტერეოტიპი.

ასეც, მოკვსენებთ, რომ ამ თანხების სო-
ლიდალური ნაწილი არამეცნიერებადგანი ზო-
ნის ათვისებას უნდა მოსმარდებს, ესე იგი, აქ
იგულისხმება ჩვენი ოლქიც სწორედ პარტიისა
და მთავრობის ეს გრანდიოზული მიზანდასა-
ხლებიანი მქონდა მხედველობაში, რაცა ეამ-
ბობდა, რომ ჩვენს მშრომელებს მთავარი სი-
ტყვა ჯერ არ უთქვამთ-მეთქი.

და აი, ამ ბერტო-სახალხო საქმის განხორ-
ცილებასში ქარაველებიც გვადგანან მხარში.
რა თქმა უნდა, თვითოეული ჩვენთაგანი
გრძნობს ამ დიდ ვალდებულებას. რაც ეცის-
რება ჩვენს ხალხს ამ ძმური დანმარებლისა და
მხარში დგომისათვის... უბრალოდ, ამაზე ლაპა-
რავი უხერხულია, სჭირია საქმით მოეცაბათ
იგი. ამისი საშუალებაც მოგვეცემა ალბათ
ოქტომბრში...

* * *

ჩემს წინ ზის მადლი, მხარბეიანი, სახეგა-
რუქული, დარბაისლური გამომეტყველების
ახალგაზრდა, ფოთის პროფტექნიკური სასწავ-
ლებლის მოსწავლე ანატოლი გვირგვინილი.
რა უნდა მას უნივერსიტეტის სტუდენტობაში?
სად ფოთის პროფტექნიკური და სად უნივერ-
სიტეტი — იყოთაუთ ალბათ. ამ ამბავმა ჩემი
უურადღებაც მიიქცია, რაცა ანატოლზე გავი-

გე რომ „შემოტმანებული“ იყო, გადაწყვე-
ტე მასთან ვასაუბრება.

და აი, ჩვენი საუბარმა მთელი მიმდინაობის
წარსულს, და მასთან ერთად „უცნაურ სა-
დუმეობებს“, რომლის შესახებაც დღემდე მის-
მა ამხანაგებმაც კი არ იცოდნენ. არ იცოდ-
ნენ უბრალოდ ამის გამო, რომ ანატოლი სტუ-
დენტური განხლად და თანაც საუთარ თავზე
დაპარავი არ უყვარდა. ერთი სიტყვით, ანა-
ტოლი რვაჯგის უამირელი აღმოჩნდა იგი რე-
კორდსმენი იყო ამ სიტყვის პირდაპირი ვა-
გებათ.

ანატოლის უმეშენია უკრაინაში, ჩერნობი-
ლის ატომური ელექტროსადგურის მშენებლობა-
ზე, ბაქალის წუღელმქმედში ქარხნის მშე-
ნებლობაზე, კამაშის ობიექტებზე და სად
არას...

— შინ რა ვამარჩებდა, — ამბობს ანატოლი,
— ევრო კი წარმომიდგენია უსაქმოდ უოცნა,
ანდა „დასახელებლად“ წახლდა, ახალგაზრდე-
ბი ზღუაზე რომ მიდიან ხოლმე. როდის და-
ლაღნენ ისინი? სად დაილაღნენ? დრმადა მქამს,
ფიზიკური შრომა და ასეც სტუდენტური, უვე-
ლზე უფრო საშუალებაა დასვენებისა.

მე მინდოდა, მაგალითად, ენგურკესზე წასე-
ლა. რაცა ეციათზე, აღმოჩნდა რომ აქ ახალ-
გაზრდების ასეთი მასობრივი გასლა წელს არ
ყო გათვალისწინებული, ხოლო რაც შეეხება
პროფსიონალიზმთან ტრიალს, მართალი გითხ-
რათ, მოვერიდე. ამითან აბე თავისუფლად
ველა ოტმნობთ თავს. ეგ დაახლოებით ისეთი
გრძნობაა ალბათ, მოვერადულ და პროფსიო-
ნალ პოეტიკთა გუნდები რომ შეხვედროდა
ერთმანეთს. სულ სხვა თანატოლთან მხარდა-
მხარ დგომა შრომით ვახტზე. აქ სულსკე-
თება დაახლოებით ერთნაირია, რაც არ უნდა
უცნობი იყოთ, მინც გაკავშირებთ ახალგაზრ-
დული განწყობილებანი, ეპოქის სულსკის
მჭაფრი აღქმა, ჩვენი ასაკისათვის დამახასია-
თებელი რომანტიკა... ჰო, და, ასე და ამრთ-
გად, იწულებული გავხდი საკავშირო სტუდენტ-
ტური შტაბისათვის მიმმართა თხოვნით, რა-
თა რომელიმე სასახუხისმგებლო უბანზე გა-
ვეზაზენე. და აი, აქ მეკრეს თავი, ჩემიანებ-
თან. ბედიც ამას მქვია, — მიმიღებენ მერე
სტუდენტები? — ეციათზე შტაბში. მიხერეს —
ალბათ მიგიღებენ. უოველშეშხვევაში, ამაზე
უპრე თანამეამოებლები არიან პასუხისმგებელ-
ნიო.

— მიგიღებს მერე? — ეციათები ანატოლის.
ანატოლის ეცინება.

— რა თქმა უნდა მე შინაური კაცი ვარ
უპრე. ჩვენ ხომ უველანი აქ საქართველოს სა-
პოთა სოციალისტური რესპუბლიკას წარმოვა-
გენთ, მის დღეზადედ დღეს განვასახიერებთ.

და აი, კიდევ ერთი „აღმოჩენა“. თურმე
ანატოლი გვირგვინილი პირველ თანრიგისა-

ნი მოამსვლელიც უყოფილა. მთელი კავკასიონის ქველი შეჭერებულია ჰქონია. მთებზე უყოფილა შეუყარებულა.

— მთების მიტოვება ხომ არ გადაწყვიტეთ? — ვითხოვ ანატოლს.

— ეგ როგორ შეიძლება, ჩემი იდეალი მთა-მშველლობაში „კლდის ეფუხე“ მიხეილ ხერ-გიაია. ამა ერთი მთხარა, შეეძლო მას მთე-ბის მიტოვება? მაგრამ ეს არის, რომ სწავლის ხარჯზე არ მინდა თანრიგი დავაგროვო. ხუთზე-ს ვსწავლობ, სასწავლებელს ფრიალზე და-ვაშთარებ და სწავლას უმაღლესში გავაგრძე-ლებ, მაშინვე კი ცოტა უნდა გავიჭიროვო, მთე-ბი მომიტყევენ.

* * *

ბიჭები დაზარალებულ ქვაფენილს ანგრევენ, ნაგრევებს ერთად ახევენ, რათა მერე მან-ქანაზე შეპყრონ. ქუჩის კიდეებზე ფიცრებს აწყოფენ, რომ ახალმა ბეტონმა სწორი კუთ-ხე შექმნას. ხუთნი არიან. საქალაქო საბჭოს ობოლით ისინი საცხოვრებელი სახლის მშე-ნებლობიდან გაანთავისუფლეს და აქ გზის სა-რემონტო სამუშაოებზე დააწესეს.

შავვარდმანი, ტიშინი და ჯანსაღი ბიჭე-ბი არიან. მშესაგან სახეგარეულობები ჩუმად, უხმაუროდ, აზრანად საქმიანობენ. ირგვლივ აღმავლები მიდ-მოდიან, საუბრობენ, იციან. გვირგვინ აუღებელი კორპუსის ფანჯრებიდან და აივნებიდან მოხინაღრეები იხედებიან, ბი-ჭეების საქმიანობას აღვიწყებთ თვალუფრს. იქ-ვე ქუჩის კუთხეში, ტელეფონის ქიხურთან გო-გოებს მოუწრიათ თავი, ვითომ ვიღაცას ურე-კავენ, მაგრამ ვეღარ და ვეღარ უკავშირდებიან. აჰ, უკვე მერამდენად კრეფავენ ნოშებს, ეს ოსტრი ზარი კი ახ გარდს რატომღაც ეშმაკუ-რის მჭერა გარუქვდ ბიჭებისავე გამოეცდეთ ხოლმე. ვიღაც მოხუცებმა გამოაარეს ქუჩა-ში და ბიჭებს რომ გაუსწორდნენ, გაჩერდნენ.

ბიჭები კი თავისთვის საქმიანობდნენ, ანუ შე-იძებოდა არ იყვნენ, თუ რა ხდებოდა მათ თავზე. „გურამი“ ერთ-ერთმა წევრმა შოთა ვეშაბიძე შეთხვევით მოჰყრა თვლი მოშტერებულ ხალხს. დავით ცეცხლაძე, ბონდო ავლაძე, და სხვებიც გამოერკნენ. შეტუბუნებულები ხალხს მიანერდნენ — რაშია საქმე, რა შეგვაშინეთ ასეთით.

ხალხი დამალო. მარტო მოხუცები დარჩნენ ადგილზე. კაცმა ყველას მაგიერ უპასუხა:

— არაფერია, შვილებო, გესიუფარულებოდით, შეტი არაფერია... — ბოლოს გაუბედავად იყი-თხა: მაინც სადაურები ხართ, ასეთი ლამაზები და ღვთისგანნილები? — მოხუცს მღელვარე-ბისაგან ზმა ურთოდა, ტანი უცახცახებდა.

ბოლოს ისინიც წავიდნენ. სამაგიეროდ წვი-მამ დასცხრა. ქარხნიდან სწორედ ახლა მოიტა-ნეს ოთხი მანქანა ახელილი ბეტონი. ბიჭებმა

ტანთ გაიხადეს, ბეტონის ჩასხმას შეუდგნენ. წვიმამ იმდღერა — შაპუნით *გეგეგეგე* შემ-ველ მკლავებსა და მხრებს.

კორპუსის ფანჯრიდან კვლავ იხედებოდნენ. ერთ-ერთმა მოგანმა ვერ მოითმინა, ხარკმე-ლი გამოაღო, გაღვიფრდა და ჩამოსცა ბი-ჭეებს:

— ეხეი, ვერ წაუვით, ქვეყანა რომ იქცევა? ბიჭებმა თავი წამოიწიეს.

— ასე დატოვება არ ივარგებს. გაფუძლება — ასეაა გულშემატკივრებს დავით ცეცხლაძე.

— დამალოდნით, გეყოფათ, დამალოდნით? — კვლავ ჩამოსცა იმ კაცმა.

ბიჭებმა კვლავ ახედეს და მხრები აიჩრეს.

— გაიცდებით ამ თავსხმაში, გასაგებია? და-მალოდნით!

* * *

მე კვლავ ის ბიჭები მასწავლებლა, ტროტუ-არზე რომ ათენადავებენ, ბილწიბიჭუბობასა და ჩილიში მიუღიო ცხოვრება, რატომ იმათ აღარავენ ეუბნება — დამალოდნით? დავუშ-ვათ და ერთ მწვერერ დღეს ამათაც უთხრეს — დამალოდნითო, ამ წვიმაში გაწუწულებს რომ ჩამოსცანს სარკმლიდან, ისე. განა უცნა-ური არ იქნება? ერთი და იგივე სიტუა მია-გებს იმათაც და ამათაც. ეგ სამართალია? და მე მაოცებს ამ სიტუაციის ორბუნებოვანება, ორმა-გი მნიშვნელობის შემთავსებლობის უნარი. ამა რათი ემხვევა ეს პარველი ნათქვამი „დამა-შალოდნითო“, ამ მეორეს? ერთ ნიშანს — ეხეი, უსაქმურებო, გეყოფათ დაუღანდარობა, წადით ასლა, მოუსვით სახლებშიო. მეორე კი ნიშ-ნავს — თქვენი ჭირები. ბიჭებო, გეყოფათ, არ დაილალოდნით? თანაც ქვეყანა იქცევა, წადით სახლებში, გაიცდებით...

ვგრძნობ, აქ რაღაც უსამართლობას აქვს აღ-გილი: ამ „დღესიგანელო“ ბიჭებს თავსხმა-ში ვაშთავებთ, და ეგ „დარდიმანდები“ კი ნებოვად ატარებენ დროს; ამათ აქ თავლები დასწოლებით შიგ ჩადგრილი ოფლისგან, მშობლები, ნათესავები და ახლობლები მოწა-ტრებიან. სამშობლოს მთები ესიზმრებათ, ქვეყ-ნის ღირსებას განადიდებენ, ჩუმად არიან, ფრთხილდები, გამოუცდელდები ისეთი არაფერი წამოგვცდეს. უნებლად უნივერსიტეტის ღირ-სება და სამშობლოს სახელი შევებოლოთ.

ეგენი კი დგანან, მთელი დღეები უსაქმოდ არიან და ღუღი არ ეღაფრებათ, რა ზღუდა ქვე-ყანაზე. უცნაურია, რატომ უნდა იყოს ასე და არა პარკით? ამ ვაშტატონების რატომ უნდა გვირდილობდეს? უმართო ყველას ეყოფა, რა იქნება, რომ მათაც შეგთავაზოთ ის, რაც სტუ-დენტობის პრაქტიკად ვაქციეთ? ვითომ, რა, უფლებობას მოიმსწერებენ? სხვა რომ არაფე-რი, ის ცალგურამირიან სახლის ბინადარნი, ამ ქუჩის მატოვრებლები მაინც მოიხვეწებენ.

მილიციასაც აღარ ექნება ამდენი სახელაფართო და ის გახსნილი და გაუსწეული საქმეები, გატარებული და გაუტარებელი განცხადება — საჩივრებიც აღარ დაუგროვდება მაგიდას უბრუნებში.

უსვლელები ქალაქელებს.

მე შენ ვატყვი და ვინმე რომ მოინდომოს იმ უსაქმურების დაღვინა, ძალიან გაუპირდება? ამისათვის საჭიროა სულ უზარალო რამ: საშუალო ამოხარახ ცალბიარაგურიან სახლმდებ, სხვა ასეთი სახლებიც დაათვალიეროს, და ქუჩის კუთხეებში სამავეჯურ ერთი და ოგევე დარღვიანდები დახედებინა; ეგ არის მთელი ფილოსოფია.

დღევანდელმა სიტუაციამ მოამწიფა ამ საკითხების მოგვარება.

* * *

რა მდგომარეობა გვაქვს ამჟამად ახალგაზრდობის შრომითი დასაქმების თვალსაზრისით რესპუბლიკაში? გასული წლისათვის 39,600 ახალგაზრდა უნდა მოწყობილიყო სამუშაოზე. შრომით საქმიანობაში კი ჩება 38,760 ახალგაზრდა. მთელი ამ კონტინგენტიდან მრეწველობას მიაშურა 5,307 ახალგაზრდა, მშენებლობას — 1,209-ამ, სოფლის მეურნეობას — 15,371-მა, საექსპორტ-ორგანიზაციებს 1,430-მა, ხოლო სხვადასხვა ორგანიზაციებს — 4,100-მა ახალგაზრდამ. ამ მონაცემებს თუ გავადევნებთ თვალს, კიდევ ერთხელ დავაწმუდებთ, რომ ჩვენი სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგებს შორის უველაზე მეტი ხალხი სოფლის მეურნეობის სექტორს მიაწუდა, სადღე მთელი კონტინგენციის ნახევარზე მეტია დასაქმებული. აღნიშნული ფაქტი კიდევ ერთხელ შეტყუვდება ამანგა. რომ სოფლის მეურნეობა საქართვებს ახალგაზრდობის მხრიდან დახმარებას; თუ გავითვალისწინებთ ინტენსიური მიგრაციის ტენდენციას, რომელიც დღეს განსაკუთრებული სიმწვავეთა შეიგრძნობა ჩვენი, სოფლების დაცარიელების საშიშროებას, კიდევ უფრო ნათელი გახდება ჩვენი მიერ გამოთქმული აზრის სისწორე.

აქვე მინდა, ჩვენი აზრით, ერთ ფრიად მნიშვნელოვან საკითხზეც გავამახვილოთ ყურადღება. იგი ერთნაირად ეხება დიდხაც და პატარასაც, ყველა მშრომელ ადამიანს. აი, ჩვენ გავცინათ ახალგაზრდობას შრომითი საქმიანობის მონაცემებს, და აღვნიშნეთ, რომ ამ მხრივ მდგომარეობა არც თუ სავალალოა, ოღონდ შრომითი ფერხუღში ჩაბმა ყველაფერს როდი წინსავს. საზოგადოების განვითარების ტექნიკის განვითარების დღევანდელი მასშტაბების ფონზე, ჩვენი ცზუარების საერთო აღწველობის პირობებში ჩვენს მშრომელ ინტელექტუალს, ბუნებრივია, მეტა მოეთხოვება ვგულისხმობ ყველა ჩვენთაგანის დამო-

კიდებულებას საქმიანობაში, მისი შესრულების ხარისხზე წარუხვას, და საერთოდაც გააგრძელებას, თუ რამდენად შეგატყუა გულისხმობის კეთილდღეობაზე. ერთი სიტყვით, ღამა-რაცა მოქალაქეობრივ შეგნებასა და სინდისზე. აქ იგულისხმება ჩვენს მიერ შესრულებული მუშაობის ხარისხი და ჩვენი გულშემატკივრობა საქვეყნო საქმეების მიმართ საერთოდაც უფრო გასაგები რომ გახდეს ნათქვამი, მოვუყვან ერთ მაგალითს. სენაეთში ცხოვრობს ერთი მწევრისი, რომელიც ერთი შეხედვით უცნაური საქმიანობა გატაცებულია — მოუვალ ადგილებში გაშვას ბილიყებო, ასუფთავებს მათ ღორღებსა და ევალებადებისაგან; ამით მას, რა თქმა უნდა, სარგებლობა მოაქვს სოფლისათვის. და განა ვინმე ზედუფასს აძლევს ამისათვის? იგი თავისი შეგნებით მოქმედებს. და ამით ხალხს პატივსცემს და სიყვარული დაჰმსახურა. მას ასე ესმის სამშობლოს სამსახური, ასეთია მისი მოქალაქეობრივი შეგნება და სინდისი... და აი, სწორედ ყველა ჩვენთაგანის წინაშე, ყველა მშრომელის წინაშე, დღეს ასე უნდა დასვას საკითხი — როგორია ჩვენი მოქალაქეობრივი სინდისი, როგორც გვესმის სამშობლოს სამსახური? არის საქმიანობის მხოლოდღა ჩვენი შექანისურა მონაწილეობა შრომითი საქმიანობაში? არა, რა თქმა უნდა! რაცა ამ ქვეყნის შეილება ვართ, გვევალება კიდევ მისი პატრონობა, ქრისთულდური დამოკიდებულება ყველა საჭირობისათვის მოვლენისადმი. ამის თაობაზე თქვა სწორედ პოეტმა — „არც კაცი ვარა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს, იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნოს“; ჩვენი მამულიშვილობა და პატრიოტიზმი ამასავე გამოიხატება.

* * *

— გაიყანით, ჩვენი შესანიშნავი შეიდეგულია! — საზეიმოდ მომმართავს ილია ლომიძე და გოგონებს მაქნობს, — ჩვენი სიამაყე და ღაღადი თვალდება ივრენი...

— კარგი, გეყოფა ახლა, — აწუეიტებს მეთაურს სახელანაწილი შავგერმანი გოგო, — რა საჭიროა...

— დითიარაში არ გეგონოთ, ასე რომ განვაღიღებ, — მომმართავს ილია.

— გოგოები ვართ, ჩვეულებრივი გოგოები, მეტი რა... — კვლავ აწუეიტებს ის შავგერმანი.

— ეგ ქალბნელა, ბერკს რომ ღამაგაგონს, ფიქიკის ფუკუტბიტის მეოთხე კურსის სტუდენტი ლუდა ქაოშვილი გახლავი. ეს მეღია ხერინაშვილია, მერე — ნელი მესხი, ლენა სალპეტერი, ელენა მათიკაშვილი, ლუდა ბრანცევა, და ესეც ჩვენი ინგა ატარანია. არ ვიცი, სხვა რომელი რაშიმ დიტარაბახებს კიდევ

სმოლენსკინაში, გოგონები გვეყვანან და თანაც ეგეთი ურთილებით, — განაგრძო მეთურმა, — იცით რა, როცა სამუშაო აქვთ, 150 პროცენტით ახრულებენ გეგმას. ამას წინათ რვებს წაცვლად თოთხშეტო მანქანა აგური და გაზირებული ფილები ჩამოტვირთეს. ბევრს ახლაც არ სჭერა ეს ამბავი, მაგრამ მე შემიძლია იმ ურწმუნო თომებს ეგ ქაღალდი ავუფრიალო თვალწინ. — ღლის ხელში ქალაქის საბჭოს აღმასკომისა და პროფკავშირების საქალაქო კომიტეტის მადლობის ბარათი ჩაუბღუჭავს ხელში.

— ეს კი არა, ბიჭები ხანდახან მავათ ნახევარსაც ვერარ გამოუცხოვებთ ხოლმე, ხდება ასეც, მთელი რაში რომ წახდეს, გოგონები მაინც შეგვეჩაპუნენ, გვარჩენენ — საუბარში გვერტვა აღვანელი გვიც სტენიანად.

— ერთი სიტყვით, შევიძლიათ ამცნოთ ქვეყნოვრებს რომ „ექსიტაციონლები“ მატრიარქატის ხანაში ცხოვრობენ... — სიცილით დაუმატა მეგობრის ნათქვამს ლევან კარტოზიამ, ერთ-ერთმა მოწინავე სტუდენტმა.

* * *

გელა ოზნოვლასეული შეუმჩნეველი, წიატანის ბიჭია. მამასანიდანაა და, როგორც ყველა კახელს, შრომისმოყვარეობა ბავშვობიდანვე დაამყვა. მამამისი შეცხვარება, ხელ იალადრება გასული ფილი, საოჯახო საქმეები თავიდანვე გელაზე გადმოვიდა. ცოტ-ცოტას ყველაფერს აკეთებდა, მაგრამ რომ ეკითხა ვინმეს — რა ხელობა უფრო გემარტყებაო, ვერც ერთს ვერ დაასახელებდა. ოჯახში მილიონი წვრილმანი საქმეა, მკ, და ამა ხელობა საიდანაა შეცოდინებაო. ცოტა ოქით, ცოტა აქვთ და საქმე როგორღაც გამოდისო.

ახლა იგი სოფელ სიოფიკის მსხვილფეხსა ხაქონლის ფერმას მშენებლობაზე აგურის შედამეტრანის სიბადლის კედელს კოდალასავით „ააფერნოდა“. გამოცდილი ოსტატული შეუფერხებლად და მარტვედ მუშაობდა.

— აა, გელა ბიჭო, როგორაა საქმე? — აუბანე მუშაობაში ვართყულს.

— მშენებარად, კალატოზობა ვისწავლდე! — ამაჟად გამოვიცხადე და კელავე განაგრძო მუშაობა.

„გელამ კალატოზობა ისწავლა; ფშაველაშვილმა, ნაყელიშვილმა და სხვებმა — ბენოხერხის ხმარება; ნოდარ ლომიძემ, ალბეც აბდულაშვილმა, ლევან ჭადარაძემ, შოთა წიკლაშვილმა, ზურაბ კვანტრიაშვილმა, რეზო ხაინდრაძემ, ვახტანგ ხაშუყრაშვილმა, ივარო პოპოვმა — ბეტონის ამრეტი ბუნკერის მართვა; ბესიკ ციხარაშვილმა, თემურ ერდენიშვილმა, რუხლან ურუშაძემ, არნოლდ თიქიამ, ოთარ პაქსაძემ, ლაღვა ემრაშვილმა და სხვებმა — დურგლობა და ამწე კრანზე მუშაობა და ათასი სხვა სამ-

შენებლო პროფესიები, მერე და რა სჭირბია ამას?

წელს უამირზეა, გახლად უნივერსიტეტში ამთავრებს და თავის საქმეს ეწყება. ეს კი ნიშნავს — სამიათას სტუდენტთან ერთად ამდენივე მშენებელი, კალატოზი, დურგალი, ტყისმჭრელი შემოემატება ჩვენს რესპუბლიკას. და ეს იქნება საქმიანი ახალგაზრდების მთელი არმია. და ეს მხოლოდღა წელს, ახლა გახლად, მომდევნო წლებშიც თუ ასე გაგრძელდა? ხომ გვეშველება მართლაც და მართლაც? ადგილზე ეს ხალხი უყეთესადაც იშრომებს, რადგანაც გამოთქმა — „სპორტსმენებს საუუარო კედლებიც ენაუტრებიაო“, ამ შემთხვევაშიაც ძალაშია. ახლა გვაქვს ენგურაშისი, ვარციხეშისი, გვერდებისა კედლე უფრო დიდი მსხვილი და საქმეები...

ამ გავებით კი უამირი მართლაც ნიშნავს — რესპუბლიკის მერმისზე უიქის, მომავლის შრომითი რესურსების განმტკიცებას და გაზრდას.

* * *

წელსაც ყველას პირზე ეყრბა თამაზ ტყემალაშის ინიციატივა ძველი ქართული ხუროთმოძღვრებას ძველებს მოვლა-პატრონობისათვის ფულადი ფონდის შექმნის თაობაზე. ეს მართლაც საინტერესო წამოწყება გახლდათ. დღემდე მეუამირეთაგან ასეთი რამ არავის მოსვლია თავში.

სტუდენტები აქ სხირად მართავენ ხოლმე ინტერნაციონალურ შეხვედრებს. ამ დღეს გამოიწვევებული მთელი თანას შეუძლიათ მათ ამა თუ იმ ფონდში გადარიცხონ. ასეთი შეხვედრები უწყე დღეი ხანია წესად იქცა მეუამირეთათვის, ეს უწყე გატყეპილი გზაა... წელსაც გადარიცხეს ქართველმა კომკავშირელებმა ქალაქ გაგარიანსა და ვიეტნამის ხომალდის სახელობის პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლის მშენებლობათა ფონდში შეხვედრებზე გამოიწვევებული თანხები. მაგრამ თამაზის მიერ შემოთავაზებული, ქართული ხუროთმოძღვრების ძველებს მოვლა-პატრონობის ფონდის დაარსების ინიციატივა ამ თვალსაზრისით ისეთ ხალხებს წარმოადგენდა, რომლის განხორციელებას ბეტრი ახალად დადგენილება და შეთანხმებები სჭირდებოდა.

— ღამის ვადეყვეთ ამ საქმეს — თქვა ამ საკითხთან დაკავშირებით წემთან საუბარში თამაზ ტყემალაშვილმა — აღმოჩნდა რომ მარტო ქალაქელთაგანათვისაც კი აღარ გვეყოფოდა ეს სტუდენტური ორი თვე აქეთ-იქით უთავბოლო წარწელი მუშაობაშიაც ხელს შეგვიშლიდა. და ჩვენც თავი გავანებეთ. მაგრამ სხვა, უფრო ნაღდი და რეალური გზა გამოვანებეთ. მოყვლიდ აგისნით ყველაფერს: ერთ-ერთი შეხვედრის ნამუშევარს, დაახლოებით ათ-ათ მა-

— მართლა გაუთავეთ ხბორები? — ეკითხები კვანტრიშვილს.

— რაინის მკერეტელი ბიჭები მყავს. ეგ რა გახაკვობო უნდა იყო მანცდა მანცო, — მერხნება.

„კავკასიონის“ წევრები რო მართლაც რაინის მკერეტელები არიან, ამაზე ორი აზრი არ არსებობს სპოლენსკის ოლქში.

* * *

— უამრავი რომ მოვემგზავრებოდით, ჩვენმა პროფესორ-მანწავლებლებმა საღვურამდე გამოგაცილებს, — ბიჭებოდა ფილანტოგების რაზმის მეთაური ოთარ ლიპარტელიანი. — „შინ როცა ხარ, ერთი ხაზიუნავი გაქვს ადამიანს: მშობლებს უნდა ახიამოვნო“, — გვეუბნებოდნენ უფროსები — „ოჯახს გარეთ, თანაქალაქელებზეც უნდა თფიქრო, ხოლო რესპუბლიკას რომ გასცდები, ო. მაშინ უკვე შენ თავს როდი ეცოდნები. ათას რამეს უნდა გაუფიანვარებო კავშირში“.

— მერე, გამომშვიდობებისას კი გვითხრეს — აბა, ბიჭებო, თქვენ იცით, არ დაგვიწყდეთ, ეხსი გორისხანი ხართო.

არც დაგვიწყნა. ჩვენ დაუთქვით, რაზმებში ხანძიშო წეხრიგი დაგვეშარებინა. ჩავატარეთ კრება, მსარი დაუპირეთ რუსთაველთან ინციტაციას დისციპლინის განმტკიცების თაობაზე. სოლიდარობის წერტილი გაუფრანგეთ საქარხნო კომიტეტს. დღეისდღეობით წესრიგი მართლაც შესანიშნავი გვაქვს. არც ერთი გაცდენა, არც ერთი უსიამოვნო ინციდენტი. საერთოდ ჩვენი რესპუბლიკისათვის დამახასიათებელი შრომითი განწყობილება გერძობა ახალგაზრდობაში. ეს ბუნებრივია...

ოთარი განაგრძობს:

— 1955 წელს მთიანი რაიონებიდან კომპაქტირებული საგურები ჩამოგვყვანეს ქალაქში. სპორტის სახანძრე, ფსიქიატრიული საავადმყოფო საბურთალოზე და შრავალი საცხოვრებელი ბინა ავაშენეთ ახალგაზრდებმა. მაგრამ რამდენადაც მახსოვს, ასეთი საშუალო განწყობილება არ ყოფილა ჩვენში.

არც არავის ჩაუგონებია იმაზემდე ჩვენთვის — „გახსოვდეთ, ბიჭებო, ეხსი გორისხანი ხართო“. არავის არ ეცალა ახალგაზრდობისთვის. არა და, ღარწმუნებულნი ვარ, რომ განწყობილება დღეა ყოველგვარი წარმატებისათვის, აქედან რა თქმა უნდა, ერთგული განმარტებისი — უნივერსიტეტში სწავლის დროს სტუდენტთა ერთ ნაწილს ეკონომიკურად გვიჭირდა. დღის დასწრებულზე ვსწავლობდით, მაგრამ ხანდახან მტკიცებობასაც ვუთავსებდით ლექსებზე სიარულსა და მცედი-ნეობას.

მახსოვს, ერთ დღეს მანქანიდან ბრიჭის ტომრებს ვცლიდი მადუნიის საწრებში. ამ

დროს ვიღაც უცნობი ადამიანი დამადგა თავზე და მხოვო, სამუშაოს დამთავრებას შემდეგ შენ გაუყოლოდი. შემდეგვემ — შენ ჩხუტე ურთაღებდა და მზრუნველობა გამოიჩინა ჩემს მიმართ, რომ არასდროს არ ამოეშლება მესხი-ერებიდან, და აბა მართო ჩემს მიმართ. მისი დევიზი იყო — ოღონდ ახალგაზრდას კეთილი საქმეებისაკენ მოუწოდებს გულში, ეს მე გავიგო და მისი გულიანადის რატომ პიჯაკს არ გავიხდიო. ეს ადამიანი გახლდათ გამოცემილობის განყოფილების გამგე გუჩუ ზურაბიანი. იმ დროს მართლაც თავისი სახელი არაფრის არ ერქვა, ადგილი შესაძლებელი იყო, ცთუნებს ატეოლოდით, მაგრამ მისმა მსარსმა დგომამ, შერეულიანებამ და გიმნეებამ საღი განწყობილებანი გააძლიერა ჩვენში.

ამ უამრავი ბიჭების ნათქვამმა რატომაც აქ, ამ სპოლენსკის ტრამალებზე კედელ ერთხელ გამახსენა გუჩუ ზურაბიანი, ჩვენი ნუგეშისმცემელი და სწორ გზაზე წამმართველი.

დღეს კი ამ ბიჭებს რა უფრადო, მათ ბერკეტი ჰყავდათ ასეთი „ორიენტაციები“, სახეზეც მტკივნეული, შრომაში და ზურაბიანის ეტურობადო, რომ ბედნიერები იყვნენ. ჩვენს შორის ასაკობრივად მაინცდამაინც დიდი ჯანსხვავება არ იყო, მაგრამ ვერძნობდი, რომ ისინი სხვა ცხოვრებით ცხოვრობდნენ, მათ სხვა განწყობილებანი ასულდგმულებდათ. სადღაც თითქოს შერეულია მათი. ეს, რა თქმა უნდა, ერთიანი შერე იყო.

* * *

ლიუბოვ ივანეს ასული ზემოყვანი შოშინი-ში ცხოვრობს.

წელში მოხრილი მოხუცია. ვერ ღაპარაკობს, ჩიტიფებს მხოლოდ, რადაცაა უაზროდ ზუტაუტებს, როცა რამეს გაგებინება უფროს, ხელებს ეჩენებს. ცისფერი, დაწვლიანებული თვალები უპეტეში ჩავარდნია, ძლივს მოუჩინებს კუთუთონებს შორის. 78 წელს მანც ექნება მადუნილი. ძველებური რუსული ხატის ერთ-ერთ ოთახში კედელზე სურათი ჰქონდა. უღამანესი ქალი მალალი კაცის გვერდით დგას, მათ წინ კი ბიჭები სხედან.

მთხსეს, ეს ღამეა ქალი ლიუბოვ ივანოვნაო. კაცი კი, — მისი ქმარი, ის ბიჭები კი — შვილები. პირდაპირ დაუჭერებელი რამეა — ნუთუ ეს ქანაირი, შოლტივით ქალი ოდესმე ასე დაჩანაყლებოდა? ყოველთვის აისი შენებდ-ვარეს და გაწესტელს რადაცნაირი მდურვა ვერულება ამ წუთისოფელზე. მერე ცხიც გავიგო, თურმე ეს კაცი და ბიჭები ონიდან აღარ დაბრუნებულან, ლიუბოვ ივანოვნა კი პარტიზანებთან ყოფილა გადასული და მტერზე საქმარისადაც მისა შორი.

და აი, ქართველმა სტუდენტებმა ჭირ იყო და თავიანთი რაზმის წევრად ჩარიცხეს იგი, მე-

რე შეფომა იკისრეს მის ოჯახზე. შინ ეტყუმი-
რნენ და საგულდაგულოდ გაურემონტეს ხატა,
ისე გააბლეს და გააღამაშეს თეთრი და ცი-
ფური საღებავებით, რომ ახლად აშენებული
გვეგონებოდათ. შორიდანაც მოდიოდნენ მათი
ნახელავის დასათვალიერებლად.

ამ დღეს ლიუბოვ ივანოვსა დერეფნის კუთ-
ხეში იყო მიკურთხული და სხპარულისაგან ტი-
როდა.

* * *

ნოდარ კაციანი, იურადიული უაქმობების
მეორე კურსის სტუდენტი:

— ჩემი წინაპრები სამუშაოდ ბარში ჩადი-
ოდნენ ხოლმე. მათს ფეხქვეშ იწილებოდა
კოლხეთის ქაობთა ტალახი და ზინწილა. გა-
ყავდათ არხები, ბარადგდნენ და თესვადგნენ.
დექსაც არის ამის თაობაზე:

სვენები ვართ ჩამოსული ბარად:

ყამირების სახნავ-საბარადედა...

ახლა დრო შეცვალა. მაგრამ ახლავარდო-
ბას წინაპართა საქმისადმი არ გვიდღაღტნია.
უამრის ბარადგდნენ ისინი. უამრის ვართ ჩვენც.

გაიხსიათვის გადაწყვეტილი მაქვს ერთი სა-
კითხი დავაუწერო ჩვენი ფაქტობრივ კომპა-
შერის კომიტეტის წინაშე — იქნებ ასეთივე
ლაშქრობა ერთხელ სვენეთმაც მოვაწყოთ
სტუდენტებმა? სამარცხვინო ამბავია, მეტეის
რაიონში ჭერ კიდეც არ გაგვანია სამგზავრო
ტრანსპორტის მოძრაობის შეზარი გრაფიკი. იქ
ჩარჩენის შინით სადღესასწაულო არღადგებ-
ზე შინ ვერ ჩავსულვართ, ამხანაგების დაპო-
ტებაზე უკმ ღამპარაკი წედმეტია. ამა მეოცო
საუფუნეში გაგონილა ასეთი ამბავი? და არც
არის სადმე ასეთი რაიონი ჩვენს რესპუბლი-
კაში. მშვიდობიანობა და ეს გზები კი გველ-
ვეშაებევით დაგვრჩება.

მართალია, ამ ბოლო დროს მაგრად შეუტო-
ეს გზების გაუარყოფილებას, მაგრამ რაც არ უნ-
და ყოფს სტუდენტური შემატება ამ რეგი-
ონს ნამდვილად მოუხდებოდა.

— თქვენ რა აზრისა ბრძანდებით ამ წინადა-
დებაზე? — მკითხა ნოდარმა დასასრულს — იქ-
ნებ მე რაღაც მეშლება და უბრალოდ, მშო-
ლიური კუთხის ბრმა სიყვარული მალაპარა-
კებს? რუსების თქმისა არ ყოფს, „თავისი ჭა-
ობი ყველას ზღდადი ჰგონია“ — შესაძლოა
მეც რაღაც ხატადა მაქვს წარმოდგენილი მთე-
ბის ქვეყანა და სინამდვილეში ასე არ არის?

* * *

ეპოქისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს სი-
კეთისა და ბოროტების შეტაკებები ქვეყანა-
რდობა. და რაც უფრო მომეტებულია არის
მასში განსახიერებული პირველი გრძნობა,
გრძნობა „სიკეთის ქმნადობისა“, მთი უფრო
შინაშია ქვეყნის ცივილიზირი: ტყეები მხიარ-
ულად მოვალეებენ, მინდვრები ნებიერად იზმო-
რებიან, ზღაები ვერცხლისფერად ლეკვნი-
ბენ, ზვრები ქარვისფერად იმოსებიან.

ხოლო რაღესაც პიანს ბოროტება გადსწო-
ნის... ამაზე ეტყოდნენ ალბათ ჩვენი წინაპრ-
ები — „მოწვევულ არს ბოროტი მთი ზედა“...
სამწუხაროდ, არც უამისობა ყოფილა ჩვენში.

როგორც უკვე მრავალჯერ ვთქვით კიდევ
თვითღიწებზე იყო მიშვეებული ახალგაზრდო-
ბასთან მუშაობის საქმე.

მრავალ დარბეულ, ნიჭიერსა და მონდოშე-
ბულ ახალგაზრდას გაუტრუდა იმედი. ბევრმა
ვედარ გადაიტანა არნახული თვალთმაქცობისა
და შენიღბული ბოროტების დაწოლა, ბევრს
აერია გზა-კვადი. ბევრი, წიგნების ნაცვლად,
ბახუსს დამაძა. არა და, თავის დროზე მთე-
ლი ეს კატეგორია ახალგაზრდებისა „ოქროს
ფონის“ წარმოადგენდა რესპუბლიკის მომავ-
ლისათვის. ყველაფერი კი წყალში ჩაიუარა.

ვინ უწყის, რამდენჯერ გასთენებიათ წიგნის
კთხვაში?

საშვირო საქმეებისაკენ მოუწევდათ გული.

სიკეთის ქმნა იყო მათი პირველი ოცნება.

აი, დაღლილ-დაქანცული მთიანეთი შინ-
სკენ მიზლატუნობენ. ვიღაც მოფრება ძაღლ-
მადურად ჩაქაროდა გზაზე ცარიელი მანქანა.
ამ ბიჭმა კი გააფიქრა — „რომ გაივრდები,
იუდილებლად მოფრებას ვისწავლა. სულ ამ
გზაზე ვიჯი და რამდენი მთიანეთი და და-
ღლილ-დაქანცული ხისმტკიცე შეშხვდები, ყვე-
ლას შინ მივაცილებო. ამ ფიქრებით მიადგა
იგი სასწავლებლის კარს, რომელიც უსანდი-
სოდ გამოუხურეს. მერე ისევ ამ ფიქრით, რო-
მელიდაც ორგანიზაციას ეწვია, სამსახურში
მიღება ითხოვა. იქაც აბურად აიგდეს. ბოლოს
კი თვითონაც გაეცინა თავის „ძველისძველ,
რომანტულ ოცნებაზე — „სიკეთის ქმნადო-
ბაზე“ და საერთო ზინწილიან მდინარეებს გა-
ყვა... გახედა და მალე მის შუაგულში ამო-
ყო თავი. ახლა სულ სხვა თვალთი უყურებ-
და მოვლენებს და თითქმის შურს იძიებსო,
სხვას იგდებდა აბურად.

— რა ფიქრები გაქვს ძამიკო გუნებაში, მთ-
ხარი, ერთი შენს გაზრდასო, — ჰკითხავდა იგი
მასთან დახმარების საზოგნეოდ მოსულ ალა-
მანს; თუ ეტყოდნენ — მოფრებაზე ვოცნე-
ბობ, რომ დაღლილ-დაქანცული მთიანეთი მი-
ვაილოდ ხოლმე შინაო. სიცილისაგან გაიფხრი-
ლებოდა და მთხოვნელს უარით გამოაცხუმ-
რებდა.

ამ ბოლო დროს ბევრი რამ შეიცვალა, საკმარისი დრო გვქონდა იმისათვის, რომ მოსახლეობის ფართო ფენებსა და განსაკუთრებით ახალგაზრდობის შემეცნებაში თავისებური, პოზიტიური ცვლილებებისათვის მივხედოთ. ამ მამართლებით ფაქტებსა და მოვლენებს რომ გავადევნოთ თვალი, უცხოვრებია, დადებითი შედეგების წინაშე აღმოვჩნდებით, მაგრამ მოჭირნახულე აღამიანს, ბუნებრივად, მიღწეული მონაცემები დააყმარა ფიქლებს. ცხოვრების არსი და დანიშნულება უკეთესისათვის ბრძოლაში მდგომარეობს. მეტი გვინდა, კიდევ მეტი ბოლო „უკეთესი“ და „მეტეს“ მხოლოდ მუშაობის ფორმისა და მეთოდების უწყვეტ-დღიური სრულყოფითა და თამამი ექსპერიმენტების გზით თუ მივაღწევთ.

* * *

სვანურ ზეპირსიტყვიერებაში არის ერთი მშვენიერი ოდა, რომელიც მაშაყი მერმარის, ყანსაჲ უილიანისადმი მიძღვნილი:

ყანსაჲ უილიანე, ყანსაჲ უილიანე,
უმნაი, უღვარა, უმნაი, უღვარა...

ყანსაჲ უილიანო, უბერებულა და უყვადო, უშეშარი ვაჟყაცები მტერს ეკეთებოდით, ქალაქუნანი — ხევში ეყარნენო, — ნათქვამია ამ ლექსში.

გვაქვს კიდევ კაი უმნადმი მიძღვნილი სხვა ხალხური ლექსებიც:

მაშინ კარგია კაი უმა,
როს დილა ბინლზე ღებოდეს
იყვამ ვეს წელზე რკინასა,
ოშს ენამ — მიუტრებოდეს.

ლურჯი ზრადეს ლავაშა *ეროვნული*
წალმა-უკულმა ღებოდეს *სოცალიზმისა*

ანალოგიურია ვაჟს დამოკიდებულებაც „კაი უმნადმი“

კარგ უმად ვინა ვსოქვათ, ვაჟებო,
ნათქვამი არა გერცხვენოდეს,
მსმენლის გულს აბორავებდეს
არაღის არა სწუწუნოდეს,
ვინა, ვინ არი კაი უმა,
ვის ტანზე ხმალი მშვეწოდეს?...

მერცე:

აი, ვინ არი კაი უმა
მოსაგონარი ქებითა,
არა, თქვენ, საღიაცნო,
როს ბროხებივით სძლებოთა,
თავის ჟამს ჩასცქერით, საჭვეწნოდ
არც როდის გამოსდგებითა.

ერთი სიტყვით „კაი უმის“ პრობლემა ყველა საუფრის, ყველა ეპოქის წინაშე გადაუჭრელ დილემად იდგა. ასევე დგას იგი ჩვენს წინაშეც და რადგანაც ცხოვრებამ დღის წესრიგში დააყენა ამ პრობლემის „განხორციელების“ აუცილებლობა, მთელმა საზოგადოებრიობამ, როგორც ერთმა მაქსიმალურად უნდა შეუწყოს ხელი ამ საშველიშველო პროცესის მიმდინარეობას, მის გადრმავეზას, განვრცობასა და შემდგომ სრულყოფას. ამ საქმეში სტუდენტთა ახალგაზრდობის თაონობას ფასდაუდებელი სამახურის გაწევა შეუძლია, ჩვენთვის.

მაშ ასე, „კარგ უმად ვინა ვსოქვათ, ვაჟებო“.

ფილიპე მასბარაძე

ისტორიული რელიქვიები

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების დროიდან დაიწყო ახალი ერა კაცობრიობის ისტორიაში.

ყოველწლიურად აღენიშნავთ ამ თარიღს, მომავალ წელს კი აღენიშნება ამ ისტორიული თარიღის 80 წელი.

არაღან აღაშთანებო, რომლებიც მაქსიმ გორკის თქმით, როგორც გიგანტური ბერკეტები, ასე აბრუნებენ ისტორიას.

მან ეს დიდი ღვინის შესახებ თქვა.

იგი იყო დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ორგანიზატორი და ბელადი.

ჩვენი ბელადი და ჩვენი მასწავლებელი — ასე ამბობენ მასზე მთელი მსოფლიოს მშრომელები.

ღვინისაგან სწავლობდნენ ჩვენი მამები.

ღვინისაგან ვსწავლობთ ჩვენ.

ღვინისაგან სწავლიან ჩვენი შვილები და მომავალი თაობები.

დიდი ღვინის სახელი, მისი უცვლელი იდეები მილიონობით ადამიანის გულს დაუფლდა. ეს იდეები უსაზღვროდ ძვირფასი და ახლო. ბელადი მუშისა და კომუნისტებისთვის, მწერისა და ჯარისკაცისათვის... სწორედ ამიტომ არასოდეს არ წუდება ადამიანთა ნაადრუდ ღვინისაგან უნდათ მოინახულონ ღვინური ადგილები, სახლ.მუზეუმები.

ვ. ი. ღვინის ცენტრალური მუზეუმის ღვინურადის ფილიალის მთავარ შესასვლელთან, გრანიტის კვარცხლბეკზე დგას ქვემოთა ხანი წარწერით კომუნარა: „პარტიის მტერი“.

ეს საბჭოთა ადამიანების ერთ-ერთი ძვირფასი, ისტორიული რელიქვიია.

დაუვიწყარ 1917 წლის 2 აპრილს ეს ქვემოთა ხანი ღვინის გამოადგა ტრიბუნად ღვინის სადგურთან, სადაც რევოლუციური პეტროგრადი ემიგრაციიდან დაბრუნებულ თავის დიდ ბელადს ზედმეობდა.

ქვემოთა ხანის კომუნარად ღვინის მიმართ მუშებსა და ჯარისკაცებს და წარმომავალ მკვნიბარე სიტუაცია, მოუწოდა მათ სოციალისტური რევოლუციისაკენ.

ეს ძვირფასი რელიქვია გვახსენებს ისტორიის დიდ და ამაღელვებელ ღვინურადს...

1917 წლის 2 მარტს, შვეიცარიის ღვინისა შეიტყო რუსეთში მომხდარი თებერვლის რევოლუციის შესახებ. გლადიშერ ილიას ძემ ყველაფერი იღონა იმისათვის, რომ ჩამოსულიყო პეტროგრადში. 27 მარტს იგი გაემგზავრა. 2 აპრილს ჩავიდა შვეიცარიისა და ფინეთის სასაზღვრო სადგურ ტორნეოში. ამ სადგურიდან ბელადმა გაგზავნა დეპეშა თავისი დების მ. ი. ულიანოვას და ა. ი. ულიანოვა-ელიზაროვას სახელზე: „ჩამოვდივარ ორშაბათს, დამის 11-ზე, შეტყობინეთ „პრავდას“.

როცა პარტიის ცენტრალური და პეტროგრადის კომიტეტისაგან ცნობილი გახდა ეს, ბელადის შესახებ დიდ სასწრაფოდ შემუშავებული იქნა გეგმა.

შეზღუდვებმა ღვინის დასაცავად გამოიყენეს ნაკრები რაზმი, კმეზინსკის სახელზე. თან, სადაც მოთავსებული იყო პარტიის ცენტრალური და პეტროგრადის კომიტეტები, თავი მოიყარა პარტიული ორგანიზაციების დელეგატებმა. ისინი გაშლილი დროში გაემართნენ ღვინის სადგურისაკენ. აქ ქალაქის ყვე-

ლა კუთხიდან შეიკრებნენ მუშები, მატროსები, ქარხნაკეები ღრმებში, ტრანსპარანტებით, რომლებზედაც ეწერა: „სალამი ლენინს!“, „დღეს ჩვენთან ჩამოვდეს ლენინი“.

ფინეთის საღვურის პირდაპირ, მოედანზე, იდგა ჯავშნოსანი, მათ უკან კი მსუბუქი ავტომანქანა ვ. ი. ლენინისა და ნ. კ. კრუსკაიასათვის, ბელოსტრატოვსი ლენინის შესახვედრად პეტროგრადიდან გაემართა მუშათა დღეეგაცია რსდმ(ზ) ცენტრალური კომიტეტისა და პეტროგრადის კომიტეტის წევრებთან ერთად. გვიან საღამოა. მოდენი ფინეთის ვაჭრის წინ მუშებთან, ქარისკაცებთან აივსო. კრუსკაიტალებთან შედეგაურთიან მოეხდნენ. ავტოჩვენანახელსნობის ქარისკაცებმა ჯავშნიანი ავტომობილები მოაყვანეს. პროლეტარული პიეტრი ხედებოდა თავის ბელადს — ლენინს და მის ამხანაგებს, რომლებიც ემიგრაციიდან ბრუნდებოდნენ.

ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი ვაჭრიდან ბაქანზე ჩამოვიდა. ამ მომენტში ლენინთან მივიდა საშუალო ტანის კაცი, ძველი ბოლშევიკი ივანე დიმიტრის ძე ჩუგოტინი და აღელვებულმა მიმართა: ვთხოვთ, ნება დამართოთ ვლადიმერ ილიას ძე, ვიბორგის რაიონის ბოლშევიკების დავალებათ ვაძლევდეთ პარტიული ბილეთი. ვიბორგელი ბოლშევიკები თქვენ გთვლიან თავიანთი ორგანიზაციის წევრად.

ვლადიმერ ილიას ძემ დახედა მტკიცე ქაღალდიდან დაშვადებულ მწვანე ბარათს. ზემოდან ეწერა: № 800.

ლენინმა, ბილეთს, რომ იღებდა, მანადე იცო ივანე დიმიტრის ძე. „გმადლობთ“, — უთხრა ვლადიმერ ილიას ძემ. ისინი გადაეხვივნენ და გადაკოცნეს ერთმანეთი.

ჩვეულებრივად კითხულობენ: არ უფოლა ადამიანი, რომელიც ჩვენს პარტიაში შევიდა ვლადიმერ ილიას ძეზე ადრე, — ლენინი იყო მისი დამარსებელი, მისი ბელადი; მას რით ავსნათ ის, რომ მას ჰქონდა პარტიული ბილეთი № 800 ან № 527. ან აინტერესებთ, რომელი წლიდან ითვლება ვლადიმერ ილიას ძე პარტიის რიგებში?

1917 წლის თებერვალს რევოლუციამდე, როცა ჩვენი პარტია იტაკჰვემეთში იმყოფებოდა, პარტიული ბილეთები, როგორც წესი, არ არსებობდა. მცირერიცხოვანი პარტიული ორგანიზაციები და მათი კომიტეტები კარგად იცნობდნენ თითოეულ ბოლშევიკს. ბოლშევიკები ერთმანეთს ხშირად შეტახებულნი იყვნობდნენ და ერთმანეთისადმი ნდობის უმაღლეს გამოვლინებას წარმოადგენდა შემოწმებული ამხანაგების პირადი რეკომენდაცია, კომიტეტის დამაფრთხილებელი მანდატი, პარალელურათა საინფორმაციო გასაიდუმლოებული ადგილი, ანატი პარტიასადმი კუთვნილების დამადასტურებელი.

რბელი სპეციალური დოკუმენტები, გაქრობდა არ არსებობდა, უფრო მეტიც ისეთ დოკუმენტს მკაცრი კონსპირაციის პირობებში შეიძლება და საშინო შედეგები მოჰყოლოდა.

უმცირეს დაუდევრობასაც კი შეიძლება ორგანიზაციის ჩაურღლა და პარტიის წევრების დამატირება გამოეწვია. ამიტომ პარტიულულის დამატყვევებელი დოკუმენტი გაიცემოდა მხოლოდ და მხოლოდ განსაკუთრებული საპირობის შემთხვევაში, რუსეთის პირველი რევოლუციის დროს პეტერბურგის, კრასნოარსკისა და სხვა კომიტეტებმა დაიწყეს თავიანთი წევრებისათვის პარტიული ბილეთების მიცემა, მაგრამ მალე რეპრესიის მძიმე წლებმა, შეცდომა დევნა, დამატირება, ციხე, გადასახლება, ემიგრაცია ისინი აძულა უარი ეთქვათ ამ ღონისძიებაზე.

ცნობილია, რომ ვოლგის ნაპირიდან 1893 წლის აგვისტოში პეტერბურგში ჩასულ ახალგაზრდა ვლადიმერ ილიას ძე ულანოვს თანჰქონდა სარეკომენდაციო წერილი, რომელიც მას მიცემს ნიკოლოზი ივანოვი ამხანაგებმა, რათა წარდგენილია მათივე სილვის — დედაქალაქის მარქსისტული წრის წევრს, სწორედ იმ წრისა, რომელიც გახდა პეტერბურგის ლენინური „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირის“ ბირთვი.

ახალგაზრდი პარტიდამცვერის დოკუმენტების უმრავლესობა ნაღვურდებოდა წაკითხვის შემდეგ. ჩვენამდე ძალიან მცირედმა ნაწილმა მოადწია მხოლოდ. და ამ ისტორიული რელიკვიებიდან განსაკუთრებით საინტერესოა რსდმ(ზ) ურლობათა დღეივტების მანდატები, პირველი რიგში კი ისინი, რომლებსაც ანტეტდენ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინს.

მეფის თვითმკრობელობის დამბობის შემდეგ ბოლშევიკური პარტია იტაკჰვემეთიდან გამოვიდა და მისმა რიგებმა ზრდა იწყეს. თუ 1903 წელს პარტია ითვლიდა ხუთ რამდენსავე ათას კაცს, 1917 წლის თებერვალში იგი თავის რიგებში აერთიანებდა 24 ათასამდე კაცს. რსდმ(ზ) (ბოლშევიკების) ცენტრალური კომიტეტის ბიურომ 1917 წლის 18 მარტს მიიღო დადგინდება კომუნისტებისათვის ერთიანი ნიშნის საწევრო ბარათების (ბილეთის) შემოღების შესახებ.

და მინც ერთიანი პარტიული ბილეთი ვერ შეიქმნა, ყოველი საგუერნიო კომიტეტს ჰქონდა პარტიულულების ადრისცვა თავისი ნომრებით და სათანადო დოკუმენტაციით. პარტიული დოკუმენტები განსხვავდებოდა ზომით, უღის ფრით. პარტიული ბილეთების გაცემა დაიწყო 1917 წლის მარტში. № 1 პარტიული ბილეთი რომელიც დამუშავებული იყო პეტროგრადის პარტიული კომიტეტის მიერ, გადაეცა პარტიის მუშათა შთამომავალს, პროფესიონალ-რევოლუციონერს გრიგოლ თედორის

ძე ფეოდალურს, ეპიგრაფის მხარის რაიონშია უკვე მოასწრო გაცემა მან პარტიული ბილეთის, რაიონის ერთ-ერთ წევრს დაემადა ასეთი პირი: მაღე პეტროვსკი ჩამოვა ვ. ი. ლენინი და ამიტომ პარტიული ბილეთი № 600 ბელაჟს შეფუთავათ, როგორც დავინახეთ, ასეც გააკეთეს.

ორკესტრში შეასრულა „მარსელიოზა“, დიდხანს არ წყდებოდა „ეჟაზა“ ძაბილი. მუშებმა ბელაჟს ცოცხალი უვადოების თაგული მიართვეს, როგორც კი ორკესტრი გაჩუმდა, ლენინი ჩუგურისნა შეეცაბა: „დაეწეხე უარაული ჩვენი?“ — „უფალი შეიარაღებული ჩვენია, ხოლო ვაჭლის იქით ქავენისნა ჩვენია“, — სიამაყით უპასუხა ჩუგურისმა.

მოახმინა რა საპატოო უარაულის მეთაურის პატაკი, ლენინმა წარმოთქვა ქარისკაცებისა და მატროსებისადმი მიმართული მოკლე სიტყვა. აღნიშნა რა მშრომელთა ვიწრობა ცარისწის დამხობაში, ბელაჟმა მათ მოუწოდებოდა ბრძოლისკენ სოციალისტური რევოლუციისათვის. შემდეგ საპატოო უარაულმა ის შეიყვანა ვაჭლის შენობაში, — უფიქრად მიდის სადარბაზო ოთახში, სადაც შეკრებილიყვნენ მუშებისა და ქარისკაცების დეპუტატთა პეტროვსკის საბჭოს წარმომადგენლები.

შენშვავები ჩხეიძე და სკობელევი შეეცადნენ პეტროვსკის საბჭოს სახელით წარმოეთქვათ ტყუილდამრიგებლური სიტყვები, აქედანგინებდნენ რა, რომ ლენინი მათთან ერთად ერთი გზით წავიდოდა. იგონებენ: ლენინი, რომელიც მთელად აღმართა მცარე ჯგუფს, რომლის უპანც უმადვე დაიხურა კარები, „სამეფო ოთახში“ შემოვიდა... ის შეჩერდა ჩხეიძის წინ, თითქოს სრულიად მოულოდნელად წინააღმდეგობას წაწყდოდა და ამ დროს ჩხეიძემ, რომელსაც არ შეუცვლია პირისმიერ გამოხატუვებებში, წარმოთქვა შემდეგი — „მისასალმებელი სიტყვა“: „აშხანავო ლენინ, მუშათა და ქარისკაცთა დეპუტატების პეტროვსკის საბჭოს და მთელი რევოლუციის სახელით გესალმებით თქვენ რუსეთში... მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ახლა რევოლუციური დემოკრატიის მთავარი ამოცანაა ჩვენი რევოლუციის დაცვა უფიქრადი ჯედალთაგან როგორც შავნიდან, ისე გარედან, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ მიზნისათვის საჭიროა არა გათიშვა, არამედ მთელი დემოკრატიის რიგების შემქმნელობა. ჩვენ ვაწედილობებთ, რომ თქვენ ჩვენთან ერთად იბრძოლებთ იმ მიზნისათვის“, ორატორი გაჩუმდა... როგორც კი ჩხეიძემ სიტყვა დამთავრა, ილაჩი მივსალმა პეტროვსკის მშრომელთა წარმომადგენლებს, რომლებიც აქ შეკრებილიყვნენ: „ქვირფასო აშხანავებო, ქარისკაცებო, მატროსებო და მუშებო! მე ბედნიერი ვარ თქვენს სახით მივსალმო რუსეთის გამარჯვებულ რევოლუციას, მოგესალმებით

თქვენ, როგორც მომავლის პარტიულად არმათ მოწინავე რაზმს... მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის განთავადი უკვე დაწყდა...“

ლენინი გამოვიდა მოედანზე. იგი პარტიულტარებმა გაანათეს, მოედნის უკელა მხრიდან ისმოდა შემაბილები: „აჟაი...“ „გაუმარჯოს ლენინს!“, „გაუმარჯოს რევოლუციის ბელაჟს!“ ზეცისკენ ტყორცნიდნენ ქუდებს, ფრიალებდნენ პარტიულტარებით, გაშუქებული წითელი დროშები და პლაკატები. უჩვეულო საყვებელთა აღმართნა იყო, უკელას სერდა დაენახა თვისი საყვარელი ბელაჟი და მას წავლბებოდა, მოესმინა მისთვის, მის სახელს უკავშირებდნენ ისინი რევოლუციის ბედს, მთელ თავიანთ მისწრაფებებსა და აზრებს.

შემხედრთა მქუხარე ტაშის გრაღლსა და მისაღმებათა შემაბილებში ლენინი ავიდა ქვეშოსანზე, და მუშებს, ქარისკაცებს და მატროსებს მიმართა მხრავადი ისტორიული მოწოდებით — ებრძოლათ ახალი, სოციალისტური რევოლუციისათვის, საბჭოთა ბელისუფლებისათვის.

ამ ქავენისანთვე ვ. ი. ლენინი გაემართა ქშესინსკის სახლისაკენ, სადაც მოთავსებული იყო მოღმევეკური პარტიის ცენტრალური და პეტროვსკის კომიტეტები. გზაზე ვლადიმერ ილას ძემ, რომელიც ქავენისანზე იდგა, რამდენჯერმე მიმართა სიტყვით მუშებსა და ქარისკაცებს, რომლებიც მას მოაცილებდნენ, დაახლოებით ორ საათს გრძელდებოდა ბელაჟის ეს ტრიუმიფალური გზა.

საინტერესოა ამ ქავენისანი ავტომობილის ბედი.

ეს საქვეყნოდ ცნობილი ქავენისანი ავტომობილი მონაწილეობდა 1917 წლის მნიშვნელოვან აშხებში, ორი დღის განმავლობაში იგი იდგა საპატოო ვაჭრე კვესინსკის სახლში. თან, შემდეგ იგი ხელთ ავიდა დროებითი მთავრობის სამხედრო წაწილმა, მაგრამ წითელგვარდიელებმა დაატოვებინეს. 1917 წლის აგვისტოში პეტროვსკის მუშათა წითელი გვარდიის ერთ-ერთმა რაზმმა, რომელიც კორნელოვის ამბოხების საღვთიდაცოდ მიდიოდა, თან წაიყვანა ქავენისანი ავტომობილი, მას შემდეგ იგი იშუოებოდა პეტროვსკის მხარის მუშათა და ქარისკაცთა დეპუტატების რაიონული საბჭოს განკარგულებაში, რომელსაც პეტროვსკი კიდევ სამი სხვა ქავენისანი მანქანა: „ბრიტანია“, „ოლდეი“ და „სევატოსლავი“.

როცა წითელგვარდიული რაზმები სმოლნის დასაცავად წავიდნენ, მათ განკარგულებაში უკვე მ ქავენისანი ავტომობილი იყო. მათ შორის ეს ისტორიული ქავენისანი ავტომობილი, რომლის ქავენსზე მტკი სადგებივო გამოყვანილი იყო „კაპიტალის მტერი“.

„კაპიტალის მტერი“ მონაწილეობა მიიღო

იერიში ზამთრის სასახლეზე, იუნერთა კონტრევალუტაურ ამბოხებათა ჩახშობაში, იუდენიჩის წინააღმდეგ ბრძოლაში 1919 წელს.

სმოლნის დამცველმა საშვედრო ნაწილმა, რომელზეც იყო მიწერილი ეს ჭავჭავიანი ავტომატილი, იგი პეტრე-პავლეს სიმბერს გაასცა.

ამის შემდეგ სამოქალაქო ომის ქატიცხლში გაუღილი ამ ჭავჭავიანი ავტომატილის კვალი დაიკარგა.

1927 წელს, ფინეთის სადგურთან იმ ისტორიულ ღამიდან ათი წლის გასვლის შემდეგ, პეტროგრადის საბჭოს აღმასკომთან არსებული ავტოსაჭაფნო, სატყუპიფრევეს და სამოტოციკლო რაზმის უფროსი მეთაური თედორე ანტონის ძე ბიკოვი ერთ-ერთ კრებაზე მოყვა იმ დღეების ამბებს და აქ რომელიღაც მსმელმა იკითხა: „სად იმყოფება ახლა ეს ჭავჭავიანი ავტომატილი?“.

მუზეუმებში ჭავჭავიანი მანქანა არ აღმოჩნდა, დაიწყო ძებნა. მოეწყო წითელგვარდის ღერბის, ფინეთის სადგურზე ლენინთან შეხვედრის მონაწილეთა მოგონებათა საღამოები, გასინჯეს ჭავჭავიანი ავტომატილები, მაგრამ ამაოდ, ძებნა უნაყოფო გამოდგა.

...დაი დადგა სასიხარულო დღე. 1939 წლის იანვრის ბოლოს ვ. ი. ლენინის მუზეუმის ლენინგრადის ფილიალს ლენინგრადის სახელმწიფო ოლქის ფონდების განყოფილებიდან აღწოპბეს, რომ თავდაცვა-აფაიქიის ზანკში, რომელიც მდებარეობს ლენინგრადთან ახლოს, სოს. ნოკვაში, მოქმედებულ ტექნიკაში, რომელიც გამოიწვლი იყო ჭარბად, აღმოჩნდა „ოტანის“ სისტემის ჭავჭავიანი ავტომატილი. ყველა ნიშნის მიხედვით ეს ის ჭავჭავიანია, რომელსაც ეძებენ.

შეკითხვის შემდეგ ჭავჭავიანი ჩამოიტანეს ვ. ი. ლენინის მუზეუმის ფილიალში და 1940 წლის 20 იანვარს მოათესეს სპეციალურ კვარცხლბეზე, კვარცხლბეცის წინა ნაწილზე ოქროს ასოებით ამოკვეთილია სიტყვები: „1917 წლის 8(16) აპრილს ფინეთის ვაჭალოდან ამ ჭავჭავიანიდან გაიხმა ვ. ი. ლენინის მოწოდება: „გაუმარჯოს სოციალისტურ რევოლუციას!“

1940 წლის 22 იანვარს სახეიშო ვითარებაში ხალხმრავალ მიტინგზე ოფიციალურად გაიხსნა ლენინური ჭავჭავიანი საუოცებლო დათვალიერებისათვის.

სამამულო ომის დროს ლენინგრადელებმა ჭავჭავიანი კვარცხლბეკიდან მოხსნეს და მოათესეს მუზეუმის ვარაუში, რომელსაც ვარაუტის კედლები აქვს. კარება საშიდოდ ამოქოლეს ავტობობით და ქვიშიანი ტაშრებით. ომის დამთავრების შემდეგ, 1945 წელს, ლენინური ჭავჭავიანი კვლავ ძველ ადგილზე გამოიტანეს.

— „გაუმარჯოს სოციალისტურ რევოლუციას!“. ეს ისტორიული სიტყვები ამოკეთი-

ლია ბრინჯაოს პიედესტალზე, რომელიც აღმართულია ფინეთის სადგურზე ამ შენეებრის სამახსოვროდ. სკულპტორის იარაღმა დიდი ზედადი გამოაქანდაკა ჭავჭავიანიდან სიტყვის წარმოთქმის დროს, ზუსტად იმ პოზიში — ზედაწეული, ცოტა წინ გადახრილი, როგორიც იგი ახლათ პატერის მუშებს.

ამ ისტორიული მოვლენის სახსოვრად იმ ადგილის ახლოს, სადაც ვლადიმერ ილიას ძემ სიტყვა წარმოთქვა, აღიშართა ძეგლი. ძეგლის სამირკველის ჩაყრისაღმი მიმდენილი მიტინგი გაიშართა 1924 წლის 16 აპრილს, ემიგრაციიდან პეტროგრადში ლენინის დაბრუნებისა და ჭავჭავიანიდან მის მიერ წარმოთქმული სიტყვის მუშეად წლისთავზე.

ძეგლი გაიხსნა 1926 წლის 7 ნოემბერს, დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მეცხრე წლისთავზე. ზედადის ძეგლი ჩამოახსნეს ბრინჯაოსაგან.

როცა ფაშისტური გერმანია ვერაგულად თავს დაესხა ჩვენს ქვეყანას, ხოლო ლენინის ქალაქი ბლკადაში აღმოჩნდა და სისტემატურ დაბომბვას და საარტილერიო ცეცხლის დარტყმებს განიცდიდა, ყველა ღონისძიება იქნა მიღებული ძეგლის დასაცავად. 1945 წელს ის გადატანილი იქნა ნევისთან ახლოს და დაიდგა ახალი მოედნის ცენტრში, მოედნისა, რომელსაც უკვდავს ლენინის სახელი ეწოდა.

ზედადის ძეგლთან და ისტორიულ მანქანასთან, რომელიც დაკავშირებულია დიდი ლენინის სახელთან, უფროსების ხალხმრავლობა, მოაქვთ ცოცხალი ყვავილები და აქობენ მათ.

* * *

ლენინგრადში, ფინეთის ვაჭალოში, სპეციალურ პავილიონში, მოთავსებულია თავისებური ისტორიული რელიკვია, რომელიც დაკავშირებულია დიდი ლენინის უკვდავ სახელთან...

აქ უოცელდღიურად ახობით აღმზანა მოდის.

იგი აქ დაუწებებულია სამარადისოდ ლენინის ხსენისათვის. ენაა ორთქლმავალი № 298. მემანქანის ჩიხურთან ფინურ და რუსულ ენაზე აწერია: „მ. მ. 1957. ფინეთის მთავრობამ ეს ორთქლმავალი არქა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის მთავრობას იმ მოგზაურობათა ხსენისათვის, რაც ვ. ი. ლენინმა მათ მოახდინა ფინეთის ტერიტორიაზე მძიმე პირობებში“.

რა ამადღებებელი მოვლენებია დაკავშირებული ამ ძვირფას ლენინურ ძეგლთან!

ამ ორთქლმავალი ფინელმა რკინაგზელებმა 1917 წლის აგვისტოში ზედადი გადაიყანეს სადგურ რაზილიდან ფინეთში, ხოლო შემდეგ იმავე წლის ოქტომბერში ილიჩი ჩამოიყვანეს ფინეთიდან რევოლუციურ პეტროგრადში.

ისტორიის ლენინგრადული ფურცლები გვა-

ხსენებს დაუფინწერ სანტერესო ამბებს.

7 ივლისს კერძოების მთავრობამ გასცა განკარგულება ვ. ი. ლენინის დაპატიმრების შესახებ. პაროკაიული განცხადებების, ცილის-მწამებლური ჭორებისა და თავხედური მანტა-ვის შეოხებით კონტრრევოლუცია ცდილობდა პარტიის ბელადი ფორმალურად გამოეწვია სა-სამართლოზე. სინამდვილეში კი მიზნად ისა-ხავდა მის ფიზიკურად განადგურებას.

იმავე დღეს მე-10 რევოლუციური კურანზე შედგა ვ. ი. ლენინის თათბირი თანამებრძოლ-თა ჩაუფთან, რომელმაც აუკრძალა ლენინს სასამართლოში გამოცხადება და დაავალა დარ-ჩენილიყო იატაკქვეშ, დამალულიყო უფრო უშიშრო ადგილას.

ამ მიზნით პარტიის ცენტრალურმა კომიტე-ტმა გადაწყვიტა ბელადი დაემადა სადგურ რა-ზლივში, პეტროგრადიდან 30 კილომეტრის დაშორებით, სესტრორეცკის ქარხნის მუშის ბოლშევიკ ნ. ა. ეშელანოვის ბინაზე, საიდან-ც საჭიროების შემთხვევაში ფინეთში გადა-სვლა შეიძლებოდა.

ლენინი ეშელანოვის თანხლებით 10 ივლისს დილაიდან ჩავიდა რაზლივში... აგვისტოში ლენინის უფროსი ქონში უსაფრთხო აღარ იყო. თიბვა მთავრდებოდა და მთიბვლის სახით დაიშვა სულ უფრო ძნელდებოდა. დაიწყო ნოტიო და ცივი დამებობა, ამასთან დროებითი მთავრობის შექმნები გულდასმით ზედრავდ-ნენ პეტროგრადის გაჩენებებს.

პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო გადაწყვეტილება, ვლადიმერ ილიას ძე ფინეთ-ში გადაეყვანა. 1 აგვისტოს, დამით, პარკით შენიღბული ლენინი ნ. ე. ეშელანოვის, ე. ა. რაბინს და ა. ვ. შოტმანის თანხლებით ტბა რა-ზლივს რაიონიდან ფეხით გაემართა სადგუ-რისაკენ.

დაბრუნდნად ადგილზე ისინი უცდიდნენ ორთ-ქლმავლის მოსვლას, რომელიც ვარკის მხედ-ვით სადგურ უდგენიათ ერთი წუთით იდგა. გადაწყვეტილი იყო, რომ ლენინის გამცილებ-ლები მოთავსებულიყვნენ სხვა ვაკონებში, ლე-ნინი იდგა ჩაბნელებულ ადგილზე. მისი ერთი გამცილებელი იდგა გაღასაგდელთან და პა-პარკის ეწეოდა, მეორე კი მივიდა ფარკთან და თავს ისე იჭერდა, თითქმის გაზრტის კითხ-ვებზეა. აქ მისი ორთქლმავლის შემხანაწიანთ-ვის ეს ნიშნავდა, რომ უშუალოდ წესრიგშია.

როგორც კი მატარებელი გაჩერდა, ვლადი-მერ ილიას ძე დაუფრუწებლად ავალა ორთქლ-მავლის ქაბურჭი, ხოლო ცეცხლფარქშია მას ადგილი გაუთავისუფლდა და პირველ ვაკონში რაბინს გვერდით მოთავსდა.

გათვალსწინებული იყო, რომ ბელოსტრო-ვში წულობით მოამარაგებდნენ ორთქლმავლის, წყლისა წერტი ვოგზლიდან მომორებით იყო. ამჭერად ბაქანზე განსაუფრებით ბევრი პო-

ლიციელი და ოუნკრი ირეოდა. შემანქანებს რომ შეეჩინა, სასწრაფოდ მოხსნა ორთქლმავ-ლი შემაღდენლობას. გავიდა წერტიდან და აუჩქარებლად დაიწყო წულის აღება, ამას ჯე-თებდა ისეთი ვარაუდით, რომ მატარებელთან დაბრუნებულყო მისი გასვლის უთანასწოლ წულის, შესამდე ზარისას, და როგორც კი მისი სხა გაისმა, მუის მიავორა ორთქლმავალი შე-მაღდენლობასთან, გადაბა ისინი, მისცა მკვეთ-რი სიგნალი და დაიძრა. რამდენიმე წულის შემდეგ ილიას სარდლის იქითა მხარეს — ფი-ნეთში იყო...

შემდეგ ტყის ყრუ გზით ჩავიდა სოფელ იალაქაში და დასახლდა საუკუნაოში, რომელიც მიმდებარე იყო ფინელი მუშის პ. გ. პარ-ვიანინის საცხოვრებელ სახლზე. ილიამა ამ-ქობინა მოთავსებულიყო საუკუნაოში, რათა არ შეეცინოთ მისი სახლის უფროსის ოჯახი და შეუფრებელი მუშაობის უფლება მქონოდა. იალაქაში ვლადიმერ ილიას ძე ცხოვრობდა კონსტანტინე პეტრის ძე ფანკოვის სახელით.

აქ ლენინმა რამდენიმე დღე დაჰყო. შემდეგ ფინელი პასტორის გრამისა და კოსტუმში გადა-ვიდა მელსინგფორსში.

პეტროგრადთან უფრო ახლოს რომ ყოფი-ლიყო და უფრო ომერატული კავშირი მქო-ნოდა ცენტრალურ კომიტეტთან, 17 სექტემ-ბერს ლენინი ვიბორგს წავიდა. რევოლუციუ-რი კრიზისის გაღრმავების ვითარებაში სულ უფრო მწვავედ იგრძნობოდა შეიარაღებული აჯანყების მოსამზადებლად პარტიის საქმიანო-ბისადმი ლენინის პარადი ხელმძღვანელობის საქმიანობა.

მ ოქტომბრის პარტიის ცენტრალურმა კომი-ტეტმა მიიღო გადაწყვეტილება: „...წინადადებ-მა მიეცეს ილიას ჩამოვიდეს პეტრში რათა შეეცინოს მუდმივი და მჭიდრო კავშირის შესა-ძლებლობა“. 7 ოქტომბრის ვ. ი. ლენინმა რა-ბინს თანხლებით დაბრუნა ვიბორგი.

შენიღებიათვის ლენინი და რაბინა ლაპარაკო-ბდნენ ფიურს ენაზე. თუშეა ლაპარაკობდა მარტო რაბინა, ხოლო ლენინი, რომელმაც ფი-ნური ენა არ იცოდა, იშვიათად ეხმარებოდა თანამოსაუბრეს ორად-ორი სიტყვით „იო“ და „იო“, რას ნიშნავდა „ილიას“ და „რაბინ-ს. ზოგ-ჯერ უსახუბრება უადგილოდ: „სადაც საჭირო იყო „იო“ ვლადიმერ ილიას ძე ამბობდა „იო“, და პირიქით, მაგრამ ამ უცნაური საუბრისათ-ვის არავის მოუცევია უფრადლება. ლენინი და რაბინა მშვიდობიანად ჩამოვიდნენ რუსეთ-ფინეთის საზღვარზე, სადგურ რაიკოლზე.

აქ ისინი ჩამოვიდნენ მატარებლიდან და გაემართნენ სათადარიგო რკინიგზის სახესაყენ. ლენინმა და რაბინა იცოდნენ, რომ იქ, სადგუ-რიდან კილომეტრანახევარზე იდგა სწორედ ის № 233 ორთქლმავალი, რომლითაც ლენინი, ცეცხლფარქის სახით, 1917 წლის აგვისტოში

ფინეთში გაემგზავრა. მას მართავდა ისევ ის შემანქანე ძალავე, რომელმაც მაშინ წააყვანა ორთქლმავალი ვლადიმერ ილიას ძე და გააღიყვანა რუსეთ-ფინეთის საზღვარზე.

სათადარიგო ხაზზე იალავა ორთქლმავალზე შემოს ტვირთად, მასთან მივიდა რახია, ვლადიმერ ილიას ძე კი მილიადენში მახლობლად მიიქალა ბურქებში. მალე რახია დაბრუნდა და აცნობა ვ. ი. ლენინს, რომ ორთქლმავალს ვიღაც უთვალთვალებს და, რომ თანახმად იალავას რჩევისა, ნაჭირთა ჯაფაუცენებზე წახვლა უკან, სადგურის მიმართულებით, იალავა ბიბრდებოდა, რომ მათ დაეწყოლა, ისინი კი შემდეგ რბილად შეაბრუნდნენ ორთქლმავალს.

მართლაც, რამდენიმე წუთის შემდეგ გამოინდა სწრაფად მომავალი ორთქლმავალი, მგზავრებთან მოახლოებისას ის გაჩერდა; როგორც კი ლენინი და რახია ორთქლმავალზე აღიდგნენ, ისევ დაიჭრა და მოადგა ვაგონების გარეშე შემადგენლობას. მატარებელი წავიდა პეტერბურგის მიმართულებით. ლენინი და რახია ორთქლმავალზე, რახია კი ერთ-ერთ ვაგონში გადაბარგდა.

გვიან ღამით მატარებელი ჩავიდა გარეუბნის სადგურ უდელნიკაში. აქ ლენინი და რახია გამოემშვიდობნენ იალავას. ფრთხილად, ისე, რომ გარშეუთა ყურადღება არ მიექციათ, მათ შემოფარეს სადგურის სენობის კუთხეს, გავიდნენ ვიბორგის გზატკეცილზე და გაემართნენ სერდოხოვლის ქუჩისაკენ. პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დაჯავრებით ეს არაღიგა-ღური ბიწა ვლადიმერ ილიას ძისათვის მოამზადა ნ. კ. კრუპსკიამ, ბიწის დამამზადისი იყო ბოლშევიკი მარგარიტა ვახილის ასული ფოფონოვა. პეტროგრადის საბჭოს დეპუტატი, რომელიც მაშინ ნ. კ. კრუპსკისათან ერთად ვიბორგის მხარეში შემოიბდა, ეს იყო ვ. ი. ლენინის უკანასკნელი არაღიგადღური ბიწა. ის აქ ცხოვრობდა და შემოიბდა იატაკქვეშეთიდან გამოსვლამდე, 1917 წლის 24 ოქტომბრამდე. ასე ჩამოიყვანა № 293-მა ორთქლმავალმა ფინეთიდან პეტროგრადში დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციის წინააღმდეგ რევოლუციის დიდი ბედად.

№ 293 ორთქლმავალი აგებული იყო 1900 წელს ამერიკის შეერთებულ შტატებში და დადიოდა ფინეთის რკინიგზაზე როგორც რევოლუციამდე წლებში, ისე დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების

პირველ ხანებში. ფინეთის სახაზრო რკინიგზაზე სამგზავრო ორთქლმავლები მძიმე ტვირთი იყო გატყვევლ ბრიგადზე. № 293 ორთქლმავალი შემანქანე გ. ვ. იალავას გაშვებლობაში იყო. ორთქლმავალზე ის შემანქანელ მუშაობდა 1918 წლამდე. შემდეგ ლოკომოტივი სხვა შემანქანეს გადასცეს, მაგრამ მალე კატასტროფა განიცადა, მოხსნეს ზაინდანი და გაგზავნეს ორთქლმავლების სასაფლაოზე, რომელიც ფინეთის ვაგონის სატვირთო სადგურთან მდებარეობდა. აქ ის რამდენიმე თვეს იდგა, და მხოლოდ 1920 წელს შეეხო მას მეშინ მშრუნეული და მარჯვე ხელი.

ეს მოხდა წმინდა ელთარებაში: მოსკოვ-უზანის რკინიგზის ხაზის რკინიგზელთა მავალითაშენებ პეტროგრად-ფინეთის ოქტომბრის რკინიგზის ხაზის ოობმა შემანქანელ გამოაცადეს კომუნისტური წაბათობა ორთქლმავლის შენაყრებლად. ფინეთის ვაგონის სატვირთო სადგურის ორთქლმავალთა სასაფლაოზე იცა.

მდე ნახევრად დამსხვრეული ლოკომოტივი იყო. ერთ-ერთმა შემანქანელმა გაიხსენა № 293 ორთქლმავალი, შემანქანებმა ივალდებულეს ორთქლმავალი შეეყრებინათ 1920 წლის 1 მაისისათვის და პირნათლად შეასრულეს ნაკისრი ვალდებულება.

1920 წლის 1 მაისიდან ორთქლმავალმა ფინეთის ვაგონიდან ქალაქარეთ გაიყვანა დამსხვრეული პატარულები. ამ დღიდან № 293 ორთქლმავალს კვლავ გადამუდგა სამგზავრო მატარებლები.

1924 წელს, ფინური სერვისი სხვა ორთქლმავლებთან ერთად, იგი საბჭოთა მთავრობამ გადასცა ფინეთს, სადაც კიდევ მრავალ წელს ეწეოდა შრომის ებას. 28 წლის მანძილზე არავითარი ცნობა არ ყოფილა ამ ღიგენდარულ ლოკომოტივზე. მხოლოდ 1947 წელს გახდა შესაძლებელი მისი მიგნება.

და 1957 წლის 20 ივნისს № 293 ორთქლმავალი შემოვიდა ლენინგრადის ფინეთის ვაგონზე. მის შესახებარად აქ ათასობით ადამიანი შეკრებილყო. საზეიმო მარშის ხმაზე ორთქლმავალი გაჩერდა ბაქანთან. აქვე მოეწყო მონიგა, საზეიმო ყოთარებაში ღრმა მღელვარებით მიიღეს ლენინგრადელებმა ეს ჭვირფასი რელიქვია. აქაც ყოველთვის ხალხმრავლობაა, ადამიანები დიდი ინტერესით ათვალიერებენ ამ ისტორიულ ორთქლმავალს.

წიგნები მუშავდება

მადლი „დედაენისა“

პირველი საანბანო წიგნი საქართველოში მეტყვამეტე საუკუნის დასაწყისში დაიბეჭდა და, იმ დროიდან მოყოლებული, ბევრ გამორჩეულ ქართველ მამულმწეილს მიუღია მონაწილეობა ამ დიდსა და საპატიო საქმეში. ამ მხრივ იაკობ გოგებაშვილის უშუალო წინამორბედები იყვნენ პლატონ იოსელიანი, ივანე კერესელიძე, პეტრე უმაკაშვილი და სხვები, რომელთა სახელმძღვანელოებთანაც ისწავლებოდა ქართული წერა-კითხვა მე-19 საუკუნის 40-50-იან წლებში და 60-იანი წლების პირველ ნახევარში.

და აი, 1865 წელს პირველად დაიბეჭდა „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი მოსწავლეობის“, რომელსაც სათაურის ქვეშ მოყვანილხულია ეწერა ავტორის ინიციალები — ი. გ. იაკობ გოგებაშვილი ამ დროს 25 წლის ახალგაზრდა პედაგოგი იყო. ეს წიგნი ბევრად სწრაფად ქართული ანბანის აღრიცხულ სახელმძღვანელოებს, მაგრამ მაინც ეს ჭერ კიდევ არ იყო უკმაფო „დედაენა“, რომელმაც თეროშეტი წელს შეშდეგ ამოაშუქა თავისი დურწთვალა ითი და ღრმად გაიფა ფეხები უოველი ქართულის გულისში.

უკვე ასი წელია, რაც ი. გოგებაშვილის „დედაენა“ გზას უნათებს ქართულ კაცს, შემეფეს იგი მშობლიური ენის წილში, აწადებს ცოდნის წყაროს. ამ წიგნით გაიცეფთეს პირველი ანბანი ჭერ ზეენმა პეფერებში და პაენმა, მერე — მამებმა მერე — თეთონ ზეენ, ახლა კიდევ ნეენი შეფლები და შეფიშვილებიც ამავე წიგნით აღებენ პირველად სკოლის კარებს... და ვინ იცის, კიდევ რამდენ ზანს გაგ-

რძელდება ასე, რამდენ თაობას გასწვდება ამ წიგნის მადლი!

ასი წელი უოველი წიგნისთვის და მეტადრე სახელმძღვანელოსთვის ფრად საპატიო ახაკია, რადგან სახელმძღვანელო მთ უფრო მადე ბერდება, რაც უფრო სწრაფად მიღის წინ ცხოვრება. ამიტომ სახელმძღვანელო მუდმივ განახლებასა და გაუმჯობესებას მოითხოვს. თვითონ იაკობიც ასე განუწყვეტლავ ზეეწდა და აუმჯობესებდა თავის „დედაენას“. იაკობის შემდეგაც, ზუნებრივად, ამ წიგნში ბევრი ცვლილება მოხდა და კვლავაც მოხდება. მაგრამ უცვლელია მისი აგების შეცნეირული პრინციპი, ასეთი სწავლების თანმიმდევრობა, სწავლების მეთოდია. მოკლედ რომ ვთქვათ, უცვლელია იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოს სული და გული.

იაკობ გოგებაშვილმა პირველმა მოაგრო ამ წიგნისათვის ზედგამოჭრილ სახელწოდებას — „დედაენას“, რომელიც დედამინის, დედაბოძის, დედაქალაქის და სხვა ამგვარი სიტყვების ანალოგიით არის შედგენილი და ერთ სიტყვად კონაეს ორ ყველაზე ახლობელ ცნებას.

იაკობ გოგებაშვილმა პირველმა მოაგრო იმ ორ პატარა ასოს, რომელთა გადისმ-გადმოსმაც მთელ ფრანკს ქმნის და ბავშვს ერთბაშად აგრძნობინებს, თუ რა ჭადოსნურ სიმყაროში შექვაეს იგი მშობლიურ ანბანს.

დღეს ზეენ ისე შეგვეფული ვართ ამ „აი იას“, რომ მისი მიგნება შენაძლოა დიდ რამედ არც მოგვეწევნოს, მთ უფრო, რომ „დედაენის“ ავტორის სახელიც სწორედ ამ ორი ასოთი იწყება. მაგრამ ეს ისეთი რამ გახლავთ, რომლის მიგნებას ნათელმხილველი თვა-

ლი სკირდებო და რომელიც მხოლოდ აღმოჩენის შემდეგ ჩანს მარტივად. „ეინ იცის, მაშინ, როცა იაკობმა ეს საიდუმლოდ მოკვეთილი სახელის დასაწერად ია იაკობი, გული როგორ აუკანადადგო ეინ იცის, რა ღვაწდებრივი მღვდლვარდებით შევარდა ეს, როცა გონება თითქმის ერთბაშად გაეხსნა და ეს პაწია ინი და ანი ორი მშვიდებით, თუ ქოთნის ტარის ნატყუბივით თავდაპირველად ასე ეღერადალ რომ დააბაგა, დააბაგა და უცებ ია წამოუფრუნდა. მეტე მას ჯერდით შებრუნებული იგივე სიტყვა მჭურბვდ მოუყვდა და ზომ უყვლინ გვჭერა, რომ სინაჟულით წამოიძახა: — ია იაკობ!“

იაკობ გოგებაშვილმა პირველმა შემოიღო და დაწერა წერა-კითხვის სწავლება ქართულ ენაზე ანალოგიურ-სინთეზური მეთოდით, როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, ეს ღვაწდი პირველად აღვიღს ავსტრეებს მას ქართული წერა-კითხვის სწავლების მეთოდის ინტერპრეტაციას.

იაკობმა ასო-ბეგრათა სწავლების თანმიმდევრობა ასოთა მოხაზულობის სიმარტივე-სირთულეს დაუქვემდებარა და ამით დიდად გააღვიძლა მათი სწავლება.

იაკობმა „დემოკრატის“ მისცა ენციკლოპედიური ხასიათი, რათა ამ წიგნით ქართველ ბავშვს მარტო წერა-კითხვა კი არ ესწავლა, არამედ სამშობლოს ბუნებასა და ისტორიასაც გაეცნობოდა, ხალხის ყოფიასაც დაჰკვირვებოდა, გულმართად, პატრიოსანი, ცაცთმომყვარ გაზრდილიყო.

გამოდებით ზრუნავდა იაკობი თავისი პირმშოს გარეგნულ შოხსა და ღაზათზეც მის დასურათებაზე, შრიფტზე, ქაღალდის ხარისზე. გოგებაშვილის შრიფტი დღესაც ერთ-ერთი საუკეთესოა ქართულ შრიფტებს შორის.

დიდი პედაგოგი ზრუნავდა იმაზეც, რომ მისი სახელმძღვანელო იაფი და უფასოსათვის ხელმისაწვდომი ყოფილყო, რამდენიმე ასეთე ცალს კი იგი ხრულიად უსასყიდლოდ უგზავნიდა ღარიბ მოწაფეებს.

მეგრამ ყოველივე ეს, ჩვენი აზრით, მაინც არ არის მთავარი. იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების და კერძოდ „დემოკრატის“ უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი ღირსება მათი ენაა. იაკობს ეყუთვის პირველი და ახალ ქართულ სალიტერატურო ენაზე სახელმძღვანელოების შექმნის საქმეში. ეს მისი გამსაჯოტრებით მნიშვნელოვანი დამსახურებაა, რადგან იმ დროს ახალი სალიტერატურო ქართული ჟღერ კიდევ ჩამოყალიბების პრაცესში იყო და იაკობის სახელმძღვანელოებში დიდად შეუწყვეს ხელი ამ პრაცესს.

თვითონ იაკობ გოგებაშვილი აღნიშნავდა „ბუნების კარის“ პირველი გამოცემის წინასიტყვაობაში 1868 წელს: „ქართული ენა ჯერ თავის კალაპოტში არ არის ჩავარდნილი და

გრამატიკული ფორმები დამდგარნი (ე.ე. დამდგენილნი) არ არიან“. იმავე წინასიტყვაობაში ავტორი წერდა: „ჩვენ ძველისმოყვარე პირებს ამ წიგნის ენა, რასაკვირველია, არ მოეწონებათ. ესენი სხვა წიგნით აფასებენ ენის ღირსებასა; რამდენიც ენა ძველი და გაუგებარია, იმდენი უფრო ღირსი მოწიწებით უყურებენ. საცინელი ის არის, რომ ეს ახალი ენის მხოლოდ პირები თვითონვე ცხოვრებაში ამ ენას გულარეობენ და ზმარობენ და ღაბაღაბი მისი სიმენა სრულიად არ ენათობებო; მაგრამ, ნახევან თუ არა ამ ცოცხალ ენას წიგნში, მაშინვე თავწივდ ცეცხლს გადაურბან: „ქაღალდი, მოიხზარა და დაიღუბა ჩვენი ენა“, გაიძახიან ხშირათა. „უწინდელი კეთილშობილი ენის მაგივრად ახლა ტუტური უბრალო ყმა შემოიღეს, რომელიც მუშას და ფილოსოფოსს ერთი სიადვილით ესმით. მეტი ენის მოხბრა კიდევ ვინდათ!“ მაგრამ ვისაც გონება დახშული არ არის, იმას ამგვარი სჭა სიტყვათაც არ ეყოფა“.

იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებში, განსაკუთრებით „დემოკრატში“, ისეთივე რთული შესაბამისი ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბების, გავრცელებისა და დამკვიდრების საქმეში, როგორიც ილიასა და აკაკის პრეწიწავლე თხზულებებში. იაკობი მხარში ედგა ჩვენი ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლის მებრძოლებს თავისი თეორიული და პუბლიცისტური წერილებითაც, რომლებითაც იგი შეუპოვრად იყავდა ქართულ ენას, იყავდა მის ღირსებას, იყავდა ქართული ენის სწავლებისა და ქართულ ენაზე სწავლების უფლებას. ყოველივე ამის გამო მან საბატო ადგილი დამკვიდრა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ფუძემდებელთა შორის.

იაკობ გოგებაშვილი თავაშობდებით ებრაელთა მეფის რუსეთის შაჰაზმელ მოხელეებს და მათ დამკვირებს, რომელთაც სურდათ გაეთქათ ქართული ხალხი და ამ მიზნით ცალ-ცალკე ხალხებზე აცხადებდნენ თუშ-ფშავ-ხევსურებს, რაჭველებს, იმერლებს, მეგრელებსა თუ სხვანებს. აქედან გამომდინარე, ისინი ნაციონალურ უმცირესობად აცხადებდნენ ქართველებს თავიანთ სამშობლოში და მშობლიურ ენაზე განათლების უფლებას ართმევდნენ ხალხს. აქ ერთხანს მაღაწიო კიდეც იმას, რომ ქართულ ენაზე სწავლება აკრძალეს სამეგრელოსა და სვანეთის სკოლებში. ქართულ მამულიშვილებს მცირე ზრდადა რთი დახტრათ ამგვარი ეთარების შესაცვლილად და საქმის წადმა შემოსაბრუნებლად. იაკობი ამ ბრძოლაში მოწინავე ხაზე ედგა. — მან წერილების მთელი სერია უძღვნა აღნიშნულ საკითხს, ამავე დროს სახელმძღვანელოებშიც გაატარა ის აზრი, რომ ყველა ქართველი ტომი ერთ ეროვნულ ორგა-

ნაშვს შეადგენს და დედაცა უყვალს საერთო აქვს.

„ყოველ ერს, — წერდა დიდი პედაგოგი, — აქვს მთავარი ენა, რომელიც საერთო საუნებს შეადგენს ამ ერის ყველა ნაწილისათვის და იწოდება მის დედაენად, და თემური ენა, რომელიც იმპარტობის კეთილგონიერებაში ახელი დანიშნულება მისცა: ყველა სკოლაში სწავლება მოწყობილია დედაენად და ადგილობრივ ენაზე, რომელიც სწავლებას უწყობს და ადგილობრივ კიდეებს სწავლებას უწყობს და განსამარტებლად იმ საერთო სიტყვებისა, რომელიც ადგილობრივ ბავშვებს კარგად არ ესმით. ამ სახით ეფინება მთელ ხალხში დედაენის სრული ცოდნა და მასთან ერთად ერტყილება განათლება“¹. ასეთ დედაენად საქართველოს ყველა ენაზე უნდა იყოს დანიშნული მინიმალური საერთო-სახალხო ქართული ენა: „მწერლობაშიც იმის სწავლებას, ადმინისტრაციასაც და სამართალსაც. შინაურ მშრომრებსაც კი და სავაჭრო დავალებს ქართულად აწარმოებდნენ, ქართული ანბანით“².

რასაც იაკობ გოგებაშვილი სიტყვით ეუბნებოდა მკითხველს, საქმითაც იმასვე უძტყობდა: მისი სახელმძღვანელოები დაწერილი იყო საქართველოს ყველა ენის მესოცერტათვის გასაგებად ენით, მათში ყველა პოულობდა თავის ნაცნობ სამუაროს, თავისი მხარის ბუნებისა თუ უფოც-ტოვების აღწერას, მის სტორიულ სურათებს.

პირდაპირ საოცარია, როგორ მოაღწია ავტორმა ერთდროულად ენის ასეთ სისადავს, სიღრმესა და ხატოვანებას, როგორ ვახდა მის ხელში თვითონი სიტყვა ყველასთვის გასაგებად და ადვილად საშარო, უნდა ვეცნოდეს, რომ ეს ის დრო იყო, როცა ისეთი ძველი და საჭირო სიტყვაც კი, როგორცა ჭეჭილი, თურმე ბევრს არ ესმოდა ავი უსაყუდურა გოგებაშვილს ერთ-ერთმა რეცენზენტმა: ეს სიტყვა დასავლეთ საქართველოში არ იცნად და „დედაენაში“ რად იმხარო. „ნუთუ თვითონ ლექსი დღესათი ცხადად არა ჰყოფს, რომ ჭეჭილი ჰქვიან ახლად ამოხულებს მწვანე უანსა?“ — უსაყუდურა ამაზე ი. გოგებაშვილი. ლაპარაკი „დედაენაში“ დაბეჭდილ ლექსზე: „ნარადი, მწვანე ჭეჭილი, დაჟრდი, ვახდი უანსა“. მართლაც, ამ კონტექსტში ჭეჭილი არავითარი განმარტება აღარ სჭირდება და მისი მნიშვნელობა ლექსთან ერთად სამუდამოდ აღიბეჭდება ბავშვის მესოცერტაში. ძირითადად სწორედ ასეთ მოხდენად კონტექსტშია მოცემული ახალ-ახალი სიტყვები „დედაენაში“.

ზოგიერთებს „დედაენადან“ ამოსაღებად მიანდათ ისეთი სიტყვებიც, როგორცა გუთანი, გეში, თუთა, თალი, კნუტი, ნაჭი, ნაქუტი,

როგორცა, ტაძარი, ჩაქური, ცოცხალი წიწყა, მირაზი, ჭავანი და ბევრი სხვა. ამგვარი ვარიეტეტები საკადრისი პასუხი გასცა ამგვარ ვარიეტეტებსა და ვარიეტეტებს. მან კარგად იცოდა, რომელი სიტყვა როდის და რა სახით მოეწოდებინა მოსწავლისთვის და რომელი სიტყვის მხარისაგან შეეკავებინა თავი. ამ მხარე დამახასიათებელია მისი შემდეგი განცხადება: „რამდენიმე წლის წინათ დედაენის ანბანში, აქაც დასმარტებით, გამოცტოვით ყველა ის სიტყვა, რომელიც დასავლეთ საქართველოში არ იმარტებან, ატრეტე გამოცტოვით სურათები, რომელთაც იქ სხვა სახელი ჰქვია. ლოქო, რომელსაც იქაურად დღაც ეწოდება. ვერ გამოცტოვით მოლოდ სიტყვა „თითა“... იმის გამო, რომ აქ ყოველი შემდეგი სიტყვა, განსაღვილებლად კითხვის პარცესისა, უნდა იწვევოდეს იმ მარცვლით, რომლითაც თავდება წინა სიტყვა... შეიღება დასავლეთ საქართველოში ყველგან არ იცოდნენ, რომ თითა გრტელმარცვლოვან ურტდენს ჰქვიან, მაგრამ ამით არა წახდება რა... რაც შეეხება დედაენის მეორე ნაწილს, აქ ზევთ თვით ტექსტში, აკაცისე დანახვით, ამერს სიტყვებს ჯერდში ამოუყენეთ ამერი სინონიმები. მაგალითად, თილთაქვა ანუ ქვასაწი, ჩურჩხელა ანუ ჭანჭუხი, ლოქო ანუ დღაც, კორინტელი ანუ ბღღერი, ბაღღერი ანუ კედლისტილა, ბეკეა ანუ კოდალა და სხვანი“³.

ამ გზით, როგორც იაკობ შენაშნავს, „იმერი ბავშვებს სრული შეგნებით ითვებდნენ ამერი სინონიმებსა და ამერი მოსწავლენიც უნებლიედ სწავლობდნენ კითხვის დროს იმერი სინონიმებსა და ამ სახით ლექსიკონი სიტყვისა ირითე მხარეს უძიდებდნენ“.

ასეთი სინონიმური წყვილები „დედაენაში“ საკმაოდ სწორია: სადებდელი ანუ ხაში, ახალთესლი ანუ დეკა, ჭერის პური ანუ ჭინკილა, ნაქური ანუ ნაგულა, თეფში ანუ სინი, ლოკინი ანუ ქვეშაგებელი, საჭრეთელი ანუ სიტეკი, კოშში ანუ ბია, მეცხარა (ტრახანა), ჩილიკა-ჭილი (რეტაფელა, ჭეჭუნა), ცოცა (მარტინი), „ქოჩოჩი, რომელსაც ვურთულად კატარი ჰქვია“, „ამას ჰქვია ფორი, ზოგნი კი უღვანს ეძახიან“ და ა. შ.⁴

ამრიგად, იაკობ გოგებაშვილი სიტყვის მნიშვნელობის ნათესაყოფად კონტექსტთან ერთად სწორად მხარტავდა სინონიმებსაც. თუ საშეიშადმდებოდა, „დედაენაზე“ დართულ პატარა ლექსიკონსაც იშეუღებდა.

ასე ზრუნავდა ჩვენი დიდი პედაგოგი მოხდენილი და საჭირო სიტყვებისა და ტერმინების დასაცავად და გახატოვებლად, ქართული ენის ლექსიკური სიმდიდრის შენახარჩუნებლად. არანაღებ ზრუნავდა იგი გრამატიკულ ფორმათა მოქნილობაზე, ორთოგრაფიულ ნორმათა მოწესრიგებაზე, რასაც არსებითი

მნიშვნელობა აქვს ენის წინსვლა-განვითარებისათვის. ამ მხრივ იაკობი შეტყუვედ მისდევდა დიდო ილიას მიერ წამოყენებულ პრინციპს, რომ „ხალხია ენის კანონის დამდებნი და არა ანბანთ თეორეტიკოსი“.

იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებს ფესვები ღრმად აქვთ გადგმული ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. მათში უხვად არის შეტანილი ხალხური ლექსები, ზღაპრები, ანდაზები, გამოცანები, მარტო „დედაენაში“ ასაშლელ ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები და ორასამდე ანდაზა და ხალხური თქმა შედის. აქ ერთი გარემოება არის ხაზგასაშედი: იმ დროისათვის ქართული ფოლკლორის ნიმუშები მხოლოდ კანტაყუტად იყო ჩაწერილი და ი. გოგებაშვილს უხდებოდა მათი შეტრებაცა შეტრეცაც. „დედაენას“ ერთ-ერთ გამოცემაში ის თვითონვე აღნიშნავდა: „რაც შეეძება სახალხო ლექსებს, სამოკლავთ ცალში ათი ნაესესებია ბნ პეტრე უმიკაშვილის ლექსთა კრებულიდან, ექვსი ბნ სამსონ დონდაძის კრებულიდან, ექვსიც სხვა წყაროებიდან არის ამოღებული და ორმოცდაათამდე კი საკუთრივ ჩვენი შეტრებილია“.

ხალხური შემოქმედების ნიმუშებს იაკობი კრებდა უმათერესად თავის მშობლიურ კუთხეში — ქართლში, რომლის მკვადრთა მტკვერელებაც უფლაზე ახლოსაა სალიტერატურო ენასთან. მაგრამ ხალხში გაკონილ-ჩაწერილი მასალა მარცხ, რასაც ვერცხვით, უცვლელი სახით ვერ შევიდოდა „დედაენაში“. გამოწეილი პედაგოგი დიდო ტაქტიკა და წომიერების დაცვათ არჩედა ფოლკლორულ ნიმუშებს, როგორც ცვლიდა პედაგოგიური მიზნების შეხებასად, ტექსტს სვედა აგრეთვე ენობრივად, მაგრამ ისე კი, რომ მას ხალხური შეტყუველების სურნელი არ დაჰდებოდა. ანე შეტრეულმა და დაჰტრეულმა ფოლკლორულმა მასალამ, შეიძლება ითქვას, განსაზღვრა ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოს ენობრივი პროფილი, მაინცა მას გენიალური სისადავე, სიცხადე, მომხიბლობა.

მწერალთაგან „დედაენაში“ უფლაზე თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ახალ ქართული სალიტერატურო ენის ფუძემდებელთა — ილია ქავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის — შემოქმედების ნიმუშებს. მათ მხარს უმუშეენებს აგრეთვე რათელი ერისთავი, რომლის ენაც გამოარჩევა სისადავითა და ხალხობრით. ი. გოგებაშვილს ამ სახელთან მწერალთა თხუთმეულობის შეტყუენა ზოგიერთი ცვლილება, ნაკარნახევი პედაგოგიური თუ ლინგვისტური მოსაზრებებით.

ბუნებრივია, სახელმძღვანელოში უფლაზე მეტია თვითონ ავტორის მიერ დაწერილი, თარგმნილი ან გადმოკეთებული მასალა. მთელი ეს მასალა მას გულმოდგინედ აქვს ენობრი-

ვად დამუშავებული, დახვეწილი და გარკვეული ორთოგრაფიული ნორმების შესაბამისად გამართული.

მთლიანად სახელმძღვანელოში თავიდან ბოლომდე საკმაოდ თანამედერულად გატარებულია ერთგვაროვანი ორთოგრაფია. რითაც იგი დიდად უწყობდა სელს სალიტერატურო ენის ერთიანი ნორმების შემუშავებასა და დამკვიდრებას.

ჭრელ და ნორფეროვან ფორმებში გარკვევება და არჩევის გაკეთების დროს, სხევე როგორც გრამატიკის საკითხებზე თეორიული მსჯელობისას, იაკობ გოგებაშვილი ამდევანებს შესაბამის ენობრივ ადვოტს და საუფალოან განათლებას. ამის საილუსტრაციოდ სრავალი მაგალითის დასაბელება შეიძლება.

სახელდობრ, ვითარებითი ბრუნვის ნიშნად „დედაენაში“ დატულია -ბე, -დ (და არა -ბი, -დი), როგორც იმარება დასავლურ კოლონში და ზოგიერთი ცვლილება მის დაჰედრების სალიტერატურო ენაში). ამის თაობაზე თავისი მოსაზრება იაკობ გოგებაშვილმა თეორიულად დასაბუთა მ. ნასიძისთან კამათის დროს.

საერთოდ, ვითარებითი გვან იქნა ბრუნვად მიჩნეული ქართული ენის მკვლევართა მიერ (პირველობა ამ მხრივ მხარს ბრძის ეყუთენის), ადრინდელი ქართველი გრამატიკოსები კი ვითარებითის ფორმებს ზმნიშვლად თვლიდნენ და არა ცალკე ბრუნვად. ამ არს იცავდა მ. ნასიძეც. ი. გოგებაშვილმა ერთხელ კიდევ დამაჰერებლად ცხადყო, რომ ვითარებითი (ზოი ტერმინით — ცვლილებითი) ცალკე ბრუნვად და საბოლოოდ მიუჩინა მას ადვალთა ქართული ენის ბრუნვათა შორის. ამავე საკითხთან დაკავშირებით ჩვენმა დიდმა პედაგოგმა მოგვცა საზებითი სწორი ანალიზი -მდე, -მდი თანდებულთან ფორმებისა და პირველმა შენიშნა, რომ აღნიშნული თანდებლობით ვითარებითი ბრუნვის ფორმას ერთვს (ერუსალიმად-მდე—იერუსალიმამდე).

სხევე სწორად განსაზღვრა მან მოქმედებითი ბრუნვის რაობა და მოქმედებითის უთანდებულო და ურთ თანდებულობის ფორმებს შორის განსხვავება, ნაგენეტიკური მიცემების რაობა (მეზობლისას). წოდებითი ბრუნვის ნიშნის წარმოშედლობა და სხვა.

საბოლოო დასკვნა, რომელსაც აკეთებს ი. გოგებაშვილი ქართულ ენაში ბრუნვათა რაოდენობის შესახებ, ასეთია: „ქართულს ენას აქვს არა ოთხი ბრუნვა, როგორც ბრძანებს დიმიტრი ივანეს-ძე, არა ხუთი, როგორც ამტკიცებს პატ. ნასიძე, არამედ შეიდე, სახელდობრ: სახელობითი (პატარა კაცო), ნათესაობითი (პატარა კაცისა), მიცემითი (პატარა კაცსა), მოთხრობითი (პატარა კაცმა), მოქმედებითი (პატარა კაცით), ცვლილებითი (პატარა კა-

(ცალ) და წოდებითი (პატარა კაცო)“.

აღსანიშნავია, რომ ეს დასკვნა საცემით გამოხატეს მომღვეწო თაობის ქართველმა გრამატიკოსებმა (პ. კეცელიძემ, ა. ქუთათელაძემ, თ. ფორდანიამ, ს. ხუნდაძემ და სხვებმა) და შემოხსენებული შეიძლება ბრუნვა სწორედ ასეთივე თანამედვერობით შეიტანეს თავიანთ სახელმძღვანელოებში. ბრუნვები იყვნენ დღესაც ქართული ენის გრამატიკაში, თვითნებ სახელი შეეცალა ერთ მათგანს (ცვლილებებით) და მაგიერ დღეს იხმარება ცვლილებითი და რამდენადმე შეიცვალა მათი რაგო.

ი. გოგებაშვილი ხაზებით სწორად მოუთხოვბდა, რომ მ. ნახიძის შეცდომები ქართული ენის აგებულების სხვა ენათა უაღრესის მიხედვით განიხილეს შედეგი იყო, „ასეთივე დაბნევა, ასეთივე მარცხი მოვლას უყვალს, ვინც ქართული ენის შენობის შესწავლისათვის და გრამატიკის შედგენისათვის ქვეყნობედ აღ არ დახედებს მის საგრამატიკო ანალიზს, კეთილსინდისიერსა და მრავალწილად, და დაწყებს ნეკერაობას უცხო ენების მიხედვით“, — შენიშნავდა იგი.⁸

სულ სხვა საქმეა დედანის გრამატიკულ მოვლენათა განხილვა სხვა ენებთან შედარებაში. შეპირისპირების გზით. ამგვარ ხერხს იაკობ ერთ-ერთი პირველი მიმართავდა და ქართული ენის თავისებურებებს რუსულთან შეპირისპირებით ცხადყოფდა. ამიტომაც არას იგი მიჩნეული რუსულ-ქართული შეპირისპირებითი გრამატიკის ფუძემდებლად.⁹

დაუბრუნდეთ ისევ „დედენაში“ გრამატიკულ ფორმათა შერჩევისა და ნორმის დადგენის საკითხებს. იმ დროს ერთ-ერთი სადავო და მოუწესრიგებელი საკითხი იყო ზოგიერთი

აფიქსის ხმარება ზმნაში. სახელმძღვანელო ნაშრომებში სუბიექტურ პირში მრავალბრუნვითი ზოგის ხმარობდა ენ, ზოგის - ნენ სუფიქსის (აქთებდენ და აქთებდენ, მოვიდენ და მოვიდენ...), ამათგან „დედენაში“ დატოვლილი - ნენ სუფიქსიანი ფორმები (აქთებდენ, მოვიდენ...), რომელთაც უპირატესობას ანიჭებდა ი. გოგებაშვილი თავის წერილებშიც („ორაზროვანი კილო ჩვენს პრესაში“). ასევე იცავდა „დედენის“ ავტორი ზმნის პრეფიქსიანი ფორმებს (მხედავ, ცხოვრობ, სდგები, სინახარ... მუჯავს, შექმნა, ჩაქრა, შესდგა, სცემ... და არა-მედ, ცხოვრობ, დგება, ჩანხარ, ყუავის, შექმნა, ჩაქრა, შედგა, ცემ...), მართალია, პრეფიქსთა ფუნქცია ამგვარ ფორმებში არც ჩვენს სახელმწიფო პედაგოგს მქონდა ნათლად წარმოდგენილი და მისი საბუთიანობა ამ შემთხვევაში სუსტი იყო, მაგრამ ენობრივი აღლო კი მას არ მდ-ლათობდა და სწორი ფორმების დაცვას უარსაზნებდა. ეს ფორმები ძირითადად სწორედ ისე დამკვიდრდა სალიტერატურო ენაში, როგორც „დედენაში“ იყო წარმოდგენილი.

ასე იღწოდა და იბრძოდა ჩვენი დიდი პედაგოგი და მამულიშვილი ახალი სალიტერატურო ქართულსათვის, მისი გავრცელებისა და დამკვიდრებისათვის, მისი ღირსებების დაცვისათვის. ასეთი დაუღალავი შრომათა და ბრძოლათა განვლო მან თავისი ცხოვრების გზა. იაკობ გოგებაშვილი გაქვეითი კოსტუმითა და ღანჩებდაკრებული ფესხაყლით წავიდა სამარეში, მაგრამ მშობლურ ხალხს დაუტოვა უდიდესი სულიერი განძი — „დედენა“, რომელიც საუფრო ადგილი დამკვიდრდა ერის უკუდავ შეიღთა შორის.

მითითებული ლიტერატურა

1 დ. შენგელაია, დედენა: „თხზულებანი“, 4, 1972, გვ. 9.

2 მ. თალაყაძე, ი. გოგებაშვილის ანბანის სახელმძღვანელოთა აგების პრინციპები, 1952; ი. შევრელიძე, იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა, სახელმძღვანელოები, გრამატიკის საკითხები, 1973, გვ. 44.

3 ი. შევრელიძე, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 24—26; ირ. ჩიქოვაძე, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I, 1950, გვ. 026; შ. ნიჭიერი, იაკობ

გოგებაშვილი და ქართული ენა: „ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები“, 1974, გვ. 136—161; ივ. ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენა, 1956, გვ. 29—43 და სხვ.

4 ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, I, 1910, გვ. 385.

5 იქვე, გვ. 505.

6 იქვე, გვ. 528.

7 შ. ნიჭიერი, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 151.

8 ი. გოგებაშვილი, იქვე, გვ. 184.

9 ივ. ჭავჭავაძე, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 61; ი. შევრელიძე, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 106.

უნგრეთი: ტრადიციები და თანამედროვეობა

ერთ წვეულებაზე ერთმა კაცმა საყოველთაო ურადღება მიიპერო — წამდაუწუმ ინგლისში ტურისტული მგზავრობის შთაბეჭდილებებს იხსენებდა, ძალზე საინტერესო იყო, მაგრამ ბოლოს ხალხი მაინც ვაბერბდა, მაშინ სხვა სტუმარმა ჩაურთო:

— ჩვენც ვიყავით, ბატონო, წებლს, ზაფხულს, ოქტომბრში...

— სად, ინგლისში?

— არა, მანგლისში...

ეს არც ანგელოზია და არც ჩემი მოგონილი კალაშნიკი. ნამდვილი ამბავია (მანგლისში იმ ზაფხულს ინგლისში ზურაბ კარგარეთელი იხსენებდა).

თხუთმეტ-ოცნობე წლები წინ უცხოეთში ტურისტული მგზავრობის დროს ავტობუსის ან ვაგონის ფანჯრიდან თვალმოკრული (ოჰ, როგორ გავს ბორჯომის ხეობას!), დღეობაში ნაჩქარევად ჩანისნული ან მესხობაში ჩარჩენილი ვიღაც ნაპოვნი (ზოგჯერ ობიექტურა, ზოგჯერ სუბიექტური, სწორად არაგომი-ტენტური), გზამკვლევი ან ცნობარში (უფროს შემთხვევაში სპეციალური ლიტერატურა-ში), ამოკითხული — ყველაფერი ასე და საინტერესო იყო იმისათვის, ვინც ყველგან ან წერდა და იმისათვის, ვინც ისმენდა თუ კითხულობდა... შეგახსენებთ — მეც შევეცდებ რამდენიმეჯერ.

ახლა? ახლა გაძნელება საქმე. მასობრივი ტურიზმის მოქალაქე ძნელად თუ ვინმეს გაავიწყებს მოგონებებით ნებისმიერ ქვეყანაზე (ჯინდ ანტარქტიდა იყოს). ალბათ ამიტომ იქცა კიდეც „ტურისტულმა ლიტერატურამ“.

ახლა მსმენელი თუ მაყურებელი მოითხოვს უფრო კონკრეტულ, თითქმის ლოკალურ მასა-

ლას, ისეთ „უცხოურ“ საგანზე თუ მოვლენაზე თხრობას თუ ჩვენებას, რაც მან არ იცის, ან თვითონ არ უნახავს.

ეს წინათქმა თავის მართლება არ არის, იგი მხოლოდ ეჭვებია: ისეთი რა უნდა გავიხსენო უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის შესახებ, რაც მკითხველმა უკვე არ იცის. მიუთქმეს, რომ ეს ცხელგულზე, ჩამოსვლისთანავე დაწერილი სტატია როდია, იგი უფრო ნანახის აღდგენა, აღდგენილის ანაღწევა და ჩვენ უოველდღეობისთან მისადაგების ცდაა. თან მაშაღეთ თუ ზოგჯერ საჭირო ადგილზე მაინც დამკვირდა მომწველმა რესპუბლიკელი, სპონსორი „დადგენილი ქვეყნობისა“.

შარშან ზაფხულში საბჭოთა კავშირის არქიტექტორთა კავშირის დღეუბაცაა მონაწილეობა და სიმპოზიუმში, რომელსაც ოფიციალურად ეწოდებოდა — ზაფხულის უნივერსიტეტი „სა-ვარია-75“ (თუ რატომ „სა-ვარია“ შემდეგ მოგახსენებთ). ჩემს გარდა, კიდევ ორი საბჭოელი კომუნა იყო — სოკოლან და კინიოფიდან სიმპოზიუმში მიმდევნა თანამედროვეობის მეტად აქტუალურ საკითხს — გარემოს, ბუნებას, დანაშაულის შენარჩუნებასა და გაუმჯობესებისათვის ზრუნვას, ამ საქმეში არქიტექტურისა და არქიტექტორის როლი.

გარდა სოციალისტური ქვეყნების არქიტექტორებისა, მასპინძლებმა ევროპის ზოგიერთი კაპიტალისტური სახელმწიფოს ხუროთმოძღვრებიც მჩივდნენ. სულ აქ თავი მოიყარა 15 ქვეყნის წარმომადგენელმა.

როგორც მასპინძლებმა, ისე სტუმრებმა ბევრი კარგად ილუსტრირებული მოხსენება წაიკითხეს. ინტერესი გამოიწვია საბჭოთა დღეუბაცაა გამოსვლებმა: სუბტროპიკულ ზღვის-

პირთში, ნოტიო ჰავის პარონებში, მცენარეთა ღარვების შეთოღებამ (სოკოს მაგალითზე). თბილისის ახალ გენერალურ გეგმაში გაშვანების სისტემის პრინციპებზე, კლდეან ეროვნობებზე ნიადაგებზე ნარგავების გაშენების პრაქტიკა და სხვ.

საქართველოში სტუმარმოყვარე მასპინძლებმა ჩატარეს უნგრეთის უველაზე განაპირა, ქვეუნის დასავლეთ მხარეს მდებარე კომიტეტის (ი. ა. ოლქის) ვაშის აღმშენებლობითი ცენტრში, ქალაქ სომხატეში. 1915 წლის 4 აპრილს საპროტა ჯარებმა სწორედ ამ კომიტეტის ტერიტორიაზე დაამთავრეს უნგრეთის მიწა-წყლის განთავსებაზე ჯერმანიის დასისტებისაგან, აქ, 37 სოფელში საპროტა მეოპრის კარგად მოვლილი სამო საფლავებია.

მეტად მრავალფეროვანია, მრავალპლანაინა უნგრეთის ამ ნაწილის ბუნება. ერთმანეთს ენაცვლებიან გორაკები და ფართო ველები. მკეროვად შეყრული ხეოა ვარჯების დიდი ზოლები იპრებიან საფორტებში, ვენახებში, სიმინდის ყანებში, ბაღა-ბაღებში და თითქმის სიმშვიდე, ინტიმის განწყობა შეიქმნა ადამიანის შრომათ შექმნილ ნაირფერ პეიზაჟში. ვერაღვერ გამოარჩევთ ერთ მტკვარდ მიწას, რომელსაც ადამიანის გამარჯე ხელი არ ეტყობოდეს.

პირველი კანონი ტყეების დაცვის, მათზე კერძო საკუთრების შესწავლის შესახებ უნგრეთში თითქმის ასი წლის წინათ, 1870 წელს შემოუღიათ. ეს მაშინ, როდესაც მხოლოდოში ცალკეული მორადებელი ჰქმნი თუ გასმრდა გეოგრაფიული გარემოს დაცვის თაობაზე. 1915 წლის შემდეგ ტყის მასივები სახალხო ზღო-სოფლების ზღოა და მათი მოვლა-გაფართოება მყარ სახელმწიფოებრივ ნიადაგზე დება.

ჩვენ გვათხრეს, რომ საუკუნის მანძილზე ძირითადად ასწენდნენ და ასწენდნენ აკაციას. ამისთანა აკაციას — მართალია ეს ქოში მალე კვდება, მაგრამ სამაგიეროდ ადვილად ხარობს, ზქარა იზრდება და ამდენად მისი აღდგენა იოლია. ეს როდი ნიშნავს, რომ სხვა მრავალწლიან, მაგარი ხის ქიშების ტყეები აქ ცოტაა. ვაშის ოლქში ტყეებს მთელი ტერიტორიის ერთ მეხუთედზე მეტა ფართობი უკირავს.

მეტად წინდახედულად ზღემა ახალი ფართობების გატყვება.

ერთ-ერთმა უნგრელმა მომხსენებელმა განაცხადა: „მწვანე რაიონების საერთო ტერიტორიების და ქალაქების გარშემო მწვანე რკალის გაზრდა მარტო მაშინ არის მონაშენიერი, თუ ჩვენ გვაქვს საშუალება შემდგომში განვახორციელოთ მათი დაცვაო“. სწორი და უველა-სათვის განათვლისწინებელი არია.

საოლქო ცენტრის კომიტატეო ერთი პატარა ქალაქია. აქ ხულო 72 ათასი მცხოვრებია. ჩვენი წელთაღრიცხვს დასაწყისში, 43 წელს ბაღი-

ისპირეთიდან მომავალ დიდ „ქარვის გზაზე“ დაუარსებია რომელი იმერატორი ქალაქი და უწოდებია თავისი დიშის — მტყულის სახელი — ხაფარია.

ქველის მოსაგონებლად უწოდეს თანამედროვე ტრადიციულ საუნევერბიტტო შეკრებებს, რომლებსაც ატარებს უნგრეთის სოციალისტური მუშათა პარტის ვაშის საოლქო კომიტეტი, რომელსაც უწოდეს სახელი — „საფარია“, ხოლო ხალხიანა არქიტექტურული იერის სასტუმროს, სადაც დედებატები განვათავსეს — „ქალაქი“.

უველა ჩვენგანს მოგვანა, რომ სახტუმროს პირველი სტუმრები სწორედ ჩვენ ვიყავით, იმდენად კარგად იყო იგი მოვლილი. არაფერში ეტყობოდა ორზე მეტი წლის ინტენსიური ექსპლოატაციის კვალი.

სახტუმროში უველაფერი თანამედროვეა — კომფორტუ და არქიტექტურაც. მხოლოდ ავეჯისა თუ გახედვების ნახატები, დეტალებში შეიმჩნევა მეტევიდრობის შორეული ასოციაციები, ერთგვარი მინიშნება „ანტიკური“ ხანისა. მაგრამ ნახატი, ხაზი ახალია და თავისებური. არ შეიმჩნევა სტილიზაციის დაღი. იქმნება ინტერიერის დამამახოვებელი, საინტერესო სახე.

სახტუმროდან კარგი ხედი იშლება: ერთი მხრივ, ქალაქის შორეულ პლანებზე, ხოლო, მეორე მხრივ — პატარა ტბაზე, განაპირა. მწვანეში ჩაფლულ უბნებზე, შორეულ მთებზე (მათ გადამა ავსტრია).

უველაზე მაღალ, მახლობელ გორაკზე უროადლებმა მიიქცია მეტყველი სილუეტის მონუმენტმა. ზოფთად მოუპირკეთებლად დოკუმენტული რკინაბეტონის აფრისებრად ვაშლილი, ორი გეგმატური დროშის სპირალად შეკრული ლეკონური და დინამიური კომპოზიცია კარგად აორგანიზირებს ირგვლივ მდებარე გარემოს. მონუმენტის მოქმედილია გერმანიის უაშინებელ გამარჯვების 30 წლისთავისადმი. მისი სიმაღლე და სიგანე თითქმის 30 მეტრია. თავის მასშტაბით და სილუეტით იგი მთლიანად ქალაქის დომინანტსაც წარმოადგენს. მომავალი, ვენგუგმით ჩაფიქრებულ საშობატების მთავარი განიერი პრისპექტი ქველი ქალაქიდან, დიდი ტანის მოედნიდან აქეთ გამოეშართება — იგი იქნება ქველსა და ახალს შორის შემეერთებელი ხიდი. „დროშების“ ურთიერთ განლაგება სივრცეში, მათი კონტურის ხაზი უოველი მხრიდან ლამაზად, მომგებიანად იკითხება. მხოლოდ ერთ დეტალზე შეიძლება უსაუველოდო ავტორს — ორ ფრთას შორის გადებული შემოარილური ფარების ნახატი ერთგვარად ხისტია, ამოფარდნილი საერთო მასიოთიდან. მაგრამ ეს მხოლოდ დეტალია...

საერთო შეთავსილებას აძლიერებს მონუმენტთან მისასვლელი გზა, მთლიანად გორაკის

სივრცითი მხატვრული ორგანიზაცია, ამისათვის გამოყენებულია „არა მატერიალური“ ხეობი — დეკორატიული გამოყენება. ავტორ-არქიტექტორის მიერ სპეციალურად შერჩეული უვავილებისა და ზურქების მონაცვლეობით მიღებული მეთვრელი სურათი; ხავერდოვანი მწვანით დაფარულ გორაკს კლავნიდად მოქცევა — დეკორატიული უვავილისარისა და ზურქების მრავალფეროვანი (მაგრამ არა ქრელი) წოდები. მისი ხაზი იმეორებს მისასვლელი გზის მიმართებას და ეხმარება მონუმენტის არქიტექტურული სახის ხასიათს. რეი ამხედებს და განაწესებს მონაცვლელს მონუმენტის სრული აღქმისათვის.

მონუმენტის და მის ირგვლივ დეკორატიული გეოგრაფიის ავტორია ახალგაზრდა არქიტექტორი, აქაური საპროექტო ბიუროს მთავარი ინჟინერი იანოშ მაკენსტი. იგი საინტერესო პიროვნება და მრავალმხრივი მოღვაწეა. გარდა ახალი ნაგებობების დაპროექტებისა და ინსტრუქციის არქიტექტურული მხარის წარმართვისა, მონაწილეობს ძეგლების აღდგენაში, კითხულობს საჯარო ლექციების კურსს (ჩვენ გვთხოვს — ამ ლექციებზე ქალზე ძნელია ბავშვების შოვნა); მან რამი საინტერესო მოხსენება წაიკითხა მონუმენტზე. მონუმენტის აგების უფლება მან მიიღო რესპუბლიკაში გამოცხადებულ დოკუმენტში გამოაჩვენების შემდეგ. გოგორც ხედავთ, ეს ახალგაზრდა არ უჩივს თავის „პროვინციულ“ ბედს.

იანოშ მაკენსტის პროექტით არის აგებული სისხლით მომარაგების რეგიონალური ცენტრი. ამ ნაგებობის არქიტექტურული სახის მას მიეწება ვასული საუკუნის გამოჩენილი უნგრელი ხუროთმოძღვრის მიკლოშ იბლის სახელობის სახელმწიფო პრემია.

ამ სადა, შეიძლება ზედმეტად ხადა, პრაქტიკულად დაგეგმარებულია, თვითი მოქმედი ფიქციებით მოპირკეთებულია შენობამ სხვა მხრივაც მოქმედა ჩვენი ურადდება. აქ ძირითადი საქმიანობა — ვასის და მუზიკული პერის ოქტების სისხლით მომარაგება, შეთავსებულია მეცნიერულ დაკვირვებებთან და ფიზიკური ქალების ქემატოლოგიური შემოწმებებთან. თუმცა დონორების 98 პროცენტს უფასოდ, ნებაყოფლობით აძლევს სისხლს. დონორების ერთი მესამედი აქ, რეგიონალურ ცენტრში მოდის სისხლის მისაცემად, ხოლო დანარჩენს კი ადგილზე უდებენ — ფაბრიკა-ქარხნებში, დაწესებულებებში, სოფლებში.

რამდენიმე სიტყვა ვასის საოქმო საბჭოს ერთადერთი საპროექტო ბიუროს „ავანტიკარის“ მოღვაწეობის შესახებ. იგი 1960 წელს ჩამოყალიბდა. მაშინ აქ მუშაობდა 26 კაცი. აქედან ხელ 4 ათე უმაღლესი განათლების მქონე. ახლა საპროექტო განაშნავდა. იგი განლაგებულია ახალ შენობაში, რომლის ნახევარსარდაფში სასადი-

ლო, ლაბორატორიები და დამზადებ, სათავსებია; პირველ სართულზე დირექცია, მისილითუკა (აქ 2000 სპეციალური წიგნი) და სხვაობათა დარბაზი; ორ დანარჩენ სართულზე — თითო საწარმოო და ორგანიზაციული სტრუქტურით მსგავსა, სახელისნოა.

საპროექტოში მომუშავე 170 კაციდან ტექნიკური მუშაკია 121. აქედან მხოლოდ 82, ე. ი. ერთი მეოთხედი უმაღლესი განათლებით — ინჟინერი და არქიტექტორი, ხოლო 41 საშუალო ტექნიკური განათლებითაა.

ასეთი ძალეებით, ე. ი. რადენაც უმაღლესი სპეციალური ტექნიკური განათლების სპეციალისტი მხოლოდ ერთ მესუთედს შეადგენს იანოშმაკენსტისათა საერთო რადენობასა საპროექტო ურავილითუკა და ასრულებს 12 მილიონ ფორანტის, ე. ი. საბჭოთა ფულით თითქმის ერთი მილიონი მანეთის მოცულობის სამუშაოს, რაც ესადაგება 400 მილიონი ფორანტის, ე. ი. 20650 ათასი მანეთის რადენობის სამუშაოზე სამუშაოებს. მგონი ეს ციურები საინტერესო უნდა იყოს ჩვენ საპროექტო საქმეში შრომის ორგანიზაციის, კადრების დასაქმების, აღზრდა, მომთხოვნელობის გაზრდის თვალსაზრისით.

საპროექტო არ არის სპეციალიზებული — იგი ასრულებს ურავილევარ საპროექტო სამუშაოს — იქნება ეს საცხოვრებელი მიკრორაიონის დაგეგმარება თუ მისი გამოყენება-კეთილმოწყობა, სამარწყველო ნაგებობების პროექტირება და, თქვენ წარმოადგენთ, ისტორიული ძეგლების აღდგენა, რეკონსტრუქცია თუ კონსერვაცია.

ავიღოთ თუგინდ სოფელ იაკში XIII ს. შემანაშნავი ძეგლის რესტავრაცია. გარდა ვაშენდა-კონსერვაციისა, ამ ძეგლზე, საპროექტო ბიუროს პროექტით, ჩატარდა გამარგებითი სამუშაოები, ზოგიერთი რელიეფის აღდგენაც. იაკის კონსერვქში განსაკუთრებული ურადლებით სარგებლობს. ეს არც არის გასაკვირი — იგი უნგრეთის ტერიტორიაზე შემორჩენილ ძეგლთა შორის ნამდვილად უველაზე დიდი, უველაზე მნიშვნელოვანი და მხატვრულად გამორჩეულია. ურადლებას იქცევს რელიეფების სიუხვე, მათი ექსპრესიულობა, რელიეფური სიუფერებებს გვერდით მრავალი (ზოგჯერ ამოუხსნელი) ფოლკლორული ხასიათის თემები. ამ მონუმენტურ ნაგებობაში შერწყმულია განვითარებული ევროპული შუა საუკუნეების გარდაშავალი პერიოდისათვის დამახასიათებელი სტილისტიკური თავისებურებები. რომანული და გოთური სტილის მონაცვლეობის ნიშნები.

ფიქტობ, მეთხველსათვის საინტერესო უნდა იყოს ძეგლების დაცვის და აღდგენა-კონსერვაციის საქმის ზოგიერთი მხარე, რომელთაც ჩვენ ვაცევანით. თუ გინდ, კრძოლ ვაშის ოქტის ტერიტორიაზე.

უნგრელებს ამ ხაზით ერთგვარი ტრადიციები გააჩნიათ. ამის საინტერესო მაგალითია ადრე-გოთური სტილით აგებული XIII ს-ის პატარა ეკლესია სოფელ ველუშურში. იგი აღმდგენათ 1870 წელს, ხოლო ინტერიერში ავსტრიელი მხატვრის იანოშ აკილის მიერ 1878 წელს შესრულებული ფრესკები — 1937 წელს, ძველი მშენებარად არის მოცილები. შიგთქცობილია პატარა გამოფენა, რომელიც ძველს ისტორიულ მოვითხოვს, ძველის მცველი კვალიფიკირებული ვადის როლისაც ასრულებს. აქვე იყოფება ძველის ხელების ფოტოები. ხოლო საპატარო სტუმრებისათვის შთაბეჭდილებების წიგნია.

მეტად საინტერესოა ძველების ადამიანების, დღევანდელი საქართველოსათვის მომხმარების პრაქტიკა. მრავალპირანული, თურქების წინააღმდეგ ბრძოლის ბასტიონი, შუა საუკუნეების შოშველის ციხე-სიმაგრე, რომელიც პატარა ქალაქის შუა ნაწილში კლდოვან გორაკზეა აღმართული, ამჟამად დიდი საექსკურსიო ცენტრია.

შარვარის არქიტექტურული კომპლექსის ახორია ასევე შუა საუკუნეებიდან იწყება. იგი საუკუნეების მანძილზე განმთავისუფლებული ბრძოლის და განმანათლებლობის ერთ-ერთი ძლიერი ცენტრია იყო. 1886 წელს აქ სტამბა გახსნეს, სხვადასხვა დროს ამ რეზიდენციის ცხოვრობდნენ ცნობილი პოეტები, საზოგადო მოღვაწეები.

გვიანი პაროკოს სტილზე აგებული შარვარის სახაზღ და მის გარშემო არსებული შესანიშნავი ბაღი XVIII საუკუნისაა. სახაზღის ინტერიერებს ამშვენებს ცნობილი ავსტრიელი მხატვრის ფორფაბერის მიერ შესრულებული კედლის მხატვრობა.

ამჟამად სახაზღში მუწეუბია, რომელიც მოვითხოვს უნგრეთში. კერძოდ ვაშის ოღ-ქში განმანათლებლური მოძრაობის ისტორიას. სახაზღის ბაღი კი სატყეო სამეცნიერო-კულტურით ინსტიტუტის პოტენციური ბაღია. ინსტიტუტი ვალდებულია იზრუნოს, რათა ბაღს, როგორც ისტორიულ არქიტექტურულ ძეგლს, შეუნარჩუნოს პარვანდელი სახე.

XVI-XVII საუკუნის გვიანდელნახსული სახაზღე ყოფიერ სიუჟეტი რესტავრირებულია. მას ფასადებზე, ინტერიერებში ძველი იერები აქვს შენარჩუნებული. ახლა აქ განთავსებულია დასახელებული სახლი უცხოელი ტურისტებისათვის. ნომრებში ძველებური ავეჯი დგას. ცალკე მდგარი ერთსართულიანი ყოფილი საჯანბოც კი ნომრებად არის გამოყენებული. ფასი საკმაოდ მაღალია. სამაგიეროდ სიმუდრეა, „ძველებური“ ვიწრობა, შესანიშნავი პარკი იზიდავს ტურისტებს.

პატარა რაიონული ცენტრი, ქალაქ კიორმენში ომის დროს დანგრეული, ამჟამად აღდგა-

ნილ სახაზღში სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელია. აღდგენილია XVII-XVIII საუკუნის ნაგებობების გარე სახე. შენობა კი მხოლოდ არსებულია, შემორჩენილია შენარჩუნებულ შრუნავენ, ვინაიდან, და ამას არ მაღავენ, აღდგენითი სამუშაოები ძვირი ჯდება, ხოლო ორგანიზაციას, რომელიც ექსპლუატაციას უწევს ნაგებობას, უნდა გაანდეს ძველის დაცვა, შენახვის სახსარი. ისე აღდგენას აზრი არა აქვს.

აღდგენითი სამუშაოების დროს აქ საინტერესო ზერხია გამოყენებული. სახაზღის წინ დიდი კლასიციკური პორტიკი, რომელიც მთლიანად დანგრეული იყო, შემორჩენილი ფოტოებისა და ნახაზების მიხედვით აღადგინეს, მაგრამ აღადგინეს არა პირვანდელ მასალაში, არამედ რკინა-ბეტონით. ახალი მასალით ძველი ფორმები, პროფილები გამოყვანილია ზუსტად და შესანიშნავი ხარისხით. რესტავრატორებმა ნაგებობას არ დაუარყვეს პირვანდელი საერთო-მოცულობითი სახე, ხასიათი. ამასთან ხაზი გაუსვეს, გამოვეს საყუთარი ნახელები.

იგივე ზერხია ნახარი თვით მომხმარებელში რომელიც დროს ე. წ. იზიდას სამლოცველოს პორტიკის აღდგენისას: არქეოლოგიური გათხრებით მიყვლეული გეგმის კონტურებით, ფრისისა და კოლონების ფრაგმენტებით რკინა-ბეტონშია გამოყვანილი. ნაგებობის მთლიანი მოცულობა და მასში შესაფერის აღდგენაში ჩასმულია ეს ძველი ნაწილები. აქ ეფექტი ნაგებობა, ვინაიდან ახალი, რესტავრირებული ბევრად ჰარმონიული ძველ ნაგებობას.

სამაგიეროდ პორტიკი საკმაოდ სიმშაფოტად გამოიყურება, როგორც თეატრალური სანახაობები სცენა — „ინადან სამლოცველოს“ გარშემო, დიდი ციხე, სამაყურებლო-საზღუდლო მშენებარა მონუმენტი.

აქვე, მახლობლად, ე. წ. ნანგრევების ბაღში. ძველი რამდენიმე უაღიო, დიდი ქვის ფილებით მოყარულია უზის შემორჩენილი ფრაგმენტებია. დეკორატიული ნაწილები აღდგენილია ოღნავე განსხვავებული ფერის, დიდი ზომის, ასლებური გეომეტრული სახაზღ შესრულებული ბეტონის ფილებით. ძველს პირვანდელი სახე აქვს შენარჩუნებული, მაგრამ ამასთან ტაქტიკა არის საზღვარი რესტავრატორის წილილიც.

ძველების, ძველი ნაგებობების ახალი და ნაწილებით გამოყენებისას არქიტექტურის უფრო აქტიური ჩარევის მაგალითია ვნახეთ — სომხობა — ძველი სინაგოგა — 1968 წელს გადაკეთეს ბელო პარტიკის სახ. მუსიკალური სკოლისა და ქალაქის სიმფონიური ორკესტრისათვის. ფილების, დიდი დარბაზის ინტერიერის თანამედროვე სახით გაწყობა მართებულია გვერცენა. ასევე მისაღება ახალი მი-

ნაშენის მასშტაბი და მორჩილებული არქიტექტურა.

მაგრამ ძველი და ახალი ნაგებობების გადაზომი აქ ზედმეტი აქტურობა ჩანს. ახალი ფორმები უცხო სხეულად, კონსტრუქტულად იჭრება ძველ ორგანიზმში, არღვევს ძველ კომპოზიციას. საბედნიეროდ ასეთი შემთხვევები გამოწველია.

როდესაც უნებრძოლი ძეგლების მოვლი-პატრონობაზე ვლამარკობთ, მასწავლება ჩვენი სიმპოზიუმის გახსნაზე იანოშ გოსტონის, უნგრეთის განათლების მინისტრის ზიტყვები: „ამ კომიტატში, სოციალისტური მშენებლობის დიდ მიღწევებთან და ახალი ცხოვრების განვითარების მზარდ ტემპებთან ერთად, აღაშთნები ურთაღებებს აქცევენ ძველი, კარგი ტრადიციების შენარჩუნების საქმეს, რათა შევინახოთ, მოვუაროთ და გამოვიყენოთ ყველაფერი, რაც ჩვენ ისტორიულ წარსულში წარმოადგენს ნამდვილად ზნეულის, მნიშვნელოვანს“.

ასეთი სახელმწიფოებრივი, მოქალაქეობრივი დამოკიდებულება ამ საქმიანობა იკრძალა არა მარტო ვაშის ოლქში, არამედ მთელი უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკაში.

ამის ნათელი მაგალითია დამოკიდებულება ხალხური ყოფისა და არქიტექტურისადმი. სომბატეიში, სასტუმრო „ლავადიუსის“ პარადპირ, ტიხს გადაღმა შენდება ღია ცის ქვეშ მუზეუმი. მისი გეგმა მარტივი და რაციონალურია — მთავარი წრიული გზის გაწერავ, წრის გარე დამთავლიერებლებიდან მარჯვენა მხარეს, განლაგებულია სოფლური კარმიდამოს ნიმუშები. ჭერ-ჭერობით ათამდე სრულად გაწყობილი საცხოვრებელი სახლი, სამკედლო და სხვა სამეურნეო სასიათის ნაგებობაა ოლქის სოფლებიდან გადმოტანილი, ამ აქვე ზუსტი ანალოგიითაა აგებული.

მაგრამ, ვფიქრობ, კიდევ უფრო საინტერესოა კომიტატის პატარ-პატარა სოფლებში შენარჩენილი სხვადასხვა ხასიათის ნაგებობები, რომლებიც სავანებოდ არიან შერჩეული და აღრცევაზე აყვანილი, როგორც ისტორიისა და კულტურის ძეგლები.

მაგალითად, სოფელ „ორსევი ოდიოვანე“ განთქმული იყო მეთუნეთა ნახედავით. ამიტომ აქ მეთუნის ყველაზე დამახასიათებელი კარმიდამო გადაქცეულია პატარა მუზეუმად. საცხოვრებლის გარდა, აქ არის სამეურნეო ნარბი, გამოსაწვავი დუმელი და სხვ.

სოფელ სალაფოში, სადაც შემორჩენილია გავლენა სლოვენისა და შტირიის ხალხური არქიტექტურისა, რაიონულმა საბჭომ შეიძინა ძველებური კარმიდამო ე. წ. კაშტრუ. შეიძინა

და უფლის კიდევ. აქ არის საცხოვრებელი, მარანი, თავდა, სხვა სამეურნეო შენობები.

სოფელ პანკაში დგას უნებრძოლი ნაგებობა — 1775 წელს აგებული ხის მრავალთარის-საინ კოშკი-სამრეკლო, საიდანაც ირგვლივ გორაკებზე გახეულ პატარ-პატარა დასახლებათა მაცხოვრებლებს თავშეფრის ნიშნს აღუდგენენ.

საეურთაღებოა ორი გარემოება. პირველი — არ შეიძინება ასეთი მინიატურული მუზეუმების მოწყობით თვითმონაწიური გატაცება. შერჩეულია, გაწყობილი და, რაც მთავარია, მოვლილი მხოლოდ ყველაზე დამახასიათებელი, მართალი, ნაღდი ნიმუში. მეორე — ისინი არ დგანან შემოსევითი მოვლუარის მოლოდინში, არამედ ჩართული არიან ამა თუ იმ სასიათის ტურისტულ მარშრუტში და მომსვლელს აქ ხედება მოვლილი ობიექტი, ყველა საჭირო ცნობარით თუ გზამკვლევებით. ამასთან აქ და სხვა ძეგლებზე იყოლება ლიტერატურა, სპასი-სოცრო თუ სტუდენტო მხოლოდ ამ ძეგლის შესახებ. ხშირად ეს არის აქვე დამზადებული და ამიტომ უფრო ძვირფასი სტუდენტო. როგორც ვხედავთ, გონიერულად მოწყობილი გათვით-ცნობარება და სარფიანობა ერთმანეთს ზედა არ უშლის.

ტრადიციულსა და ახლის შერწყმის, ხალხურობის განვითარებისა და შენარჩუნების კარგ მაგალითს შევხვდით იორშევის რაიონის ცენტრში, სოფელ იორსენანტერში. იორშევი უნგრულად დაცვას ნიშნავს. ეს რაიონი უნგრეთის სახელმწიფო საზღვარზე და ოდითგანვე თავდაცვის ფუნქცია პქონდა დავისრებული. აქ 18 სოფელში ცხოვრობენ ე. წ. „ისტორიის“ მცველები შთაშოშლდები.

იორშევის რაიონტარის შეთესილი, ხის აივნით და ლავარდანიტ გაწყობილი, აწალი აღმინისტრაციული შენობა — სისადავისა და სილამაზის კარგი მაგალითია. შენობის პირველ სართულზე საქორწინო ღარბანია, რომლის ერთ კედელს ზიდან ნაყვით სიცოცხლის ხის ორიგინალური გამოსახულება ამშვენებს, რედეფის ავტობოა ადვალობრივი მცხოვრების გლუვი, ზეზე მანდადავადი სსაბლიო ოსტატო. მის სხვა ნაწარმოებებს მხოლოდ ფოტოებით გავცანით (ყველა ნიმუში მოლანდიელ ტურისტებს შეუძენათ რამდენიმე დღის წინათ). რამდენადაც შეიძლება ფოტოებით მსჭელობა, ნახელავი გამოიჩინება მაღალი ოსტატობით. კომპოზიციისა და აზრობრივი დატვირთვის ლაკონური შერწყმით, ამასთან, წარმოადგენთ. ხალხის გულუბრყვილობა შეთავსებულია თანამედროვე სტილისტურ მიდგომასთან.

რამდენიმე შტრიხი ვაშის კომიტატის საოლქო ცენტრის — სომბატეის არქიტექტურისად. რაიონული ქალაქი სავარია ოთხი საუკუნე შევადო. 445 წელს იგი მიწისძვრამ გაანადგურა.

რა. უნგრული სომხატვის ქალაქური განაშენიანება დაწყო მხოლოდ XVII-XVIII საუკუნეებში, როდესაც აქ საეპისკოპოსო ცენტრი დაარსდა. სწორედ ამ ხანის სახლები, კათედრალური ტაძარი და სასახლე, ქუჩები შეიქმნა ქალაქის ძველ ცენტრში. ცდილობენ ამ უბანს ზედიზემ არ ახლონ.

ახალი საქალაქო ცენტრი ყალიბდება ცოტა მოსოვრებით, ვ. ა. ლენინის მოედნის, სადაც სპორტის ახალი სასახლე აგებულია, და მიმდებარე ქუჩების ორგანიზაცია. მოედანზე აღმართულია ვ. ა. ლენინის მონუმენტი.

ახალი საცხოვრებელი უბნები შენდება თავისუფალ ტერიტორიებზე. ეს ძირითადად კომერციალური ხასიათის მშენებლობაა. მრავალსართულიანი და მაღალე სახლების მსხვილი პანელიზაცია, ინდუსტრიული მეთოდით აგებენ. საყოფაცხოვრებო მომსახურების ცენტრები კი იკვება მონოლითური ტიპის მშენებლობით, ინდივიდუალური პროექტებით. ისე და ისე უნდა ადგენდნენ, ჩვენს მშენებლობისათვის კვლავ მიუღწევად, შესაფერის მშენებლობის მაღალი ხარისხი; გვევლება ნაგებობების გაზრებული ნაორფერი შეფერილობა, ზრუნვა ქუჩის თუ კვარტლის კეთილმოწყობაზე და თანამედროვე ქალაქმშენებლობის სხვა აუცილებელ მხარეებზე. რომლებიც პატარა უნგრული ქალაქ სომხატვისში გასწავრდელ სრულდება.

ამ მხრივ სანიმუშოა მშენებელი მაქორაოლის „ოქსარილი“. ნუ გაგვიყრებთ ეს სახელი — სომხატვი და მარაის ნაპოთი სოციალისტური ავტონომიური რესპუბლიკის დედაქალაქი მევოზარბენ. ეს გამოჩნდა უნდა იყოს უნგრულია ძველ სანსოლოზე — გადამა ვალგასხარების და წინაურადის მიწებზე მოვანებით, — უნგრელები ხომ ევროპის შუაგულში X საუკუნეში ჩამოსახლდნენ ანდა, როგორც თვითონ ამბობენ „დაიპყრეს თავისათვის სამშობლო“. უფრო კი, დაწმენებული ვარ, ეს არის უნგრელი და საბჭოთა ხალხების მეგობრობის, ხალხთა შორის მეგობრობის განმტკიცებისათვის ზრუნვის ბუნებრივი გამოჩენილი.

სომხატვიში ჩვენი ყურადღება მიიქცია ერთმა ახალმა, მთლიანად განაშენიანებულმა მოედანმა, რომელზედაც გამოდის დანიელ ბერტენის სახელობის საქალაქო ბიბლიოთეკის შენობა. ესაა. ერთ მხარეს ეს მოედანი ფლანკირებულია საცხოვრებელი მაღლივი, 16 სართულიანი შენობით. შენობა ისეა დადგმული, რომ მოედნის სიღრმეში იჭრება შორიანო მდებარე კედლისა შიდადები. მეორე მხარე მოედნისა ოთხსართულიანი საცხოვრებელი შენობებით არის განაშენიანებული. მათი თანამედროვე ხასიათის ფასადები შეტანილი რიტმით, სიმალეოვანი მასშტაბით და დანაწევრებით ქმნი-

ან გადასვლას ბიბლიოთეკის მოპირდაპირ მხარეზე არსებულ ძველ განაშენიანებასთან.

ბიბლიოთეკა გამოყოფილია, ჩაშენებულია არა აბსოლუტური ზომებით ან კონტრასტით, არამედ არქიტექტურული მნიშვნელობით, ადგილით, მოედნის მთელი სივრცობრივი კომპოზიციის სწორი ორგანიზაციით. ერთიანობის შეთავსებულობას აძლიერებს, ზღვს უწყობს სერთო მონასტრის-მოღურჯო გამა ნაგებობებისა და მოედნის საფარისა; თვით საფარის დანაწევრება და შუაში ყვავილნარით გაწყობილი პატარა შედრენიანი აუზი გამაერთიანებელი შემკრება ამ ახალი, კონტრასტისა და ანაბელობის, თორემ თანამედროვე საშუალებით შეიძლება მუდღერო, ინტაშური საქალაქო გარემოს შექმნა, ისე რომ არ დაირღვეს უკვე ჩამოყალიბებული მასშტაბი.

თვით ბიბლიოთეკა სულ სამსართულიანი ნაგებობაა, რომელიც 1970 წელს ააშენეს. აქ 200 ათასი ტომი და 90 ათასი სხვა სახის დოკუმენტი (მთა შორის ქალაქის ისტორიისათვის საინტერესო ფოტო-მასალა და ისტორიული საბუთი) ინახება. ყოველი მომსახურების სასუფთავი და სინოქსიასთვის პოლში ფესებზე აუცილებლად იცავს ფანჯრებს. წიგნები, როგორც ხანერო, ისე სახვეწო დარბაზებში ღია თაროებზეა გამოფენილი და აბონენტს შეუძლია ლიტერატურის სურვილისამებრ არჩევა. დაწესებულია საწევრო გადასახადი — წელიწადში 3 ფორინტი მოზრდილთათვის და 1 ფორინტი ბავშვებისათვის. 12500-ზე მეტ აბონენტს, რომელთაგან თითოეული საშუალოდ წელიწადში 15-16 წიგნს და 90 ათასამდე ტომი გააქვს, ემსახურება სულ 82 თანამშრომელი: ისიც მაგალითი მომსახურების მაღალი კულტურისა და რენტაბელობისა.

სომხატვი კარგად მოვლილი ქალაქია. ვერ ვიტყვი, რომ ვერხად ნახავთ მტვრის ან უდიერად გადაგებული ქალაქებს. მაგრამ ყველაფერს ეტყობა მზრუნველი ზედი — იქნება ეს მწვანე გაზონი, ყვავილნარი, მცირე არქიტექტურული ფორმა თუ შედრენიანი. რაც გაკეთებულია, სანიმუშოადა მოვლილიც. ასეა არა მარტო სომხატვიში, არამედ ოქსის ყველა ქალაქში, კურორტებზე, ისტორიულ ძეგლებზე, სოფლის კარ-მიდამოში, მე არ მინახავს მხატვრულად უფლად გაწყობილი, უფროველი ვიტრინა არც სოფლის მაღაზიაში და არც დედაქალაქში. კომუნალური თუ ინდივიდუალური სახლების წინ ყვავილნარს და გაზონს მცხოვრებლები თვითონ უვლიან; კარ-ფანჯრებს და ღიბებს თვითონ ღებენ. მაგრამ ყველაფერი ეს კეთდება მაღალსტატუსურ დონეზე, ერთიანი მხატვრულ-არქიტექტურული მეთოდად, ყურების ქვეშ.

პატარა დეტალი: ტროტუარის პანელში ჩად-

გმულისა ქარხნული წესით დამზადებული ბეტონის ფლავი, რომელიც ჩაჭრილია რამდენიმე ღარი ველოსიპედის უკანა ბორბლის ჩაბადვამდე. ველოსიპედი, რა თქმა უნდა, ჩვენში არ არის გატყდებული ტრანსპორტი, მაგრამ ამ დეტალმა სხვა რამ მოაწინაა: არქიტექტორმა უველაფერზე უნდა იფიქროს, ხოლო ვისზედაც ეს დამოკიდებულია უნდა იზრუნოს ნაფიქრალის ჭერ კარგად, ზარისხიანად შესრულებად და შემდეგ მოვლაზე.

უნგრეთში უველგან ფერმობა პატრონის, მოქალაქის, მშრომლის ხელი. მაგონდება ამ ცოტა ხნის წინათ როგორ ახასიათებდა ზუღა-პეშტელ მოქალაქეს უნგრელი მწერალი ლაოშ მერეტერაზი „პრავდაში“:

„იგი მხიარულა, ცნობისმოყვარე, უფვარს ხუმრობა (დაეთანხმებით — ჩვენს ხალხის ხასიათს მგავს ს. კ.). ამასთან იგი დესცანდინობს უკარა, ორგანიზირებული. მას უველაზე უფრო კარგად ეს ახასიათებს შრომა“.

ამიტომაც აქ უნგრეთის ნაყოფიც უველგან და უველაფერში ჩანს — ფერმობა, რომ უველა თავის საქმეს აკეთებს, შრომობს და ამიტომ დოვლათიც და ლაზათიც შეხაზნება.

ფიქრობ, არ შეეცდები თუ კიდევ ერთ ხაზს თვლებს ადვინმავ უნგრელი ხალხისა.

ცნობილია მათი უსაზღვრო სიყვარული სამშობლოსადმი, მათი პატარიოტიზმი. უნგრელს თავდაუწყებელი უყვარს ეს პატარა მიწა შუაგულ ევროპაში, რომელიც მასში წინაპრებმა ბრძოლით მოიპოვეს და შრომით ააყვავეს. მაგრამ ის არ იფიქრებს, რომ უნგრეთის ეროვნული კულტურა აღმოცენებულია აქ ადრე არსებულ კულტურულ შრეებზე, რომ იგი საზრდოობდა ევროპული კულტურის სიყვითლად.

კლავდიუსი, იზაბა ბაღი, ხავარია და სხვა და სხვა — ამ სახელებს თითქმის არაფერი აქვთ საერთო უნგრეთის ნაციონალურ კულტურასთან. მაგრამ უნგრელებს სწამთ, რომ ეს უველაფერი მათი მამის ისტორიაა და ამდენად მათი დღევანდელი კულტურის საფუძველიცაა.

ასეინი არ ეძებენ უნგრულ ძირებს ზუღა-პეშტის ადგილზე არსებულ კულტურის დასაბუთებს — აქინკ (უზბო წყლები) ან რომაელების აქვინკუმის, კონტრ-აქვინკუმის, ზუღა-არულ-სლავური წარმოშობის ზუღას (სახლი, ქოხი) ან პეშტის („პეშტერა“ — გამოქვაბული, ქვაბული) სახელწოდებებში.

ასეინი არ მალავენ, რომ ესა თუ ის ეკლესია ავგო გერმანიამა არქიტექტორმა, სხვა კი მოხატა ცნობილმა ავსტრიელმა მხატვარმა; არ მალავენ, რომ უნგრეთის დასავლეთ რაიონებში ავსტრიული თუ სლავური ხალხური არქიტექტურის გავლენის ნიშნებია.

ზუღა-პეშტში მოედინა, რომელიც საწიხის პუნქტია დედაქალაქიდან მომავალი ძირითადი

ავტომაგისტრალის მანძილის ანგარიშისა (ე. ი. იგი გეოგრაფიული ცენტრია უნგრეთისა) ატარებს ინგლისელი ინჟინერის ადამ კლარკის სახელს. ეს ის ადამ კლარკია, ვინც 1839-1849 წლებში ხელმძღვანელობდა მშენებლობას ზუღა-პეშტის ერთ-ერთი სიბოლოს — ლანცხი-დისა (ჭაჭვის ხედი). როდესაც 1849 წელს ავსტრიელმა დამპყრობლებმა გადაწყვიტეს ხიდის აღეთქება, ადამ კლარკმა წულით დაფარა ჭაჭვის კამერები და გადაარჩინა ნაგებობა. მადლიერმა უნგრელმა ხალხმა არ დაიგეწყა ინგლისელი ინჟინერის სახელი.

ნოზანდოლიცა, რომ ზუღა-პეშტის საუკუნეების მანძილზე ცხოვრობდნენ ზუღა-არელი, გერმანელი, ბერძენი, იტალიელი, ფრანგი ავსტრიელი ვაჭრები და ხელოსნები...

საუთარი ეროვნული ტრადიციების, ისტორიის პატივისცემა და, ამავე დროს, სერთო ეროვნულ კულტურაში სხვა ერის წარმომადგენელთა წვდომის სათანადო აღნიშვნა, დედა-სება — ასეთ უფლებას თავის თავს მხოლოდ ძლიერი, ღონიერი, გონიერი და განათლებული ერა ამდევს, ერა, რომელმაც საუკუნეების მანძილზე თავისი დიდი, გამოდგამი გამოცემით ეროვნული კულტურა შექმნა.

და კიდევ — ძალზე სტუმარმოყვარენი არიან უნგრელები. ჩვენ დღევანდელ მახინძლებში ყოველგვარი ხასიათის შეხვედრებზე მოუწყვეს — ოფიციალური ბანკეტები (სხვადასხვა დონეზე), მეგობრული ვახშმები — „შეთევეთა ტავრანაში“, უოფელ ღვინის დაბალ კაპრიან სარდაფში (პე ზოშათა ორკესტრიც უკრავდა), ტყეში ტურისტულ კოცონთან და სხვ. მაგრამ სუფრაზე არხად ზედმეტი ზორავი არ დარჩენილა, ზედმეტად აჩავენ დამთვრალა (თუ ვინმე თვითონ ვერ გასწავლავდა თავის შესაძლებლობებს). თან სტუმრები თუ მახინძლები ყოველთვის კმაყოფილი, მხიარული იყვნენ. სიმღერა (ცნკაც კი) ავტოზუსტში გრძელდებოდა. ვერხად შევამჩნიე, რომ სტუმრის მიღება პრობლემია №1, განსაკუთრებული შემთხვევა — უოფელიც. სტუმარმოყვარეობა აქ თავის გამოჩენების საშუალება არ არის.

საუზარა მანდა დავაშთავრო უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის დედაქალაქის — ზუღა-პეშტის გასცენებით.

ორი ქალაქი-დასახლება — ზუღა და პეშტი (და კიდევ ოზუდა) — X საუკუნეიდან ვიდრე შეერთებამდე ე. ი. 1872 წლამდე — უნგრეთისა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პატიონები იყო. ერთიანი ქალაქი ზუღა-პეშტი ერთ საუკუნეზე მეტია უნგრეთისა სახელმწიფოებრივი და კულტურული ცენტრია. იგი გვიგვანია მადარათა ქვეყნისა.

ორმოლიონმა ქალაქს რამდენიმე ასეული მეტრის სიგანის, წყალუბი მდინარე დუნაი ღონიერად, მონიერად შეაღწევით, ლამაზად

მუთხს მთავორაკებზე ამფითერატრად, ზალდა-
თად შეფენილ, ამწვანებულ ბუდებს და დაბ-
ლოზე გაშლილ, მჭიდროდ მიჯრდილ პეტრის
კვარატლებს.

დუნია დედაქალაქის გულშია — აქედან
იღებს ქალაქი წყალს, მის სანაპიროებზე და
კუნძულებზე თავმოყრილია დასვენების, სპორ-
ტის, გართობის ცენტრები, თითქმის ერთი მუ-
თხედი შემოტანილი ტვრთისა მდინარით მო-
დის... მდინარასკენ მიუძღვრება მთავარი ქუ-
ნები; აქეთ იუბრება ორივე ნაპირის განაშენი-
ანების ფასადები.

სულ რვა ხილია მდინარეზე ქალაქის ფარ-
გლებში, მაგრამ მათი ზომები, მასშტაბი, გან-
ლაგება ისეთია როგორც იქმნება შთაბეჭდილება
მრავალხილიანი ბუდაპეშტისა. სანაპიროებიდან,
თვით ზაღებიდან, ბუდას სიმაღლეებიდან ამ
ხილების უმრავლესობა ერთად იკითხება მდი-
ნარის გულზე.

ბუდაპეშტის გრძივი თუ განივი ღერძის
ნამდვილი დომინანტია პარლამენტის რთული,
მაგრამ შეწონასწორებული, სიმეტრიული სი-
ლუეტის მასიურა მოცულობა. მოსუდედად არქი-
ტექტურის ერთგვარი ეკლექტიკრობისა, შენო-
ბა ძალზე მასშტაბურია, მანაშენილოვანი — იგი
გამორჩეულად დგას დუნაის მარცხენა ნაპი-
რის წინ წამოწეულ მოსახვევთან და ამათ თათ-
ქოს ზამთრულია, ხაზგასმულია პეტრის განა-
შენიანებაში. თან იგი აწონასწორებს მოპირდა-
პირე სანაპიროზე მდებარე ბუდას ცხოველხა-
ტულ მასივს. ნაგებობა წართულია ამ დიდი ქა-
ლაქის თითქმის ყოველი პლანის სილუეტში.

ბუდაპეშტის დაგეგმარება, ბევრა ევროპული
ქვეყნის დედაქალაქის მისმავეთი არდალაურ-
რკალური ხასიათისაა. პეტრის ტერიტორიასზე
ორი რაიონი ბუდაპეშტის: მცირე რაიონი (კოსკა-
ორუტი), რომელიც რომაული ხანის გამაგრების
მიმართულებას იმეორებს და დიდი რაიონი
(ნაფიორუტი) — დუნაის ძველი კალაპოტის
აღმოსავლეთ, რაიონი დუნაის ეტრინებიან. აი, მა-
თი გავრცელება მარჯვენა ნაპირზე, რთული
რელიეფის გამო ვეღარ პოულობს ლოკატურ
ფუნქციურ გავრცელებას. არაფერია სიჭრეტით
თუ მოცულობითი გამოვლენა გეგმარებისა, ხე-
რათო რეგულარული იდეა. მაგრამ ბუნების ეს
კორექტივი ზღვს უწყობს ქალაქის ამ ორი ნა-
წილის ნაირსახეობის გამოვლენას, მათ ურთი-
ერთკონტრასტულობას, რაც უსათუოდ აძლი-
ერებს მთელი ბუდაპეშტის ცხოველხატულო-
ბას, მიმწაფელობას.

საბედნიერად ბუდაპეშტი მხატვრული ხაზით,
რომელიც რელიეფით და განაშენიანებით (უფ-
რო მანც რელიეფით) არის შექმნილი, ისეთ
ქალაქთა რიცხვს შეეფუთვნება, რომლებიც მეტ-
სიფრთხიდან არასოდეს იშლებიან, სხვა ქალაქ-
ში ვერ შეგვსდება.

ამ შთაბეჭდილებას კიდევ უფრო აძვივებს

ქალაქის უძველესი ნაწილის — ბუდას ციხის
უბნის დანაშაულებრიბა. თუ ბუდაპეშტი, უნგრე-
თის გვირგვინია, ვარხელი (ციხის მთა) კვით
ბუდაპეშტს აგვირგვინებს.

ამ მისაბ ტანისმის (ყოფილ ებრაელთა უბ-
ნის) და ფორტუნის (ყოფილ ფრანგი მოსე-
ლეების) ქუჩებზე, მატაშის ეკლესიის მიდ-
მოებში დღესაც შუახაყუნეების სურნელია.
ეს მიღწეულია იმით, რომ შემონახულია ძველი
ქუჩების ქსელის ზასათი და განაშენიანების
მასშტაბი, მისი ცალკეული ფრაგმენტები. შე-
მოჩინილი თუ ახლად მიკვლეული ადრეული
ხანის არქიტექტურის (გოთური) დეტალები
განსაკუთრებით გამოვლინებულია და ხაზგასმუ-
ლი. ძირითადად კი აქ XVIII საუკუნის რეს-
ტავრაციის შემდეგ სახლებს ზარყოს იერს
აქვთ.

ამ უბანში უკანასკნელი ომის დროს დიდი
ნგრევა განიცადა. შედგა არქიტექტორებისა და
ხელოვნებათმცოდნეების სპეციალური კომისია,
რომელსაც დაევალი აღდგენითი სამუშაოების
ხელმძღვანელობა. მთავარი მიზანი იყო — რაც
შეძლებოდა შეტა არქიტექტურული და ისტორი-
ული ძეგლის შენარჩუნება. უფრო კონკრეტუ-
ლი მიზანი — სახლებისათვის დაბრუნებისათვის
მხატვრული იერის, რომელიც მათ დაგვიტოვა
შეინდოთ. აღდგენა ხდებოდა ამ დარგში თან-
მედროვე სამეცნიერო და სამშენებლო მიღწე-
ვების გამოყენებით. XIX საუკუნეში ქარხნუ-
ლი წესით დაშლადებული, დაბალი მხატვრული
ღირსების თაბაშირის სამკაულები არ აღუდგე-
ნიათ. თუ ერთი და იგივე სახლში რამდენიმე
სამშენებლო ფენა აღმოჩნდა, მოხდა მათი შეც-
ნირებული ფიქსაცია და სათანადო გამოვლენა.

სრულიად დანგრეული სახლების ნაცდელად
ააგეს ახალი სახლები. მაგრამ აქ ერთი მნიშ-
ვნელოვანი გარემოებაა საყურადღებო. ამ უბან-
ში სასტყად აქრძალულია ძველ განაშენიანე-
ბაზე უფრო მაღალი სახლის აშენება. ამასთან
ახალი შენობის დანაწევრება, ახალბუტური
და შეფარდებითი მასშტაბი, სახურავის მოყუ-
ნაობა უფრო კი მაქსიმალურად უნდა ეხმარებო-
დეს ძველს. ეს სიზოვნების სრულდებოდა და
სრულდება განუზრგელად. ამიტომაც, რომ სრუ-
ლიად თანამედროვე არქიტექტურის ნაგებო-
ბაც კი ამ უბანში არ გაწუხებთ. ისინი ნეიტ-
რალური არიან, ფონს უქმნიან, წინ წევენ
მთავარს — ძველ განწყობას, ძველ არქიტექ-
ტურას, ძველ განაშენიანების ზასათს.

საოცარია, მაგრამ ამ განწყობას ზღვს არ
უშლის არც ცრუ-გოთური სტილით XIX სა-
უკუნის მიწურულში სრულიად გადაკეთებული
მატაშის ეკლესია და არც ამავე დროს აგე-
ბული ეკლექტიკური „მეოცეშეთა ბასტიონის“
(ამ შუა საუკუნეებში ციხადილს შეთევზეთა
ამქარი იცავდა) ხაზარათული ლაბირინთები

(აქედან ისევ წარმოადგენს ბედი იშლება მთელ ბუდაგეტზე).

ერთი საუბრადღებო ამბავი. ცნობილია თუ რა სიმძნელებითან არის დაკავშირებული ძველი ნაგებობისათვის, მიიღწეობს ქალაქის მთელი უბნისათვის ახალი ფუნქციის გამოანახვის საკითხი. ამის დადებითი გადაწყვეტის გარეშე შეუძლებელია ძველი ქალაქის შენარჩუნება. ბუდაგეტის ციხის უბანში ეს სიმძნელი მგონი დაძლეულია.

აქ არის საცხოვრებელი სახლები (განაშენიანების ძირითადი ნაწილი), სკოლები (ერთ-ერთი თანამედროვე სტილის ნაგებობა) და სხვ. მაგრამ ძირითადად ღვი ტურისტულ მიზნებს არის მისადაგებული — ძველ ფუნდუკ „ფორტუნაში“ (1784 წ.) რესტორნებისა და სასტუმროების ისტორიის მუზეუმი (ძველი მცნოუბი კი არის მიყვლეული და გამოყენილი); პირველ საბრუნებში და სარდაფებში ბუკინისტური მაღაზია, ძველმანების მაღაზია, საკონდიტროები, რესტორნები, ღვინის სარდაფები ძველებური ინტერიერებით და ავეჯით; ყოფილ საცხოვრებელ სახლებში მოთავსებულია — სახელმწიფო დაწესებულებები, ბელა ბარტოკის არქივი, სამხედრო-საისტორიო მუზეუმები და არქივი და სხვ. აქ ისტორიის სურნელი, უნგრეთის ისტორიის მაჩვენებელი — აქ ციხეში იჭდა ლაიოშ კოშუტი, ერთ-ერთი სახელში სტუმრად იყო ბეთპოტენი, სხვაგან — თომას მანი...

თანამედროვე საზოგადოებრივი საქალაქო ტრანსპორტი ამ ქუჩებში არ შემოდის. ციხის უბანი სპეციალური მიკროავტობუსებით შეიჭდება წარმოადგენს მარშრუტით დაათვალიერო...

ჩვენი უნგრეთში სტუმრობა დაემთხვა უნ-

გრელი და საბჭოთა ახალგაზრდობის კვირეულს. უნგრეთში, სხვა მოძვე საბჭოთა რესპუბლიკების წარგზავნილებთან ერთად, საბჭოთა საქართველოს წარმომადგენლებიც იყვნენ. ყველგან ლოზუნგები, საბჭოთა და უნგრული ღრმები, ხალხი ზეიმი იყო... კვირეულის მონაწილეები, ისე როგორც ბუდაგეტის ყველა საპატრიო სტუმარი, გვირგვინებით მოვიდნენ გელერტის მთაზე, საბჭოთა მეომრების საპატივცემულოდ აღმართულ მონუმენტთან.

გელერტის მთის ისტორია სიმბოლურია. აქედან 1016 წელს ციხესიმაგრისაგანსაცემელმა უნგრელებმა გადმოგადეს ვენეციიდან მოსული ქრისტიანი ეპისკოპოსი ვინში გელერტი, რომელიც შემდგომში წმინდანად გამოაცხადეს. მრავალი დამპყრობელი უნახავს ბუდაგეტის მთას — რომაელები, მონღოლები, თურქები, ავსტრიელები და, ბოლოს, გერმანელი ფაშატები. გელერტის მთაზე აღმართულია კედლები ციხისათვის, რომელშიც საუკუნეების მანძილზე ქვერ თურქი, შემდეგ კი ავსტრიელი ოკუპანტები იყვნენ გაშენებული. მეორე მსოფლიო ომის დროს აქ გერმანელმა ფაშატებმა მოიკლათ შემდგომში. აქ აღმართის უნგრელებმა საბჭოთა ჯარების მიერ უნგრეთის განთავისუფლებაათვის პატრისციკლად მოქმედებდნენ კომუნალური-სტრუქტურის მიერ შექმნილი დიდი მრავალფეროვანი კომპლექსი „განთავისუფლება“. აი, აქ მოვიდნენ უნგრელები და საბჭოთა ახალგაზრდობის წარმომადგენლები. მაღალი პოსტამენტიდან უნგრელი ქალი ზედაღმართული გამარჯვების პალატის ტოტი გადმოჰყურებდა მათ, გადმოჰყურებდა ბუდაგეტს და ლოცვად მუდმივ ნუგეშობას უნგრეთის მიწაზე.

ჩემი საქართველო

1

მრავალი ქვეყანა და მხარე მაქვს მოგლიძი. მაგრამ საქართველო, მამა-პაპათა მიწა-წყლის მზგავსად, დაგვირგვინებული თეთრი იაღბუ- ზით, არის ჩემი უღრმესი სულისთვისობა, ჩე- მი მხურვალე სიუყარული. მე შეიყარს ქართუ- ლი მიწა-წყალი და ზეცა, ვაზისა და ქართული სიტყვის უკვდავება; როდესაც გადმოვფურებ ჯვრის უღელტეხილს, თვალწინ ისეთი მშვენიე- რი ქვეყანა და ისეთი სილამაზე გადაიშლება — თეთრი მწვერვალებით, მწვანე ფერდობები- თა და ველებით, ღორჭი მდინარეებით, — რომ ასე მგონია ყველაფერი ეს ერთ ბედნიერ სა- ათს მესსმრა. რა შეეძლება განთიადისას უეც- რად გაბრწყინებულ ეაზებეს, რომელიც გაო- ცებს და განცვიფრებს თავისი სიმადლითა და სიოთრითი დარიალის ხეობის მკაცრი სილამა- ზე და სიდიადე, სადაც თერგი ისევე ისე ქუზს და რბის, როგორც იმ ღროს, როდესაც მას ლერმონტოვი უცქერდა, გაიძულებს საზეიმო მღუმარებას. როდესაც მთაწმინდიდან თბი- ლის გადმოცქერი, ვფიქრობ, რა ბედნიერია ის ხალხი, რომელმაც ასეთი ქალაქი შექმნა, რომელიც ჰყვავის ამ მშვენიერ მიწაზე უკვე მეორე ათასწლეულს; რუსთაველის პროსპექტი მისი მხარგაშლილი ქადრებით — ერთ-ერთი საუკეთესოთაგანია მთელ მსოფლიოში.

ბედნიერია ქართველი ხალხი — დიდოსტა- ტი ამ მიწისა, რომელსაც არა მარტო ვაზის არაჩვეულებრივი ჯიშები გამოჰყავს, არამედ ქმნის შესანიშნავ ქალაქებსა და ტაძრებს — თავისი გუნის ოსტატ-ხეოთმოქმედართა სა- ერთო ძეგლს; პოეტის უკვდავი ნაწარმოებე- ბი საუკეთესო გამოსახულებია, ადამიანის სუ- ლის ბედისა და ხასიათისა, ქართული მუზა

ისევე მშვენიერია, როგორც თავად საქართვე- ლო. მსოფლიო, რომელიც კითხულობს რუს- თაველს, ბართაშვილს და ვჟა-ფშაველას, სა- მუდამოდ მაღლიერია ქართული მუზისა.

კახეთის ტაძრებში მე ვნახე მტრის მიერ დაპარული ფრესკები და ასე მერვენა, თითქოს აქამდე გადმოდიოთ სიხსლი-მეტოქი. საუკუნეე- ბის განმავლობაში აურაცხელი მტერი ესეოდა ამ დიდებულ მიწას. ქართველები საკუთარ სი- ცოცხლებს თმობდნენ, მაგრამ მშობლიურ მი- წას, მის მთებს, და ველებს, ვაზს, ქალაქებს და ტაძრებს — მის სილამაზეს კი არა, მათთვის სიცოცხლე და თავისუფლება ერთი მცნება იყო ქართველი ხალხი უკველთვის ეფაცუ- რად იცავდა თავის სამშობლოს, თავის აზრს, იმედებსა და პოეზიას.

უოველივე ამისათვის მიუვარს ქართული ის- ტორია. მან გამოკვედა ქართული ხასიათი, რო- მელიც ასე გასაგები, ახლობელი და ძვირთა- სია ჩემთვის; ამ პატარა ქვეყანამ მისა მსოფ- ლოს მრავალი დიდი და გამოჩენილი ადამი- ანი, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მის- მა ისტორიულმა ბედი-იღბალმა.

საქართველოში მომინდა უოფნა მისი დღესას- წაულის დღეებშიც და მწუხარების წუთებ- შიც. ქართველები ერთნაირად ინარჩუნდნენ თავიანთ ღირსებას, ერთგულნი არიან ეროვ- ნული ხასიათისა სიხარულშიაც და მწუხარება- შიც. მიუვარს ქართული ხასიათის გულდიაობა, ემოციურობა და ამაღლებულობა, რომელიც მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე ემოციური ხალხის ხელოვნებასა და პოეზიაში გადადის. ამიტომაც ასე გაშქვალავი და მომაქადობელი საქართველოს ხელოვნება. ეს არა მარტო ლა- მაზი მთების, ველები და მდინარეების ქვე- ყანაა, არამედ ღამაში ადამიანებისაც, ტყუი-

დად კი არ უთქვამს ლერმონოვს მის შესახებ: „ეს ზედნიერი, დიდებული მხარე ქვეყნისა“. კავკასიონზე ვადმოუყრნიალ მის ღემონს საქართველოს დანახვისას პირველად შეუყრთა გული და მოჰადოვდა სამოთხიდან გამოსევების შერდოვა.

მრავალი წილია უფელაზე მხურაველ სიყვარულით მიყვარს ქართული პოეზია. მიყვარს მისი ძველი და ახალი ოსტატები რუსთაველიდან დღემდე, გუგუჩაშვილიდან ჩიქოვანამდე, ზარაშკაშვილიდან მარკიანაშვილამდე. ეს პოეზია იყო და არის ჩემთვის დიდი სკოლა, ქართველი ოსტატები კი, ჩემი მასწავლებლები, პეშინის, ლერმონტოვისა და მშობლიური უიზმ მერიტის გვერდით. ვისაც კავახია უყვარს, მას არ შეუძლია არ უყვარდეს ქართული პოეზია, იგი — უფელაზე ღირსეული და ნათელი გამოხატულება კავახიისა. დიდი სიყვარული და მადლი იყო ჩემთვის გამორჩეულ ქართველ პოეტებთან ურთიერთობა.

ძვირფასობა ჩემთვის ახალი საბჭოთაო საქართველოს სახე, ძვირფასობა ჩემთვის ახალი ოსტატები — შვედნობრიი საქართველოს, ჩემი საქართველოს შვენებლები და შემჭმწებლები. ზოტბას ვასწამ საბჭოთაო დღეობის, ორმელსაჲ არ ქირადება ჩემი ქება-ადიდება — იმდენ დიდ პოეტს უმადურია მისთვის! მაგრამ ჩემი ზოტბა — ესაა ჩემი ხულის სიმღერა, ჩემი სიყვარულის სიმღერა, ორმელიც ჩემს გულში მომჩლიდა მრავალი წლის განმავლობაში, და მეც ვუფროებ ჩემს მყარდებულ სიტყვას, საქართველოში თქმულ მრავალი დიდი პოეტის მიერ ჩაუქრობელ სიტყვას, სიყვარულში დაბადებულს. საქართველო, შენ — კაცისათვის გული ხარ. მრავალ ბედნიერ დღესასწაულს გისურვებ, ჩემო საქართველო!

2

მთაში წვიმს, ბაღბუშის ფერდობებზე თოვ-
ლი დნება, წვიმა ასველებს ქაღრებს, კლდე-
ებს, გზებს, წითელი კრამიტით დახურულ სახ-
ლებს, ეროებსა და ბოსტნებს. წვიმით განა-
ნილი ვარცხო ახლადშობილთვის სუფთაა. ახ-
ლა კარგად და საძოვა ფერია. ფაქრით კი ფეჭ-
არბი პოეზიასა და მის შემოქმედებებზე, ხალხზე,
მის სულზე, მის სიწმინდეზე და ახლადშობილ
სიძლიერეზე, ხატოვან და ემოციურ სილამაზე-
ზე. ქართული პოეზია ყველა ამ თვისებების
მომცველია. ჭრტ კიდევ უფროა დაშატყვია
ამ თვისებებში. იგი ვახდა ჩემთვის ერთ-ერთი
დაუფასებელი სიხარული ცხოვრებაში.

ჩემს მაგიდაზე დევს კაზატა კოლოდუმი ჩაწეული, პატარა წიგნაკებად გამოცემული თანამედროვე ქართული საბჭოთა პოეზიის ანთოლოგია, რომელიც რევნა მარგინმა მანუქაში სულაძის სახელის პატივსაცემად ამ წიგნაკებს დაუთმო.

სულიერი მდღეუბარებით ვიმეორებ ერთი მეორეზე ჩემთვის ძვირფას სახელებს: გიორგი, იონ ტაბიძე, გიორგი ლეონიძე, ტატიანა, ტატიანაძე, სიმონ ჩიქოვანი... — და მავანდება ჩემი ცხოვრების დღეები, რომლებიც აღარ განმეორდება, ბევრი მათგანი, რაც ვამოცუადე და ვანერცუადე.

მართლაც, ბერძნ ნიშნავდა ჩემი ცხოვრების და ბედისწერისათვის გამარცხელი ქართველი ოსტატებით: ზოგმა მათგანმა გაშაბედწერა მევგორობით და კეთილი განწყობილებით, ჩემი სამუშაოსადმი უსასრულო ყურადღებით, ზოგმა ვედებოდა, რაც მთავარია — გამუდმებით ვითხოვლობდი, ვტყუებოდი, და ვსწავლობდი მათგან. მე არ წამოწყდებოდა ხიტუვა — გაწოდებით კითხვა. არიან პოეტები, რომელთაც პატრივისებით მიჰყავთ, თუთუვანები კიდეც. მაგრამ მათ წიგნებს თაროდან მხოლოდ ხანდაზნად მოიკლებ. ხოლო ამ პოეტებს, რომელთა ხანცხელები წელიწადი მოგახსენებ, არა თუ პატრივისებით და მოკრძალებით ვეძებდი, არამედ მხოლოდ საყვარელითაც, თუმცა მათ წაწამებულებს, ჩემდა სასწუხარად, მხოლოდ თარგმანებით ვიყნობ. მათ ისევე მზიარდ ვყოფილობდი, როგორც ბლოკს და ენსინს. საქართველოს შესანიშნავი პოეტები იმდენად შემოვიდა ჩემს ცხოვრებაში, გაწვინენ ჩემი საყვარლება, ჩემთვის აუცილებელი და საჭირონი, რომ ისე მყოფნა, უმითოდ სიცოცხლედ შეუფლებელია მეთქი, ისე როგორც ჩვეულების მთების, ისე, როგორც წყლისაგან დახვედრებული ბუხნის გარეშე, რომელიც ჩემს გზაში დგას.

ქართული მიწებსა და ქართული პოეზიის ხიფ-
ფარულში მდიდარი და ბედნიერი ვამხადა.

მეფრწვე უფროსი სიყუთის ღაფასებას, რაიკ
მომშადლა ცხორებაში.

ქართული პოეზია — ერთი იმ სიყვითლადგანია, რომელიც მომავალზე ჩემზე სევდ-ბედშია. მისში ხარობს ვარდი და ელვარებს მზებელი, შრი-აღებს თავსაგი და ნავარდობენ არწივები თეთრად ქათამებს მთებზე და აწვანებულა ქა-დაარი, ქალებს უბრწყინავთ თულები და ცოცხ-ლებს ვეფხუების სიამაღელ, გულგაცას ბრძნუ-ლი შრომა და ქალიშვილების მთართოდვარე სიყვარული, ქვეყნისა და ხალხის ბედნი, მისი ისტორიის წყვილითი და სინათლი. როგორი თანდაყოლილი სახეებით, რა ენოციურად და თართლივით, რა ნათლად და დადუბულადაა უცვლელად გამოთქმული ქართული პოეტების მიერ! ქართული პოეზიაში ძლიერად და ნაზა-დაა აღებულია მშობლიური მიწა-წყლის სა-ხე, რომელიც აღსავსეა უცვლლობელი სიღამა-ზითა და მომზებულობით. როგორ ემდგო-ან ქალს, ურთილიობადც დედამიწა, ცარიელი მოვჭვინებობადა! რანათელია ეს ღირსიკა, გამ-სკვლავი და მალაღი!

„ვეფხისტყაოსნის“ წაკითხვის ბედნიერება

ჭერ კიდევ კაბუცს მხვდა წილად. ღაცენების გამოტანა, როგორც ახლა გამომაშვს, რასაც ვერცხულია, მაშინ არ შეიძლება.

საქმად ბევრი დაიწერა მსოფლიო ეპიკური პოეზიის შედევრად აღიარებულ ამ პოემებზე. ჩემი მხრივ ძალზე წინდაუხედველი ნაბიჯი იქნებოდა მეტადა ქართველებისათვის მათი გენიალური ნაწარმოებებს ახსნა-განმარტება. მაგრამ არ შემოძლია არ აღვნიშნო პოემის ერთი თვისება, რომელიც განსაკუთრებით დამამახსოვრდა: ჩემთვის ცნობილი ეპიკური ნაწარმოებებიდან მე არ მეგულებოდა მეორე, რომელშიაც ასე იყო შერწყმული ეპიკური და ლირიკული, მე არ ვცნობ მსგავს განსჯეულად და ემოციურ თქმულებას. განსაკუთრებულია საუბრადღებოდ მიმართა ხაზი გავუსვა და აღვნიშნე ჩემთვის უდავო ფაქტი, რომ უოველიც საუბრეთეს თანამედროვე ქართულ ლირიკაში აღინიშნება ხელოვნების ამ მნიშვნელოვანი თვისებებით — ემოციურობით და გულში ჩამწვდომობით, შერწყმობილობით და სიბრძნით; ასე მოდგამს ამ ხალხისა და ერის ხალხობა.

არ შეიძლება არ დავაცუგო მთებში და ზღვაში, მწიანე ველებში და ყვეთელში მზესუმზირებში, ასეა ნოაქლოზ ბარათაშვილიც; იგი პირველი შეხებისთანავე მთლიანად დაგვიმონებს, რა თავგანწირვით მიჰქრის შერანი, რომელსაც არავითარი დამაკლდება და ზღუდე არ შეაჩერებს, მისი გიჟური ღელავა და აღფრთხილება, წინსწარფა, სამოლოა სიცოცხლის უძლეველობა, შემოქმედებისა, პოეზიისა, სიამაყისა და თავისუფლებისა! რა ნაღვლიანი, ღრმად ტრაგიკული პოეტის ფაქტები, რომელიც უტოლდება ევროპის უდიდეს ლირიკოსებს, რა ბარათაშვილია შერწყმული მასში ტროიკული და შოგადეკაციაზარი, რის გარეშეც, ჩემი ღრმა რწმენით, არ არსებობენ დიდი პოეტები. ბარათაშვილის პოეზია განუზავდრებლად გულწრფელია, ღრმად გულში ჩამწვდომი, დამრიგებლური... არ შემოძლია არ ვოფირო ამის შესახებ, რადგან მანდა ვისწავლეთ უკეთესი გაგება შემოქმედების საღვთოლოებისა, ახლოს ვაქცენო პოეტის უდიდეს მოვლენებს. ჩემი ანტერესი ბარათაშვილისადმი ბუნებრივად იყო მე ვცდილობდი წამყვანობა და შემსწავლა იგი ისევე, როგორც ვოეთი, პუშკინი, ლერმონოვი, მიკოვიჩი, კიტი, ტოტჩი, ლორკა.

რაც შეეხება ჩემს მეორე საუბრადღებ პოეტს — ვუა-ფშაველას, ის წარმოდგენილი მუავს ხან მოუწვდომელ მთად, რომელსაც საუბრებში ღრუბლებით გადუარა, ხან კი ტიტანად, ვუა-ფშაველა განსაკუთრებით ძვირფასია ეპოეზის, როგორც უდიდესი მთიელი, სავსებით ბუნებრივი, ყველაზე ახლოებული ხალხი ჩემთვის მთავი მცხოვრებლები არიან; დავი-

ბადე და ვავიზადე მათ შორის, მუქეს მთიელი ქალი მაწოვებდა. ჩემთვის ამოუწველია გენიალური მთის პოეტის ვაჟ-ფშაველას ცხოვრება, აწოვებდა, ხანც, სიბრძნული და მწერსა-რება, მისი პოემების კლდისმავარი სიძლიერე დაუჭრებელი გგონია. არავის ასე არ უმდერია ადამიანურ ვაჟაცუბაზა და კეთილშობილებაზე, მან უმდერა მთებს და მათ შუალეებს ყველა მთიელ პოეტებზე უკეთეს და ძლიერად, საემარისა სოფელ ჩარვალში ჩასვლა, ნახვა პოეტის სახლისა და კერისა, საემარისა შეიტყო როგორ ცხოვრობდა იგი, რათა სამუდამოდ შეგეფარდეს. ხანადა, მწყნესავლა საქონელს, აწრთობდა რკინას, უბრალო გლეხური ცხოვრებით ცხოვრობდა მთაში.

პოეზია კი ნამდვილად ციხარტუელას მგავს, მასვეთ მშენებერი.

მართალი უთქვამთ, პოეზიის ციხარტუელა აახლოებს და აერთიანებს ხალხებს, მათ მშობის ეშხაუტებაო. კუალტურა უოველითის ეშხა-ხურებაო და ეშხაუტება ამ კეთილშობილურ მისიას. ეს განსაკუთრებით ემჩნევა საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხის კულტურის მწერი თანამედრობის პოეზიას. ჩვენთან, როგორც არახდოს, როგორც არხად, ერთი ხალხის პოეზიის მოვლენა მეორის საკუთრება ზღვდა. ეს ერთი უმეტანწინებელთაგანი თვისებაა ჩვენი ცხოვრების. ჩემი მასწავლებლები უთარში ვა-ვებს ვერცდოთ ცხოვრობდა და არ იყოდა მისი არსებობა, ჩემთვის კი, ქართული პოეზია გახდა უდიდესი აღმოჩენა და სიხარული.

საქართველოს პოეზია შესანიშნავ შედევრ ციხარტუელად გადებულია მოგებზე, მან განათა ჩემი სული და ჩემი ცხოვრება, ვანდა ჩემთვის აუცილებელი. ჩემი სიტყვები შემოძლია დავა-საბუთო ჩემი ცხოვრების მრავალი ფაქტით, მაგრამ მოვიყვან მხოლოდ ერთ მაგალითს.

ფრონტში მიმავალმა რამდენიმე წიგნი წავიდე მათ შორის იყო რუსულ ენაზე პირველად გამოსული გიორგი ლეონიძის ლექსთა კრებული. მე მქონდა ბედნიერება ზელი ჩამომერთმა ტიტან ტამიძისათვის, გიორგი ლეონიძისათვის, სიმონ ჩიქოვანისათვის. ეს იყო საუბრეთეს ოსტატთა ზელები, ვერასოდეს დავიწყებუ მათ.

აგრეთვე წილად მხვდა ბედნიერება ურთიერთობა მქონდა და გამეყო მეგობრობის პურ-მარლი არა მარტო იმ ქართველ პოეტებთან, რომელთაც ვეღარ ვნახე, და მხოლოდ ვითხოვლობ მათ შესანიშნავ ნაწარმოებებს; ასევე ვიცნობ ჩემი მეგობრების შემოქმედებას — ცნობილი ქართული პოეზიის ოსტატებს — არაჟლი აბაშიძეს, გრიგოლ აბაშიძეს, კარლო კალაშეს, აღდეკო შენგელიას, რევაზ მარგარიანს, იოსებ ნონეშვილს და უფრო ახალგაზრდებს — ოთარ ჰელიძეს, შურმან ლებანიძეს, ოთარ ქილაშეს, მირან ფოცხიშვილს.

ქართული პოეზიის ცხარტყელას მუდმივად ვხედავ ჩემი სახლს თავზე.

მიწიერი სილამაზის ძეგლები

1.

ბალმონტმა შოთა რუსთაველის სახელი პირველად საოკეანო გემზე გაიგონა. შეიძლება შეგებარბოს კიდევაც ამბავი. ოკეანის სივრცე და სიძლიერე ძალზე უბედება ასეთ ნაცნობობას.

ყველა თავიხეზურადაა ბედნიერი. მე რუსთაველს სრულიად ქაბუკი, მთაში გაეცანი. მისი პოემა ჩემთვის, ჩემს მშობლიურ ჩეგვის ხეობაში გადამაშალა. ამ ძლიერი ნაწარმოების კითხვისას, თითქმის მთებს ვესაუბრებოდა, — თვით მარადისობას. მაშინ არ ვიცოდი, როგორი ძნელი და ტრაგიკული დღეები გველოდა წინ — უაშინესი მძიმე, სახალხო ომის დღეები. ჩემს თავზედაც იმდენი მოგახსენებო, რომ ყველამ თავისი ამბავი სხვაზე უკეთ იცის, და იმდენად, რომ უნდა გითხრათ, თუ რა იყო ჩემთვის შოთა რუსთაველის პოეზია.

მისათვის, რათა პირნათლად შეგვესრულებინა ჩვენი ვადი სამამულო ომის წლებში და გავემარჩვა, ყოველი ჩვენთაგანი უნდა ყოფილიყო მომზადებული არა მარტო უიჯურობად, არამედ ზნეობრივადაც. მარკსის-ლენინის მითხრობიდან ერთად, ომის წინ და უაშინესი ომის დროს, ყოველი ჩვენთაგანი აღჭურვილი იყო მთელი საყავობრიო კულტურით. აქ ერთ საბატო ადგილთაგანი უკირავს შოთა რუსთაველს. ასე იყო სიბადად ჩემთვის. ომამდე მოვასწარი მის სამყაროში შეხვედა, რომელიც სახეს სილამაზით, სიბრძნით და ადამიანური შეუღრეკლობით.

მისათვის, რომ გაიმარჯვო ვერაძე ძლიერ მტერზე, აუცილებელია ვეფაცობა. „ვეფხისტყაოსანი“ კი — ვეფაცობის ქებათა ქებაა. ვაფგონარ მძიმე ომის წლებში გმირობა ჩვენთვის ისე აუცილებელი იყო, როგორც პური. რუსთაველის პოემა — გმირობის, მისი უცვლადი სილამაზის ქება-დიდებაა. შეუძლებელი იყო პიტღერადაა ურდოვზე გამარჯვება მეგობრობის გარეშე — ადამიანთა და ხალხთა მეგობრობის გარეშე. რუსთაველის პოემა — მშობის სიმღერაა. ჩვენი გამარჯვებისათვის აუცილებელი იყო სიუყარული და ერთგულება, კეთილშობილება და თავდადება. შეუძლებელია მტერზე გამარჯვება მშობლიური მშენის სიყვარულითა და ერთგულებით გარეშე, მისი ისტორიის, ერის, უანების, მისი ქვეყნისა და ვაზის, მისი ხისა და მდინარის, მშობლიური კერის სიყვარულისა და ერთგულების გარეშე. ყოველი ტოცხალისა და წმინდასი სიუყარულის გარეშე „ვეფხისტყაოსანი“ — სიუყარულის, ერთგუ-

ლების, თავდადების, და სიმტკიცის სიმღერაა. ესაა კეთილშობილების და დიდი გმირების სამყარო, მარადღამის რომ ვაკსწყალების სიმტკიცესა და შეუპოვრობას.

ყველა ეს მაღალი მცნება, ურომლისოდაც არ არსებობს შემოქმედება, ურომლისოდაც კეთილი ვერ დაძლევის ბოროტებას, განსახიერა რუსთაველმა მომავალდებელი სილამაზით. ჩვენ შეგვიძლია ამოგვარიფოთ ამ დიდი ქართული პოეზიიდან ბევრი რამ არა მარტო ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრებისათვის, არამედ შემოქმედებისათვისაც. მისი კითხვის დროს მრავალი აზრი წამოიჭრება, არა მარტო სიცოცხლის, ხალხების ბედ-ილაშუე, ადამიანის ხედრზე, მის ადგილზე ამქვეყნად, დამოკიდებულებებზე ხალხებს შორის, ხელისუფლებასა და ადამიანებს შორის, არამედ პოეზიის აზრსა და დანიშნულების შესახებ, იმაზე, თუ როგორი უნდა იყოს იგი, რათა უკეთ ემსახუროს ადამიანებს, შევიდეს მათს ყოფაში, გახდეს მისი საუბრენი და მზარისდამკერი. და ყოველად ეს შემოინახა თითქმის რვაასი წელია ნაწარმოების ასეთი დღეგრძელობა და დიდებულება ვეფაცობის, როგორც მთებში და ზღვებში, როდესაც პირველად ვხედავთ მათ. ასე გაავიერვა კავკასიონის მთებში ტოლტოის ოღუნისი, როდესაც პირველად გადამაშალა მის თაღწინ. კითხულობ რვაასი წლის შემდეგ რუსთაველს და კიდევ და კიდევ რწმუნდები, რომ როგორი ბოროტი ძალებიც უნდა ეშუქრებოდეს დედამიწას და ადამიანებს, როგორი ჯოჯოხეთური ქსელიც უნდა იქმნებოდეს მათს ირგვლივ, სულერთია, საბოლოო გამარჯვება მშეწინებებსა რჩება. უმჯობესია ამაში დარწმუნდნენ დღეს კიდევ ერთხელ ყოველმეცოცხლის მტრების!

2.

ამქვეყნად მშეწინებება იყოთვნის ყველას, ვინც მისხუტებს ადამიანის სახელს, ყველა ხალხს. რუსთაველის პოეზიაც, რომელიც არის საუნეე და სიამაფე, არა მხოლოდ ქართულდებნასა, არა მარტოდღე კავკასიულდებნასა, არამედ ყველას, ვისთვისაც ძვირფასია აზროვნება და პოეზია, ვისთვისაც ძვირფასია თავად სიცოცხლე. კარგად თქვა ესენინმა: დიდი შორიდან უკეთ მოსწამსო.

ისევ ვუბრუნდები ჟიკრით ომის მძიმე დღეებს, როდესაც შოთა რუსთაველი ჩემთვის გახდა საუბრენი და მზარდამკერი. მან გამომიწოდა დახმარების ხელი შორეული საუკუნისაძნესტარე ბრძოლები იყო. იმ დღეებში არაერთხელ ვიმეორებდი ძლიერ და ბრძნულ სიტყვებს: „სხობს სიოცხლება ნაზრასსა, საყვდელი სახელუანისი!“

ეს სიტყვები ძალ-ღონეს მშაბტებდა, როგორც მშობლიური ქვეყნის მატრი, მებმარეზოდა და აღმართოვანებდა. ეს სიტყვები მოვისმე დედამთან გაგზავნილ წერალებში, რათა გამომსწევებინა იგი. დიდ სიყვითელ მისმანდა ამ დღეებზეც ცოდნა. „ვეფხისტყაოსანი“ — ვაჟკაცობის, ხალხთა მფლობელობის, ერთგულებისა და სიბრძნის სიმღერაა. მაგრამ ეს პოემა აგრეთვე სამართლიანობისა და გულმორწყალობის სიმღერაა. ეს არის განსაკუთრებით აღსანიშნავი. რუსთაველმა იცოდა: ქვეყნად რომ არ იყოს სამართლიანობა და გულმორწყალობა, სიცოცხლის ზე ძირშივე მოიჭრებოდა. მაგრამ მან აგრეთვე ისიც იცოდა, რომ მტრებს არ ძალუთთ ასეთი სიცოცხლე. ამიტომაც ავთანდილი თავის ანდერძში ასე მსურველად რომ მოუწოდებს მეფე როსტევანს სამართლიანობისაკენ:

„წაგვიტახეს, სიყვარულსა
მოციქულნი რაგვარ წერენ?
ვით იტუიან, ვით აჭებენ?
ცან, ცნობანი მიაფერენ.
„სიყვარული აგვამალუბს“,
ვით ეგვანო, ამას ვლერენ,
შენ არ ჯერ სარ, უსწავლელნი
კაცნი ვითმეცა შევაჯერენ“

ძარადიული სამართლის სივით, უოცელადვე მწვენიერის. სიყვარულთაა გამსჭვალული პოემა. იგი გვაჩადობს მშაშვეწუბილი სილამაზით, მწვენიერისა სიტყვები, რითაც რუსთაველი კისზებს სიკრუეს: „სიკრუე და სიპირობა, ავნებს სორცხა მერმე სულსაო“, და უმედეგ: „რათგან თავია სიკრუე უოცლისა უბედრობისა“...

მინდა კიდევ ერთი ჩემთვის ძალზე ახლი მშარეს შევეხო „ვეფხისტყაოსნადან“ — სახელგანთქმული პოემის დრამატისმს. ჩემთვის ახლობელია დრამატული პოეზია, ტრავგიული ხელმოცება. პოემაში ერთადეა მერწყმული ცოლის სიძლიერე და დრამატული ღირსი. მოაზროვნის სიბრძნე და მეფეაბებული აღაზიარის ტყილი, მასში ერთნაირად აქვს საპატიო ადგილი მინწეული ქეთასა და გულს. ღირსკუთლი, დრამატულია შესაველის ეს სტრეკონები:

მომეც მიწნოთა სტრეკო,
სიკდილმე გისატანისა,
ცოდეთა შესტუტება,
მუნ თანა წასატანისა.

ანდა:

თამარს ვაქებდეთ მეფესა,
სისხლისა ცრემლდათხეული!

უნდა გამოგატყდეთ: არცერთ ეპიკურ პოემაში, რომელსაც მე ვიცნობ, არ შეგხვედრია ვარ ასეთ გულშიანწყდომ ღირსიზს.

3.

რუსთაველის პოემა ძვირფასია ჩემთვის როგორც ცხოვრების დიდი წაგნი, წიგნი აზრისა და სიბრძნისა, წიგნი სიყვარულისა და სიბრძნისა.

მინდა ერთი ფაქტი გავახსენო, რომლის მოწმეც ვახლდით: ფაქტი, რომელიც მტკველებს რუსთაველის პოემის უდიდეს პოპულარობაზე სხვადასხვა ხალხებში. ტან-შანის მთებში მისდებოდა უოცნა. იქ, მრავალ აუღში მწვედრდებარ გოგონებსა და ბიჭუნებს, რომლებიც ცნობილი ქართული პოემის გმირთა ხალხლებს ატარებენ. იგი უბრუნისავეის ვახდა იმდენად თაყსიანი, რომ მეგობრები და მეწეუბნები თავიანთ შეილებს ტარებულს, ავთანდილს, ნესტანასა და თინათინს ეძახიან. ასეთი პატივი იშვიათად რგებია სხვა ენაზე დამწერელ ნაწარმოებს. დრმა პატივისცემით მინდა მოვიგონო შესანიშნავი და ადრე გარდაუვლელი პოეტის ალიყულ ოსმონივის ხაზელი, რომელიც მწვენიერად თარგმნა უბრუნის ენაზე რუსთაველის პოემა.

როდესაც მონაღლეთში ვმოგზაურობდი, გავიგე, რა კავასიელი რომ ვოვაგი, მონაგლურ ენაზე გამოცემული ილუსტრირებული „ვეფხისტყაოსანი“ მანუქეს.

შოთა რუსთაველის მსოფლიო დიდება — ესაა მთელი კავასიის პატივი. ჩვენც, კავასიური ლიტერატურის აღმანდელმა მუშეებმა, უნდა ვეცადოთ ვიწინო დარსეულნი ჩვენა დიდი წინაპრებისა. ამისი ერთი მიზნთაგანი მისი მარადიულობისა. იგია — მიწიერი სილამაზის ქებათა ქება, უსაზღვრო და უცდელი.

4.

როგორც უკვე აღვნიშნე, უოცელი აღაზიანი, ვახაც სურს ბოლომდე გაიგოს რუსთაველის დიდებული პოემა, უსათუოდ იფიქრებს, იმ ძალის შესახებ, რომელიც აძლევს მას შესაძლებლობას დარჩეს არა მხოლოდ ლიტერატურულ ძეგლად, არამედ ცოცხალ ნაწარმოებად და რვაპი წლის შემდეგაც იწვევდეს ადრეუბას და ცრემლს. რაშა საიდუმლოება? აი, უბრველესი უოცობა, რას უნდა ჩაწვედეთ ჩვენ, დღევანდელი პოეტები. ეს კი არც ისე ადვილია! მე უფროად გამაიარალებს რუსთაველი, თოქოს ხელზე ლომმა დამკრა თათი. დიდხანს ვფიქვარ, დამწერებული მის წინაშე. მაგრამ მინც მინდა გავიგო ეს წუხილი, ჩაწვედეთ, რაშა მისი სიძლიერე და სილამაზე, მისი მარადიულობის ძალა.

ვცდილობ რა გავიგო რუსთაველის პოემის უცდელიაბის არსი, უბრველესი უოცობა. მინდა ვთქვა, რომ ჩვენ საქმე გვაქვს გენიოსთან, გენიოსები კი უოცელთვის ერთგულნი არიან

ცხოვრებისა. მათ არაწვეულებრივი აღდგო აქვთ. ამიტომ ხშირი არ სცნობენ სიუალებსა და სიყრუებს. ასეთი იყო ბეთჰოვენი. გენიოსობა და ცხოვრების სიმაღლე ხიზონიშნულ მიაჩნიათ. ესაა ერთი მთავარი ფაქტი. რუსთაველი იყო ადამიანთა სულის, მისი უფრესი განვითარება და მოძრაობის, მისი მღერეულების, სიყვარულის, ტკივლის და სიხარულის ერთგული და გამომხატვა კიდევ ეს უველათერი უჩვეულო ძლიერებით. მაგალითად, მე, ცრემლმგერის ავთანდილის ლექსი (მიმართვა მნათობრებისადმი). ვარე სამყარო უსახაროდ იცვლება. ადამიანის სიხარული კი, სიხარულადვე რჩება, ტკივილი — ტკივილად, სიყვდილი — სიყვდილად, სიციცხლე — სიციცხლად.

შოთა რუსთაველი მოხმარებულია საკაცობრიო შრომით, სიმატრულით, სამართლიანობით, ქალთა სილამაზით, გმირობით, მეგობრობით და ერთგულებით. და ეს კი ის ძალაა, რომლის მაღლა ასვლა ადამიანმა არ იცოდა და არც იცის. ეს ის კატეგორიებია, რომელიც უცვლელად იცოცხლებენ, რადგან მათ გარეშე სიციცხლად არ არსებობს. „ვეფხისტყაოსანს“ მხარადულობა უბოძა მისმა უზარმაზარმა შინაარსმა, ურამლისდაც არავითარი ვირტუოზობა და ლექსის ჰედურობა ვერ უშველიდა. რამდენი ჰაქტედი ლექსი მომკვდარა რვა საუკუნის მანძილზე ამჟვეყნად!

შოთა რუსთაველის მაგალითი — სერიოზული გაკეთილია თანამედროვე პოეტებისათვის. რაც უფრო დიდხანს ცოცხლობ, მით უფრო მეტად ვრწმუნდები, რომ ლექსისათვის მთავარია შინაარსი. უველადე დახვეწილი რითმა და რატმული სვლა, ვერასოდეს შეცვლის ცოცხალ ცხოვრების ძალას, იდეას მნიშვნელოვნებას, რომელიც ძვეს ნაწარმოებში. ამას გვარწმუნებს უცვლელი დროის და ხალხის პოეზიის ისტორია. და რუსთაველის პოემა რჩება ამის ერთ დამაქრებელ და სანამუშო მაგალითად.

პოეზიის ნამდვილი ქმნილება იმალება მხოლოდ ჰუმანიზმიდან და მის იდეებს ემსახურება. სიციცხლასა და ადამიანის სიყვარულს გარეშე, დიდი სიხარულისა და ტკივილების გარეშე არ შეიძლება პოეზიის და საერთოდ ხელოვნების დიდი ნაწარმოების შექმნა. ასეა პრომეთეოსის მითისიდან გარსია ლორკას ლირიკისა და ტრაგედიამდე. რუსთაველის პოემის უყვადე დიდებას მე ვხედავ იმაში, რომ იგი მთლიანად გამსჭვალულია ჰუმანიზმის ნათელით. ამის დადასტურება ანდერძი ავთანდილისა როსტეან მეფის წინაშე. რა ეპოქა-მაც უნდა ეცხოვრა პოეტს, იგი რჩება და დარჩება პოროტების, სიმეცარისა და სიყვდილის მტრად.

შეშქმედება არის მხატვრის დატყვევება ცხოვრებით, რადგან ცხოვრების სახეურებს მიღმა, მის იქეთ და მის გარდა არ არსებობს

არაფერი. თანამედროვე პოეტს ეს უნდა ესმოდეს განსაკუთრებით ყარგად და გრძნობდეს ღრმად, რადგან იგი ცხოვრების ურთულეს ეპოქაში, როდესაც გამანადგურებელმა ძალამა მოადინა არსებულ სიძლიერეს, გაუგონრად ვაძლიერდა კაცობრიობის არსებობის ტრაგიზმი, ჰვეყნად უცვლელიც ცოცხალისა და მშვენიერის მიმართ შეშფოთება! ამის დაფარვა შეუძლებელია, უფრო მეტად — საზიარო და საშინაოცაა. მხატვარს არ შეუძლია თავი მოეკატუნოს ისე, თითქმის უცვლელიც ამის ვერა ვხედავო. ეს დამუშავებულია. მისი ძალა სრულ გულწრფელობაშია. ეს ანსხვავებს მას ბერისაგან.

სრული პარმონია — გენიალური და იშვიათი ხელოვნების ქმნილებაა ზედურია. ასეთ პარმონიულობას ვხედებით „ვეფხისტყაოსანში“.

შოთა რუსთაველი თავად ამბობს, რომ პოეტს ნამდვილი ნაწარმოების შექმნისათვის, უპირველეს უცვლისა, პოზიცია ჰირდება: „ამენა მონდა გამოთქმად, გული და ხელოვნება“.

ვერავითარი გულგრილი ოსტატობა ვერ იხსნის ნამდვილი გრძნობის გარეშე. მხოლოდური ენის სილამაზისადმი ჩაწვდომის გარეშე: „დაქვე, რუსთველმან გაუღვიქვ, მისთვის გულს დახვარ-სობილი...“

ეს ტარეულზეა ნათქვამი. აქედან შეიძლება დასკვნის გამოტანა: პოეტი არ შეიძლება არ იყოს დაქრალი, თუ დაქრალია მისი გმირი, თუ დასრულია მისი სიყვარული, თუ დასრულია თავად ცხოვრება — ეს დიდი სიყუთე ადამიანისათვის.

გაუბედავ და ვიტყვი, რომ მხოლოდ ეპიკური სილამაზის არ შეიძლო რუსთაველს პოემა ექცია ისეთად, რომ იგი რვაასი წლის შემდეგ დარჩენილყო წვეთის ცოცხალ და ამოართოლებელ ნაწარმოებად, რომელიც არა მარტო პატრიოსტეპის იწვევს, არამედ აღტაცებას და გაოცებასაც. იქ უველათერია — ეპოსი, ლირიკა, ტრაგედია, ესე იგი — ცხოვრება, მებრძოლი და წამებული ადამიანური გული. იქ არის დამარცხების ტკივილი და გამარჯვების სიხარული.

თავად რუსთაველი დადასტურებს ამ დებულების სისწორეს: „ამა, გული გამოწნურდა, მიმხედომია ველთა რბენს!“

სხვა ადგილას ვკითხულობთ:

მეორე ლექსი ცოტაი,
ნაწილი მოშორეთა,
არ ძალ-უც სრულქმნა სიტყვათა,
გულსა გასაგმირეთა.

პოეზიამ უნდა მოგაქადოვოს, დააქროს ადამიანთა სული. სწორედ ამის ძალით ცოცხლობს და იცოცხლებს კიდევ დიდხანს წვეს შემდეგ დიდი ქართული პოემა. არ ეცია,

სხვისთვის როგორაა, ნუმთვის კი რუსთაველის აზრები პოეზიაზე მისი პოემის ცნობილ შესავალში, უდავოა, ცოცხალია ისე, თითქმის დღეს იყოს დაწერილი პოეტის მიერ.

ჩვენ, დღევანდელ პოეტებს, რუსთაველის პოემის შესწავლისას, ძალიან ბევრი სასარგებლო დასკვნის გამოტანა შეგვიძლია ჩვენთვის. მათ შორის უმთავრესად მინიშნა: ლექსისთვის მთავარია — შინაარსი. პოეტი უოველთვის უნდა დარწმუნებული იყოს სიმატის, მისი მუდმივი სიცოცხლის, სიღამაზის ერთგულის, მას უნდა შეეძლოს ერთ მთლიანობად ჩამოაყალიბოს აზრი და ემოცია, საშუაროს ფერები, რომლითაც ცოცხლობს პოეზია. მისთვის ერთნაირადია ახლობელი ადამიანთა სიხარული და გულსტკივილი. იგი მოვალეა იცოდეს, რომ ადამიანს არ შეუძლია ცხოვრება არც ერთ ეპოქაში ვაკუუმიდან და სიბრძნის გარეშე, ისე როგორც შეუძლებელია ცხოვრება უპირობო და უწყობო, უშრომლო, და უსიყვარულოდ. ნამდვილი მხატვარი უოველთვის ისწრაფვის სიკეთისა და სამართლიანობისათვის. მისი საქმე გმირის საქმეზე ადვილი რთულია. შემოქმედება უოველთვის აღმოჩენაა, უოველთვის გმირობა. ხალხის ბედნიერებისათვის დაინტერესდება არასოდეს დაჰყარავს ნამდვილი პოეტი. ამის გულისხმობა მუშაობის იგი სახელე შემოქმედებაში ისევე აუცილებელია, როგორც უოველ განათხულის კორტების გამოჩენა. მაგრამ ნოვატორობა განუყოფელია და დაჰყვინებული სინამდვილისთან და ბუნებრივობასთან. დიდი სიხარული და დიდი ტკივილი — ბედოვნების მთავარი ძალებია. მშვენიერია მხოლოდ ბუნებრივი, როგორც ამწვანებული ხე და მწიფე თავთავი. ამ თავდასხრის არაერთგვაროვნება ამა აქვს მყდარ დოგმებთან, რომელიც წარმოადგენს ძიების უარყოფას, ესე იგი, შემოქმედებასაც. დოგმები — პოეზიის მტერია, იგი ვერ ითმუნს სიუალებსა და სიკრუტს. აქაც შოთა რუსთაველის ავტორიტეტს მოუშველიებთ. იგი ამბობს:

„რათგან თავა სიკრუტე,
ყოელისა უბედობისა“.

ტ. ლეონი სემარტი

1.

ვინც საქართველოში ყოფილა, იცის, რა მშვენიერია იგი; მას სიღამაზე სმენათ იმთაც, ვისაც არ უნახავს იგი, არ უნახავს კახეთის ველი, სვანეთის მთები და ზეესურეთი, ყაზბეგი და მთაწმინდა, მტკვარი და არაგვი, არ გაუფლავა რუსთაველას პოსტქიტეტი, რომლის ახლად ამწვანებთან არ რადეცა ყველთადაც კადრის ხეები. საქართველოს ამ ლამაზ მწიწკ საუკუნეების განმავლობაში აგებ-

დნენ ქალაქებს თავისებური არქიტექტურით, აშენებდნენ ტაძრებს, ამუშავებდნენ მინდვრებს, აშენებდნენ ვახს და ქვემოთქმულ მონუმენტებს.

საუკუნეების მანძილზე ესოდენ საქართველოს ვერაგი დაშურობლები, არხებდნენ, ძარცვავდნენ, წვადნენ ქალაქებს, სოფლებს, ეკლესიებს. მშენებლ-მთესველებს და მწყემსებს ძალზე ზნაოდ უბედობლად იარაღის აღება, რათა დაეცათ თავიანთი კერა და თავისი ბავშვები; მცენებლები და ქვან მთელები, ამავე დროს, მერობებზე უნდა ყოფილიყვნენ. მშობელი ქვეყნის ისტორიის ერთ ასეთი დრამატული პერიოდი გამოვყავილათ თავის პოემა „ბედი ქართლისაში“ ნიკოლოზ ბარათაშვილმა. პოემაში მრეფე ერეკლე მეორე, გაწმენული და გაძარცვული სამშობლოს მძიმე წუთებში, გადამწვების რუსეთის მფარველობის ქვეშ შეტევას, ქვეყნის გადარჩენის მიზნით.

ასეთ მწიწკ, ქალაქ თბილისში, 1817 წელს დაიბადა ნიკოლოზ ბარათაშვილი — საქართველოს უდიდესი ლირიკოსი. საოცრია — ასეთ ნიჭიერ პოეტს, მის სიცოცხლეში ერთი სტრიქონიც კი არ დაუბეჭდავს. მისი ლექსები პოეტის სიკვდილის მრავალი წლის შემდეგ იქნა გამოქვეყნებული. ეს ამაზე მეტყველებს, თუ როგორი ძნელი გზით მიდიოდა ქართული კულტურა, რა წარვლანა იყო მისი ლიტერატურის გზები.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი არისტოკრატიული ოჯახიდან იყო, მაგრამ მამამისმა განაივა და გაფლანგა თავისი ქონება. ნიკოლოზმა გიმნაზია რომ დაამთავრა, მის ოჯახს არავითარი სახარბი არ გაჩნდა, რის გამოც ჰაბუში ვერ შეძლო რუსეთის უნივერსიტეტში სწავლის გასაგრძელებლად წასვლა, რაზედაც ოცნებობდა და იმედოვანი შეიქნა სამსახური ემოვნა, რათა ოჯახს შესველებოდა.

პოეტს წილად ჰქონდა უინტერესო და მძიმე ჩინოვნიკური სამსახური; უსიხარულო გარემოებაში, საქართველოს ისტორიის დრამატუკმა და დუბიჭრმა თანამედროვე სინამდვილემ, წარმოშვა მართობისა და მწუხარების მოტევი ბარათაშვილის პოეზიაში, იგი ტრაგიკულ პოეტად აქცია. პოეზია — ცხოვრების ექო, ღირცა — პოეტის საყუთარი სულია, მოზემე ანდა მტირალი, რაც უფრო გულწრფელი და ღია იგი, მით უფრო გაუპრობს და გატყვევებს პოეტს ამ შემთხვევაში აუცლებელია კიდევ გავითვალისწინოთ ბარათაშვილის უდიდესი სიუარული ეპატრინე ჰავაჰაჰისადმი. ბრწყინვალე თავადის ასულმა ეპატრინე ჰავაჰაჰმა კი სიუარული მთავარი დადიანს იჩინა. ბედმა მთელი სიცოცხლის მანძილზე დააჩინა მძიმე პრალმა პოეტს. მისი მრავალი ლექსი ამ ტკივლებით დაიბადა და განისმკვალა.

არ შეიძლება დავეთანხმეთ იმ აზრს, თით-

ქოს ბარათაშვილის პოეზიის მთავარ თვისებას პესიმიზმი წარმოადგენდა, თუ ამას გავივებით როგორც სიცოცხლისა და მისი აზრის უარყოფას. მთელ ტრაგედიაში, რითაც გამსჭვალულია მისი ლირიკა, მოსწავს ცხოვრების ნათელი სახეები, ყოველი ცოცხალისადმი მისწრაფება, მოქმედების წყურთი.

მაგალითად, ჩემოვს, აცოფებდა, როდესაც მას პესიმიზმობას აბრალებდნენ, უწოდებდნენ „ბიზნისა და ნაღველის მომღერალს“. მას გულს ურევდა ამის მსგავსი სიტყვები სავარუთო წერალებში, რომელთა ავტორებს არ ეზომოდათ არც ცხოვრება, არც ხელოვნების დაწინაურება.

ლექსით „უღბოვლი ვარდზე“ იხსენება ბარათაშვილის წიგნი. აი მისი დასკვნითი სტროფი: შეიწოდა მცირე წაღილი, ვერ მივხვდი კი ძნელობას, მსურდა გაშლა ვარდისა, არ ვფიქრობდი დაქცეობას!

ტკივილი დაშტეტარი ვარდისათვის, მწარე სინაწულია მისი დაღუპვის გამო, ჩვენებაზე სურვილი მზად ეხილა იგი ცოცხალი და აუვა-ვებოდა — ესაა სიცოცხლის დაღოცვა და არა სიკვდილობა. როგორ შეიძლება ასეთ პოეტს პესიმიზმი ეფუძნოთ? არ შემოძლია დავიქრო, რომ ნაშევილი მხატვარი უარყოფდეს სიცოცხლეს, რომლისთვისაც თავად იღწვის. როდესაც მწარეა ცხოვრება, პოეზია მწარეა მაშინ, რადგან იგი ერთგულაა მისი; ყოველმა პერმარტმა პოეტმა კარგად იცის, რომ სიცოცხლეზე ძვირფასი არაფერი არ არის და უნდა იხილოს იგი მშვენიერი, მიწა კი, ჩვენი ხაუვარული მიწა — აუვაებოდა. ყოველგვარი ლაპარაკი პესიმიზმის გამო, როდესაც ლაპარაკია დიდ შემოქმედება — აბსურდია, გამოვონილია სიტყვის ვაითოვრეტეობისთვის მიერ.

აზრე მტკვარეებს ბარათაშვილის ლექსი „მერანი“ — ქართული პოეზიის შედეგად — გენიალური გამოხატულება ცხოვრების წინსვლისა და სწრაფისა, წყურთილი შემოქმედებისა და განახლებისა, დიდი პაროვნების გმირული სწრაფა, რომელმაც შეიგნო, რომ შრომა და ტანჯვა იმისა, ვინც ღამის სიხნულში გაიქვლეხს გზას წინსვლისათვის, ტყუილა-უბრალოდ არ ჩაივლის, რადგან იმ გზაზე მის შემდეგ გაივლიან სხვები, რომლებიც გააგრძელებენ მის გზას და მის საქმიანობას. სწორედ ეს აძლევს უკვადებას კაცობრიობის ოქახს, შემოქმედებას და სიცოცხლეს. ყოფილადმა ახეთ დამოკიდებულებაში ჩანს საბრძენ და პუშკინაში. ეს ლექსი — გმირული ადტყენება ფრთოსან მე-ჩანზე ამხედრებული ადამიანის თავისუფალი

სულითა. მასში ვგრძნობთ ბეთხოვენი სულის სძლიერეს და მეროიას. იგი ვაბრწუნებულა გენიოსის გულის ნათელით, რომელიც გაბე-დულად ედავება დაუდღობელ დროსა და სიკვდილს. ასე ადვილად ჩვენ ბარათაშვილის შედეგებს და ვთვლით მას მსოფლიო ლიტერატურის ერთერთ განსაცდურებელ ქმნილებად.

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვათება, და გზა უკალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარბება.

ანდა:

გასწო, მერანო, შემს ქენებას
არ აქვს სამზღვარი,
და ნიავს შიეც ფიქრი ჩემო,
შეად მღელვარი!

ამ სტრიქონებში ავტორს პესიმიზმს უწოდებდნენ: პარადოქსია!

ბარათაშვილის ყველაზე გააოცარ და მღელვარე ქმნილებად მე მამჩნია ლექსი „ცისა ფერს“.

მოცდებები — ვერ ვნახე
ერემლას მე მშობლიერს, —
მის საცულად ცა ღერგი
დამაფრქვევს ციარს ცოტას!

ესაა ლექსი სიკვდილზე. მაგრამ ბარათაშვილის პოეზია ესეთი ხაოცრებაა, რომ მამჩნაც კი, როდესაც სიკვდილზეა ლაპარაკი, ლექსი ძვერს როგორც სიცოცხლის დაღოცვა. მისთვის არაფერია არაფერზე მწვეფე. ამას ჩვენ ვხედავთ ლექსში „ცისა ფერს“. რა მწარეც არ უნდა იქონი იგი, სულერთია, მასში სიცოცხლე წეიშობს და არა სიკვდილი. გმირის სიკვდილით არ თავდება სიცოცხლე პარიქით, გმირი იღუპება ადამიანის კეთილდღეობისათვის. მხატვარი ყოველთვის სიცოცხლის მხარეზეა:

სამარეს ჩემსა როს
ვარს ნისლი მოეცეს, —
იგოცა შესწიროს
ციაგმან ღურჯსა ცას!

გმირი მადის ამქვეყნიდან, მაგრამ რბება მწვანე მღელო და ცისფერი ზეცა — რბება სიცოცხლე. პოეტებმა იციან ეს და მხოლოდ ამიტომ, ბეთხოვენის მსგავსად, ტყვიენ მარადიულ სტროფებს თვით საუთარი ტანჯიდანაც.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი მეტყობრეტ საუკუნის იმ გენიოსი ქაბუთაგანია, რომელთაც გაიღვებს, გულები მსოფლიო პოეზიის სტრიქონების ნათელი სხივით გაგვანათებს. ბარათაშვილი ლერმონტოვის, შელის, კიტიის, პეტრუხის მშა.

მეშხმო აკოზაშვილი

ჩვენი იოსები

მომკონება

იოსებ იმედაშვილმა მთელი თავისი სიცოცხლე ქართული კულტურის, ქართული პრესის, ლიტერატურისა და ხელოვნების აღორძინების საქმეს შესწავრა. ეს იყო დაუცხრომელი საზოგადო მოღვაწე, სახალხო საქმიანობის თავდადებული ადამიანი, რომელიც უანებაროდ ემსახურებოდა სამშობლოს. იოსები იყო რედაქტორიც და გამომცემელიც ჟურნალისა „თეატრი და ცხოვრება“. ამ ჟურნალმა თელავიდან როლი შეასრულა, როგორც ქართული ბეჭდვითი სიტყვის, ასე ჩვენი თეატრის ისტორიაში; ის იყო მკვნებარე პროპაგანდისტი ურველივე ახლის, პროგრესულის, რევოლუციურის. 1910 წელს რევოლუციური საქმიანობისათვის იოსებს შვილის მოხელეებმა ოთხი წლით კატორღი მიუსაჯეს. გამოვიდა თუ არა ციხიდან, იოსებმა დაუყოვნებლივ განაახლა თავისი პირშეშის, თავისი საუკარელი ჟურნალის „თეატრი და ცხოვრების“ გამოცემა.

განუზომელია ის ამავი, რაც იოსებ იმედაშვილმა დახლო ქართული კულტურის წინსვლის საქმეს. ის იყო მუშათა თეატრის დამაარსებელი და პირველი რეჟისორი, მანვე შეადგინა „ქართული მოღვაწეთა ლექსიკონი“ — ბიო-ბიბლიოგრაფიული მრავალტომიანი ნაშრომი, გამოცა უცხო სიტყვათა ლექსიკონიც; ურველივე ამასთან ერთად, ეწეოდა ნაყოფიერ შემოქმედებას შრომას — წერდა ლექსებს, პოემებს, მოთხრობებს, პუბლიცისტურ წერილებს, რომლებიც ქვეყნებოდა „ივერიის“, „კვალის“ და სხვა იმდროინდელი ჟურნალ-გაზეთების ჟურნალში.

მაღლიერი ქართველი ზღბი სიყვარულით იხსენებს შესანიშნავი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის სახელს მისი დაბადების 100 წლისთავზე. ამ თარიღის აღსანიშნავად ვაქვეყნებთ ვერხვო აკოზაშვილის მოკონებას „ჩვენი იოსები“.

მე ჯერ კიდევ პატარაობისას ლექსების წერით ვიყავი გატაცებული, გამხელით ვერავის ვუხელოდი, მერადებოდა, მრცხვენოდა, მაგრამ ერთხელ ზევს მებოლად მცხოვრებ ჩემს ტოლ გოგოს ლექსი გავუგზავნი და ჩემი გულისინადობა გავუზიარე, გავაგებინე. მიყვარხარ და უარს ნუ მეტყევი, თავს ნუ მომაკლუვენიტ-მეთქი. მაშინ თორმეტი წლისა ვიყავი, მერისა კი არა.

ეს ლექსი მის დედას ჩავარდნოდა ხელში და ქვეყანა შემიყარა; რასაკვირველია, ჩემმა მშობლებმაც გაიგეს და კარგადაც დამტკუესეს. სიტყვებით ვართუ ვეღარ გამოვდიოდო, რიცა გამოვედი და მისმა მშობლებმა დამინახეს — სიძეს გავუმარჯოსო, მომამახეს და შემდეგ მთელი ეზო სიძეს მესახდა.

ასე შემარცხვინა პირველმა ჩემმა ლექსმა. გული მაინც არ გავიტეხე და ლექსების წერას უფრო მოყუენხირე და, თქვენ წართილგინეთ, 15—16 წლისა კლუბებში გამოვდიოდო და ცნობილ პოეტებთან ერთად დივერტისმენტებში ვიღებდი მონაწილეობას, ლექსებს ვითხელობდი. ზოლო რამდენიმე წლის შემდეგ ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქციის მივაკლდე და მორიდებით კარებზე მივეკაქენე.

— შემოდი, ვინ ხარ?! — მოისმა ხმა.

გულთფანტვლით შევედი. ხუმრობა არ იყო, პირველად უნდა წარმდგარიყავ რედაქტორის წინაშე და მისთვის სული და გული გავამეშალა, ჩემი ურმობის ლექსები მჩვენე.

ბინა. ძალიან ვეღვადი, ვფიქრობდი, როგორ მიმიღებდა და რას მეტყობდა.

ოთახში ორი მაგიდა იდგა. ერთ-ერთ მაგიდას ვილაყ ზორბა კაცი მივდომოდა და თავი ჩაღუნული რადაცას კითხულობდა. მე კარების მახლობლად ვაჩერებულ ვიდექი და ველოდი როდის მომავტყვებოდა ყურადღებას. და როცა თავი მაღლა აიღო და გამომხედა, უკმუნად მივთხა:

— ვინ გინდა, რა გინდა?

— რედამტორი იოსებ იმედაშვილი მინდა, თქვენ ბრძანდებით?

— მოუცადე, მოვა. — მიმასუხა და განაგრძო კითხვა.

ვიფიქრე, კიდევ კარგი, ეს არ არის რედაქტორი, ამისგან არაფერი ზეირი არ იქნება, მაგრამ ვიი თუ ეს ამაზე უარესი იყოს და იმან უარესი პანდურით გამისტუმროს-მეთქი.

სანამ რედაქტორი მოვიდოდა, იჭაურობა მოვათვლიერე: კდევზე რუსთაველის სურათი ეკიდა, ღრთათამისაგან გახუნებულ, მთელი ოთახი სავსე იყო ეურნალის ჭალადითა და კლიშეებით, მაგიდაზე ეწყო ხელნაწერები, ერთმანეთში არეული. ერთი მაგიდა ძალიან უბრალო და პატარა იყო, მეორე კი — დიდი, ვებერთელა. ამ დიდ მაგიდას უჭდა ეს კაცი.

გახაზული იყო, მაგრამ ზაფხულივით ცხელიდა. ამ კაცს ძალიან აწუხებდა სიცხე და ოფლი ჩამოსდიოდა, მხარზე დიდი პირსახოცი ჰქონდა გადაკიდებული, წარამარა ოფლს იწმენდდა და თან ბუზებს იგერიებდა.

ბუზი მართლაც ბევრი იყო რედაქციის ოთახში. ან კი როგორ არ იქნებოდა, როცა გარშემო სიმყაროდ და ქაობი იყო გამეფებული. ეს ადგილი ვახლდით ვორთენოვის ორ ზიდში მდებარე მადათოვის კენსელზე. აქ იყო ერთი დიდი სამიკიტნი, რომელსაც „ტრაბტარს“ უწოდებდნენ. აქ იჯრიდნენ თავს მეეტლები, მედროგები, დღედაღამ იყო ღრეობა და ღრანდელი, უსუფთაობა და სიბინძურე. სწორედ ამ სამიკიტნის გვერდში იყო სტამბა „სორპანი“, ზოლო ეს კაცი, რომელიც ახლა აქ იჭდა და ოფლში იწურებოდა, ამ სტამბის პატრონი მიხეილ განეჩილაძე ვახლდათ. ოსებ იმედაშვილი თავისი რედაქციით ამ სტამბაში იყო შეხიზული.

ეს, რასაკვირველია, შემდეგ გაიგე, როცა რედაქციის დაუშინაურდი.

ოსებ იმედაშვილმა კარგა ხანი დაიგვიანა, მეც მოვილაღე ფეხზე დგომით, მიხეილმა რომ კდევ ერთხელ ასწია თავი ოფლის მოსაწმენდად და შემოხედა, უკან ოთახში გასძახა: — ოსებ, მოდი, ვილაყ გელოდებო.

ოსები მაშინვე გამოვიდა. უკან ოთახში თერმე სტამბა იყო მოთავსებული. ოსები იქ ყოფილიყო.

ოსებს რომ შეეხედე, ვიციან. ეს კაცი მე

რამდენჯერმე შეაედა ნახული, მაგრამ კი არ ვიცილი თუ ეს იყო იოსებ იმედაშვილი, ეურნალ „თეატრი და ცხოვრებას“ რედაქტორი. — ლმხილი შემეგება, ხელი ჩამოხარხარა და მიმიწვია სკამზე ჩამოსაყდომად, თვითონ თავის მაგიდას მიუჭდა.

— რას გეპარძანებთ, ყმაწვილო, რაზე გარჯილხართ?

სანამ მე ვუპასუხებდი, მიხეილმა იქიდან მოაძახა: რაზე გარჯებოდა, აღბათ ლექსები მოვტანაო.

კვიე წყალი გადამსახა, გამოვეღ მდგომარეობაში ჩავვარდი, ვიფიქრე, ნეტავ ფეხი მომტეხოდა და აქ არ მოვსულიყავ-მეთქი. ეურაფრის თქმა ელარ მოვაზურზე და ჩემდა უნებურად ლექსების რვეული გავეწოდა.

გაღაშალა, წაიფიქრა ერთი, მეორე, მესამე... კითხულობს და თან ძახის: — კარგია, ყოჩაღ, კარგია...

მიხეილი მაინც არ ისვენებს, ეუბნება: შენთვის ყველაფერი კარგია, შენი დაწუნებული ეურაფერი ვნახეო.

ოსები მის ლაპარაკს ყურადღებას არ აქცევს, თითქმის არც კი ესმისო.

ასე ჩაიკითხა ბოლომდე.

ბოლოს მკითხა, ეინა ზარო, საღაერო, ვისი შეილიო, ვეაქ იცნობდი თუ არაო.

— ვეაქ ძალიან კარგად ვიცნობდი, მამანემის დიდი მეგობარი იყო, ზმირად ყოფილა ჩვენსა თიანეთში და შემდეგ თბილისში-მეთქი და მოეუყუე ზოგიერთი ეპიზოდი ვეაქს ცხოვრებიდან.

ამ ამბით მიხეილიც დაინტერესდა, ჩვენთან ახლოს მოიღვა სკამი და სიამოვნებით გვისმენდა.

შემდეგ ოსებმა მკითხა:

— ჩვენ ეურნალს თუ კითხულობო.

— ვკითხულობ მეთქი.

— თეატრში თუ დაღეზარო.

— ხანდახან დაედივარ მეთქი.

— „მეფე ლირი“ თუ გინახავსო.

— არა მეთქი.

— ამაღამ სიახლო სახლში მიდის „მეფე ლირი“ და მე წაგიყვანო. ამა და ამ ღროს, ამა და ამ ადგილს დამხედიო.

მე დანიშნულ ღროზე ადრე მივედი და თეატრის შესასვლელთან ვაჩერდი. ოსებიც თავის ღროზე მოვიდა, და შევედით. გვერდიდან არ მიშორებდა, ნაცნობს, ვისაც კი შეხედებოდა, ყველას ჩემ თავს აცნობდა: გაიცანიოთ ახალგაზრდა პოეტი ეფხო-ფშაველიო.

ყურბამდე ვწითლდებოდი. თან გვეის თვალით შევხედავდი, ზომ არ მაბრწყვებს მეთქი. გვცდილობდი ჩამოეშორებოდი, მაგრამ ოსები არ მიშეშებდა. ამასობაში ბარემ — შედი-რევა აღამაინი გამიქნო, მათ შორის ახალგაზრდა პოეტი ოსებ ვეანეცლაძე (ქნარი). როცა იო-

სებს მაცნობდა, მე ხომ გავწითლდი, ის ჩემზე უარესად გავწითლდა. მწვენიერია ვაჟკაცი იყო, მუტისმეტად მორცხვი და თავაზიანი, კარგი აღზიანი და კარგი პოეტი. მალე დაემგვობრდით, ხშირად ეხუდებოდა ერთმანეთს, უყვარდა თარზე დაკრა და ტბილი ღლინი. კირკის (ამჟამად მარჯანიშვილის) ქუჩის თავში ცხოვრობდა.

ამჟერად იოსებ იმედაშვილმა გვერდიდან არ მომხიროა, სანამ წარმოადგენა არ დამთავრდა. დამთავრებისას მიიხრა ლექსად დამეწერა „მეფე ლირიდან“ მღებელი შთაბეჭდილება და გამომეშვენილობდა. იმ დამესხვე დაეწერე ლექსი „მეფე ვარ ლირი“ და მეორე დღეს მიუტარა. მოეწონა და მიიხრა, ამავე ნომერში დაებეჭდა ამ ლექსს, მაგრამ რა მოგაწეროთო. რაც თქვენი ნება იყოს ის მოაწერეთ მეოქო.

სამი-ოთხი დღის შემდეგ გულის ფანქარლით გათვლიერებ ეტრნალს და თვალის არ ვუყვარებ. ეტრნალში მართლად დამბეჭდილია ჩემი ლექსი „მეფე ვარ ლირი“, მაგრამ ერთი რამ არ მომეწონა — ქვეშ ფსევდონიმად ვეფხო-ფშაველი ეწერა.

არ მესიამოვნა იმიტომ, რომ ვაჟა-ფშაველას შემდეგ ასეთი ფსევდონიმით გამოიქვია თავხედობად მამანდა, მით უმეტეს, რომ კინაფშაველას ფსევდონიმით ჩიუნებური სვიმონ ბაღურაშვილიც გამოდიოდა.

როცა ეს ახრი იოსებ იმედაშვილს გავუზიარე, მაშინ დამაშვიდა, მიიხრა: — ეგ არაფერია, შენ მაგაზე ნუ გეფიქრებ, ისი იმედაშვილი პოეტიც რომ გამოხვიდეთ, ვაჟა მაინც ვაჟა იქნება, მაღალი, მთუწვდომელი.

იოსებმა კი გულო გამოეთო, მაგრამ ეს ახრი „შარნი“ არ მასვენებდა, დღესაც არ მასვენებს. მომიტევოს ვეთს სულმა.

ისე დაიწყო ჩემი ცხოვრების ახალი ხანა. იოსებმა ამოშორა ცხოვრების წუმვლადი და ნათულ გზაზე დამაყენა. აქამდე სულ სხვა ხალხში ვერტარებოდა, ახლა სულ სხვა ხალხში ვავერე.

ხშირად იბეჭდებოდა ჩემი ლექსები ეტრნალში და თეატრალურ რეცენზიებას მწერნივებდა, მე ვასწორებდი ეტრნალის კორექტურას, აგრეთვე ზოგიერთი დამწვები პოეტის ლექსებსაც.

აქ გავიცანი ყველა მაშინდელი დიდი და პატარა პოეტი, მწერალი, მხატვარი, მსახიობი და სხვა საზოგადო მოღვაწე.

ასეთი დიდი გულისხმიერებითა და მზრუნველობით ეპყრობოდა იოსებ იმედაშვილი ყველა ახალგაზრდა პოეტს, მწერალს, მხატვარს და მსახიობს, თუ კი ნიუს შეატყობდა, და თუ ნახავდა რომ მისგან არაფერი გამოვლიოდა, მაშაშვილურად დაარეგებდა და კეთილ გზაზე დააყენებდა.

აი რა თქვა მის შესახებ იოსებ იმედაშვილმა:

გარეგნულად

— ერთხელ ვაჟი სახლში მწვენიერად ლაპარაკი წამოვარდა ახალგაზრდა პოეტებზე. ვაჟამ მიიხრა, შენ ძალიან ანებიერებ ამ ახალგაზრდებს და იმას კი აღარ ფიქრობ, რომ ზოგ მათგანს ღუპავ, მისგან პოეტი არ დადგება, თვითონ კი პოეტად წარმოადგენს თავს, საქმეზე გულს აიჭრებს და თავისი მოწოდების გზას ასცდებო. — ვაჟას ნათქვამი მე ჰყავდა დამეჩალო, — ვანაგრძოთ იოსებმა, — იმის შემდეგ ბევრ ახალგაზრდას ავადებინე ხელი „ლექსების“ წერაზე, ბევრმა მათგანმა გზა გაიღოდა და თავისი დანიშნულებების საქმეს მოჰკიდა ხელი.

მახსოვს, ერთ-ერთი ასეთი ახალგაზრდა „პოეტი“ სტამბაში დააყენა, სტამბის საქმე შეასწავლა და კაცად აქცია.

იოსებ იმედაშვილი მართლაც ზოგს თუ ხელს უწყობდა და უბეჭდავდა ლექსებს, ზოგსაც უარს ეუბნებოდა, მაგრამ ამ უარს ისე სათუთად და შთავრებით ეტყოდა, რომ ის უმაღური არ დარჩენილიყო.

ერთ დღეს იოსებმა დამავალა როგორმე მომეხერხებინა და სურათი გადამეღებინებინა ნიკო ფიროსმანიშვილისათვის, რომელიც თურმე ხშირი სტუმარი იყო ალექსანდროვის (კომუნარების) ბაღისა.

პირველად მისგან გავიგონე ნიკო ფიროსმანიშვილის ამბავი. ფიროსმანმა მხოლოდ იმ ხანებში მოიქცია საზოგადოების ყურადღება თავისებური მხატვრობითა და ექნური ცხოვრებით.

იოსებ იმედაშვილმა მოკლედ გამაცნო ფიროსმანის შემოქმედება, რომლის ხელთაც თურმე ბევრი სარდაფი და სამიკიტრო იყო მოხატული, მელაპარაკა ამ გაქცევებულ ცხოვრებაზე.

იოსებს იშვიათი ალღო ჰქონდა ადამიანის გამოცნობისა და მე მგონია მან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა მიაცნია ფიროსმანს ყურადღება და, თუ არ ვცდები, ეს ლაღი გულისხმილის წყალობით მოხდა. ლაღი გულისხმილი ხშირი სტუმარი იყო „თეატრი და ცხოვრების“ რედაქციისა, ხოლო ლაღი მაშინ უკვე კარგად იცნობდა ფიროსმანს.

ამ სტრქონების წერის დროს დავფიქრდი, ლაღი ხომ იოსების აღმოჩენილი არის მეთქი. იოსები მაშინ ლაღისად დიდად აფასებდა, დიდ მომავალს ექადდა, იტყოდა ზოლმე: — მალე ნახავთ ეს ბიჭი რა დადგებაო, და როგორც შეეძლო ეხმარებოდა და ხელს უწყობდა მასულიყო საზღვარგარეთ სწავლის გასაგრძელებლად.

იოსებ იმედაშვილი თურმე ადრევეც ცდილობდა როგორმე მიეტყუებინა ფიროსმანი რედაქციაში, ან იქვე ბაღში გადაეღებინებინა მი-

სი სურათი, მაგრამ ფიროსმანი საამისოდ ახლოს არ ევარებოდა. ერთხელ თუჩვე თქვა: — სურათი რად მინდა, კი არ ვცდებიო.

ფიროსმანი აღმათ ისე იყო გულგატეხილი ცხოვრებაზე, ადამიანებზე, რომ არაფერი აღარა სწამდა.

— შენ თუ ამას მოახერხებ და ფიროსმანის სურათს მომიტან, დიდ საქმეს გააყვებო. — მოთხრა იოსებმა და იმავე დღეს აღუქანდროვის (კომუნარების) ბაღში გამოეყვა, რათა შობიდან შინაღ დენახეებშია ჩემთვის ფიროსმანი.

ბედზე იქ დაგვხვდა.

მაშინ ამ ბაღის მთავარ შესასვლელში, მარცხენა მხარეს, პატარა გულსა იყო იმ გულსისათან ახლოს, გრძელ სკამზე ფიროსმანი იწვა და თავქვეშ მკლავთაშორებულს ტუბილად ეძინა. შავი ხალათი ეცვა, გვერდზე დაიდოლი, ბაწრის ფიროსმანი ქამარი ორკეცად ჰქონდა შემორტყმული, ფიროსმანი დაბლა ეთრეოდა.

— აი ჩვენი ფიროსმანი, — მოთხრა იოსებმა, — აი უბედური კაცი, უსახლკარო, უპატრონო... როგორი ნაწიერი, როგორი მხატვარი, ერის სასიკადლო აღამიანი... ასე კი იღუპება...

გაყვირებული დავიჩი. ხან იოსებს შევეუბრებოდი, ხან ფიროსმანს. რა ვიცოდი მაშინ ჯერ კიდევ ახალგაზრდამ, რომ ასეთი იყო ბედი ბევრი ბუბუბუბო აღამიანი.

იოსები სკამის ნაპირზე ჩამოქდა, ნაღვლიანად დაიკურდა სახეზე, ყარგა ხანს უფერა, გაღვივებდა სცადა, მაგრამ ამოად, ფიროსმანმა მხოლოდ მხარი იცვალა, ახლა მეორე მკლავი ამოიღო თავქვეშ და განაგრძო ძლი.

ამ დროს ცნობილია ისტორიოსმა თედო ეორდანიამ ჩამოიარა, მე მას კარგად ვიცნობდი, იოსებ იმედანაშვილის ეურნალში თანამშრომლობდა. მასთან ხშირად დავიარებოდი სახლში საეურნალო წერილებსათვის. რუსთაველის თეატრის პირდაპირ დავიადოვის (პეტედად ბესიკის ქუჩაზე) ცხოვრობდა. ტუბიანი კაცი იყო უფერადა მამაშვილური დარჩება და საინტერესო ამბების მოყოლა საქართველოს ისტორიიდან.

ერთ დღესაც მივედი წერლისათვის, თან ახლად გამოსული ეურნალი „თეატრი და ცხოვრება“ მივეტრანე. სწორედ ამ ნომერში ჩემი ლექსი იყო დაბეჭდილი. ლექსი სატრფიალო იყო, ნინო მკედლიშვილს უძღვნდა, მაშინდელ სახალხო სახლის მსახიობ ჯალს, ნინოს. მიყვარდა, წინადადებაც კი მივეცი, ცოლად გამომეყვი-მეტი, მაგრამ უარი მოთხრა. არ მოკლად, დამიწუნა, მაგრამ ამას ხომ არ მეტყვოდა, ისედა მომიხიზა, — მე გათხოვებას სულად არ ვაპირებ, მთელი ჩემი სიცოცხლე სკენას უნდა შევიწირო. მეტი კი სხვაზე გათხოვდა.

თედო ეორდანიამ გადაშალა ეურნალი, ჩათვალიერა, ჩემს ლექსსაც მოკრა თვალი, წაიკითხა. მე მოტყველდი თავი ჩაეღუნე. ლექსი მომიწონა და სიტყვებისაგან გაწითლებულს რომ შემომხედა, მოთხრა:

— ასე უნდა, ჯალი უნდა გიყვარდეს, თუ ის სიყვარულის ღირსია, ჯალს პატრეს უნდა სცემდე, თავიანს უნდა სცემდე, რადგან ის ჩვენი სატრფიალო არსებაა, ჩვენი ცოლია, ჩვენი დაა, ჩვენი დედაა, ჩვენი შვილების დედაა, ჩვენი ოჯახის მშვენიერი ბუჩქია, ჩვენი სინდის-ნამუსია. ჯალს ცხვე უნდა აღმერთებდე, როგორც მას ჩვენი წინაპრები აღმერთებდნენ. ჯალს ეურტი სხვაგან ისე არსად არ იყო გამეფებული როგორც საქართველოში. ამიტომ ჯალს დღესაც წინ ვაყვებოდი და ვამბობთ: დედამა, ცოლქმარი, დამა, ჯალ-ვაჟი, გოგონები და სხვა.

ბევრი ასეთი ყარგი დარჩება მახსოვს მისგან.

თედომ ჩამოიარა ბაღში, თვალი მოკრა იოსებს, მოვიდა, იკითხა, რა ამბავია, ვინ არის, თვის რას დასტრიალებო.

იოსებმა უპასუხა ვინ იყო და რაშიც იყო საქმე. მაშინ თედოსაც პირველად იმ დღეს ესმოდა ფიროსმანის ამბავი. თედომ გულთან ახლოს მიატანა იოსების ნათქვამი და გრძნობაშეპარებულმა წარმოსთქვა: — ვაჟ, სოფელი, რამიგან ხარ...

შემდეგ იქით მხარეს თავისუფალ სკამზე ჩამოსდნენ და განაგრძეს საუბარი ამ იმედით, რომ მალე გამოიღვივებს და გამოვლანაპირებო.

მალე ორი ყარაშოხელი შემოვიდა ბაღში აქეთ-იქით იყურებოდნენ, ვიღაცას ეძებდნენ, რაღა ვიღაცას, თორმე ფიროსმანს ეძებდნენ, თვალი მოკრეს თუ არა, აგერ ჩვენი ნიკოლო, წამოიძახეს, მივიდნენ, წამოაყენეს, დავადეს ხელი და წაიყვანეს.

— ფიროსმანი მიდის! — შევეხმარე საუბარში გართულ იოსებსა და თედო ეორდანიას.

ორივენი სახლად დარჩნენ. განცოფრებულები გაჰყურებდნენ ფიროსმანს, რომელიც ორ მეგობარს შორის მიადიებოდა ამაყად, დარბაისლურად, ფიროსმანისებურად.

— დღესაც წამივდა ხელიდან! — ჩაილაპარაკა გულდაწყვეტილი იოსებმა.

რა თქმა უნდა, გაინტერესებო, როგორი იყო ფიროსმანი, რა აგებულებოა, რა შეხედულებოა, მოკლედ მოგახსენებო:

ფიროსმანი ტანად საშუალოზე მაღალი იყო, ხელი, მკერდი აგებულებოა, ოდნავ შეშალა-ჩაეხებული, შეგვრემანი, ღია შებლით, ნათელი თვალებით, მერცხალა უღვაშებოთა და ნიკაზე ღამაზად მომეხებული მოკლე წვერით. ხან თუ

ვაფასებთ ზეადი იყო, ხანაც ტანჯული და ნალვლიანი, ვათარცა ჯვარცმული ქრისტე.

• • •

გადიოდა დღეები, იოსები არ ისვენებდა, არც მე მასვენებდა:

— ბიჭო, წადი, ნახე, დღეს ცხელი დღეა, უშუქვალად ბაღში გამოვიდოდა. — მეტყოდა. მეც მივდიოდი, მთელ ბაღს შემოვივლიდი, ფიროსმანი არ ჩანდა, დაველოდებოდი — ფიროსმანი არ მოდიოდა.

ერთ დღეს კი, როგორც იქნა, მოვატანე. ის იყო უნდა მივსულიყავი, საღამო მიმეცა და გამოვლამაპარებოდი, რომ ვილაყ ქალბატონი კაცი მივიდა ფიროსმანთან, ზელი ჩამოართვა და გვერდში მიუჭდა. მეც იმავე სკამზე ცოტა მოშორებით ჩამოვეჭვი. ვედილობდი დრო მეხელთა გამოსალამაპარებლად, მაგრამ თან ის მოწუხებდა, რომ ფული აღარ მქონდა სურათის გადასაღებად. იოსების მოცემული ფულიც შემოიჭხარა.

ამ დროს ფიროსმანის ყურადღება ერთმა ქალმა მიიქცია, რომელიც წაიპირა სკამზე იქნა გარშემო ბიჭები უტრიალებდნენ, აბუჩად იგდებდნენ.

— მოშორდით, ბიჭო, რა გინდათ მაგ უბედურისგან, თქვე მამადალებო! — დაუტრანა ფიროსმანმა, მაგრამ ისინი მაინც არ ეშვეოდნენ. ფიროსმანმა წამოვდგა და დააბრა ბიჭების გამოსაკიდებლად, მაგრამ მე დავაწარი: დამაცადე, ძია ნიკო, მაგათ მე მოვევლი-მეთქი, ვუთხარი და ბიჭებს გამოვეკიდე. გამეჭკნენ.

ასეთი თანაგრძნობა და აღმაინერვი დამოკიდებულება რომ დავიხსა ქალმა, გულანგილებულმა ტირილი დაიწყო. დიდად იმეჭმედა ქალს ცრემლებმა ფიროსმანზე, გაიხსრია ყიბეები და რაც რომ ფული ჰქონდა, ამოიღო, მივიდა და იმ ქალს მისცა, თან ანუგეშა, დაუთავა.

— მე ვარ უბედური და ეს ჩემზე უარესი ყოფილაო, — თქვა ფიროსმანმა მოსვლისას და კვლავ გვერდში მიუჭდა მეგობარს. ახლა კი მეც მივიდი და ფიროსმანს გვერდზე ჩამოვეჭვი მოკრძალებით.

მაღე ეს ქალი წამოვდგა, მივიდა გელესის წინ მქედნი მათხოვარ დედაკაცთან და ფიროსმანის ნაბოძები ფული მთლად ამ მათხოვარს გადაუბოძა. გახარებული მათხოვარი პირველის წერით მადლობას უხდოდა და თან კაბის კალთებს უკოცნიდა. ქალმა ფიროსმანისაკენ მოახედა მათხოვარი, თითონ რაღაც უჩვენა და ბაღს კარებისკენ გაემართა. ბაღს ბოლოდან ერთხელ კიდევ გამოიხედა ფიროსმანისაკენ და თვალს მიეჭარა.

გაკვირებული დარჩა ფიროსმანი, გაკვირებული დარჩნით ზეწეც, საკვირველი როგორ არ არის: თუთონ მათხოვარს ჰგავდა,

სხვისა ნაბოძები ფული სხვას გადაუბოძა, თუთონ ისევ მშვიდრი დარჩა.

ნიკომ თქვა, მაგისი ამბავი უნდა გეცნოდეთ. მივიდა მათხოვართან, წამოაფენა, ჩვენთან მოიყვანა, დასვა სკამზე, გვერდით მოუჭდა და იმ ქალის ვინაობა ჰკითხა. მათხოვარს კარგად ცნობდა:

— ეგ ქალი დიდი კაცის შვილი იყო, ძალიან ლამაზიო. ჯერ ერთმა საქმრამ უღალატა, მერე მეორემ, მესამეზე გათხოვდა, არც მასთან გაუმართლა ბედმა. მშობლები დავხოცენ, მშობლების ქონებიდან ძმამ მას არა მისცარა, ახლოსაც არ გაიქარა და იძულებული გახდა ცუდ ზის დასდგომოდაო. ბევრს შეცილება ჰქონდა მაგაზე, მაგისათვის ბევრი მეგობარი მეგობარს შესაძლებელია, სუფრის ეზში და ლაზათი იყო, ახლაც მშვენიერია, მაგრამ ძალიან იუბედურებს თავს, დავმო თავისი წარსული ცხოვრება, მშვიდ-მწყურვალ და ჩამოტყნობილ დღეს, ცოდვებს ინანიებს, მოლოწინობს აპირებს.

ფიროსმანი ღრმა ფიქრს მიეცა. კარგა ხნის დუმილის შემდეგ ფიროსმანის მეგობარმა ჰკითხა მათხოვარს:

— წელან ის ფული რომ მოგცა, რაო, რა გითხრა?

— მითხრა, იმ სკამზე რომ შევეულავებოდი კაცი ზის, მხატვარი ფიროსმანია და მგ ფული იმან გამოგიგზავნაო.

სიმუშე ჩამოვარდა. მათხოვარმა მადლობა გადაუხადა ფიროსმანს და მოკრძალებით წავიდა. დიდხანს დუმიდა ფიროსმანი და ეს დუმილი ბოლოს ისევ ფიროსმანმა დაარღვია:

შემდეგ კიდევ რაღაცზე ჩამოვდგეს ლამაზი, მაგრამ მეც ჩემი სათქმელი მაწუხებდა და ეს სათქმელი ხომ უნდა მეოქცა.

და ვუთხარი, თან დავაყოლე: დღეს რომ თქვენი სურათი არ მივეტანო იოსებს, რედაქციამ არ შემეშვებს მეოქც.

— ვის რაში სჭირდება ჩემი სურათი, რომელი მანთაოვოი მე მნახეთ, თქვენი გამასხარავება მინდა?!

— გამასხარავება კი არა, ძურნალში უნდა დაებეჭდოთ თქვენი სურათი, რომ ჭკუენამ გნახოს. — ეუპასუხე.

— ზოად, სწორედ ეგ იქნება გამასხარავება, ეიცა მნახეს, იტყვოს, ეს ეილა ობერია, ძურნალში გამოუქმინაო. — ჭიუტობდა ფიროსმანი.

მისი მეგობარი მომეხმარა, უთხრა:

— იოსებ იმდაშვილი იმისი კაცი არ არის, რომ შენ გაუპასუხარაო, ალბად ღირსი ხარ და შენ რაღას უარობ.

— მაშ კარგო, — თქვა ფიროსმანმა. — მე და ეს ჩემი მეგობარი ერთად გადავიდეთ, ღირსი თუ არის, ეს არის მაგის ღირსიო.

— კარგი, ახლავ მოვალ შეთქი, ვუთხარი და მოკვერცხელ მადლობის კუნძულისკენ.

იოსებნი რედაქციაში არ დამხვდნენ. სტამბის პატრონი მიხეილ გაჩეჩილაძე იყო იქ და სადილს შეეპყროდა. მადიანი ჰამი იცოდა და ლოცვით სიხლიდან ყოველთვის საში-ოთხი თავი სადილი მოსდიოდა, და ისე ვათავებდა, ნამცეცს არ დატოვებდა.

მიხეილს შეჩვილად ჩემი გაქირავება: ფიროსმანი ძლივს დაეთანხმე სურათის გადაღებაზე, ფული არ მაქვს, მომეცით სანამ იოსები მოვა-მუთქი.

— სამქმ გამოგლევიან შენცა და შენ იოსებ-საცა, რად გინდათ ელაც ფიროსმანის სურათი?!

მეც ავუხსენი, გაავაგებინე ფიროსმანის ამბავი, მაგრამ მაინც ვერ დაეთანხმე ფულის მოცემას. როცა იოსები სურათის გადაღებას გაველენდა, ფულიც მაშინ უნდა გამოგვერო-მიოთ. ეუთხარი, ფული კი გამოვართვი, მაგრამ შემომგზავნა შეთქი.

— აბა, მეც რომ მოგვცე ფული და შემოგვ-ხარჯოს, მეც სად გდიოო — მითხრა სიცილით და თან გამაფრთხილა: — ნუ მალაპარაკებ, ჰამის დროს ლაპარაკი არ შეიძლებაო.

ვიცოდი ბოლოს მაინც მომიცემდა ფული, მაგრამ ისიც კარგად ვიცოდი, რომ სანამ საქმ-ლის ჰამის არ მოათავებდა, ჯიბეში ხელს არ ჩაიფოფდა. ჰამის დროს სტამბას რომ ცეცხლი გასწვრიდა, ხელს არ გაანძრევდა.

მე ის მაწუხებდა, რომ სანამ ის სადილს ჰამის მოათავებდა, ვაით ფიროსმანი იქ აღარ დამხვდებოდა. მიხეილი ჯერ მხოლოდ მეორე თავს შეეპყროდა, მესამე და მეოთხე წინ ედ-გა გამზადებულნი.

მეტი რა გზა მქონდა, მეც ვუცდიდი, პირში შევერებდი, დრომას ვუთვლიდი. როგორც იქ-ნა მოათავა, მოიხსნა გულზე ასაფარებელი დი-დი თეთრი საღმეტკა, მოიწმინდა პირი, ულ-ვაში, ღინჯად დაეცა და ახლა ქერქლის აღი-გებას შეუდგა.

ამასობაში იოსებიც შემოვიდა, თან ივანე გომიართელი შემოჰყვა. ფული არც იოსებს აღ-მოაჩნდა, სტუმარს გამოართვა და მოჰცა.

— გაიქცეო და მეც ეხლავ მოვლო. — მომ-აჩნა იოსებმა.

გავიშევი, შევედი ბაღში და ფიროსმანი იქ აღარ დამხვდა, ფიროსმანის მეგობარი იყო მარტო.

— ნიკო მეგობრის დასაფლავებაზე წავიდა, ელარ მოიკადა. მეც შენ გელოდებოდი, რომ ნიკოს დანაბარები მეთქვოო.

ასე დაიკარგა ეს შემთხვევა.

• • •

ერთ დღესაც რედაქციისაკენ მივდივარ, ბაღ-ზე ჩავიარე და რას ვხედავ: იოსები და ფი-

როსმანი სხედან ბაღის განაპირა ტი-მისდა-ათობენ.

გამიხარდა, ვიფიქრე ახლა კი ვეღარსად წაგ-ვავა შეთქი, მაგრამ დახეთ ბედსა: ღრუბლიანი დღე იყო, ფოტოგრაფი არ მუშაობდა.

იოსებმა მითხრა, არაფერია, ფოტოგრაფი არ არის, მაგრამ ნიკო შემპირდა, რომ ზეალ უმე-ველად შემოვიდნენ რედაქციაში და ყველაფერს გაეცეთებოთ.

ოდნავ წამოწვიმა. იოსები წამოდგა. ფიროს-მანიც წამოდგა, წამოიშრათა, იოსებს მიანათა თვალები და ღიმილრევულმა წაიღიღინა:

„წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება, თუ ერთმანეთს არ ეახარებთ, ამის მეტი რა შეგვარება“.

ეს რომ მოათავა, წაველო ხელი იოსებს და ღვინის სარდაფისკენ გაიპატრია.

— წავიდეთ, თითო-ორილა ჰქვია ღვინო დავლიათ და ჩემ სურათებსაც იქ წახავთ.

იოსებმა მოველულობის მიზეზით თავაზიანი უარი უთხრა მიპატივებამ და შეჰპირდა, რომ მეორე დღეს უმეველად გაყვებოდა.

სამწუხაროდ იქ ესევე წერტილს აღარ ეი-ცი როგორ დამთავრდა მათი შეპირება. რადგან მეორე დღეს მე სოფელში წავედი.

• • •

1916 წლის დამლევს იოსებ იმედაშვილმა განიზრახა მოეწყო ჩემთვის ლიტერატურული დღეა. ძალიან წინააღმდეგი ვიყავი, ძალიან უხერხულად ეგვრნობდი თავს, მაგრამ იოსებმა მაინც თავისი გაიტანა, მოჰყიდა ხელი და წა-მეყვანა ქალაქის საბჭოში, სადაც ხატისოვი იქდა ქალაქის თავად. მივედი ხატისოვის მო-ადგილესთან, მგონი ბებუთოვთან, მივეცი თხოვნა და ეთხოვეთ ნება დაერთო სახალხო სახლში (მარჯანიშვილის თეატრი) მოგვეწყო ლიტერატურული დღეა.

მოვეთხოვეს მოწვევითა სია და მეორე ყოყმანის შემდეგ დაგვრთეს ნება.

მესამე დღესვე გამოიკრა მიხეილ გაჩეჩილა-ძის სტამბაში დამუშავებული და ღამიანად გაფორ-მებული აფიშები — „გეფხო-ფშაველის ლიტერატურული დღეა“, რომელშიც მონაწილეობ-დნენ პირები: იოსებ გრიშაშვილი, შოა მღე-მელი, ალექსანდრე აბაშელი, გიორგი ქუჩიშვი-ლი, ნოე ჩხიკვაძე, ვარლამ რუხიაძე, გიორგი ლგონიძე, სიკო ფაშაიშვილი, იოსებ მქედ-ლიშვილი, გრეშა მეგრელიშვილი (მთის ნიკი), იოსებ გვანცელაძე (ქნარი), ერთაწმინდელი; კორე რატიშვილი, სოსო დაროშვილი და კო-ლია ძიძიაძე; პაპია თაყისი დასტით და მეთა-რე სოსო საღიარაშვილი. ექვთ-ფშაველას შე-მოქმედების შესახებ ლექცია წაიკითხა დავით

კასრატემ. ორი სიტყვა არ უთქვამს ჩემს შესახებ, სულ არ მახსენა.

იოსებმა უთხრა:

— რა იყო, შე კაცო კაცო ბოლოს ერთ-ორ სიტყვას ვუფხოხუდაც იტყოდიო.

— ჯერ რა დაუწერია, რა უნდა შეთქვაო, — უპასუხა დავითმა და მართალიც იყო, თუმცა, რაც მართალია — მართალია, გულში კი გეწყინა.

გავიდა ხანი. დადგა 1917 წელი. მოვიდა თებერვლის რევოლუცია. არ მახსოვს ამბილი იყო თუ მისი, ასეთივე ლიტერატურული დილა გავიშორეთ ახლა ქართულ კლბში. აქაც დიდძალი ხალხი დაესწრო. მონაწილენი ყველანი მოვიდნენ, არ მოვიდა მხოლოდ სოსო გრიშაშვილი. ხალხმა უცადა, უცადა და გრიშაშვილი რომ არ გამოჩნდა, დაიწყეს ხმაური, სტენა. გრიშაშვილს ზომ დიდძალი თავიანთი წევრები პყავდა ის რომ სცენაზე გამოვიდოდა და თავისებურად წაიკითხავდა ლექსს, ისეთი ტანად და ღრინავდა იყო, იტყოდით გეყინა ინტერესო.

გამოუვალ მდგომარეობაში ვიყავით. ბოლოს იოსებ იმედამიღი გამოვიდა სცენაზე და ხალხს გამოუცხადა:

— სოსო გრიშაშვილი ავადმყოფობის გამო ვერ გამოცხადდა, სამაგიეროდ გამოვა პოეტი სოსო ღაროშვილი, რომელიც გრიშაშვილის ლექსებს გრიშაშვილისებურად წაიკითხავსო.

მართლაც, სოსო ღაროშვილი საუკეთესოდ ზამკადა გრიშაშვილს, თვალები რომ დაგეხუჯათ, ვერ ვპარჩევდით, გრიშაშვილი კი თხელვობდა თუ ღაროშვილი.

ზეთი-ქქისი ლექსი ათქმევინეს, ზოგიც გაამეორებინეს, ძალიან მოეწონათ, დიდი ტაშიც მიიღო.

ამერად ლექსია იოსებ იმედამიღმა წაიკითხა, მგონი ხალხური შემოქმედების შესახებ, და ორიოდ თბილი სიტყვა ჩემს შესახებაც თქვა.

მაგრამ ვაი, რომ ვერ გავამართლე იოსების იმედს.

გავიდა წლები. დავიწყო თვითმპრობელობა. ხელისუფლების სათავეში მენშევიკები აღმოჩნდნენ, მაგრამ დიდხანს ვერ იბოვიან, ხალხმა არ დააყენა. იძულებული გახდნენ აეღოთ თავისი გულ-ნაბადი და წასულიყვნენ. მათ შემდეგ დაიწყო საბჭოთა ხელისუფლება.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას მე სილ-

ნაში შეეხედი, მანამდე იქ ვერ მანამდე. ერთბაშად ხელისუფლება გადმოვიტანე. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების მეორე დღიდანვე პარტიის საშინაო კომიტეტმა დამინიშნა გაზეთის რედაქტორად. სიღნაღი მანამდისაც გამოდიოდა რადიკალ-დემოკრატების გაზეთი „ხმა კახეთისა“, რომელსაც რედაქტორობდა რადიკალ-დემოკრატებს ერთ-ერთი ლიდერი, ცნობილი ჟურნალისტი კორე ტყეშელაშვილი.

ჩვენს გაზეთს დავარქვეთ „სიზარტლე“. ფართოფორმატიანი გაზეთი იყო, ყოველწი ერთხელ გამოდიოდა.

იოსები თორმე თვალყურს ადევნებდა ამ გაზეთს და უხაროდა, რომ მისი გამოზრდილი ბიჭი გაზეთის რედაქტორი გახდა. ერთ დღეს მივიღე იოსების ვრცელი და გულთბილი წერილი. ძალიან აქებდა გაზეთს, შეც მაქებდა, თან სინანულს გამოსთქვამდა: ლექსების წერაზე რატომ აგდია ზელო.

ამით მე ის მინდა ვთქვა, რომ იოსები თავის ყურადღებას არც იქ მიაქცევდა და რომ ის ასეთი გრძნობიერი და ყურადღებიანი იყო ყველას მიმართ, ვინც კი მას აღუზრდია და სამწერლო ასპარეზზე გამოუყვანია, ვისზეც მას თავისი შრომა და ამაგი გაუწევია.

1925 წელს სიღნაღიდან თბილისში გადმოვიყვანეს და აქ დამინიშნეს გაზეთ „ახალი სოფლის“ პასუხისმგებელ მდივნად და სარედაქციო კოლეგიის წევრად. მაშინ ხშირად შემოვივლიდა ხოლმე იოსები. ჩვენს რედაქციაში და უნდა გენახათ როგორი გახარებული იყო. ემაყუბოდა, რედაქციის თანამშრომლებს ეტყუოდა ხოლმე: ნახეთ, როგორი ბიჭი გამოგიზარდეთო.

ერთხელ ილა მოსაშვილმა უპასუხა ამაზე: იმდენიც არაფერია, როგორც თქვენ აქებთო.

— ეგ თუ არაფერია, შენ ხომ ხარ, შენც ჩემი გამოზრდილი ხარო — სიტყვა მოუქრა იოსებმა.

• • •

დიდი მომავლე და უმწიველო ადამიანი იყო ჩვენი იოსები, ყოველ საზოგადო საქმეში ჩახედულად, მისი მონაწილე და დაუღალავი მოღვაწე, ქართველი ხალხის გულთბილად, მისი მეზარე და პირისუფალი. იოსები სიტყვით თუ კალმით, რითაც კი შეეძლო ხელს უწყობდა ქართველი ხალხის განათლებას, კულტურულად ამაღლებას, იღვწოდა მისი თავისუფალი და ნათელი მომავლისათვის.

ამიტომაც უწოდეს მას ჩვენი იოსები.

გვანცა კოკლათაძე

ზოგი რამ ხელოვნების თეორიიდან

მიმდინარე

ბოლო ათეული წლების მანძილზე ქართულ ენაზე ითარგმნა და გამოიცა არისტოტელეს „პოეტიკა“. თავისთავად ეს ფაქტი მეტყველებს იმ ინტერესის სულ უფრო და უფრო ზრდაზე, რომელსაც ზენონი შკოლხეილი იჩენს ხელოვნების თეორიისა და კერძოდ არისტოტელეს „პოეტიკაში“ აღძრულ საკითხებისადმი.

ხელოვნების არსის არისტოტელე „პოეტიკის“ პირველსავე თავში განსაზღვრავს. მისი მოძღვრების თანახმად, ხელოვნების სპეციფიკას მიბაძვა (მიმეზისი) წარმოადგენს. ხელოვნების უოველი სახე, პოეზიის უოველი ფორმა ბაძვის შედეგია: „ეპოპეა და ტრაგიკული პოეზია, ასევე კომედია, დიოიკამბული პოეზია, ანტიტიკა და კითარისტის უმეტესი ნაწილი, სპოვადოდ ყველაფერი მიბაძვანი არიან.“¹

პლატონის მსგავსად, არისტოტელეც ბაძვის ობიექტად ხელულ სამყაროს, მის შემადგენელ საგნებსა და მოვლენებს თვლის. მაგრამ „პოეტიკის“ ავტორისათვის ეს საგნები გააზრებულია არა როგორც ობიექტურად არსებული ზოგადი იდეათა ლანდები, არამედ უოველი კერძო საგანი არის სრული რეალობა — ბოლო იდეა იგივე არის, როგორც მხოლოდ საგანთა მთლიანობაში არსებობს. ეს თვალსაზრისი უდევს საუფუძვლად არისტოტელეს დებულებას — საგანი შემეცნების ობიექტია.

არისტოტელეს პოეტიკაში „ბაძვა“ სუბიექტურ წარმოდგენაში ჩაბრუნავს კი არ გულისხმობს, არამედ, პირიქით, გავრცულდა როგორც ობიექტური სამყაროს შემეცნებისაკენ ადამიანთა სწრაფვის ერთ-ერთი სახეობა. ცოდნისაკენ სწრაფება კი ადამიანთა თანდაუღლილი თვისებაა. — მეტაფიზიკის“ დასაწყისში

ფილოსოფოსი წერს: „ბუნებით ყველა ადამიანი შემეცნებისაკენ მიისწრაფვის“. ხელოვნება, როგორც სამყაროს კვლავწარმოქმნა, შემეცნების ერთ-ერთი სახეობაა. „ოგი ხელოვნების ხსნის როგორც ბუნების მიბაძვას, ცოდნისაკენ მიისწრაფება კი, მისი აზრით, მჭიდრო კავშირშია ხელოვნებისაკენ მიისწრაფვასთან“.²

თავად ხელოვანი გამოჩენილია, ბოლო ხანაშვილის შეცნება ხელოვნების საშუალებით სიანამდვილის გაკეთილშობილება და იდეალიზაცია.

შემეცნებისაკენ სწრაფვის გამო ადამიანი თვითონაც სიხარულით ბაძვს საგნებს და სხვათა მიერ შექმნილ მიბაძვებსაც სიამოვნებით უშვრტბს. სწორედ ამ ორ მიზეზს ასახელებს არისტოტელე პოეზიისა და, საერთოდ, ხელოვნების შემქმნელ მიზეზებად: „საერთოდ, როგორც ჩანს, პოეზია შექმნა ორმა მიზეზმა, რომელიც ბუნებრივი მიზეზები არიან; ჭერ ერთი, ადამიანებს ბაძვის უნარი ბავშვობიდანვე აქვთ თანდაუღლილი და სხვა ცხოველთაგანაც მათ განსხვავდებიან, რომ უფრო წაშბაძენი არიან, პირველ ცოდნასაც ბაძვის საშუალებით ძენენ, და მეორეც, ბაძვის შედეგი ყველას ანიჭებს სიამოვნებას“. (4, 1448 ბ).

პოეზიის შემქმნელ ორივე მიზეზს (კაცს თანდაუღლილი აქვს ბაძვის უნარი ბავშვობიდანვე ყველა ცხოველზე უფრო მეტად და ცოდნის შეძენა ძალზე სისიამოვნოა) არისტოტელე ბუნებრივ მიზეზად თვლის. მაშასადამე, ორივე დასახელებული მიზეზი მთლიანობაში შემეცნებისაკენ მიწრაფებას ქმნის. ცოდნის შეძენა განუტრეცლად ყველა ადამიანს ახარებს: „სწავ-

¹ არისტოტელე, პოეტიკა, ბერძნულ-გერმანული ტექსტი, ლაიფციგი, 1972, 1, 1447 ა.

² ო. ვილმანი, არისტოტელე როგორც პედაგოგი და დიდაქტიკოსი, ბერლინი, 1901, გვ. 146.

ლა ძალიან სახიამოვნოა არა მხოლოდ ფილო-
სოფოსისათვის, არამედ ასევე სხვებისთვისაც,
ოღონდ (ეს უკანასკნელში) უფრო მცირე ხნით
ინარჩუნებენ მას" (4, 1448 b).

„განსაზღვრა რა ხელოვნება როგორც „მი-
მისიზი“ („წარმოქმნა“), არისტოტელემ ამით
შემიქცნებელ მოქმედებათა სფეროში შეიტა-
ნა.“¹

ასახულმა საგანმა რომ სიამოვნება მოგვა-
ნიჭოს, ამისათვის სრულიადაც არ არის სავალ-
დებულო რეალურ სინამდვილეში არსებული
მისი ობიექტიც სახიამოვნო ფოს. სწორედ
სწავლით მოგვარილი სიხარულია მიზეზი იმისა,
რომ, რასაც სინამდვილეში შეძრწუნებული
ადამიანები თავის არიდებენ, მის მხატვრულ
სურათს სიამოვნებით უპყრებენ: „რასაც სი-
ნამდვილეში ზოხდით შეცხედადვით, მის უზუხ-
ტებად შეზრულებულ გამოსახულებას სიამო-
ვნებით ვუზმერთ, როგორც, მაგალითად, უსა-
ზოზრებს ცხოველთა და გვამთა სურათებს!“
(IV, 1448 b).

მაგრამ მართლ შეშეცნებასავე მისწრაფება
აქცევს ხელოვნების ამგვარ ნიშნებს ტუბო-
ზის წყაროდ? ჩვენი ცნობისმოყვარეობის დაკ-
მაყოფილებით გამოწვეული სიხარული ზომ
მყოფია. დღესინგის თაღისაზრისით, მხატვების
პოვნით მოწოდებულ სიამოვნების მსუბუქ შეგ-
რძნებას არ შეუძლია მთლიანად გადასწონოს ის
უსიამოვნო ზემოქმედება, რომელსაც ჩვენზე
მზიანტი ახდენს. არისტოტელეს მიერ მოცე-
მული მაგალითები, თავისთავად სრულიადაც
არ არიან მამიანნი. გვამ ჩვენთვის საზიზღიად
ქმნის საბრაულის მიმედ ვერძობა და სიყუ-
დილის შეხებენება; „მაგრამ მხატვრულ მზიან-
ვაში პირველი ვერძობა თავის ძაღს მკარ-
გავს, რადგან ჩვენ არ ვეჭვრა ასახულის სინამ-
დვილზე“.²

დღესინგი ასკვნის, რომ მამიანტი თავისთავად
არ შეიძლება ფოს უტრწერის საგანი; პირველ
რეგში, იგი უსიამოვნო განცდას იწვევს და,
მეორეც, არ მიეყოფენება იმ უსიამოვნო შეგრ-
ძნაბათა რიცხვს, რომელნიც მხატვრული ასახ-
ვის დროს სახიამოვნო შეგრძნებებში გადადიან.
დღესინგის შეზედულებას იზიარებს ა. დავიდო-
ვიც. რომელიც ფიქრობს: მართლ შეშეცნების
სიხარული რომ არ ყოფილიყო სიამოვნების
მიზეზი, მაშინ სიამოვნებას უსიამოვნო საგნის
უშუალო შეტეობაც მოგვანიჭებდა: „განზი-
ღულ შემთხვევაში ის გადამწყვეტი პირობა,

რომელიც „უსიამოვნოს“ შეშეცნებას სისი-
ამოვნოდ აქცევს, არის გაუცნობიერებელი შეგ-
რძნება იმ უსიამოვნო საგანთა „ზაჩედილურა-
ბისა, რომელნიც გამოსახულები არიან სურათ-
ზე“.³

გამოსახულება მოთავსებულია „ესთეტიკურ
ჩარჩოში“, რომელსაც ქმნის მასა და რეალურ
საგანს შორის არსებული გადაულახავი წინა-
აღმდეგობა. ეს ესთეტიკური ჩარჩო გამოსახუ-
ლებას მტკად თუ ნაკლებად ჩამოაცილებს იმ
უსიამოვნო მომენტებს, რომელნიც სწორედ
რეალურობისათვის არიან დამახასიათებელნი.
უსიამოვნო საგნის აზარტალურობის შეგრძნება
არ არის ცხადი, დაუარულია, იგი დამატკო-
ბელი ესთეტიკური შეშეცნების ქვეტეტის წარ-
მოადგენს და იმდენა შესაძლებლობას „ცრუ
დასკვნათა“ წარმოშობისა, რომელიც არსებო-
ბას ეყრდნობა ხელოვნების ყოველი საბუ-
ნი. „ცრუ დასკვნათა“ არსი, დავიდოვის მიხედ-
ვით, შეშეცნვაში მდგომარეობს: ადამიანებს ახ-
სიათებთ დასაქვრებელი გამოსახულების საფუძ-
ველზე დაასკვნან შესაფერისი საგნის არსებო-
ბა. ამგვარი დასკვნები ადამიანს შეშეცნების
სიხარულს ამაჟებს, თუმცა ადვილი შესაძლე-
ბელია, რომ ობიექტი, რომელზედაც გა-
მოსახულება მიუთითებს სინამდვილეში
სრულადაც არ არსებულყოფ. მანძილის
არსებობა რეალობაში არსებულ საგან-
სა და ხელოვნებაში მოცემულ მის გამოსა-
ხულებას შორის, ერთი მხრივ, და მეორე
მხრივ, ამ მანძილზე ფიქრის გადაქცევა „საი-
დუმლო“, გაუცნობიერებელ შეგრძნებად, ის
პირობებია, რომელნიც უსიამოვნო საგნის გა-
მოსახულების ქვეტეტის დროს სიამოვნების გან-
ცდას უზრუნველყოფს. რამდენადაც დიდი იქ-
ნება დამახულობა სიამოვნების მსგავს გამოსა-
ხულებასა (რომელიც საგნის უსიამოვნო თვი-
სებას ასახავს) და იდუმალ შეგრძნებას შორის
(რომ ეს გამოსახულება იწოდირებულია მისი
ობიექტისაგან), იმდენად უფრო დიდი იქნება
ხელოვნების ნაწარმოების ქვეტეტისაგან მილე-
ბული ესთეტიკური ტუბობა; ამ მოვლენას
პროფ. დავიდოვი უწოდებს „ესთეტიკური ჩარ-
ჩოს“ ფუნქციას, რომლის წინააღი მის ორმა
გომაში მდგომარეობს: ორმავე ხასიათი, ერთი
მხრივ, გულისხმობს გამოსახულების რეალობის
დაფინებით მტკიცებას, ხოლო, მეორე მხრივ,
სინამდვილეში არსებულ ობიექტთან მისი მსგავ-
სებისათვის საფუძვლის მოშლასა და მორდე-
ვას.

ტუბობის პირველი პირობა — მანძილს არ-
სებობა საგანსა და მის გამოსახულებას შორის
— თვითონ ბამებს ფაქტით ზორციელდება, მე-

¹ ე. ასმუსი, ხელოვნება და სინამდვილე
არისტოტელეს ესთეტიკაში. კრებულში: ძვე-
ლი დროის და შუი საუკუნეების ესთეტიკური
აზროვნების ისტორიიდან. მოსკოვი, 1961, გვ.
7.; (რუს. ენაზე).

² დღესინგი, ლაოკონი, 1957 წ. გვ. 268 (რუს.
ენაზე).

³ ა. დავიდოვი, ხელოვნება როგორც სოცი-
ოლოგიური ფენომენი, 1968 წ. გვ. 218 (რუს.
ენაზე).

ორეს კი (გამოსახულებების არარეალუზიუზი ფიქრის გადქცევა გაუცნობიერებელ შეგარებალ) მხოლოდ მაშინ ექნება ადგილი, თუ ბაჟა სრულდება შესაძლებლობის (ეიკოს) ან აუცილებლობის (ანანკაიონ) კანონთან მიხედვით. არისტოტელე წერს: „...ოპეტის საქმეა არა იმის აღწერა, რაც მისება, არამედ იმისა, რაც მოხდებოდა და რაც ალბათობის ან აუცილებლობის მიხედვითაა შესაძლებელი“ (II, 1451 a). არა მხოლოდ მოუვანილ ფრაზაში, არამედ, საერთოდ, „პოეტკაში“ ძალიან ხშირად გვხვდება ცნობები „ეიკოს“, „ეიკოს ე ანანკაიონ“. პირველ რიგში მათი გარკვევა და დაწესებაა აუცილებელი.

ეიკოსს „აღბათობად“ თარგმნის არისტოტელეს უფელა რუსი და გერმანელი მთარგმნელი. არისტოტელე რამდენჯერმე იმეორებს, რომ „ეიკოს“ იმგვარი რამ არის, რაც უშუალოდ წილად ეხება, როგორც უნდა იმდებოდეს („პირველი ანალიტიკა“, II, 7, 17, 7a, „რატორიკა“, A 1357 a 1408 a) გერმანელი მკვლევარი ნ. კაუელი, ფილოსოფოსის თხზულებათა შესაბამისად ადგილებს დაწვრილებით განხილვის შედეგად, ახსენის, რომ მოქმედებას განხორციელებისას ცნება ეიკოსი ან მოწინა თვისებაა, ან წინ უსწრებს მას. „ამგვარად, ცნება ეიკოს განხორციელებელ მოქმედებათა მოწინა უნდა შეიკავდეს“¹. ყოველივე, რაც ალბათობის ან აუცილებლობის მიხედვით ხდება, თავისთავად მოწინა საშუალებით არის გამოწვეული. სწორედ ამიტომ იქნება ის უშუალოდ, ან ყოველთვის მომხდარი.

საინტერესოა ა. ახმანოვის მიერ მოცემული განმარტება ალბათობის ცნებისა, იგი ფიქრობს, რომ ალბათობა ორმაგი მნიშვნელობისაა. პირველი მნიშვნელობის მიხედვით ალბათობის ობიექტური საფუძვლები აქვს. იგი ხარკივლდება ამა თუ იმ ხარისხით და ეთანაბრება არისტოტელეს „შესაძლებლობას“. ამგვარი ალბათობა ობიექტური ხასიათისაა. მეორე „მეორე რიგში ალბათობას უწოდებენ მაშაც, რაც მოსალოდნელია, ან უნდა გველოდოთ არა იმდენად ობიექტური, რამდენადაც განსაზღვრული ფსიქოლოგიური საფუძვლების მიხედვით — სუბიექტური ალბათობა, რომელიც დასაქმრებულია, ან სიმართლის მსგავსად მოიხსნა“². „პოეტკის“ შესაბამის ადგილთა კვლევის შედეგად ახმანოვი ახსენებს, რომ არისტოტელე

ამ ტერმინს სწორედ სუბიექტურად აღბეჭდვით შენარჩუნებული იყენებდა. ამ შეხედულებას გაუწიეს რებლობის შემთხვევაში აზრი დაეარება ფილოსოფოსის დებულებას — პოეტმა შეუძლებელი დასაქმრებული უნდა არიოს შესაძლებელ დაუქმრებელს. დასაქმრებელი ხომ უფრო სუბიექტური ფაქტორისათვის არსებული კატეგორიაა, ვიდრე ობიექტური ფაქტორისათვის. სუბიექტური ალბათობა იმის ასახვას გულისხმობს, რაც დასაქმრებელად გვეჩვენება. თუ ამ ცნების მიხედვით გავება სწორია, მაშინ პოეტის უფლება ხაზე (ეპოსი, კომედია, ტრაგედია, დიოთარამბი), მართალია, სამყაროს მიხედვით არიან შექმნილნი, მაგრამ მის ასლს არ წარმოადგენენ. თუმცა ზელოვნების წარმოების შექმნის პროცესი არც მხოლოდ სუბიექტურ წარმადეებათა ასახვას გულისხმობს.

ცნება მიმხრობის შენარჩუნის დაწესება სცადა გერმანელმა მკვლევარმა ე. გირნუსმა, იგი თვლის, რომ არისტოტელემ, ობიექტურად არსებულ ისტორიულ მოვლეთა გამო, ვერ ჩამოაყალიბა შესაძლებელის კატეგორიის წესთა განმარტება, რაც საერთოდ პოეტის საგანს წარმოადგენს. შესაძლებლობათა განხორციელება სხვა არაფერია, თუ არა ისტორია. იგი მოვლენათა შორის კანონზომიერ კავშირის სწავლობას, კანონზომიერ კი წოვადია: „ამის გამო დღეს ჩვენთვის აღარ არის მისაღები პოეტისა და ისტორიის დაპირისპირება არისტოტელეს კრიტიკულის მიხედვით, ისტორია კერძოს, ცალკეულს გამოხატავს, პოეტია კი წოვად. ნამდვილად მომხდარის ასხნაც კანონზომიერება და წოვადს უკავშირდება იმდენად, რამდენადაც მომხდარი შესაძლებელიდან მომდინარეობს. ისტორიული მეცნიერება წავლენ ფილოსოფიურად არ არის, ვიდრე პოეტია“³.

მკვლევარის აზრით, ეს შეცდომა გამოწვეულია იმით, რომ არისტოტელე ისტორიულ მეცნიერებას ფაქტების მშრალ აღწერებად, ქრონიკად თვლიდა. „კომუნისტური მანიფესტისა და „ლენინის პარტიის მე-18 ბრძოლის“ შემდეგ უფელასათვის სათელი გახდა ისტორიის მეცნიერული ხასიათი, რომელსაც კანონზომიერებათა დადგენა და შესწავლა განაპირობებს. დღეს უკვე აღარავინ დავობს იმის შესახებ ისტორია მეცნიერებაა თუ არა. არც არისტოტელეს უარუყვია გადაჭრით მისი მეცნიერული ხასიათი. იგი მხოლოდ აღწინაა, რომ ისტორია წავლენფილოსოფიურია, ვიდრე პოეტია. „პოეტკის“ შესაბამისი ადგილის ტრადიციულ წავლენა კი საკმარისია, რათა დარწმუნდეთ, რომ არც მისა ატორი განმარტება

¹ ნ. კაული, შემთხვევითობა და ტრაგიკული მოქმედების მსვლელობის თეორია არისტოტელეს წარმომგებში. 1965, გვ. 73.

² ა. ს. ახმანოვი, არისტოტელეს „პოეტკის“ ზოგიერთი ძირითადი ტერმინების შენარჩუნის შესახებ. არისტოტელეს „პოეტკა“, თარგმნილი რუსულ ენაზე აპელარატის მეერ, მოსკოვი, 1957, 141-142.

³ ე. გირნუსი, „ორი ათასი წელი არისტოტელეს „პოეტკის“ გაფალებისა“, ტერნალი „მნათობი“, 1970, 2, გვ. 120.

ფილოსოფიურ შინაარსს მთლიანად ისტორიის გაგებამ, სოფლ პოეზია რომ უფრო ფილოსოფიურაა, ამაში არისტოტელეს ჩვენს ვეთანხმებით. ცხადია, ისტორია, რომელიც ცალკეულ ფაქტებს აღწევს, ამავე დროს, მათ შორის არსებულ ლოგიკურ კავშირსაც შეიმუშავებს და მოვლენათა კანონზომიერებას აღავსებს, მაგრამ მისი გზა წოვადისავე კერძოდან იწყება. ამავე დროს, ისტორიის მიერ დადგენილი წოვადი კაცობრიობის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე მოქმედებს მხოლოდ, კაცობრიობის განვითარების შემცირებული შესწავლათა და გათვალისწინებით მარქსმა და ენგელსმა აღმოაჩინეს და დაადგინეს საზოგადოებრივ ფორმაციათა წარმოშობის, განვითარებისა და მსხვერპლს კანონები, რომელთაც წოვადის ბუნება აქვთ მიღწეული მდებარეობა, ძირითადი ერთიანი სახით მოქმედებენ უფრო ქვეყანაში; მაგრამ შეუძლებელია რომ წოვადი, რომელიც კანონზომიერების საზოგადოებისათვისაა დამახასიათებელი, წოვადი იქნეს სოციალისტური წყობილებისთვისაც, ისევე როგორც შეუძლებელია სოციალისტური რევოლუციის თეორია კანონზომიერების უფილოსოფიო მონათმფლობელურად ან ფეოდალური ფორმებისათვის. ე. ა. ისტორიის მიერ შემუშავებული წოვადი დროის გარკვეულ მონაკვეთში მოქმედებს მხოლოდ და ამდენად დროთაა შეუძლებელი.

პოეზია კი ჯერ წოვადის შემუშავებს და შემდეგ ამ წოვადს ცალკეული სახეებითა და ცნებებით გადმოგვცემს. მის მიერ გადმოცემულ წოვადს უადრესად კონკრეტული სახე აქვს; იმდენად კონკრეტული, რომ ადამიანები ცდებიან და ხელოვანის მიერ მოწოდებულ წოვადს სახეს კონკრეტულთან აივადებენ, ან, როგორც არისტოტელე წერს, ამბობენ, რომ „ეს არის ის“ (1148b).

პოეზიის გზა რომ წოვადის შემუშავებით იწყება, ეს ფილოსოფიის დებულებაა. როგორც არისტოტელე წერს, მისი ობიექტი არ შეიძლება იყოს, ის რაც მოხდა (მომხდარი ფაქტი ისტორიის კუთვნილებით), არამედ ის, რაც შეიძლებოდა მომხდარიყო. შემუშავება იმისა, რაც შეიძლებოდა მომხდარიყო, აღმათობის ან აუცილებლობის მიხედვით და არა უკვე მომხდარი ცალკეული ფაქტისა, განაპირობებს პოეზიის წოვადის საუფლებათა შინაარსს. წოვადი ხელოვნებაში არისტოტელეს ახე ესმის: „წოვადი არის იმის წარმოდგენა, თუ განსაზღვრული ხასიათის ადამიანს როგორი მტკიცეობა ან ქვეყა შეეფერება აღმათობის ან აუცილებლობის მიხედვით, და რომლისკენაც (აუფილოსებია წოვადი, გ. კ.) პოეზია სახელების მიცემის დროსაც კი მისწრაფებს“ („პოეტკა“ დასახელებული გამოცემა, 4, 1451b). ამგვარად შექმნილი ხასიათი

დროს არ ემორჩილება, ე. ა. პოეზიის საქონიერი წოვადი, რომლისთვისაც მისი მტკიცეობის დროისა და სივრცის მიერ დადგენილი სახეები, უფრო საუფლებათა შინაარსს იტევს ამდენად პოეზია ისტორიულ უფრო ფილოსოფიურაა.

გირნუსი შეეფიქრება თვალს ტერმინ მიმდინების „მამადი“ თარგმანს. თავისი შეხედულების დასაბუთებლად მას „პოეტკადა“ მოყვანს ადგილები, სადაც შეუძლებელია მიმდინების „მამადი“ თარგმანს. განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას აქცევს იგი „პოეტკის“ მე-9 თავს, რომელსაც თავის მოხატვრებს ერთგვარ საფუძვლადაც კი უდებს. საქმე იქნება ფილოსოფიის ცნობილ დებულებას, რომლის მიხედვითაც პოეზიის საგნად ნამდვილად მომხდარი კი არა, შესაძლებელი ითვლება. როგორ შეიძლება იმის მიხედვით, რაც კი არ მომხდარა, არამედ უნდა მოხდეს? — კითხვას გირნუსი და ახევის: „სიტყვა mimesis mimetisthai ზუსტად არ თარგმნება, ის ნიშნავს გრძნობად გასაგებებას (მაგალითად, ცუკვის დროს ადამიანის ხეულის ვნებათა, ხასიათების თუ მოქმედებთა გამოხატვას), სახის მიცემას, რამის წარმოდგენას, რამის წარმოსახვას, ამავე დროს მალე შეუძლებელად, შემთხვევითად გადმოცემას“.

მაგალითად, მსახიობთა ცუკვას, გირნუსს შეუძლებელია, არისტოტელე მიმდინებად ჩათვალოს, მაგრამ მათ ცუკვაში გადმოცემულ განცდათა აღწერა არავითარ შემთხვევაში არ ეჭვობოდა მამიხისი, არამედ „თბორა“; მიმდინების იმ შინაარსისათვის, რომელიც მიხატვას გულისხმობს, გირნუსი საუკეთესო ტერმინად თვლის „მეტამორფოზის“, იგი მიგვანშნებს, რომ ხელოვანისი სინამდვილეს ბატონად წარმოსახვენ.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ პოეზიის შემქმნელ ორ მიზეზთაგან არისტოტელეს მიერ დასახელებული პირველი მიზეზია ადამიანისათვის თანდაყოლილი ბაჰის სეკუნდარი (შეუძლებელია ამ აღვალის „მიმდინების“ „ასახვით“ ან „წარმოდგენით“ ვთარგმნოთ, რადგან შემდეგ მოდის ფრაზა, რომელშიც ნათქვამია, რომ ადამიანები უფრო ცხოველურ უფრო წამბაჰებია არიან). ე. ა. ამისავალი ხელოვნების წარმომოხება არის სამუაროს ბაჰა, რომლის შინაარსიც, აზროვნების შედარებით დამალ საფუტურზე, ხელოვან მოვლენებისა და საგნების ადამიანთა მიერ განხორციელებულ მიხატვას გულისხმობდა; „რადგან ბაჰა ჭეწი ბუნებრივი თვისებაა, ისევე როგორც პარმონია და რიტმი, თავიდანვე არსებობდნენ ბუნებრივი ნიჭიერი ადამიანები, რომელთაც მისი (ე. ა. ბაჰის, გ. კ.) ნელ-ნელა განვითარებით იმართ-

ეზიკიიდან პოეზია წარმოშვეს" (4, 1445b), წერს არისტოტელე.

ხელოვნების წარმომშობი უძრევლები მიწეზიდან გამოშდინარე, უწოდა ფილოსოფოსმა პოეზიის სხვადასხვა სახეებს „მიზაძვანო“ და არა ასახვანი. ტერმინები „ასახვა“ და „წარმოდგენა“ ხომ აღამიანის გარესამყაროსთან უფრო რთულ და მრავალფეროვან შემდგენებით დამოკიდებულებას გულისხმობს, ვიდრე „მიზაძვანო“. შეშდეგ, არისტოტელეს „მიზაძვანო“ მხოლოდ ხატოვან წარმოსახვას რომ გულისხმობდეს, როგორც გირნუსი ფიქრობს, მაშინ მიზაძვეზიდან უნდა გამოგვეჩიება როგორც ეპიკური, ისე ლირიკული პოეზია. „პოეტაიკის“ პირველებზე თავში არისტოტელე მათ მიზაძვეზად თვლის, ისევე როგორც ტრაგიკულსა და კომიკურ პოეზიას. ზერდელე გვეჩვენება გირნუსის მოყვანილი საბუთი, რომლის მიხედვით, ეპიკური და ლირიკული პოეზიის მიზაძვეზად ჩათვლის ფილოსოფოსი ანტიკური ხელოვნების სპეციფიკური ბუნებიდან გამოდიოდა (ეპოსიკ ხომ თავლითა და უურით აღიქმებოდა). მაგრამ ეს ეპოსის მსმენელამდე მიტანის ზერხი ეყო მხოლოდ და არა ბუნება და შინაარსი ეპიკური ნაწარმოებისა, როგორც ლიტერატურის ერთ-ერთი ფანრისა. შეუძლებელია, არისტოტელეს ეპოსის აღქმის ზერხი მი-

სივე ძირითადი ბუნებისაგან ვერ გამოჩნდეს. გირნუსის არც ძირითადი დებულება (როგორ შეიძლება იმის მიზაძვა, რაც კი არ მომხდარა, არამედ უნდა მოხდეს) გვეჩვენება დამაჭერებლად. არისტოტელე ხომ იმის მიზაძვას მოითხოვს, რაც ალბათობის ან აუცილებლობის მიხედვით არის შესაძლებელი; ყოველი აუცილებლობა და ნაწილობრივ ალბათობაც კანონზომიერების შინაარსს იტევს. აუცილებლობა უკვე განხორციელებულ შესაძლებლობებს ემყარება და ამიტომ მასში სინამდვილედ იგულისხმება. ზეერ ვიზიარებთ მკვლევარის იმ დასკვნას, რომლის მიხედვითაც „მიშესისის“ ყველგან „მიზაძვით“ თარგმნა შეუძლებელია, და რომ მას ხანდახან ტერმინები „წარმოდგენდა“ და „წარმოსახვა“ უნდა შეენაცვლოს. სწორედ ასე იქცევა „პოეტაიკის“ კართველი მთარგმნელი პარფ. ს. დანელია. მის თარგმანში miras-thai არა იშვიათად არის გადმოტანილი „ასახვითა“ და „წარმოდგენით“. („პოეტაიკა“, 1445a, 1444b, 1449b და სხვ.).

მოუხედავად ამისა, როგორც ეს ზემოთაც არაერთგზის აღვნიშნეთ, მაინც იმ თვალსაზრისს ვუჭერთ მხარს, რომელიც ტერმინ „მიშესისის“ ძირითად შინაარსად სწორედ „მიზაძვას“ თვლის და არა „წარმოდგენას“.

უკანასკნელ გზაზე

კიდევ ერთი დიდი დანაკლისი: წავიდა ჩვენგან ბესარიონ ქლენტი, ადამიანი, ლიტერატორი, ტრიბუნი, მამული-შეილი, რომელიც ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს გვერდში უდგა ქართულ მწერლობას, როგორც მწერლობის ერთ-ერთი ჯარისკაცი და თავისი ომანი სიტყვით მას შნოსა და ლაზათს ჰმატებდა.

წავიდა გულიანი კაცი, ყველას დამხმარე და კირისუფალი, რომელსაც ამდენი ახლო მეგობარი ჰყავდა საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ, ვისიც სწამდათ, სჯეროდათ, ვისაც ყველგან მიეღოდნენ, ტაშითა და ღიმღით ხვდებოდნენ, ვინც ზეპირად იცოდა მთელი კლასიკური და თანამედროვე ქართული ლიტერატურა, ღრმად ერკვეოდა საბჭოთა და მსოფლიო ლიტერატურის საკითხებში, ვისი სახელიც მართლა ბავშვმაც კი იცოდა ჩვენშიც და მთელ საბჭოეთშიც.

კრიტიკოსობა როდია ის პროფესია, რითაც შეიძლება შენი სახელი ქვეყანას კიდით კიდემდე მოჰდინო. სხვა

არის პოეტის, ბელეტრისტის, დრამატურგის ბედი. მაგრამ თავისი ცხოვრებითა და შემოქმედებით ბესარიონ ქლენტმა თითქოს შეასწორა ეს დამკვიდრებული ტრადიცია და ყველაზე უფრო სახელგანთქმულ პოეტებს, პროზაიკოსებსა და დრამატურგებს პოპულარობაშიაც კი შეეცილა.

ჰქონდა ამას თავისი მიზეზები, უპირველესი მიზეზი კი კრიტიკოსის ნიჭიერება, ღრმა ერუდიცია, მკითხველთან და მსმენელთან ურთიერთობის ფორმა და ყოველი სიტყვის მაღალი დანიშნულება იყო.

ბესარიონ ქლენტი მუდამ იქ იდგა, სადაც სამშობლოს სჭირდებოდა მისი მქუხარე სიტყვა. გაუჭირდება ჩვენს ქართულ კრიტიკას უბესოქლენტოდ, უბესოქლენტოდ დიდხანს გაგვიძნელებდნენ ქართული მწერლობის წარმოდგენა. სწორედ ეს არის მისი სახელის მომავალი სიცოცხლის პირობაც და მიზეზიც იმ ცრემლისა, რითაც მადლიერი სამშობლო მიაცილებს უკანასკნელ გზაზე.

რამაზ ჯაფარიძე

მწერალი და მოქალაქე

„ყველაფერი წლების ბოლო... მწერალთა სახლის სხდომათა დარბაზი... ტრიბუნასთან დგას ბესარიონი და მოხსენებას აკეთებს. მისი თემა — კონსტანტინე გამსახურდიას ახალი რომანი „ვაზის ყვავილობა“. თვითონ რომანის ავტორი — ჩა-

თაქიძე უბრალო და უზღუდვებში წინააღმდეგობა, რა თქმა უნდა, აქვეა: ზის თავის აჩემებულ ადგილას — მარცხენა კუთხის კიდეში, ოდნავ წინ წამოწეულ სკამზე, ზის და უსმენს ბესარიონის მოხსენებას. დამაბული უსმენს ორატორს მთელი დარბაზიც... იმ დღეს, როგორც

მუდამ, ბესარიონი შეუდარებელი იყო. მან ზუსტი ანალიზი გაუკეთა მწერლის ახალ რომანს, და ბოლოს აღწაშნა — ამ წიგნში მწერალმა ჩვენი ხალხის შეუმსრავი და უკვდავ სული გამოხატა და შთაგონებულია უმეტესა მას. სხდომის ბოლოს, ცხარე კამათის შემდეგ, თითონ კონსტანტინე გამსახურდია გამოსვლია ხატუვით და აი რა თქვა მან:

— მე ცხენი მძაფვნიხა ბავშვობისას ტყეში, პატარა ვუფლავარ და იარაღიც არა მქონია, მაგრამ ვიღაც რომ გამომსაუბრებია, ეს ბედნიერება ყოფილა. ასეა მწერლობაც: შემოქმედება არის უფროან ტყეში სიარული და მეორე კაცი ამ დროს „გამარჯვებას“ რომ გაუმოგვახებს, ეს არის ბედნიერება. კაცი, რომელიც ჩვენ ასე გვახსენებს — არის ჩვენი ბესარიონი...

მწერლის ამ ფიგურალურ თქმაში არის დიდი ქეშმარიტება და აქ კარგადია განსაზღვრული როგორც ნამდვილი შემოქმედის მანამდე უფალი გზა, ასევე კრიტიკოსის მოწოდება. ბესო ვლენტიმ ისტორიული როლი შეასრულა საბჭოთა ლიტერატურის წინ წაწევისა და აღმართვის პარკეტში. კრიტიკოსს დეწლის ნაყოფი ამ სფეროში არც თვალთი დაინახება და არც სტატისტიკით აღირიცხება. ეს ნაყოფი, ეს დაღებიანი ზეგავლენა კრიტიკოსის შრომისა ჩაქსოვილია ჩვენთვის პოეტებისა და პროზაიკების წიგნებში, მათი ოსტატობის ზრდაში, იმაში, რომ ისინი წლიდან წლამდე უფრო წერდნენ, და აი, ამ პროცესში ეხმარებოდა ბესარიონ ვლენტი მწერალს, ამხსენებდა, აქვეყნებდა, ხალხისა მატებდა, სტიმულს აძლევდა, ან შეცდომას უხსენებდა და ზედს უწყობდა, ესმარებოდა არა მარტო მწერალს, არამედ — და ესეც მთავარია, — მკითხველსაც.

ლიტერატურული კრიტიკა თავისთავად შემოქმედებაა, და ბესარიონი ვლენტიც ნამდვილია შემოქმედის, სიტყვის ოსტატის იყო — მგზნებარე, დაუღალავი და დაუცხრომელი მკითხველი. მან არაერთგზის დაუშტაკა მწერალსაც და მკითხველსაც, რომ მას დიდი სიუჟარული აღაპარკებს, სიუჟარული ლიტერატურისადმი, თავის ქვეყნისადმი, თვითონ მწერლისადმი.

ბესარიონ ვლენტის გულში მუდამ ჩაუქრობლად ენთო ეს დიდი და მგზნებარე სიუჟარული. ამასთან დაკავშირებით ერთი ამბავიც მახსენდება.

ეს კარგა ზნის წინ იყო. რუსთაველის სახელობის თეატრში გაღაცკონ ტამბის ოპერით იყო გამართული. მთავარ მოხსენებას ბესარიონ ვლენტი კითხულობდა. ჩემს გვერდით იჭდა ერთი კაცი, რიგითი მკითხველი, ლიტერატურით დიდად დაინტერესებული. ის ჩაბოინიდან იყო ჩამოსული, ბესოს ნაწერებს კარგად იცნობდა, მაგრამ ტრამუნაზე ქერ არ ენახა და

არ მოესწინა. ბესომ მოხსენება რომ დაამთავრა, იმ კაცმა გააცნობულმა მოხსენებელი

— იცო, რა ვამიყვირდა? ცრტყეობა ლექსებშიდან ზეპირად რომ მომუდებდა. რამ დაამახსოვრა, კაცი, ამ სიგარტ ლექსებში... ერთხელაც არ ჩაუხედვას ქაღალდი...

— რამ დაამახსოვრა? სიუჟარულმა, — ვუთხარი მე, — ბესარიონს თავდაუწყებით უფარს ქეშმარიტი პოეზია. კარგი ლექსი მას პირველსავე წაეცხვავა ამასოვრდება.

— იშვიათი ამბავია!

— დიახ, — ვუპასუხე მე. — ბესოს ღრმა ცოდნისა და ფართო ერუდციასთან ერთად ეგ ფენომენალური მეხსიერება აშქვენებს. განა მარტო გაღაცკონის შედეგებში იცის მან ზეპირად. ასევე ქაღალდში ჩაუხედვად მოიყვანს ვრცელ ციტატებს საიდანაც გნებათ — რუსთაველი იქნება ეს თუ გურამიშვილი, პუშკინი თუ ილია, ლერმონოვი თუ პასტერნაკი, ტიხონოვი თუ ლენინი... მარტო გაღაცკონის მსგავსი ბუშმეტარებიც კი არა, მას ტრამუნაზე შეუძლია დაიწყოშოს სრულიად ახალგაზრდა პოეტის ლექსი, რომელიც მხოლოდ გუშინ გამოსულა საწერლო ახპარზე.

აი, ასეთი მგზნებარე სიუჟარული უფარდა ბესარიონს ქეშმარიტი შემოქმედება, და ეს ჩვენ კიდევ ერთხელ დაგვანახებდა მის ახალ წიგნში „მწერლობა და თანამედროვეობა“, რომელიც ახლახან გამოსცა „მერანმა“. როგორც ავტორი აღწინავე, ეს პირველი წიგნია იმ სერიიდან, რომელმაც უნდა თვალწინ გადაგვსადლოს ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ზრდა და განვითარების მთელი პროცესი, მისი წინსვლის გზები.

ეს წიგნი ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს თვითონ ავტორის სტილზე, მისი წერის მანერაზე, მისი მუშაობის ხასიათზე. ნახევარ საუკუნეზე მტკია, რაც ბესარიონ ვლენტი დაუღალავად იღწვის ქართული საბჭოთა ლიტერატურის დიდ სარბიელზე. ეს როდეს იყო მარტო მეშატანე ჩვენი მწერლობისა, არამედ დასაწყისიდანვე, მიმდინარე საუკუნის ოციან წლებიდანვე ბესარიონ ვლენტი თვითონ იღვას საბჭოთა ლიტერატურის პირველ ფუძემდებელთა და მშენებელთა მოწინავე რაგებში, და როგორც გამოჩენილი საბჭოთა კრიტიკოსი, დაუცხრომელი საზოგადო მოღვაწე და ლიტერატურული ახალგაზრდობის გულისმომკერი აღმზრდელი, ობრძოდა და შრომობდა საბჭოთა კულტურის წინსვლისა და აყვავებისათვის.

ფრთხილ საინტერესო და მდიდარი შენაარსით აღსავსეა გზა, რომელიც ბესარიონ ვლენტმა გაიარა ქერ მარტო ის მძაფრი დესკუბიები გახსენებო, რომლებიც ამ ხუთი ათეული წლის მანძილზე ახსოვს მწერალთა სისახლეს თუ რუსთაველის თეატრის საკონცერტო დარბაზს — ბესო ვლენტი მუდამ იდეური ბრძოლის, აზ-

რთა შეხლა-შეხოხობს შუაგულში იყო და მუდამ თამაშად, შეუპოვრად იმართდა სოციალისტური ესთეტიკის თეორიული პრინციპების, სოციალისტური რეალისმის ფუძემდებლური ფიქსაციებების დახატვად, მუდამ ცდილობდა განეხილათ ის აზრი, რომ კომუნისტური იდეოლოგიისა და მაღალი მხატვრობის, ხალხურებისა და საშობლოს მგზნებარე სიუჟეტულის, კეთილშობილური ჰუმანიზმისა და კაცობიერების გარეშე ნამდვილი მწერლობა შეუძლებელია არსებობდეს. შეურიგებლობა უკველივე იმისადმი, რაც ფესვია ჩვენი ლიტერატურისა და ხელოვნებისათვის, მგზნებარე სწრაფი სოციალისტური ხელოვნების ქეშპირი იქნა სიღამისადმი, რომელიც ესმარება კომუნისმის მშენებლობას — ასეთია დედამაზის მთელი მისი მოღვაწეობისა. ის ერთ-ერთი თვალსაჩინო თეორეტიკოსია სოციალისტური რეალისმისა, აღიარებული არა მარტო ჩვენს რესპუბლიკაში, არამედ მთელ საბჭოთა კავშირში.

ბესო ვლენტი იყო შეუდარებელი და უზადლო პოლემისტი, ის პირდაპირ დაბადებული იყო ტრინუნისათვის. მახსენდება 1954 წელს დეკემბერი, მოსკოვი, მწერალთა მეორე საკავშირო ყრილობაზე ვიყავით. იმ დღეს კავშირთა სახლის სვეტებში დარბაზში ყრადლობის დახურული სხდომა მიმდინარეობდა (ესწარმოებდნენ მარტო დღეგაბატები) — ახალი წიგნების პრეზენტაცია უნდა განხილულიყო, სხდომის სახელოვანი რუსი მწერალი ალექსანდრე ფადეევი თავმჯდომარეობდა. ის იმ დღეს ავად იყო, მაგრამ სხდომა მაინც არ გააუქმეს, რადგან ცხარე კამათი იყო მოსალოდნელი. ასეც მოხდა. შუა კამათის დროს ბესარიონმა თითო ასწია და სიტყვა ითხოვა. ფადეევმა შეხედა თუ არა, გამოაცხადა:

— Слово предоставляется... слово предоставляется...

და თუშა ა. ფადეევი და ბ. ვლენტი უკვე კარგა ხნის მეგობრები იყვნენ და შინაურულად იცნობდნენ ერთი-მეორეს, ფადეევმა ბესოს ხელში და გვარი ვეღარ გაიხსენა. ამის გასი ძალზე შეწუხდა. დახეული იდგა პრეზიდენტის მაგიდასთან და აღარ იცოდა რა ეთქვა. ამასობაში ბესარიონი წამოდგა, წავიდა ტრინუნისაკენ და ის იყო ფადეევმაც წამოიძახა:

— Ах, черт меня побери! Да как я мог забыть имя Бесо Жентли!

დარბაზში გულიანად გაიციხეს, მაგრამ ეს როდის იყო მოვარკი. დასაწყისში მერე დაიწყო ბესომ ჩასვლა ხელი წიგნების პრეზენტაციის სადავო პუნქტს და თავისებურად სულ ქვეშით გახედა პრეზენტაციის ავტორები (რასე იყო დავა, ამის მოყოლა მეტად შორს წაგვიყვანდა). ჩვენს წინაშე ბრწყინავდა პოლემისტი იყო,

რომელმაც ზუსტად იცის ყველა წიგნი ორატორული ხელოვნებისა — გერმანულმწერებისა და სუსტი ადგილების მოსიწვევად, მერე შეტევად და ბოლოს — უკანასკნელი იერიში. ფადეევი წუხდა, ნერვოზობდა, ატყობდა, რომ ბესო მართალი იყო და ის პუნქტი პრეზენტაციდან უნდა ამოეღოთ. ერთხანს ითმინა ფადეევმა, ბოლოს წამოხტა, ორატორის სიტყვა შეაწყვეტიდა და დაიძახა:

— Где Сурков? Где авторы проекта устава? Все вдруг разбежались и бросили меня тут один на один с Бесо!

დარბაზში ტაშმა იგრიალა, ეს იმის ნიშანი და დასტური იყო, რომ ორატორმა გაიმარჯვა — ყრილობამ ის პუნქტი შესცვალა.

სოციალისმის წინა დღეებში, წყნეთში, თავის აკარაკე ვინახულეთ იგი მე, ერთხანს კარულიშვილმა და ვლადიმერ ჭიჭუტამ. ბესო ძალიან გახალისდა, იცინოდა; მისი სქელტანიანი წიგნი „მწერლობა და თანამედროვეობა“ უკვე გაქმნილი იყო, და ბესო წიგნის რედაქტორს — ერ. ქარელიშვილს მომღვეწო ტომის შინაარსზე ელაპარაკებოდა: „დასხედით შენ და ერთი, ჩემო ერეშია და ბარემ ახლავე შეადგენეთ წიგნი, ჩამოწერეთ სათაურები“...

ბესარიონ ვლენტის „მწერლობა და თანამედროვეობა“ დიდწიშეწილად იყო მოვლენა ჩვენი ლიტერატურული ცხოვრებისათვის. წიგნის პირველ ნაწილში წარმოდგენილია ბესარიონ ვლენტის ორი საყურადღებო ნაშრომი: პირველია — „ლიტერატურა და ქართული მწერლობა“ და მეორე — „ვ. ი. ლენინის იდეური მემკვიდრეობა და ქართული ლიტერატურის განვითარების თანამედროვე პრობლემები“. ეს ნაშრომები განაგრძობენ იმ მეტაფიზიკურ, მოწინავე მაღალი მოქალაქეობრივი იდეებით გამსჭვალული კრიტიკის ტრადიციას, რომელიც მუდამ წინ წარმართავდა, ხალხთან განუყოფლად აკავშირებდა, ამდებრებდა ჩვენს ლიტერატურას.

წიგნის ბოლოსიტყვაობაში ავტორი ამბობს: „იშვითა იხეთი ქართველი საბჭოთა მწერალი, რომლის შესახებ მე არაფერი დამეწეროს ჩემი ლიტერატურულ-კრიტიკული მუშაობის ნახევარი საუკუნის მანძილზე“, და მართლაც, ვერ დაასაბუთებთ ვერც ერთ ღირსშესანიშნავ მოვლენას ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში, რომელსაც ბესარიონ ვლენტი არ გამოეშორებოდეს, და ეს მარტო გამოშვებულია როდის იყო, ეს იყო ძმური ზეღის გაწევენა და დახმარება მწერლისადმი, მძლავრ სტიმული მისი წინხედობისთვის, აქტიური ზემოქმედება იყო ლიტერატურული პროცესის მიმართ. ამგვარი წერადობის რიცხვს განეყოფნებოდა ხსენებული წიგნი წარმოდგენილი ნაშრომები: „თაობათა ერთობლივი ძაღლიონი“, „ჩვენი დღეების მატანე“, „თანამედროვეობა

მოთხოვნათა დონეზე", „მხატვრული თხრობის დიდებული ოსტატი (მხილელ ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა)", „მაღალი რწმუნის პოეზია", „პოეზია ზეოწმედის მხარდახმარ"; აქვეა მათი პუბლიცისტური პათოსით შესრულებული ლიტერატურული პორტრეტები, რომლებშიც დახასიათებული არიან ქართული საზოგადოების ცნობილი ოსტატები, აღნიშნულია მათი სამწერლო სტილის თავისებურებები და ის ახალი, რაც მათ ქართული საზოგადოება ლიტერატურის ისტორიას მიუძღვნეს.

აღიი პავლეშვილი ამბობდა: „ლიტერატურა თავისი ფართო მნიშვნელობით, გონების ნაჭარნაწილად ხდება, სადაც წმინდა ზოგადი პრინციპი და მაღალ-ბუნების თვლილია: რაც ცხადია ხევისათვის, ისიც კრიტიკა ლიტერატურისათვის". ბესოს ძეგლები წმინდა ზოგადი განათვისა და მაღალ-ბუნების თვლილია: რაც ცხადია ხევისათვის, ისიც კრიტიკა ლიტერატურისათვის". ბესოს ძეგლები წმინდა ზოგადი განათვისა და მაღალ-ბუნების თვლილია: რაც ცხადია ხევისათვის, ისიც კრიტიკა ლიტერატურისათვის".

მართალია, თანამედროვეობა მისი ბტკია იყო, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ კრიტიკის ასეთი გატაცებით მუშაობდა კლასიკური შემოქმედების შესწავლისა და ათვისების საკითხებზე. აქ უნდა დავასახელოთ მისი ნაშრომები — „რუსთაველი და სოციალისტური თანამედროვეობა", „აქაი წერეთლის შემოქმედება", „ნ. ბარათაშვილი და საბჭოთა პოეზია", „მონოგრაფიები დავით კლდიაშვილზე, ეგ. ნინოშვილზე და პერიოდულ პრესაში გაფანტული უამრავი წერილი რუს და ქართულ კლასიკოსებზე.

დღი ამჯერა დავიხსენებთ ბესოს ქართულ თეატრალურ კრიტიკას. წერდა „ამდღესი" მარქსიზმის მიხედვით დადგმაზე მისი მიხედვითი ნაბიჯი იყო თეატრალურ კრიტიკაში. აღსანიშნავია, რომ მარქსიზმის სახელობის თეატრში თავისი ისტორია დაიწყო ერნსტ ტოდორის პიესით „პოპა, ზენე ვეცოცხლობ", რომელიც თარგმნილი იყო ბ. ძეგლების მიერ: ეს იყო 1928 წელს; აქვე უნდა გავიხსენოთ ერთი ამბავი: შაბათ ზღაპრის, ქუთაისში რომ ეს სექტაკლი დაიდგა, კვირა დღისა, თბილისში, „კომუნისტის" ფურცლებზე ბესარიონის წერილი იყო მოთავსებული. ესეც კიდევ ერთ

სხელ შეტყუველზე კრიტიკის ოპერატორ-ლობაზე. სექტაკლის შემდეგ მარქსიზმის დაწერაც მოხერხდა და ტელეგრაფით გადამოგზავნა.

საერთოდ ბ. ძეგლის უახლოესი მეგობრობა ავტორებზეა არა მარტო ჩვენი სტენის დიდ რეფორმატორთან — კოტე მარქსიზმთან, არამედ მის თანამედროვეობასაც. უნდა იჩვენო, ევროპა ანჭადარბე, შედეგ დახამიში, თამარ პავლეშვილი, აკაკი სორბა, აკაკი ვახაძე და ქართული სტენის სხვა შესანიშნავი ოსტატები, მუდამ გულდასმით, გულისხმიერად უზმენდენ მის აზრს და ბესარიონის ბევრი რამ გააკეთა მათი შემოქმედების პოზიტივისადასათვის არა მარტო ჩვენს რესპუბლიკაში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. 1930 წელს ქართული თეატრი პირველად რომ წავიდა საზარტოლოდ ხარკოვსა და მოსკოვში, ბესოს ძეგლები დასს თან ახლდა და თეატრალური პრესის ბედი მას ეხმარა.

გაიხსენებთ თუნდაც ჩვენი ლიტერატურისა და ბელოვების ბოლოდროინდელი დეკადა მოსკოვში — რაოდენი პატრიოტული სიამაყით არის აღსავსე ბესარიონ ძეგლის ურთული წერილი და ზეპირი გაშთხევა, სულ ერთია გვება ეს ახალბა და კარგ ქართულ ლექსს, რომანს თუ სექტაკლს.

ბესოს ძეგლები ახლადგამოსული წიგნი „მწერალი და თანამედროვეობა" მთავრდება ვრცელი ნაშრომით „ცხოვრება, თეატრი, ღრამატურგია". აქ მემოინდულა ქართული ღრამატურგის ნაბეგისაუფროვანი გზა. საერთოდ, ფასდაუღებელია ის ღვაწლი და ამბავი, რომელიც მოჰყვება ბესოს ძეგლებს ქართული კულტურის წინაშე. დიდი შრომა გასწია ბ. ძეგლებმა იმისათვის, რომ ქართული სტენის ოსტატების სახელები ფართოდ მოხდებოდა მთელ საზოგადოებას და მთელ მსოფლიოს, უფრო ხანაღდა ადერებულყო ქართული პოეტის ხმა. მკითხველთა უფრო ფართო, მრავალმილიონიანი აუდიტორია დაეპყრო და მოეხიზლა ქართულ რომანსა და მოთხრობას. ბესარიონ ძეგლების სახით ქართულმა საბჭოთა კულტურამ დაკარგა თავისი მგზნებარე პატრიოტი, დაუცხარიელი, მუდამ მოუღმელი, კვანძი პრამადანდისტი და მწარუნელი.

ბიორბი ნატრუშვილი

ჩვენს ბესარიონი

ჩვენს შორის აღარ არის ქართული საბჭოთა მწერლობის დაუღალავი მოამაგე, ქართული კულტურის სწორუპოვარი მოჭირახეულ ბესარიონ ძეგლები. უდროოდ დაუბრა მისი მშფოთ-

ვარები და მოუხეივარი სული, სამუდამოდ დასვენა სიკვდილის ტრფიალში დადლილმა მისმა მგზნებარე გულმა. მწელია წარმოუდგენელი, რომ ველარ გავგონებთ ბესარიონის

ცეცხლივით მწველსა და შინაგანად ამაღლე-
ვებელ ხალხისან სიტყვას, შრომასა და ბრძო-
ლაში გამამხნეებელ შეძახილს.

ბესარიონ ძეგნისი, რომელსაც უველა, დიდი
და პატარა, „ჩვენ ბესოს“ ეძახდა, შეტად პო-
პულარული სახელი იყო ჩვენში. შეიძლება თა-
მახად თქვას, რომ არც ერთ კრიტიკოსს თა-
ვის ხეცოვებელში ასეთი აღიარება და პაპუ-
დარობა არ ღირსებოდა. მას იცნობდნენ უველ-
გან და უველა, თვით მიუხედავად შორეულ სო-
ფლებშიც.

ჭერ სრულიად ახალგაზრდაში, ნახეა-
რი სახეუნის წინათ, როცა პირველი კრიტი-
კული სტატიები გამოაქვეყნა, ფართო საზოგა-
დოების ყურადღება მიიქცია უტყუარი ტალან-
ტით, მასწავლი ადგილით, ფაქტით გემოვნებით
და მხატვრული ნაწარმოების დამატებებელი
ანალიზით. შეიძლება მისი დასკვნები ყოველ-
თვის სწორი არ იყო, მაგრამ ობიექტურობა და
გულწრფელობა არ აკლდა. ეს კი ცოტას რო-
ლი ნიშნავდა დამწერები კრიტიკოსისათვის.

ბესარიონ ძეგნისი წილად ხვდა ყოფილიყო
ქართული საბჭოთა მწერლობის ჩამაყვამსა და
განვითარების უშუალო მონაწილედ და მიშა-
ტლანედ. იგი როგორც მთავრობად, ჩამო-
ყვანილად და გამოწერათ სოციალისტუ-
რი რევოლუციის — ლიტერატურის აღმაფ-
ლანისათვის ბრძოლაში; იგი დაუღალავად იღ-
წვოდა მწერლობის ხალხთან დაახლოებისა და
ცხოვრებაში მიმდინარე ახალი ისტორიული,
პაროქიების სრულყოფილად ასახვისათვის,
ჭეშმარიტ პატრიოტის მთელი მგზნებარებით
იცავდა ქართული კულტურის ღირსებას, მის
ეროვნულ თავისთავადობას, კლასიკური მემკ-
ვდერობის შემოქმედებით ტრადიციებს, ვერ
უზიარებდა ჩვენი კულტურისათვის დაცვა
გამოვლინებებს. მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილ-
დოებული კრიტიკოსების შემოქმედებით დამა-
წონი ფართო იყო, კულტურული ცხოვრების
ცენტრში იდგა და დაუზარებლად იღწვოდა
ქართული კულტურის უველა დარგში. დიდი
და ფასდაუდებელი ამაგი დახლო ჩვენში
ღრმის ეროვნული თეატრის აღორძინებასა და
განვითარებას, მწერლობისა და თეატრის შე-
მოქმედებით ურთიერთობის განმტკიცებას,
თეატრალური კრიტიკის განვითარებას. იგი
მხარში ედგა საბჭოთა თეატრის ფუძემდებ-
ლებს, მათთან ერთად ქმნიდა და აშენებდა
ახალ თეატრს, იცავდა და განამტკიცებდა მის
იდეურ და ესთეტიკურ პრინციპებს.

განსაკუთრებით მძლავრად გაიშალა ბესა-
რიონ ძეგნისის შემოქმედებით ტალანტი ცენ-
ტრალურ კომიტეტის 1932 წლის აპრილის
დადგენილებით შემდეგ, როცა გაუქმდა ლი-
ტერატურული დაჯგუფებები და საბჭოთა
მწერლობის ერთიანი ოქაზი შეიქმნა. შეუძლე-
ბელა დაგვიჩვენებთ მისი მგზნებარე გამოსვ-

ლები, ფართო ცოდნითა და ერთგულიად აღ-
ბეჭდილი სტატიები, რომლებშიც დიდმა ტაქ-
ტით აწარმოებდა ძველის გადგენილებას და უვე-
ლი ესთეტიკური პრინციპების პრაქტიკას.

ბესარიონ ძეგნისის კრიტიკის პათოსს მკმნე-
და პატრიოტული მოვლენობის გრძნობა, უზა-
ღვრო სიყვარული თავისი ხალხისა. ახლისა და
უცხოებისათვის ბრძოლაში იგი მკაცრი იყო
და ლომობირიც, დიდად ახარებდა ეროვნული
კულტურის ყოველი წარმატება. შეუძლებელი
იყო მნიშვნელოვანი ნაწარმოები დახედვუ-
ლიყო და პირველი ის არ გამოხმაურებოდა,
საქაროდ არ გამოთქვა თავისი აღფრთოვანე-
ბა, იგი ვფერებოდა, ამხნევებდა, ფრთებს ას-
ხამდა, ნიჭიერ ახალგაზრდა ავტორს; ეს გულ-
თხილი და მოაღერებ ადამიანი მკაცრიც იყო,
მწერლობის ინტერესებს უველაფერზე მაღლა
აყენებდა, პირადი ურთიერთობა გაკლენას
ვერ ახდენდა. არ შეეძლო მოთმინა, მშვიდად
აეხვია გვერდი უღირსი მოვლენებისათვის,
უფერული ნაწარმოებისათვის.

ხშირად უთქვამს, — კრიტიკოსის მოვლენობა
ჩვენს პატარა ქვეყანაში, სადაც უველა ერთ-
მანეთს იცნობს და თითქმის ერთმანეთის ნა-
თესივებიც კი არიან, შეტად ძნელია, მაგრამ
თუ ეისრე ეს წმინდა მოვლენობა, სამწუხურა
და სირთულეს არ უნდა შეუშინდეს, ბატად
წინ პატრიოტული შეგნება და სამართლედ უნ-
და მივაჯილდოვო. სწორედ ასეთი იყო თვითონ.

ბესო ძეგნისი უზაღვროდ უყვარდა თავისი
ხალხი და სამშობლო, მაგრამ, იმევე დროს,
მის მკერდში ინტერნაციონალისტის გულის
ფეთქავა მძლავრად სხმოდა. მშობლიური ხა-
ლხის ბედნიერება კაცობრიობის ბედნიერებე-
საგან მოწვეტილად ვერ წარმოედგინა. ამო-
ტომ მომწე ერების წარმატებების იმევე უზა-
რობა, როგორც საკუთარი ერისა. ამ თავისი
უანგარო მიგზნობით არაერთხელ უხანებლ-
ბა ჩვენს ხალხს. მაგონდება უკრაინული ლი-
ტერატურის დეკადის დღეები თბილისში. ოპერ-
ის თეატრში სტუმრებს საზეიმო შეგებდრას
უწევოდა. ბესარიონმა აიღო პირველი სიტყ-
ვა და, უველასათვის მოვლადნულად, უკრაი-
ნულ ენაზე დაიწყო ლაპარაკი, ლაპარაკობდა
მთელ ერთ საათს, ჩვეული პათოსითა და შე-
უსვენებლივ.

უველა გაცნობული უსმენდა.

სტუმრების თვლებში სიამოვნების სხივი
კაფოვდა.

პრეზიდენტმა ცნობილი უკრაინელი მწერ-
ლის, ოლეს გონჩარის მახლობლად ვიქტი და
მორიდებით გადევალაპარაკე:

— ნუთუ ბესომ ასე კარვად იცის უკრაი-
ნული ენა?

— დიდებულად ლაპარაკობს, შეუძლომლად!
— მომიგო.

„ასასადეს დაშაფყვება უკრაინაში მისი

ჩამოსვლა ქართული ლიტერატურის დღევანდელ დეკლარაციებში, — ავტორებს რეცისიონი დემოკრატულიქსი, რომელიც იმდამად კიდევში მოღვაწეობდა, — მისი გამოსვლამ უკანონოდ ენაზე უდოდესი შთაბეჭდილება დასტოვა. მე შეაშფოთდა, რომ ჩვენმა ბესომ ასე ვვასხუ-ლა“.

რას შეეძლო ასეთად ანთო ადამიანის გუ-ლი, თუ არა ჭეშმარიტი მეგობრობის წმინდა გრძნობა!

არ შეიძლება არ გავიხსენოთ მისი უანას-ქნელი საქარო გამოსვლა; დიდი სიამისი დრა-მატურგის გაბრიელ სუნდუიანის საიუბილეო საღამო იყო რუსთაველის თეატრში. ბესარი-ონი ავად იყო, მაგრამ შინ ვერ გაჩერდა... სიტყვა მისცეს. აუდიტორიამ წინაშე წარსდ-ვა, გამხდარი, ფერდაკარგული ბესარიონი. ამის შემხედვარენი მოყრდენებით აღივსნენ და ერთ-გვარი შიშის გრძნობამაც კი გამსჭვალა ხალ-ხით გაქედლი დარბაზი. ეს უცხად მოხდა... დიწყო სიტყვა თუ არა, შიშის გრძნობა გა-ფანტა. ტრიბუნაზე იდგა შინაგანად ნორთუ-ვლილი ბესო და მისთვის დამახასიათებელი მკვნიერებათი, ენერგიულად და პათოზით ლა-პარაკობდა, ლაპარაკობდა შინაარსიანად, ლო-გიკურად.

ორატორი აუდიტორიამ მქუხარ ტაშით და-აქილევდა.

ეს მსოფლიო დიდი ნებისყოფის ადამიანს შეეძლო. და რადგანაც ნებისყოფა ვახსენეთ. აქ არ შეიძლება კიდევ ერთი შემთხვევა არ გავახსენოთ.

სიყვდილაშივე ერთი თვით ადრე მეგობრე-მა წუნეთის აგარაკზე ვინახულებო. მისი ენოს ჭიშკარს რომ მოვადექით, ზღურბლზე გაღაბი-ქება გავგვიძლდა. თუმცა უკან გვჩრებოდა, თავიანთი რელივი დიდებით და ვფიქრობდით, როგორ მოეცემალიყავით. ეს სიმამილი მის-მა შეუღლები, ერთი გუგუშვილია შევამისუბუ-ქა, მან ფანჯრიდან შეგნიშნა, მაშინვე აივანზე გამოვიდა, ნაღვლიანად შემოგვტედა და თითქ-მის უსიტყვოდ შეგვიწვია შინ. არც ჩვენ ამოგ-ვიღია ხმა.

როგორ შეგვხვდება, რას გვეტყვის, რას ე-ტყვი?

იგი ლოგინზე იწვა გამხდარი, მიღებული, დაბა-ტარებული... ჩვენს დანახვაზე თვალეხი სი-აშოვნებით აუცემივით... რაღაც ხანწადი მოხდა. ბესო გახალისდა, თვითონ წამოაწყო საუბარი და ხუმრობა, ვახსენა კურიოზული შემთხვევები მწერალთა ცხოვრებიდან. ბეჭდი იცნა, იცნა კი არა, — გულთანად ისარბარა,

ჩვენც აგვიყვლია. ასეთი მხიარული ბაპი თითქმის ორ საათს გაგრძელდა. მკურნალი ექი-მი რომ არ მოსულიყო, ბესო განსის შეწყვე-ტას არ აპირებდა.

— რა დროს მოვიდა, დალოცვლი! — გვით-ხრა.

— პატივისცემას არ დავივიწყებთ, რომ ავ-დგები სიუჟარულზე სიუჟარულით გიპასუხე-ბო, — დავვემწვიდობა.

გული აგვირუნდა, ცრემლი ძლივს შეეკა-ვით და რომ არაფერი შეგინწია, მაშინვე გა-მოვედით და ცოტახანს აივანზე შევჩერდით.

ქალბატონი ეთერი გოცბოთი მოგვანერდა და გვითხრა, — საყვარელია, რამდენაში სა-ათის წინ ისე ცუდად გახდა, რომ ძლივს მო-ვაბრუნეთო.

სიცოცხლე სწუროდა, სწუროდა უსაზღ-ვროდ. მაგრამ არა უაზროდ. ამ დროსაც იგი შემოქმედებით შრომაზე, თავისი მომდევნო ტომების გამოცემაზე ფიქრობდა...

ბოლოს, სიყვდილაშივე რამდენაში დღით ად-რე ვინახულებო, სერგო კლდიაშვილი თავით მოუქდა, მოეფერა, შეზღუდვები გადუხსნა და გამამხივებელი სიტყვა უთხრა... ბესოს ხმა არ ამოუღია, თითქმის არც გავიგონებ... სა-უბარი ვეღარ აეწყო, აღარც ხალხის ჰქონდა საუბრისა, ვგრძნობდით, რომ აღარ ესამოც-ნებოდა სტუმრობა. სხვებ ექიმის გამოჩენამ გამოგვიყვანა მღვამარეობიდან. ახლა თვითონ ბესომ გავახსენა, ექიმის მოვიდაო. მივხვდით ამით, რისი თქმაც უნდოდა. წამოვედით, მხო-ლოდ ერთი მოკლე ფრაზა დავადგენა:

— თუ ავდექი...

— არავითარი თუ, — მაშინვე შევუბრუნეთ სიტყვა...

რა ძნელია უყურნებელი სენით დაავადებუ-ლის ნახვა; უნდა იტყუო, გაუწითლებლად უთხრა ტყუილი... თუმცა ეს ტყუილი მარ-თაღელე უყრთ კეთილშობილური და ადამია-ნური!

— რა გეშველებაო, ბესო რომ არა გუყუ-დეს, — ხშირად იტყოდა ბოლშე კონსტანტინე გამსახურდია. მის ამ სიტყვებში ბესოს ღვაწ-ლის დიდი დაფასება და პატივისცემა იყო ჩა-სოვლი.

შეღვა დაღიანი მას გაქირებებს ტალყვის უწოდებდა და ეფერებოდა...

და ეს გაქირებების ტალყვის მოკლედა ყუ-ლას, მახლობლებსაც და მეგობრებსაც, მწერ-ლობასაც და თეატრსაც...

ბრძოლის პარალელში

წიგნი დიდ ისტორიკოსზე

დიდ საბჭოთა მეცნიერს, სახელოვან ისტორიკოსს, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამაარსებელსა და გამოჩენილ საზოგადო მოღვაწეს აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილს მიუძღვნა აკად. სიმონ ყაუხჩიშვილმა თავისი წიგნი: „ივანე ჯავახიშვილი“, რომელიც გამომცემლობა „განათლება“ გამოცა.

გამოცვეთა იქნება ეს, მოგონება თუ წერილი, რასაც ივანე ჯავახიშვილის შესახებ მისი აღზრდილები და მოწაფეები დაწერენ და გამოაქვეყნებენ, ჩვენთვის უველა ძვირფასია და ქართული კულტურის ისტორიისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ისინი თანამონაწილენი და მხაველნი არიან იმ დიდი შემოქმედებითი მეცნიერული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა, რომელსაც ივანე ჯავახიშვილი ასე თავდადებით ეწეოდა, და მეორეც არაფის არ შეუძლია ივანეს სულს სისპეტაკე, დიდი მამულაშვილისა და მოქალაქის სახე ისე დაგვიხატოს, როგორც ივანეს ახლო მეგობრებს და მოწაფეებს, რომლებსაც მასთან ერთად ლბორატორიულ-შემოქმედებითი შეშაობა უხდებოდათ.

„მეზიათა კაცო, — წერს გამოჩენილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, ივანე ჯავახიშვილის თანამებრძოლი ექვთიმე თაყაიშვილი, — რომელსაც რაიმე ნაკლი არ ჰქონდეს, თუნდაც სულ მცირე. ივანე ჯავახიშვილს კი, საბოლოოთი რომ გეძებთ, ვერაფერ ნაკლს ვერ აღმოუჩენდით. ის სრული ღირსების მქონე აღამიანი იყო. ზნეობით სპეტაკი, ზრდილი, აღურსიანი, თავდაბალი, კაცთმოყვარე და გულშემატკივარი. ერთ უყადრის სიტყვას მისგან ვერ გამოვწყდებოდი. ის შვილი გახლდათ ნამდვილი ქართველი ინტელიგენციის ოჯახისა, რომელიც განუკლებელი იყო ქართული პატრიოტიზ-

მით და საქართველოს კეთილდღეობისათვის შრომით. ივანე ჯავახიშვილი ბუნებითი პოზიციებიდან ჰქონდა დიდი ნიჭი, რის გამოც მან ჯერ კიდევ გიმნაზიაში და შემდეგ უნივერსიტეტში ადვილად შეითვისა ძველი და ახალი ევროპული და აზიური ენები. ამან მას მისცა საშუალება გასცნობოდა სათანადო ერების კულტურას და შეედარებინა იგი ქართულისათვის. უნარი მეცნიერული კვლევა-ძიებისა ივანემ სტუდენტობაშივე გამოიჩინა და მიიღო ოქროს მედალი“.

ივანე ჯავახიშვილმა, არა მარტო როგორც დიდი ისტორიკოსმა ასახელა ქართველი ხალხი და ქართული მეცნიერება; განუზომელია მისი ღვაწლი ქართული პედაგოგიურა მეცნიერების წინაშე; მან აღზარდა მთელი თაობები ნიჭიერი და შრომისმოყვარე სტუდენტებისა და ზაფხუნი ისინი მეცნიერებისა და ერის სამსახურში. ერთი ასეთი გამოჩენილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, ივანეს აღზრდილი სიმონ ყაუხჩიშვილია, რომელმაც თავისი პატივითი კალმით ცოცხლად დაგვიხატა დიდი ისტორიკოსის, დიდი მოქალაქისა და საზოგადო მოღვაწის ივანე ჯავახიშვილის უცვლელი სახე.

სიმონ ყაუხჩიშვილი თავისი წიგნის პირველ თავში ეძება ჯავახიშვილის მოწაფეობის პერიოდს; ის წერს: „ჯერ კიდევ გიმნაზიაში უფროსის დროს გამოირჩეოდა ტოლ-ამხანაგებში, ქართული ენისა და საქართველოს წარსულის ცოდნით. გარდა იმისა, რომ საქართველოს წარსულის გაცნობის მზნით თვითონ მოგზაურობდა ხოლმეს მიდამოებში და ეცნობოდა ჩვენი წარსულის ძეგლებს, თავის ამხანაგებსაც უჩვენდა სათანადო წრეების დაარსებით შესდგომოდნენ ქართველი ერის ცხოვრების შესწავ-

ლას*. ასე იყო პატარა ბავშვი გატაცებული ქართული ერის ისტორიით; და ეს სიყვარული მეცნიერებისადმი, ქართული ენობრივ-საზოგადოებრივი ცხოვრებისა შიდათადად შინაარსი იყო. კოტე მავაშვილს, რომელიც ბავშვობიდანვე ახლოს იცნობდა ივანეს, საინტერესო მოგონება აქვს დაწვრილი. პეტრე ვანცუფერებელისა მისი მომზადებით და მეცნიერების შორეული ისტორიის ღრმა ცოდნით. „შეხვედრის ღრის ჩვენი ბავშვის თემა ყოველთვის ერთი: საქართველო, მისი წარსული, აწმყო, მისი ლიტერატურა და სხვ. ლაპარაკობს უმთავრესად ვანო, ლაპარაკობს ალტაიელზე, ჩანად ვესტნიკით, თავადები უბრწყინავს. მარჯვენა ხელის ენერგიული ემპირიული-კითხვით უარყოფით სიტყვას შერ დამაჯერებლობას აძლევს... დიდის ყურადღებით, გულ-დასმით ვესმენ ვანოს, მაყვარებებს მისი ნათესავთა და ენათუხიანში. გაოცებული ვარ, როდესაც მის ზედა ხელად ვიოლინოს მასზე დაკრას სწავლობს, მუსიკა პევირება... მე კი შეგონა, რომ ვანოს ქართული ენისა და თავისი გავეთქმების შერ სხვა არა აგონდება. ვანოს ეხედება არც ისე ხშირად, მაგრამ ყოველი შეხვედრა სიტყვებს ჩემზე დიდ მოთბევილებს*. ასე ფასობს ივანე ჭავჭავაძის ნიჭსა და უნარს ვეღა, ვისთანაც მას მოწოდება გაუტარებია.

ივანეს მოწოდების დროინდელი შეგონებები, ცნობილი ექიმი ვაბაქიძე ფონდოვე, რომელიც ივანესთან სწავლობდა თბილისის პირველ კლასიკურ გიმნაზიაში, თავის მოგონებაში ვერ პოულობს სიტყვებს ივანეს ნიჭის დასახსნათებლად. „ვანო ჭავჭავაძის, — წერს ვაბაქიძე ფონდოვე, — არა თუ ჩვენი, საერთო საყვარელი ამხანაგი იყო; იგი იყო ჩვენი კლასის სინდისი, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. თუკი რაიმე საკითხი გვაწუხებდა ჩვენ, ვჭებარბდით, თუ რას იტყოდა ვანო ჭავჭავაძის, თუ რომელიმე ამხანაგი უდიდესი საქციელს ჩაიდენდა, მისი საქციელის კოლეგირებული ვარჩაობის ინიციატივა ვანოსგან მომდინარეობდა“.

ეს სულის სისპეტაკე, კაცობრივობა და მამულისმეობა ივანე ჭავჭავაძის მოწოდების დროიდან მოსდგამდა. აი დავით კლდიაშვილის კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება, რომელიც სიმონ ყაუხჩიშვილს თავის წიგნში მოჰყავს: „ერთი საღამოს, — წერს დავით კლდიაშვილი, — ნიკო თავდგირიძემ მოთხრა, პრივატ-დოცენტი ივანე ჭავჭავაძის ავად არის და წავიდეთ ენახოთო. მე არ ვიცნობდი პირადად ჭავჭავაძის, მაგრამ დავუკრე ნიკოს, რომ იმას ეამება ჩვენი ნახვა, და წავიდეთ მასთან. იგი მართლა ავადმყოფი დაუცხვდა მაგრამ ზეგ იყო. პატარა ოთახი, რომელშიც იგი ცხოვრობდა, სასამართლო შთაბეჭდილებას ახ-

დენდა. სასამართლო იყო ჩვენი, მასპინძლის ტიპილი ლაპარაკი. მალე მან შეუწყვიტა ყოფილი და გავეცნო თავისი მოგონებების ნაშრომი გიორგი მთაწმინდელის შესახებ. მოზიბულში ახალგაზრდა მეცნიერით, კარგა ხანს დატრიალდა ჭავჭავაძისთან... თავისებური ტიპილი ვნით იგი ამ დროს ევბოდა სინის მთაზე მოგზაურობის ამბავს, იმ მდიდარ ქართულ მანუსკრიპტებზე, იქ რომ აღმოჩნდა; ამ დროს გავეცნო და გაფაციცებით ვერ ვეძღვებდი გიორგი მერხილეს „გრიგოლ ხანჭთაღის ცხოვრებას“ აღწერილი სხვადასხვა აღვრელების გადმოცემას. ჩემს სიტყვებში არ დამავიწყებია ეს ტიპილი წამება. ღრმა სიყვარულით ვანიშნავდა ჩემი გული ივანესადმი; უნებლიედ გიორგიდა მისი სინაზე, მისი გულწრფელი სიტყვა „ზარი“.

1895 წელს ივანემ წარჩინებით დაამთავრა თბილისის კლასიკური გიმნაზია და გაემგზავრა რუსეთში, სადაც ის შედის პეტერბურგის უნივერსიტეტში აღმოსავლური ენების ფაკულტეტზე და ამთავრებს 1899 წელს. უნივერსიტეტის დამთავრებისას მას თავისუფლად შეეძლო ესარგებლა და წავიდა ზერმონი, ლიონური, სიმბური, სპარსული და სირიული წყაროები. ამიტომ 1899 წელს ივანეს მიერ დაწერილი შრომა „შინდისთა ცხოვრებათა გრიგოლ წერცელის სომხურ სალიტერატურო ძეგლებში“ ოქროს მედლით იქნა დაჯილდოებული.

ივანე ჭავჭავაძის ნიჭი, მეცნიერებისადმი და კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება მასალისადმი შეხვედრებიდან არ გამოჩნდება მის პროფესორებს — ნ. მარს, ალ. ცაგარელს, ე. როზენს და სხვებს. იმავე ხანებში მას ტოვებენ უნივერსიტეტში სამეცნიერო მუშაობის გასაგრძელებლად.

1901 წელს პეტერბურგის უნივერსიტეტი ივანე ჭავჭავაძის საზღვარგარეთ გზავნის სამეცნიერო ცოდნის გასაღრმავებლად. ბერლინის უნივერსიტეტში იგი პროფესორ პარზანთან მუშაობს; ჰოვორც სიმონ ყაუხჩიშვილის წიგნში მოყვანილი ნ. მარსის წერილებიდან ვეგებულობთ, გამოქვეყნებული მეცნიერი პროფ. პარზან დიდად კმაყოფილია ივანე ჭავჭავაძის სამეცნიერო მუშაობით და ოსტოს მას დარჩენს ბერლინის უნივერსიტეტში სამუშაოდ, მაგრამ ივანე პეტერბურგში ბრუნდება და განაგრძობს ინტენსიურ სამეცნიერო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას.

1903 წელს, 26 წლის უბეცა, მოიპოვა პეტერბურგის უნივერსიტეტში პრივატ-დოცენტის წოდება, და ამის შემდეგ ივანემ ფართოდ გაშალა თავისი სამეცნიერო საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, დაიწყო ლექციების კითხვა, როგორც რუსულად, ისე ქართულად. სიმონ ყა-

უზნიშვილი თავის წიგნში აღნიშნავს, რომ პეტერბურგის უნივერსიტეტში, რუსულთან ერთად, იგანე ქართულადაც კითხულობს ლექციებს. „აღვილი წარმოსადგენია, — ვითხოვლობთ სარეცენოო წიგნში, — თუ რა ძნელი საქმე იქნებოდა მაშინდელ თვითმკურნებელურ რუსეთში სახელმწიფო მოხელისათვის, საპეტეტრბურგის საიმპერატორო უნივერსიტეტის პრეპარატორიისათვის, უნივერსიტეტის აუდიტორიისათვის სახელმწიფო ლექციების კითხვა ქართულად. მაგრამ ივ. ჯავახიშვილი მაინც განაგრძობდა ამ გზით მოღვაწეობას, რადგან მას კარგად ჰქონდა გათვალისწინებული, თუ რაოდენ საჭირო იყო ქართული სამეცნიერო ტრადიციების შესაქმნელად ქართული სტუდენტებისათვის ქართულად ლექციების კითხვა“.

1903 წლიდან 1917 წლამდე იგანე ჯავახიშვილი პეტერბურგიდან, ყოველ წელიწადს, არდადეგების დროს, ჩამოდიოდა თბილისში და კითხულობდა საჯარო ლექციებს საქართველოს ისტორიიდან, რასაც ფართოდ ეხმარებოდა ქართული პრესა. ლექციების ვრცელი ანგარიშები იბეჭდებოდა გაზეთებში; იგანე ჯავახიშვილის ლექციების გამო საზოგადოებრიობის ასეთი ფართო გამოხატულება და აღიარება იმით იყო გამოწვეული, რომ ქართული საზოგადოებას იშვიათად ღირსება იმეთი ღრმა შინაარსიანი და მრავალფეროვანი საჯარო ლექცია, როგორც იგანე ჯავახიშვილის ლექცია-მოხსენებანი იყო. ლექტორი ეხებოდა არა მარტო მეფეების პატიოსნების ისტორიას, არამედ ღრმად აანალიზებდა ისეთ საკითხებს, როგორიც იყო ქართული ტრადიციის წარმოშობა, სახელმწიფოს ჩამოყალიბება, სამართლის ისტორია, ნუმისმატიკის ისტორია, ხელოვნების ისტორია, ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლები და მრავალი სხვა ლექტორის ასეთმა ფართო ერედიციაში, დიდმა მომზადებამ და ცოდნამ ქართველ ხალხში აღძრა ინტერესი შეესწავლა თავისი გმირული წარსული, შეესწავლა თავისი ქვეყნის ისტორია.

ივ. ჯავახიშვილის საჯარო ლექცია, — წერს სიმონ ყაუხჩიშვილი, — მარტო ცოდნას კი არ სწავნდა მსმენელებს; იგი მას უნერგავდა სიყვარულს სამშობლოსადმი და იმედს უცხოესი მომავლისას“.

ივ. ჯავახიშვილის ღრმაშინაარსიანი და პატრიოტულმა ლექციებმა ქართველ საზოგადოებაში აღძრეს ინტერესი უმაღლესი სასწავლებლის დაარსებისადმი და იგანეს სარგებლობა, რომლებიც 1903 წლიდან 1917

წლამდე გრძელდებოდა — ამ საქმეს ემხატურებოდა.

ივ. ჯავახიშვილს მოუწია დიდი სამუშაოების გადართობა და მრავალი ისტორიული წყაროს შესწავლა, რომ შეეძინა ნამდვილ მეცნიერულ საფუძველზე დამყარებული საქართველოს ისტორია, რომელშიც, როგორც სიმონ ყაუხჩიშვილი წერს, „მარტო წიგნად დაბეჭდილ ნაშრომები შეიცავენ 8.197 გვერდის“. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებამ, მტკიცე საფუძველი შეუქმნა ქართულ მეცნიერებას, რომლისთვისაც იგანე ჯავახიშვილი ვერ კიდევ პეტროგრადის უნივერსიტეტის სტუდენტობის დროიდან იბრძოდა, ჰქმნიდა საზოგადოებრივ აზრს, კითხულობდა საჯარო ლექციებს, როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში.

„დიდი მეცნიერის მოღვაწეობა შესაფერისად იქნა დაფასებული. სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიამ 1939 წელს იგანე ჯავახიშვილი აირჩია თავის ნამდვილ წევრად. პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ ნაყოფიერი მეცნიერული შემოაზნისათვის 1938 წელს დააქილდოვეს იგი შრომის წითელი დროშის ორდენით. საქართველოს მშრომელთა თავიანთი სიყვარული და ნდობა მეცნიერის მიმართ იმით გამოხატეს, რომ 1939 წელს ერთსულენიან აირჩიეს იგი საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად, ხოლო უმაღლესმა საბჭომ — პრეზიდიუმის წევრად.“

ივ. ჯავახიშვილს აღფრთოვანებდა პარტიისა და მთავრობის მზრუნველობა, საბჭოთა საქართველოს მშრომელთა პატივისცემა, სიყვარული და იგი გაათავებულ ენერგიით შემოაბოდა.

მაგრამ მას აღარ დასცალდა ბოლომდე მიეყვანა ყველა თავისი განზრახვა. სამართლო პოსტზე მოულოდნელად მოუსწრო მას სიკვდილმა, თავისი მეგობრების და მოწაფეების თვალწინ 1940 წლის 18 ნოემბერს, საღამო 10 საათზე, როდესაც ის კითხულობდა სამეცნიერო მოხსენებას თემაზე „ქართული ფილოლოგიისა და ძველი ქართული ეპოსის ისტორიის ამოცანები“.

ამ სტრატეგიული ამოცანებს აჯად. სიმონ ყაუხჩიშვილი თავის წიგნს. იგი დაწერა ისეთი დიდი სიყვარულით, რა სიყვარულითაც გარემოშილია ქართველ ხალხში დიდი საბჭოთა მეცნიერისა და თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებლის იგანე ჯავახიშვილის სახელი.

ალექსანდრე სიგუა

6-1/58

БЗЫД 80 633.

„МНАТОБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ